

A magyar
forradalmi munkásmozgalom
története

2

A magyar
forradalmi munkásmozgalom
története

MÁSODIK KÖTET

SZERKESZTŐ BIZOTTSÁG:

Nemes Dezső elnök, Cseterki Lajos, Friss István, Kállai Gyula,
Molnár Erik, Nógrádi Sándor, Orbán László, Óvári Miklós,
Szerényi Sándor, Szirmai István, Szurdi István, Vass Henrik

A KÖTET MEGÍRÁSÁBAN KÖZREMŰKÖDTEK:

Borsányi György, Friss Istvánné, Pintér István,
Szabó Ágnes

A MUNKÁSMOZGALOM AZ ELLENFORRADALOM
FELÜLKEREKEDÉSÉT KÖVETŐ ÉVEKBEN.
A KOMMUNISTÁK MAGYARORSZÁGI PÁRTJÁNAK
ÚJJÁSZERVEZÉSE

1919—1923

A Magyar Tanácsköztársaság létrejötte és hősiess küzdelme az első világháborút követő forradalmi hullám legkiemelkedőbb eseménye volt Közép-Európában. Megdőntése után is sok forradalmi megmozdulás rázkódtatta meg az európai tőkés országokat, tömegsztrájkok és fegyveres felkelések robbantak ki. A burzsoáziának azonban – legtöbbszörre a szociáldemokrata pártok segítségével – sikerült megbontani és legyőzni a proletárforradalom erőit, megőrizni a tőkés rendszert. A Tanácsköztársaság leverését követő években a forradalmi hullám lendülete általában csökkent, s 1923 végére a forradalmi helyzet Európa tőkés országaiban megszűnt. A kapitalizmus viszonylagos stabilizációjának évei következtek.

A kapitalista Európa még nagy forradalmi harcok színhelye volt, amikor a szovjethatalom visszaverte az imperialista államok katonai beavatkozásait. Az imperialisták intervenciója és az általuk felszerelt ellenforradalmi seregek ereje nem volt képes megdönteni a szovjet államot. A szovjetköztársaságokban az intervenció elleni harc és a polgárháború éveit 1921-ben a helyreállítás és a szocialista építés viszonylag békés időszaka váltotta fel. 1922 decemberében megalakult a Szovjet Szocialista Köztársaságok Szövetsége. Az oroszországi, az ukrán, a belorusz és a Kaukázuson túli föderatív szovjetköztársaságok egységes szocialista államot alakítottak: a Szovjetuniót. A szovjetköztársaságok népei szövetségi államba tömörülve egyesítették erejüket az imperialista hatalmakkal szembeni közös védelemre és országaik együttes fejlesztésére. Hatalmas, egységes munkás-paraszt állam létesült, a nemzetközi proletariátus és az elnyomott népek fő reménysége, felszabadulási küzdelmük megdönthetetlen támasza.

A tőkés Európában 1920–1923-ban a proletariátus harcai közül kiemelkedett a német, az olasz és a bolgár munkásosztály forradalmi

küzdelse. Jelentős megmozdulások voltak más országokban is, köztük a Magyarországgal szomszédos államokban. E fellépésekben fontos helyet foglalt el a szovjetellenes intervenciós tervek megghiúsításáért s a fehérterrortól szenvedő magyar proletariátus megsegítéséért vívott harc.

A Peidl-kormány tevékenysége és félreállítása.

A nyílt ellenforradalmi diktatúra és a fehérterror

A Peidl-kormány augusztus 1-én vette át a hatalmat. Főleg jobboldali szakszervezeti vezetőkől állt; tizenkét tagja közül négyen a tanácskormányban is részt vettek, mégpedig Garbai Sándor, Dovcsák Antal, Ágoston Péter és Haubrich József. Utóbbi lett a hadügyminiszter és a hadsereg főparancsnoka. Peyer Károly foglalta el a belügyminiszteri széket. Az igazságügyi tárcát Garaminak tartották fenn, aki néhány nappal később érkezett haza Svájcból.

A Budapesti Munkástanács augusztus 1-i ülésén Rónai Zoltán még azt állította, hogy a „szélsőséges kormány” távozása után az antant nem kíván beavatkozni az ország belügyeibe, és a szociáldemokrata kormány fenntartja a szocialista vívmányokat. Az új kormány augusztus 2-i kiáltványa ezt az ígéretet nem ismétli meg, csak a rend megóvására és kitartásra hív fel. Igyekszik megnyugtatni a munkásokat: „Kishitűsége nincsen okunk – mondja a felhívás. – Erősen tartjuk a tisztai frontot.”

A Peidl-kormányt az antant félrevezette. Elismerést, a katonai támadás beszüntetését és segítséget ígért neki, s egyetlen ígéretét sem teljesítette. A román királyi hadsereg egységei augusztus 3-án akadálytalanul Budapest határába értek. A kormány kijelentette, hogy nem megszállóként fogadja őket, hanem a „vendégjog alapján” bocsát rendelkezésükre két külső kerületi laktanyát. Másnap három román hadosztály megszállta Budapestet, majd a román csapatok továbbvonultak és elfoglalták Észak-Dunántúl nagyobb részét.

A Peidl-kormány tevékenységének első napján elrendelte az összes ellenforradalmárok szabadon engedését, megszüntette a forradalmi törvényszékeket, feloszlatta a Vörös Őrséget, visszaállította a régi rendőrséget és bíróságot. Dietz Károly volt főkapitányt, az 1919. február 20-i kommunistaellenes provokáció egyik szervezőjét állította a

budapesti rendőrség élére. A kormány a román megszállókkal együttműködve segédkezett a vöröscsapatok megmaradt egységeinek leszerelésében, a gyári tartalék-zászlóaljok és a szétszéledt vöröskatonák lefegyverzésében. Elrendelte a bérházak, valamint az ipari, közlekedési és kereskedelmi vállalatok visszaadását a volt tulajdonosoknak. A Tanácsköztársaság idején felemelt közalkalmazotti fizetéseket leszállította, a lakbéreket pedig felemelte a március 21-e előtti színvonalra. Előkészítette az elkobzott földbirtokok visszaadásáról és a csendőrség visszaállításáról szóló rendelettervezetet is, de ezek kiadása utódjára maradt.

A Peidl-kormány a munkásosztály megtévesztésének dicstelen szerepét vállalta. Közreműködött a kapitalista restaurációban, a proletariátus lefegyverzésében, elősegítette a burzsoá hatalom erőszakszervezeteinek újjászervezését, lehetővé tette az ellenforradalom legsötétebb erőinek gyors szervezkedését és felfegyverkezését. Azt ígérte, hogy megóvjá a munkásságot a fehérterrortól, valójában pedig utat nyitott a korlátlan ellenforradalmi diktatúrának, és teljesen kapitulált az antant előtt. Mindössze hat napig létezett.

Augusztus 5-én Budapestre érkeztek az angol és az olasz kormány képviselői, hogy az antant nevében közreműködjenek a Peidl-kormány félreállításában. Másnap este monarchista ellenforradalmárok fegyveres csoportjai Friedrich István volt hadügyi államtitkár vezetésével lemondatták a Peidl-kormányt. Habsburg József főherceg az angol és az olasz képviselők jóváhagyásával kormányzónak deklarálta magát, és „kinevezte” a Friedrich-kormányt.

Az antanthatalmak segítségével, a román megszálló csapatokra támaszkodva kezdetét vette a nyílt ellenforradalmi diktatúra.

Az ellenforradalmárok táborában nagy versengés folyt a hatalomért, s az antantkormányok is vetélkedtek egymással, melyikük szerez nagyobb befolyást a porba sújtott Magyarországon. A franciák a védnökségük alatt létesült szegedi kormányt kívánták Budapestre hozni, s nem akarták elfogadni sem a Friedrich-kormányt, sem Habsburg József kormányzóságát.

A fővezérség alakulatai az antant engedélyével Szegedről a dél-dunántúli területekre vonultak, s székhelyük Siófok lett. A fővezérség lett a legvérengzőbb ellenforradalmi erők központja, amely megszerezte a fő hatalmat a csapatai által megszállt területeken, s itt folytatta antant engedéllyel a fehérhadsereg továbbszervezését.

A fővezérség elkülönült a szegedi kormánytól, amely ezáltal elvesztette politikai súlyát, s augusztus közepén kimondta feloszlását. Habsburg Józsefnek is távoznia kellett. A hatalmi harc az ellenforradalom táborában folytatódott. Különféle alakuló és újjáalakuló keresztény, konzervatív, nemzeti, liberális és demokrata elnevezésű pártok viaskodtak egymással. Az úgynevezett keresztény pártok „keresztény blokkot” létesítettek, s megszerezték a miniszteri tárcák legtöbbjét. Ám ezekben a pártokban is különböző csoportok vetélkedtek, s egyes tárcák augusztus–szeptember havában többször is gazdát cseréltek. A kormány a megszállók segítségére támaszkodott, akik korlátozták is hatalmát és felügyeletet gyakoroltak egész tevékenysége felett.

Az ellenforradalom szörnyű vérengzéseket rendezett. A fővezérség tiszti századai hajtották végre a legtöbb tömeggyilkosságot. Ezrével kínozták halálra, akasztották fel, fojtották vízbe vagy egyéb módon mészárolták le a volt direktóriummi vagy tanácsstagokat, vörösparancsnokokat és katonákat, munkásbizalmiakat, a földfoglaló mozgalmakban részt vett parasztembereket, a Tanácsköztársaság mellett kiállt értelmiségieket. A falvakban sok bérest és uradalmi cselédet megbotoztak a „földesurakkal szembeni engedetlenségükért”; az ütlegelesektől százak és százak pusztultak el vagy váltak egész életükre nyomorékká. Egyedül a Prónay-különítmény, a fővezérség leghírhedtebb tiszti százada, mintegy ezer embert gyilkolt meg válogatott kínzásokkal és ezrével botoztatta a cselédeket. Sok százan lelték halálukat a fővezérség síófoki fogdájában. A vad kommunistaellenes terrort zsidóellenes pogromokkal, zsidó polgárok kirablásával s egyben gátlástalan antiszemita uszítással kötötték egybe.

A kormány is ezrével fogatta el az embereket, túlsúfolt börtönökbe vagy internáló táborokba zárva őket. A Friedrich-kormány „törvényes formát” igyekezett adni az üldözésnek: felállította a gyorsított tanácsokat, amelyek statáriális úton ítéleztek az elfogottak felett. A román királyi csapatok megszálló hatásai sem maradtak ki a munkások és szegényparasztok elleni terrorhadjáratból. Sok kommunistát végeztek ki, és több internáló tábort állítottak fel, ahová az elfogott vöröskatonákat zárták.

Sok tízezren menekültek az országból, hogy elkerüljék a letartóztatást, a kínzásokat, a halált.

A magyar nép, elsősorban a munkások, a nincstelen és szegényparasztok szörnyű sorsra jutottak. Az üldözéseket tetézte a rettenetes

nyomor, amely a legsúlyosabb háborús nélkülözéseket is felülmúlta. Az ellenforradalom felülkerekedése után a gyáripari termelés annyira visszaesett, hogy a háború alattinak egynegyedét is alig érte el. A vasiparban foglalkoztatottak háromnegyed részét elbocsátották. A munkanélküliek száma csupán a fővárosban és környékén megközelítette a 150 ezret. Ugyanakkor a Friedrich-kormány egyik első rendelete megszüntette a tanácskormány által intézményesített munkanélküli-segélyeket. A gyáripari munkabéreket 50 százalékkal leszállították. A mezőgazdasági béreket az 1918 október előtti színvonalra csökkentették. A nép helyzetét tovább súlyosbította a gyorsuló infláció. Néhány hónap alatt a pénz értéke a tizedére zuhant, s a pénzromlás folytatódott tovább.

A Friedrich-kormány, a reakció pártjai és egyéb szervezetei kommunistaellenes uszítással, nacionalista és antiszemita demagógiával, valamint a „vallás védelmezőinek” tógáját öltve próbálták eszmeileg megfélemlíteni az embereket. Ígértek földreformot a parasztoknak, „keresztényszocializmust” s ennek jegyében „jólelkű kenyéradó gazdát” a munkásoknak, a béreseknek, a mezőgazdasági cselédeknek.

A proletariátus elkeseredett utóvédharcokat folytatott. Ezek közül a bányászok megmozdulásai emelkedtek ki szeptember első napjaiban. Letették a szerszámot, tiltakozásul a bányák katonai megszállása, a munkaidő megnyújtása és a bérek csökkentése ellen. A sztrájk kiterjedt Tatabányára és Felsőgallára, a nagymányoki, a szászvári és a komlói bányákra. A tatabányai körzetbe a kormány rendelt ki csendőrsztagot, a komlói és a szászvári bányatelepekre a fővezérség büntetőosztagai vonultak ki és fojtották vérbe a megmozdulásokat. Tatabányán a csendőrség sortűzzel fogadta a társaik szabadon engedését követelő munkásokat; hét bányász maradt holtan a vérengzés színhelyén, a sebesültek közül néhány nap múlva kettő belehalt sérüléseibe. A tatabányai vérengzés is szemléltette azt a „keresztényszocializmust”, amelyet az ellenforradalom propagandistái ígértek a munkásoknak.

A hatalmát veszített, megkínzott proletariátus nagy része szakszervezetekben tömörülve küzdött a nyomor és az üldözések ellen. Kommunisták és szociáldemokraták a terrorral dacolva igen jelentős munkát végeztek a szakszervezetek védelmében. E szervezetek biztosítottak tömegbázist a Szociáldemokrata Pártnak s bizonyos legális működési lehetőséget a kommunistáknak.

*A Szociáldemokrata Párt újjáalakulása
és együttműködési kísérlete a kormánnyal.
Munkásösszefogás a szakszervezetek megvédéséért*

1919. augusztus 24-én a Szociáldemokrata Párt konferenciát tartott. Ezt a tanácskozást a párt jobboldali vezetői rendezték. Meghívták a szakszervezeti központok, egyes budapesti és Pest környéki szakszervezeti helyi csoportok, nyolc fővárosi kerületi pártszervezet és négy vidéki városi szervezet jobboldali képviselőit. Az értekezlet rendkívüli pártkongresszusnak nyilvánította magát, és elhatározta a Szociáldemokrata Párt újjáalakítását.

A politikai beszámolót Peyer tartotta. A proletárdiktatúra gyalázásával sietett elhatárolni az újjáalakult pártot a Tanácsköztársaságtól, amelyet „piszkos rendszernek” nevezett. A Friedrich-puccsal kapcsolatban kijelentette, hogy a Peidl-kormánynak „sem hatalma, sem kedve nem volt ahhoz, hogy ez ellen ellenálljon”. Beszért a fehérterrorról, amely a szociáldemokraták ezreit is sújtotta. Közölte, hogy eljártak az antant képviselőinél és a román megszálló parancsnokságnál, mert olyan embereket is elhurcoltak, akik a Tanácsköztársaság munkájában nem vettek részt vagy csak lényegtelen szerepük volt. Ugyanakkor hangoztatta, hogy a kommunistákat „példásan meg kell büntetni”. Cinikusan kijelentette: „A szervezett munkásságnak nem jut eszébe, hogy tiltakozzék vagy védelmére keljen a Lenin-fiúknak. Tesék törvénytörésük elé állítani őket... a felbujtókkal, felpíszkálókkal együtt.”

Peyer és társai a kommün idején szabotálták a proletárhatalom védelmét és menteggették az ellenforradalmárokat, most viszont támogatták a Tanácsköztársaság harcosainak üldözését. Közreműködésük a kommunistaellenes uszításban ugyanakkor könnyítette a szociáldemokraták elleni terrorakciókat is.

Peyer felvetette a párttisztítás szükségességét. A tanácskozás elfogadott egy határozatot, amely kimondja: „Akik az elmúlt rezsim alatt exponált politikai állásokban voltak, további intézkedésig exponált bizalmi tisztséget nem tölthetnek be az újonnan megalakult pártban.” Ez mindenekelőtt azt jelentette, hogy a párt vezető szerveiben csak hétpróbás jobboldaliak foglalhatnak helyet, s a centristáknak – akik, hacsak időlegesen is, kiálltak a Tanácsköztársaság mellett – félre kell állniuk. Ezt könnyen keresztül is vitték.

Garami beszámolt azokról a tárgyalásokról, amelyek a Szociáldemokrata Pártnak a kormányba való belépéséről folynak. Utalt arra, hogy miniszteri tárca vállalása pártszempontból sok tekintetben népszerűtlen, de úgy vélte, az alapvető érdekek mégis ezt követelik. „Emellett szól először is az – mondotta –, hogy a mi kormányban való részvételünket az egész antant kívánja.” Ezt a kívánságot a következőképpen magyarázta: „Az antantnak anyagi érdeke az, hogy miután győzött és a feltételeket diktálja. . . Magyarország olyan ország legyen, amely fizetőképes lehessen. Ezek a nyugati urak jobb államférfiak, semhogy ne tudnák, hogy ebben az országban nyugodt termelés, a gazdasági élet nyugodt fölépítése teljesen lehetetlen, ha a szervezett munkásság ebben részt nem vehet. Innen van az, hogy az antantnak egyenes kívánsága az, hogy a szervezett munkásság vegyen részt a kormányzatban.” Garami azért is kívánta a részvételt, mert akkor a közeljövőben tartandó választásokon „van kilátás arra, hogy tekintélyes számban tudunk bejutni a képviselőházba”. Azt kérte a tanácskozástól, hatalmazza fel az új Pártvezetőséget, hogy folytassa a tárgyalásokat a kormányba való belépésről. A kért felhatalmazást megadták.

Bár az antant ismételten becsapta a szociáldemokratákat és csupán kihasználta őket, Garami a győztes hatalmak érdekeinek fenti magyarázatával igyekezett ébren tartani az irántuk táplált illúziókat.

Az augusztus 24-i tanácskozás csak jobboldaliakat választott a Pártvezetőségbe, köztük Garamit, Peyert, Peidlt, Buchingert, Farkast.

A Peidl-kormány eltávolítása után a budapesti lapok megjelenése szünetelt. A román megszálló hatóságok engedélyével és általuk cenzúrázva néhányszor megjelent az SZDP újságja Szociáldemokrata Röpiratok címmel. A megszálló hatóságok szeptember végén engedélyezték a fővárosi lapok kiadását, köztük a Népszaváét is. A pártok és más szervezetek gyűléseket csak a megszálló hatóságok engedélyével tarthattak.

Az antant képviselői valóban tanácsolták a keresztény blokk pártjainak, hogy átmenetileg adjanak helyet a kormányban a szociáldemokratáknak; ezzel könnyebben igazolhatták saját országaik közvéleménye előtt a fehérterror kormányzatának támogatását. A keresztény blokk pártjai azonban visolyogtak a szociáldemokratákkal, sőt még a liberálisokkal való együttműködéstől is. Az antant nem is szorgalmazta

ezt mindaddig, amíg sürgőssé nem vált számára a román haderő visszavonása Magyarországról és átdobása a besszarábiai frontra.

Az antant második szovjetellenes hadjárata 1919 októberében megtorpant, és kibontakozott a Vörös Hadsereg ellentámadása. Az antant intervenciójának ekkor legjelentősebb haderejét, a Moszkvára törő Gyenyikin-seregeket is feltartóztatták, majd visszavetették. A szovjet csapatok előretörtek. Az imperialista hatalmaknak számolniuk kellett azzal, hogy ez a hadjáratuk is kudarccal végződik. Saját országaikban a munkásság harci fellépései és a béke helyreállítását követelő általános mozgalom, továbbá a munkás-paraszt hatalmat védelmező szovjet csapatokkal való érintkezés forradalmasító hatása katonáikra – mindez rendkívül kockázatosra tette újabb egységek küldését szovjet földre. Ezért arra törekedtek, hogy a szovjet állammal szomszédos kis országokat használják fel nagyobb mértékben. Sietteték a román megszálló haderő visszavonását Magyarországról és átdobását Keletre.

Az antanthatalmak segítették a síófoki fővezérséget, hogy olyan létszámú és felszerelésű magyar hadsereget szervezzen, amely biztosíthatja az ellenforradalmi rendszer fenntartását a románok által kiűrt területeken, de arra ne legyen ereje, hogy bármely szomszédos ország ellen revánsháborút indítson. A nemzetközi közvélemény előtt kényelmetlen volt számukra, hogy a legvérengzőbb ellenforradalmi erőknek adják át egész Magyarországot, miközben annyit szónokolnak szabadságról és demokráciáról. Ezért ekkor ragaszkodtak ahhoz, hogy olyan új magyar kormány létesüljön, amelyben szociáldemokrata miniszter is helyet foglal.

A magyar uralkodó osztályok táborában is voltak – elsősorban gyár- és iparos körökben –, akik a súlyos helyzetre való tekintettel kívánták az SZDP bevonását a kormányba. Ezt szorgalmazva az Újság című konzervatív lap október 19-i száma közli: „Hiteles helyről származó értesülés szerint a szervezett munkásság hajlandó elvei fenntartásával az osztályharcot felfüggeszteni és békejobbot nyújtani.” Másnap Garami Az Estben megerősítette ezt a hírt: „megértésről” és „vállvetett munkáról” beszélt. Buchinger pedig, a Pártvezetőség tanácskozására hivatkozva, a Kereszténypárt egyik lapjában, az Új Nemzedékben kijelentette: ha a kívánt kormány megalakul, „ez esetben igenis el kell követni mindent, hogy bizonyos ideig a munkásság felfüggeszse gazdasági harcait”, s ez egyúttal „a politikai harc felfüggesztését is jelentené”.

Az SZDP vezetősége vállalta a munkásság bérmozgalmainak fékezését és leszerelését, a politikai harc felfüggesztését is megígérte, ha a kormánypártok elfogadják a felajánlott békejobbot.

Október utolsó hetében az antanthatalmak képviselőjében Budapestre érkezett George Clerk angol diplomata, a Horthy-féle hadsereg budapesti bevonulásának előkészítése és az ellenforradalom új koalíciós kormányának megalakítása végett. Kívánságára a liberális politikai csoportok képviselői, köztük Vázsonyi, a Szociáldemokrata Párt képviselőjében pedig Garami nyilatkozatot írt alá Horthyval együtt. A nyilatkozat újabb kommunistaellenes írtó hadjáratot helyezett kilátásba. Aláírói tudomásul vették, hogy a Budapestre bevonuló fehérsereg „kérelhetetlenül elfojtja a bolsevizmusnak még a csíráit is”. A nyilatkozat aláírásával az SZDP vezetői ismét vállalták a kommunisták elleni gyilkos hajsza támogatását, remélve, hogy ennek fejében könnyebbé válik a Szociáldemokrata Párt működése. Garami aláírásával az SZDP vezetői ismét vállalták a kommunisták elleni írtó hadjárat támogatását.

November közepére a román csapatok kivonultak Észak-Dunántúlra, Budapestre és a Duna–Tisza közéről; a horthysta hadsereg foglalta el az általuk kiürített területet, amelyen a különítmények garázdálkodásainak újabb hulláma söpört végig. A fővezérség Budapestre költözött, s itt sok száz embert hurcoltak el és kínoztak halálra Horthy főhadiszállásának, a Gellért Szállónak pincéjében, a Margit körúti fogházban és más börtönökben.

November 23-án megalakult az ellenforradalmi pártok átmeneti, úgynevezett „koncentrációs” kormánya. A keresztény blokk pártjai nem szívesen adtak helyet a liberális csoportok képviselőinek sem, még kevésbé a szociáldemokratáknak, de tudomásul vették, hogy ezt most az antant fontosnak tartja. Két liberális csoport és az SZDP egy-egy miniszteri tárcát kapott, a többi hetekig tartó huzakodás után újraosztották a Keresztény Nemzeti Egyesülés Pártja (KNEP) és a Keresztény Földműves és Kisgazdapárt között.

A KNEP a nagybirtokos-nagyfőkécs hatalom fő politikai képviselője volt, Friedrich és más legitimisták vezetése alatt állt. A kulákság pártját, a Kisgazdapártot, amely Nagyatádi Szabó István vezetésével újjászerveződött, egyesítették az agrárkapitalista-földbirtokos Keresztény Földműves Párttal. Így jött létre a Keresztény Földműves és Kisgazda-

párt. Politikai vezetője Rubinek Gyula, aki hosszú időn át az OMGE, a nagybirtokosok fő érdekképviselői szervének igazgatója volt.

Az új kormány elnöke a KNEP-hez tartozó Huszár Károly klerikális lapszerkesztő lett. Friedrich a hadügyminiszteri tárcát vette át. A KNEP további három, a Kisgazdapárt négy miniszteri tárcát kapott.

Az SZDP képviselőjében Peyer és Miákits lépett a kormányba; Peyernek a népjóléti tárcát adták s mellé egy kereszténypárti államtitkárt. Miákits kereskedelmi államtitkár lett.

A kormány megszabadult a román megszálló hatóságok ellenőrzésétől, viszont a fővezérség felügyelete alá került. A fegyveres erők túlsúlyával a fővezérség rendelkezett, s ezt politikai befolyásának növelésére, Horthy diktátori hatalmának biztosítására igyekezett felhasználni.

A Huszár-kormány egyik első rendelete az internálások kiterjesztéséről szólt, s újabb tízezreket zártak internáló táborokba. A terrorhadjárat a parlamenti választások megrendezésének egyik fő eszköze volt.

Ennek a kormánynak lett tagja Peyer és Miákits.

Az a politika, amelynek jegyében Peyerék újjászervezték a Szociáldemokrata Pártot – az ellenforradalom kiszolgáltatásának szégyenletes politikája. A Garami–Peyer–Peidl vezérkar hibáztatta a fehérterror „kilengéseit”, ugyanakkor kész volt ismét „felfüggeszteni az osztályharcot”, támogatni a kommunisták és az „exponált” szociáldemokraták „törvényes felelősségre vonását” és részt venni a fehérterror kormányában. Nagy igyekezettel bizonygatta, a hatalomra kerültek előtt, hogy a polgári rendnek érdeke a Szociáldemokrata Párttal való együttműködés.

A fehérterror százával szedte újabb halálos áldozatait. A börtönbe zártak tízezrei között a kommunisták mellett ezrével voltak szociáldemokraták is. Peyer a miniszteri székben ült, de Bokányi, Ágoston, sőt még Haubrich is börtönbe került. Kunfi, Böhm és Garbai Bécsbe emigrált. A Huszár-kormány megalakulása után Garami is Bécsbe ment, Weltner és Buchinger is jobbnak látta elutazni.

A munkásság harcos tömegeit, az SZDP és a szakszervezetek baloldali erőit nem az „osztályharc felfüggesztése” vezérelte, hanem az a törekvés, hogy szembeszálljanak az ellenforradalommal, a nyomorral és kivetettséggel. Amíg Garamiék alkudoztak és a Tanácsköztársaságot úton-útfélen gyalázták, kommunisták és szociáldemokraták vállvetve védték a szakszervezeteket. Ezek központi vezetésében a túlsúly csak-

nem mindenütt a jobboldaliak kezébe került, mert a baloldaliakat vagy elhurcolták, vagy bújdosniuk kellett. De a helyi szervezetekben a baloldaliak végzik a legszívósabb szervezési munkát.

A proletariátus szervezett erői Budapesten és környékén a legjelentősebbek. A szakszervezetek megóvása és az SZDP működése itt könnyebb, e szervezetek létét a román megszálló hatóságok is tudomásul vették. A fővezérség seregei által megszállt dunántúli vidékeken Horthyék a kormány hatóságaival együttesen hónapokra lehetetlenné tettek minden legális munkásszervezkedést. Amikor a fehérhadsereg bevonult Budapestre, a szakszervezetek nagy politikai erőt képviseltek, taglétszámuk kettőszázezer fölött volt.

*

Az ellenforradalom vezető körei újabb tíz- és tízezrek internálását nem tartották elegendőnek a munkásság megfélemlítésére. A különítmények gyilkosságai mellett elkezdtek a gyorsított tanácsok által hozott halálos ítéletek végrehajtását. 1919 decemberében a Tanácsköztársaság 23 harcosát végezték ki, köztük Korvin Ottót, László Jenőt, valamint a Lenin-fiúkat, Kerekes Árpádot és társait. Az a kormány gyilkoltatta meg őket, amelyben ott ült Peyer és Miákits is.

A keresztény blokk pártjai arra törekedtek, hogy az ellenforradalom parlamentjében az SZDP ne jusson mandátumhoz vagy legfeljebb csak két-három fős képviseletet kapjon, s a liberális ellenzék is egészen minimális legyen. A fővezérség gondja elsősorban az volt, hogy akár a KNEP, akár a Kisgazdapárt képviseletében olyanok kapják a mandátumokat, akik az összeülő parlamentben Horthyt választják meg kormányzónak. A katonai hatóságok ennek megfelelően befolyásolták a mandátumokért folyó versengést.

A parlamenti választásokra készülve hajsztát indítottak a szakszervezeti csoportok és a szociáldemokrata pártszervezetek ellen. Ilyen módon lehetetlenné tették az SZDP részvételét a választásokon és megmaradását a kormányban; 1920 január közepén a Szociáldemokrata Párt kénytelen volt kiválni a kormányból. Az antanthatalmak egyike sem emelt már szót emiatt. A január végén megtartott választásokon a keresztény blokk két pártja megszerezte a mandátumok túlnyomó többségét.

A terrorválasztások után folytatódtak a szakszervezetek, a Szociál-

demokrata Párt, valamint a liberális politikai csoportok felszámolására irányuló lépések. Azok az erők szervezték, amelyek a nagybirtokosok és nagytőkések támogatásával, a fővezérség köré tömörülve totális fasiszta diktatúrára törektek.

A fasiszta diktatúra kifejezés az olasz fasiszták hatalomra jutása után terjedt el. A munkásság forradalmi harcainak leverésében Mussoliniék fegyveres alakulatai voltak az olasz reakció rohamcsapatai, amelyek az őket felhasználó konzervatív és liberális pártokat félresodorva 1922-ben megszerezték a hatalmat; a legreakciósabb nagytőkések-nagybirtokos körök támogatásával, az olasz királyi házzal kiegyezve hozták létre a fasiszta diktatúrát. Horthyék hasonló diktatúrát akartak, s ezt „keresztény kurzusnak” nevezték. A különítmények is a keresztény kurzus jelszavait harsogva követték el gáztetteiket.

A fővezérség egyik különítményének tisztjei 1920. február 17-én meggyilkolták Somogyi Bélát, a Népszava szerkesztőjét és a társaságában levő Bacsó Bélát, a lap munkatársát. Somogyi Béla jobboldali szociáldemokrata volt. Kivette részét a Tanácsköztársaság rágalmazásából, a kommunistaellenes uszításból. Horthy dühe azért fordult mégis ellene, mert budapesti bevonulása előtt leleplező írásokat közölt a fővezérség síófoki fogdájában végrehajtott tömeggyilkosságokról, s a különítményesek más gáztetteiről is hírt adott.

Somogyi Béla megölése széles körű hazai és nemzetközi felháborodást váltott ki, a külföldi lapok is foglalkoztak vele. Horthy korábban személyesen ösztönözte különítményes alvezéreit, hogy öljék meg Somogyit, de kényelmetlenné vált számára a gáztett gyors lelepleződése: a Duna partra vetette a holttesteket, s a legitimista Beniczky belügyminiszter azonnal kinyomoztatta a gyilkosokat. A nyomozás eredményének nyilvánosságra hozását a fővezérség közbelépése akadályozta meg.

Ez a gyilkosság olyan időpontban történt, amikor kiéleződött a harc az államfői méltóság betöltése és az ideiglenes államfő jogkörének megállapítása körül. Szemben álltak egymással a legitimisták – akik az exkirály, Habsburg Károly mielőbbi visszahozatalát sürgették – és az úgynevezett szabad királyválasztók. A legitimisták vezetője gróf Andrássy Gyula volt; vezérkarához tartozott gróf Apponyi Albert, ebben az időben Friedrich és Beniczky is. A szabad királyválasztók között a fővezérség volt.

A Somogyi-gyilkosság által kiváltott megrökönyödés és ennek nem-

zetközi hulláma megerősítette az ellenállást Horthy államfői igényeivel szemben mind a KNEP-ben, mind pedig a Kisgazdapártban. A legitimista vezérkar megkísérelte ezt saját politikai céljaira felhasználni. Beniczky belügyminiszter nem gördített akadályt az elé, hogy a Szociáldemokrata Párt és a szakszervezetek nagy nyilvános temetést rendezzenek Somogyi Béla elhantolásakor.

A temetés 1920. február 22-én volt. A budapesti és a Pest környéki üzemek és szakszervezeti helyi csoportok megszervezték a munkások tömeges felvonulását. A gyászmenet a vasas szakszervezet Thököly úti központi helyiségéből vonult a Baross téren át a Kerepesi temetőbe. A felvonulás a munkásság hatalmas politikai tüntetésévé vált, amelyet a fehérterrorral szemben állók valamennyi rétegének együttérzése kísért.

A nagy megmozdulást szocialisták és kommunisták együtt szervezték. A felvonulás a proletárság elszántságát demonstrálta az ellenforradalmi rendszerrel szemben, erősítette a harcot a szakszervezetek és a Szociáldemokrata Párt legális működéséért és a politikai foglyok szabadon engedéséért.

Az egységes, hatalmas budapesti proletártüntetés a nemzetközi szolidaritás által támogatva védekezésbe szorította a keresztény blokkot, és politikai vereséget mért a totális diktatúra erőire. Horthy is arra kényszerült, hogy meghívja a szociáldemokrata Pártvezetőség képviselőit és mentegetőzzön előttük, a bűnösök kiderítését és megbüntetését ígérje. Közben a fővezérség megakadályozta a gyilkosok elfogását.

A legitimista vezérkarnak nem sikerült saját jelöltjét, Apponyi grófot kormányzóvá választatni. A KNEP és a Kisgazdapárt képviselőinek nagy része visolygott attól, hogy Horthy legyen az ideiglenes államfő, de a fővezérség értésükre adta, ha nem őt választják meg, katonai erővel szétkergetik a képviselőházat. És március 1-én a parlament megválasztotta Horthyt, a fehérhadsereg és a különítmények fővezérét Magyarország kormányzójának, felruházva őt mindazokkal a jogokkal, amelyeket követelt. Horthy nevezte ki a kormányt, ő maradt a „legfőbb hadúr”, a hadsereg továbbra sem a kormánynak, hanem közvetlenül neki lett alárendelve.

Március 1-én foglalta el Horthy az államfői széket, s másnap az SZDP vezetői a Népszavában hódolatukat fejezték ki neki. A Népszava vezércikke kijelenti: „Minden gerinccségünk fenntartásával

készségesen nyújtjuk oda kérges kezünket békülésre.” Emé újabb felajánkozás, két héttel Somogyi és Bacsó meggyilkolása után, felháborodást váltott ki mindazok körében, akik a gerincességet nem a hóhérok vezére előtti megalázkodásban és hízselgésben látták, hanem annak a harci frontnak további erősítésében, amely február 22-én oly nagy politikai sikert aratott.

A kurzuspolitikusok igyekeztek tömegbázist teremteni a munkásság körében. A szocialista szakszervezetek különféle zaklatása, számos csoport működésének hatósági úton való megszüntetése párhuzamosan haladt a keresztényszocialista szakszervezetek erőltetésével. Az utóbbiakba azonban túlnyomórészt csak kényszer útján tudták beszervezni az embereket, elsősorban közalkalmazottakat, vasutasokat, villamos alkalmazottakat, akik az elbocsátástól és egyben nyugdíjjogosultságuk elvesztésétől félve léptek be vagy egyszerűen hivatalból beléptették őket. Kísérleteztek a gyáripari és kisipari munkásság beszervezésével is, de igen kevés eredménnyel. A proletariátus nem tekintette a munkásérdekek képviselőinek a tőkésék és reakciós papok által létesített szervezeteket. Munkaviszályok idején még a keresztényszocialista szakszervezetek tagjai is a szocialista szakszervezetekhez fordultak segítségért.

A burzsoázia jelentős része éppen ezért azt szorgalmazta, hogy a kormány jobban vegye igénybe a Szociáldemokrata Párt segítségét a rendszer politikai megszilárdításában és a munkaviszályok mérséklésében. Ez viszont csak úgy volt lehetséges, ha engednek a szakszervezetek és az SZDP legalitását követelő munkástömegek nyomásának. A totális fasizmus bevezetésére törő erők, anélkül, hogy céljaikról lemondtak volna, kénytelenek voltak engedni.

A kommunista mozgalom a fehérterror idején.

A nemzetközi szolidaritás. A szovjet kormány segítése

A Tanácsköztársaság megdöntése után a Kommunista Pártot féktelen üldözések közepette, a legmélyebb illegalitásban kellett újonnan megszervezni. Nehéz volt a feladat: összefogni és erősíteni a külön-külön működő kommunista csoportokat, rendkívül súlyos körülmények között megtanulni az illegális pártépítést, újjászervezni a pártot, amely hivatott új harcokra vezetni a proletariátust.

A Tanácsköztársaság megdöntése és az általános antikommunista

hadjárat, különösen pedig az SZDP jobboldali vezetőinek részvétele a proletárhatalom gyalázásában súlyos eszmei zavart idézett elő a munkásság soraiban. Kétségeket ébresztett, hogy helyes volt-e proletárdiktatúrát teremteni és helyes-e új tanácsköztársaságért harcolni. A kishitűség az ellenforradalom felülkerekedése után megnövekedett. Sok egykori szociáldemokrata, aki a március 21-e előtti küzdelem tanulságai nyomán vagy a Tanácsköztársaság harcai során fogadta el a kommunisták nézeteit, a proletárhatalom megdöntése után szociáldemokrata álláspontra tért vissza.

A kommunisták bátran dacoltak mind a terrorral, mind pedig a megtévesztő hadjárat különböző válfajaival, állhatatosan védelmezték a Tanácsköztársaságot és hirdették az új proletárforradalmat. Vitatkoztak a kétkedőkkel, de velük vállvetve küzdöttek. A szociáldemokrata munkások együttműködtek a kommunistákkal; viszolygással, aggodalommal és felháborodással fogadták a reformista vezetők felkínálkozását a kormánynak és Horthynak. A közös küzdelem eredményezte azt, hogy a szakszervezetek a fehérterror csapásai ellenére erőik nagy részét megőrizték.

A kommunisták, akik jórészt munkahelyet és átmenetileg lakóhelyet is változtatva elkerülték a letartóztatást, mindenekelőtt a szakszervezetekben tömörültek. Laza csoportokat alkottak, a baloldali szociáldemokratákkal közösen léptek fel az üzemekben, együtt tárgyalták és szervezték a tennivalókat a bizalmi testületekben, a szakszervezeti szervező bizottságokban, szakosztályi és helyi csoportvezetőségekben. Közösen szervezték a munkásfellépéseket, a lefogottak támogatásáért és kiszabadításáért indított akciókat.

A kommunista mozgalom eszmei befolyása a Tanácsköztársaság megdöntése után erős maradt, de szervezett erői szétaprózódtak. A súlyos helyzet miatt az ellenforradalom időszakában a kommunista csoportok nagy része, különösen vidéken, a párt központi szerveivel való kapcsolat nélkül működött.

A KMP vezetőinek nagyobb része a proletárdiktatúra megdöntése után emigrált. A Renner-kormány – amely a Tanácsköztársaság idején szabad szervezkedési lehetőséget biztosított a Bethlen-féle Antibolszvista Comiténak – az osztrák földre érkezett magyar kommunista vezetők legtöbbjét, köztük Kun Bélát is, internáltatta. Csupán 1920-ban sikerült a szovjet kormány közbelépésére, az osztrák munkásság szolidaritási fellépéseinek segítségével kiszabadulniuk.

A KMP régi Központi Bizottságának tagjai közül Hirossik János és Korvin Ottó a Tanácsköztársaság megdöntése után Budapesten maradt azzal a feladattal, hogy kapcsolatot teremtsen a különböző kommunista csoportokkal és irányítsa újabb csoportok, illegális pártszervezetek létrehozását. Korvin Ottót a Friedrich-puccsot követő napon elfogták; személyében a párt olyan vezetőt veszített el, aki rendelkezett az illegális szervezés bizonyos tapasztalataival. Hirossik 1920 nyaráig dolgozott itthon, főleg a szakszervezetekben működő kommunista csoportok között szervezte a kapcsolatokat. Vele együtt dolgozott Király Albert, a nyomdász szakszervezet egyik vezetője. Király még 1918 végén bekerült a Szakszervezeti Tanácsba, az egyesülésig az SZDP tagja volt, s a Tanácsköztársaság megdöntése után sikerült a Szakszervezeti Tanácsban maradnia. Több hónapig dolgozott ott, az ifjúmunkások szervezésével is foglalkozott.

A vasutasok között Glatter Ferenc mozdonyvezető, a vasutas szakszervezet elnöke, és Benkő Antal, a szervezet volt titkára vezette a kommunisták munkáját. A vasutas szakszervezetet 1919 novemberében betiltották, de a kommunista csoport illegálisan tovább működött.

A KIMSZ aktivistái a Tanácsköztársaság után sok helyen megőrizték kapcsolataikat és illegális szervezeteket létesítettek. Elsőrendű szerepük volt abban, hogy a szakszervezeti ifjúsági csoportok egy része a nehéz körülmények ellenére együtt maradt. Illegális kommunista sejtek létesültek a diákok között is, noha a főiskolákon és az egyetemeken tombolt az ellenforradalmi propaganda.

Az Ausztriába került kommunista vezetők a párt újjászervezésére Ideiglenes Központi Bizottságot hoztak létre, amely hivatott irányítani a kommunisták politikai tevékenységének, vezetni az illegális pártszervezetek kiépítését. Kun Béla és Landler Jenő, bár még interdálva voltak, részt vettek e szerv tevékenységében, rendszeres kapcsolatot tartottak fenn azokkal, akik az osztrák elvtársak segítségével politikai menedékjogot szereztek. A bizottság tagja volt Szántó Béla, Hirossik János, Lukács György is.

A bécsi Ideiglenes Központi Bizottság a Kommunista Internacionálé támogatásával, az Osztrák Kommunista Párt gyakorlati segítségével folytatta munkáját. Fő feladatának azt tekintette, hogy segítse a magyarországi kommunista csoportokat. Röpiratokat, brosúrákat adott ki; 1920 februárjában megjelent Bécsben az osztrák testvérpárt lapjának magyar mellékleteként a *Vörös Újság*, majd 1920 júniusában a

Proletárok!

Itt vagyunk újra jöttünk ezer veszedelmek között, hogy ismét egybe legyünk veletek.

Itt vagyunk újra, hogy megerősítsünk Benneteket ama megpingathatatlan hitetekben, hogy a proletárság ügye nem veszhet el, hogy himnusz adjuk Nektek: Üldözöttek reménykedjétek, üldözöttek nemsokára üldözöttek lesznek.

Itt vagyunk újra, hogy átadjuk Nektek a halálba üldözöttek ezreinek üzenetét:

Ne csüggedjétek! Az eszme él és győzni fog!

Ne csüggedjétek! Őrizzétek meg dicső harcokból merített áldozatkész elszántságotokat és tartsátok ki továbbra is az eszméit, kitartástok; áldozatkészégtetek nem lesz hiábavaló, mert biztos eléritek a célt: a proletárok uralmának visszaállítását.

Ne csüggedjétek! Ismét Nektek a III. Internationale üldözöttek, elnyomottak nemsokára elnyerik méltó büntetésüket és szívesen ostromolni fognak árulókat is.

A künnbuzgó börtönökben sínylődő forradalmárok ezreinek adjátok bármely uton tudtára, hogy szenvedésük már nem tart soká!

A Hajmáskérre internált forradalmárok ezreinek üzenjük: **közeleg már fűszababudulásuk.**

Proletárok! A múltak bűneiről és hibáiról máskor fogunk beszélni. Most feledve a múltat, új életre kelve felszólítunk Benneteket a III. Internationale névében:

Bizzatok a világforradalom előfelelében. Körülöttünk minden ország népe éretten dolgozik; feltámadásunkkal a világ boldogságát is várjuk.

A világforradalom előtt. Mindenütt forrong és készülődik a proletárság. Magyarország munkássága sem tagadhatja meg önmagát, sem a közösséget a többi országok proletáriátusával.

Ne bízzétek a magyar lapok örületes hazugságomak! Az orosz vörös hadsereg harcéri sikerei és helyzete álműködés óta oly szilárd és győzelmebiztos nem volt, mint most. Szovjetország összes erősségei le vannak verve és katonailag megsemmisítve. Japán, Kólosak és Denkin hadseregeinek már csupán menekülő és bújós maradványai vannak; és a vörös hadsereg diadalmasan tör előre Besszarábia, Grúzia, Románia és Magyarország felé.

Itt Magyarországon a fehér hadsereg utolsó hetét él. Az elvárulók nyakig vannak a fehérek miazmás poecolyáiban. Csak kitartás és a forradalmi munkásság akaratából az egész fehér borda csatlósáikkal és az elvárulókkal együtt elmerülnek a közös fennemelt mocsarak fertőjében.

Őrizzétek meg önuralmatokat! Védjétek meg szakszervezeleteket és a szakszervezetek egységét!

Eljen Bennetok szilárdan a tudat: a proletárság ügye nem veszhet el, a világforradalom itt van és győzni fog!

PROLETÁROK!

Az osztályharctól el ne távolodjatok! Bekér a burzsoáziával ne kössetek! Végkép szakítani kell velük és az érdekeik szolgálatában állókkal!

Ezt üzeni nektek a III. Internationale megőrzésére
a Kommunisták Magyarországi Pártja.

*A KMP első Magyarországon készült röplapja.
1919 december*

KMP hetilapja, a *Proletár*. Megszervezték e sajtótermékek, valamint a nagy számban kiadott röpiratok eljuttatását a magyarországi kommunista csoportokhoz. Az ideiglenes bizottság a horthysta ellenforradalmat leleplező anyagokat terjesztett külföldön is.

A hazai pártcsoportokkal való összeköttetés létrehozása és fenntartása, a külföldön készült röpiratok s más kiadványok hazajuttatása részben itthonról kiutazó, részben az emigrációból illegálisan hazakerkező elvtársak segítségével történt. Az összeköttetést fenntartó kommunisták tisztában voltak vállalt feladatuk veszélyével. Tudták, hogy a határon és az országban mindenütt a különítmények, a csendőrség és rendőrség emberei leselkednek rájuk. Mégis mindig voltak, akik vállalták a megbízatást. Volt, aki többször tette meg az utat. Ezek közé tartozott Mészáros Gábor, akit 1920 januárjában, újbóli hazatérése alkalmával, a különítményesek elfogtak. Borzalmasan megkínozták, majd meggyilkolták. A KMP újjászervezése nehéz feladat volt, fájdalmas veszteségekkel járt. A párt erőfeszítéseit azonban a fehérterror csak hátráltatta, de meg nem akadályozhatta.

Sok magyar kommunista került a szomszéd államokba és más országokba. Bekapcsolódtak az ottani munkásmozgalomba, a kommunista pártok létrehozásáért és megerősítéséért folyó akciókba. Sokan találtak új hazát Szovjet-Oroszországban. A KMP Ideiglenes Központi Bizottsága összeköttetést tartott fenn a magyar kommunista emigráció Szovjet-Oroszországban, Csehszlovákiában és más országokban működő csoportjaival, amelyek anyagi és egyéb segítséget nyújtottak a hazai mozgalomnak. A külföldön készült illegális sajtótermékek Magyarországra juttatását az Ausztriában tevékenykedő elvtársak mellett különösen a Csehszlovákiában dolgozó magyar kommunisták segítették.

Az Ideiglenes Központi Bizottság kapcsolatot teremtett Budapesten a vasasoknál, fásoknál, bőrösöknél, szabóknál és nyomdászoknál működő, valamint a soproni, győri, tatabányai, salgótarjáni, miskolci, szegedi és debreceni kommunista csoportokkal. Jelentős kommunista szervezet tevékenykedett Baranya megyében, amely 1921 nyaráig szerb megszállás alatt állt, s itt a munkásmozgalomnak ebben az időben nagyobb mozgási lehetősége volt, mint a horthysta uralom alatt. A pécsi kommunisták felvették a kapcsolatot az Ideiglenes Központi Bizottsággal, segítséget nyújtottak a fővárosban és az ország más részein dolgozó csoportokkal való összeköttetés fenntartásában, illegális

kiadványok továbbításában. A külföldön készült kiadványok hazajuttatásában a budapesti vasutasok voltak a legtevékenyebbek.

Az illegális pártcsoportok tagjai a szakszervezetekben és a szociáldemokrata pártszervezetekben is dolgoztak. Ezt a szakszervezetek és a Szociáldemokrata Párt összefonódása is indokolta, s az SZDP-szervezetek erősítése szintén lehetőséget nyújtott a fasiszta uralom ellen küzdő erők legális tömörítésére. Sok helyen, különösen vidéken, kommunisták és baloldali szociáldemokraták együttesen szervezték az SZDP helyi csoportjait, küzdöttek a működési lehetőségért s együtt szálltak szembe a Pártvezetőség megalkuvó politikájával.

A hazai kommunista csoportok a párt eszméiért és politikai céljaiért elsősorban szóbeli agitációt folytattak, emellett terjesztették a külföldről illegálisan nagy számban behozott és az itthon készített röpiratokat.

1919 decemberében jelent meg a KMP első Budapesten készült röpirata, melyet a párt egyik csoportja adott ki. „Itt vagyunk újra, hogy átadjuk nektek a halálba üldözöttek ezreinek üzenetét: Ne csüggedjétek! Az eszme él és győzni fog!... Őrizzétek meg önuralmatokat! Védjétek meg szakszervezeteiteket és a szakszervezetek egységét!

Éljen bennetek szilárdan a tudat: a proletárság ügye nem veszhet el, a világforradalom itt van és győzni fog.”

A röplap hírül adja a Vörös Hadsereg győzelmeit. Ebben az időben a szovjet csapatok előretörték, december 12-én felszabadult Harkov, december 16-án Kijev.

A szovjet csapatok előrenyomulása megnövelte a munkástömegek reményeit, és nyugtalanságot keltett a még ingatag ellenforradalmi rendszer táborában. Ismételten hajsztát indítottak a forradalmat hirdetők ellen. Nem egy kommunista csoport esett áldozatul az üldözésnek.

*

1920-ban a magyar munkásosztálynak harcolnia kellett az új háború veszélye, különösen a szovjetellenes intervencióba való bekapcsolódás ellen. Az uralkodó körök, alighogy újra hatalomra kerültek, messzemenő, hiú reményektől vezérelve rögtön hozzáfogtak a revánskészüldésekhez. Ismét háborúba akarták vinni a magyar népet a földbirtokosok és tőkések hatalmának kiterjesztéséért, a szomszéd országokban fekvő javaik visszaszerzéséért. Azt gondolták, hogy kalandor terveiknek legalábbis egy részét még a trianoni szerződés megkötése előtt

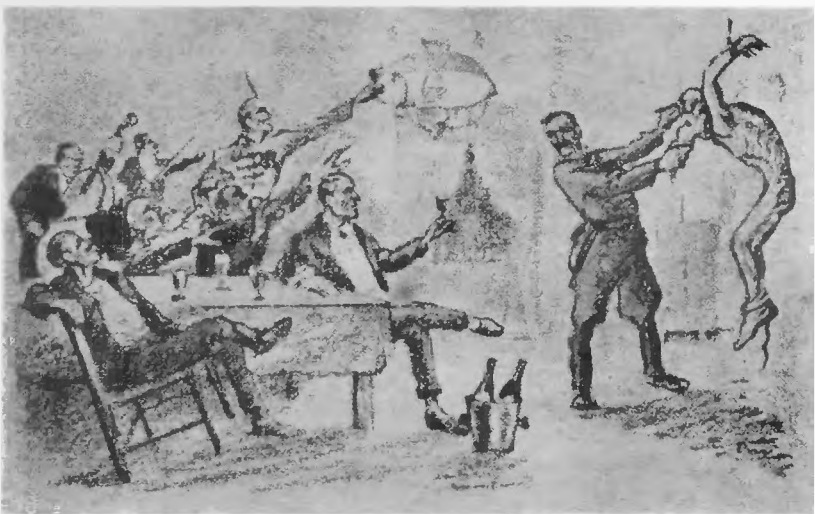
Korvin Ottó

Mészáros Gábor

Kerekes Árpád

Fehérterror Magyarországon (Bíró Mihály rajza)

Emlékül

1919. XII. 17-én délu. 3
órákor. Mikor ezen emlék-
soraim írom, eszembe jut,
hogy mint forradalmár, ki
a népert küzdött és megszen-
vedett, ma, 17-én a siralom-
házba kerültem mint halálra
ítélt, de nem mint tolvaj vagy
rablógyilkos, hanem a nép
jobb léteért küzdő forradal-
már. A halállal bátran nézek szembe.
Isten veletek ezen könyv olvasói,
a 14 halálra ítélt egyike.

Kuvér Lajos

Emlékül

1919. XII. 17-én délu. 3 órákor

Mikor ezen emlék soraim
írom eszembe jut, hogy mint
forradalmár, ki a népert kü-
zdött és megszenvedett, ma 17-én
a siralomházba kerültem mint
halálra ítélt, de nem mint tolvaj
vagy rablógyilkos, hanem a nép
jobb léteért küzdő forradalmár.
Halállal bátran nézek szembe.
Isten veletek ezen könyv olvasói,
a 14 halálra ítélt egyike.

Forradalmi Emlék

Én és tizenhárom társam az
elnyomottak felszabadításáért
küzdöttünk, és ezért halálra
ítéltek. Nyugodt lélekkel ha-
lunk meg. 1919. dec. 18-án.

Papp Sándor

forradalmi. Emlék.

én és tizenhárom társam
az elnyomottak felszabadításáért
küzdöttünk, és ezért
halálra ítélték.

nyugodt lélekkel halunk
meg. 1919. Dec. 18. án

Papp Sándor

Emlékül egy velem érző

testvérnek

Egy halálra ítelt forradalmár
mártort ki az elvért és a népi
journist halt meg

Büszkén halok meg

Löschner Márton

Emlékül egy velem érző
testvérnek

Egy halálra ítelt forradal-
mártól, aki az elvért és a
nép javáért halt meg.

Büszkén halok meg.

Löschner Márton

Siralomház 1919. december 18.
En, az elvért halálra ítelt,
14 forradalmár közül az egyik,
írom ezt a pár sort.
En meghalok az elvért és
ez lesz bosszulva.

Kakas Ferencz
forradalmár

Siralomház 1919. december
18.

En, az elvért halálra ítelt 14
forradalmár közül az egyik,
írom ezt a pár sort. En meg-
halok az elvért, de ez meg
lesz bosszulva.

Kakas Ferencz
forradalmár

Emléksorok

Munkásmozgalom
jeltörtanija vagyok. Egy igaz
forradalmár
örömmel hal meg,
mert én meghalok és ő él.

Élni fog

Mészáros Sándor

forradalmár

Emléksorok

A munkásmozgalom egyik
vértanija vagyok. Egy igaz
forradalmár, ki örömmel
hal meg, mert én meghalok,
de az eszme élni fog.

Mészáros Sándor
forradalmár

*Somogyi Béla temetése. 1920. február 22.
Gyászmenet a Thököly úton*

valóra is válthatják. 1920 tavaszán, amikor az antant megindította harmadik szovjetellenes intervencióját, a horthysta uralkodó körök abban bíztak, hogy részt vehetnek a szovjetellenes hadjáratban, és ezt az antant majd honorálja.

A horthysta katonai körök és a fajvédő politikusok kapcsolatot tartottak a németországi és az ausztriai szélsőjobboldali csoportokkal. Azt remélték, hogy a német és az osztrák szélsőjobboldali erők katonai puccs révén megszerzik a hatalmat, a magyar kormány részvételével revansista blokkot hoznak létre és együttesen megrohanják s megsemmisítik Csehszlovákiát.

Március 13-án Németországban kirobbant a Kapp-féle katonai puccs különböző „szabadcsapatok” és a német hadsereg több alakulatának részvételével. A német proletariátus egységesen fordult szembe a szélsőnacionalista kísérlettel: általános politikai sztrájk tört ki, amelyben 12 millió munkás vett részt. A Ruhr-vidéken a Kommunista Párt és a Független Szociáldemokrata Párt szervezeteinek vezetésével százezer főt számláló Vörös Hadsereg alakult, amely elűzte a puccsistákat. Március 17-ére a Kapp-puccs egész Németországban összeomlott. Ezt követően a Német Szociáldemokrata Párt rögtön felbomlasztotta a munkásság harci egységét. A berlini koalíciós kormány – amelyben ott ültek a szociáldemokrata miniszterek – támadást indított a Ruhr-vidéki munkásfelkelők ellen, és március 23-ára a felkelést elfojtotta.

A Kapp-puccs bukása idején, március 15-én nevezte ki Horthy az új kormányt. Simonyi-Semadam Sándor, a KNEP ügyvéd-politikusa, az új képviselőház addigi alelnöke lett a miniszterelnök. A szélsőlegitimisták legexponáltabb képviselői: Friedrich és Beniczky távoztak a kormányból. Gróf Teleki Pál kapta a külügyminiszteri tárcát.

Ebben az időben folytatódtak a párizsi béketárgyalások, és készült a trianoni békeszerződés. Ugyanekkor a francia és a magyar kormány képviselői tárgyaltak Magyarország bekapcsolódásáról a szovjetellenes hadjáratba. A magyar kormány arra számított, hogy az intervencióban való részvételért az antant nagyhatalmak módosítják a trianoni szerződés területi rendelkezéseit, engedélyezik a magyar hadsereg jelentős fejlesztését és segítik felfegyverzését. Százezer főnyi hadsereget akartak kiállítani a szovjetellenes háború céljaira. Magyarországon ismét soroztak, főleg parasztkatonákat; őket kínálták fel a lengyel földbirtokos-tő-

kés hatalom, valamint az ukrán és az orosz ellenforradalmárok segítségére.

Az antant intervenciója április végén indult meg a lengyel hadsereg támadásával; május 6-án elfoglalták Kijevet, és belorusz területen is előrenyomultak. A fehérgárdisták Vrangel tábornok vezetésével a Krím-félszigeten tömörítették csapataikat; az antant segítségével jelentős erősítéshez jutottak, és délről készültek támadni.

A KMP volt az egyetlen párt, amely leleplezte a horthysta uralkodó körök háborús tervét és harcra hívott ellene. Több röpiratot adott ki, amelyeket Magyarországon széles körben terjesztettek. „Újra vágóhídra akarnak hurcolni benneteket is – mondja az egyik röpirat. – Előbb a »haza és király« jelszóval, most a kereszt jegyében indul a gázság.” „A ti bőrtöket akarják vásárra vinni – mondja egy másik röpirat –, hogy magatok örökítsétek meg rabságtokat.” Figyelmezteti a dolgozókat: „Magatokon segíttek, ha megakadályoztátok, hogy orosz testvéreitek győzelmes előrenyomulását megállítsák!” A röpirat a haditermelés és a katonai szállítások szabotálására, a termésrekvirálások megghiúsítására, a bevonulási parancs megtagadására szólítja fel a népet.

A Vörös Hadsereg ukrainai és lengyelországi előnyomulása nagy rokonszenvet váltott ki a magyar munkásság és szegényparasztság tömegeiben. Ez megmutatkozott abban is, hogy a behívottak ezreit csak csendőri közreműködéssel tudták a sorozóhelyekre vinni, és sok százan elrejtőztek a bevonultatások előtt. Az 1920-as sorozásokkal feltöltött horthysta hadsereg nem volt megbízható a szovjetellenes háború céljaira, az antanthatalmak nem vették igénybe.

*

Az európai munkásmozgalom kiemelkedő harci eseménye volt a nemzetközi szállítómunkás bojkott a horthysta Magyarország ellen. Ez az akció a magyar proletariátusnak jelentős politikai segítséget nyújtott. A bojkott megrendezéséért a kommunisták és szocialisták már hosszabb ideje együttesen szálltak síkra. A KMP külföldi felvilágosító tevékenysége mellett a szociáldemokrata emigráció egyes csoportjai is közreműködtek a magyarországi fehérterror leleplezésében, a nemzetközi szolidaritási akció kibontakozásában. Elsősorban a Kunfi és Böhm által vezetett bécsi Világosság-csoport vett részt ebben; e cso-

port az osztrák centristákkal, Otto Bauerékkal tartott szoros kapcsolatot.

A Nemzetközi Szállítómunkás Szövetség 1920 márciusában határozta el a bojkottot, de az amszterdami Nemzetközi Szakszervezeti Szövetség csak június 11-én, a Vörös Hadsereg lengyelországi előnyomulása idején bocsátotta ki a bojkottfelhívást. A felhívás utal arra, hogy a tőkés országok a gazdasági bojkott fegyverét alkalmazzák „az orosz munkásmozgalom megfojtására”, s felszólítja a világ munkásságát: „Használja fel most ugyanezt az eszközt arra, hogy a magyar kormány véres uralmának véget vessen, s ezer és ezer magyarországi elvtársunk életét és szabadságát megmentse.”

Június 20-tól megszűnt a vasúti és postai forgalom Magyarországgal, megszakadt a telefon- és távíró-összeköttetés is. A bojkottban legjelentősebb szerepe az osztrák és a csehszlovák munkásságnak volt, mert Magyarország e két országgal, illetve rajtuk keresztül bonyolította le nemzetközi forgalmának túlnyomó részét.

A Kommunista Internacionálé II. kongresszusa, amely a bojkott idején ülésezett, külön felhívást bocsátott ki a magyar proletariátus megsegítéséért. „Fel a harcra Magyarország hóhérai ellen – mondja a kiáltvány – ...vegyétek körül a gyűlölet falával a gyilkosok és hóhérok országát...” „Legyetek erősek! Az egész világ proletariátusa veletek van!” – szól a magyar munkásokhoz.

A Vörös Hadsereg ukrainai és lengyelországi előnyomulásának hírei mellett a bojkott is mély visszhangot keltett a magyar munkásságban, növelte reményét a nemzetközi proletárszolidaritás segítségének hatékonyságában. Egyes helyeken, pl. Tatabányán és Tokodon, sztrájkok törtek ki.

A horthysta uralkodó köröket a nemzetközi bojkott nagyon nyugtalanította, mert erősítette a dolgozó nép szembenállását a rendszerrel és a szovjetellenes háborúba való bekapcsolódás új akadályává vált. A polgári ellenzék a kormánnyal közös frontban lépett fel a nemzetközi bojkott ellen, de ugyanakkor bírálta a totális fasizmusra törő erőket, elsősorban a horthysta vezérkar különítményeit, mert vérengzéseik miatt került sor a bojkottra és tevékenységük gátolta a rendszer politikai megszilárdítását.

A Szociáldemokrata Párt és a szakszervezetek jobboldali vezetői siettek elhatárolni magukat a bojkottól. A munkásság a fasiszta kormányzat pusztulását kívánta, harckészsége növekedett. Az SZDP veze-

től viszont felajánlották politikai segítségüket a kormánynak, közbenjárásukat a szociáldemokrata pártoknál a nemzetközi bojkott ellen; ennek fejében nagyobb működési lehetőséget kértek az SZDP-nek és a szakszervezeteknek. A kezdődő sztrájkfellépéseket elszigetelték és leszerelték. A Simonyi-Semadam-kormány elfogadta az SZDP segítségét, de nem tudta elérni, hogy a Nemzetközi Szállítómunkás Szövetség a bojkottfelhívást még az akció megkezdése előtt visszavonja. Egy héttel a bojkott megkezdése után a kormány lemondott. Teleki Pál gróf, a Bethlen-csoport egyik vezető politikusa lett a miniszterelnök.

Ausztriában a burzsoázia követelte a Magyarország elleni bojkott megszüntetését; a Renner-kormány vállalta a közvetítést a magyar kormány és az amszterdami szakszervezeti központ között. Az osztrák munkásság és a többi ország proletariátusának szolidaritása azonban oly erővel nyilvánult meg, hogy az amszterdami szakszervezeti központ csak több hetes tárgyalás után – részben az osztrák szociáldemokrata vezetők sürgetésére – szánta rá magát a bojkott lefújására. Megkísérelték rávenni a Teleki-kormányt, hogy hirdessen politikai amnesztiát, ha nem is általánosat. Ugyanis éppen ebben az időben tartják az elfogott volt népbiztosok perének bírósági tárgyalását, s újabb terrorítéletekkel akarják megfélemlíteni a munkásokat. Rennerék csak a szociáldemokrata népbiztosok részére kértek amnesztiát, a magyar kormány azonban ezt is elutasította. Az amszterdami központ augusztus 8-án beszüntette a bojkottot, anélkül, hogy a tárgyalásokon bármiféle eredményt ért volna el.

A több mint másfél hónapig tartó nemzetközi bojkott mégis erős morális és politikai nyomást gyakorolt a magyar fasiszta kormányzatra, és szerepe volt abban, hogy az internáltak nagy részét szabadon engedték. A nyugat-európai szervezett munkásság megmutatta, hogy kész támogatást nyújtani a magyar munkásmozgalomnak; az is kitűnt, hogy fellépését a reformista befolyás korlátozni tudja.

*

A nemzetközi bojkott megszűnése után a Teleki-kormány gyorsítani akarta a népbiztos-pert, hogy újabb kommunistaellenes kampányra s az intervencióba való bekapcsolódás ideológiai előkészítésére használja fel. Ezt a tervet megzavarta a szovjet kormány közbelépése. Augusztus közepén tudatta a magyar kormánnyal, hogy a tanácskormány volt

tagjai ellen készülő gaztett megghiúsítása végett Szovjet-Oroszországban ezer magyar hadifogoly tisztet internálnak. Közülük tízet túsznak nyilvánítanak, akik életükkel felelnek a tíz népbiztosért. Ugyanakkor javaslatot tett fogolycserére.

A perben decemberben hirdettek ítéletet. A tíz vádlott közül négyet, Bokányit, Vántust, Ágostont és Haubrichot halálra, a többit életfogytiglani fegyházra ítélték. A perbe fogott szociáldemokrata népbiztosok egy része a Tanácsköztársaság idején mentette a fehér ellenforradalmárokat, s a proletárhatalom legnehezebb időszakában a kapitulánsokhoz csatlakozott. A keresztény kurzus vérbírósága azonban elítélte őket is, mert a Tanácsköztársaság megteremtésében együttműködtek a kommunistákkal és vállalták a részvételt a tanácskormányban. A szovjet kormány közbelépése folytán azonban az ítéletet nem hajtották végre.

Az ítélet meghozatalával egyidőben a Teleki-kormány tudatta a szovjet kormánnyal, hogy hajlandó tárgyalni a fogolycseréről. Az erről szóló egyezményt több hónapos tárgyalás után 1921 nyarán megkötötték. A szovjet kormány mind a tíz volt népbiztost és velük együtt közel négyszáz politikai elítéltet mentett ki a magyar börtönökből. A horthysta uralkodó körök a később lefogott kommunistákat is kénytelenek voltak még 1924-ben is kiengedni a Szovjetunióba, cserébe az ott maradt magyar hadifogoly tisztékért.

A szovjet közbelépés megnövelte a magyar munkások önbizalmát, a munkás-paraszt állam iránti tiszteletét és szeretetét, és morális vereiséget mért az ellenforradalmi rendszerre; lefogta a gyilkosok kezét, kényszerítette a keresztény kurzust, hogy a kivégzéseket abbahagyja.

A horthysta rendszer kialakulása és jellege.

A Bethlen-Peyer-paktum

A horthysta rendszer a hatalmától megfosztott proletariátus és szegényparaszság elleni bosszúhadjárat, a fehérterror tombolása közepette alakult ki. Az ellenforradalom élén a totális fasizmusra törő erők álltak, akik a tőkés-földbirtokos osztályuralom legkíméletlenebb formáját próbálták megvalósítani, de akaratukat nem tudták teljesen érvényesíteni. Tömegtámaszt elsősorban a kulákságban és az úgynevezett „úri középosztályban” találtak. Az ellenforradalmi alakulatokban, szervezetekben számottevő volt a dzs centri származású politikai

kalandorok s az elcsatolt területekről áttelepült köztisztviselők tevékenysége. Nacionalista uszítással, a keresztény kurzus jelszavaival és csalfa földreform-ígéretekkel előidéztek bizonyos várakozást a középparasztságban és a városi kispolgárságban, de ígéreteiket képtessé tette a nyomor, amit az ellenforradalom magával hozott, a vérengzések pedig nagy felháborodást váltottak ki. Az antikommunista hadjárat és az antiszemita uszítás a különféle reakciós bandák, a deklasszált elemek tevékenységének nyitott tág teret, míg a dolgozó nép körében a félelem légkörét honosította meg.

A keresztény kurzusnak nem sikerült jelentős tömegbázist teremtenie a munkásság körében. A szocialista szakszervezetek – a nemzetközi proletariátus szolidaritási akciói által támogatva – az üldözés ellenére is nagyon jelentős erőt képviseltek. A munkásság harckészsége, ereje egyes akciókban, így a Somogyi-temetésen, valamint az 1920. május 1-i sztrájk alkalmával mutatkozott meg. Hatása erősítette a szegényparasztság és más néprétegek szembenállását a fasiszta rendszerrel.

A kurzus vezető körei nem tudták legyűrni a keresztény blokk belső ellentéteit, és képtelenek voltak létrehozni olyan tömörülést, amely rá tudta volna kényszeríteni politikáját az uralkodó osztályok egészére. Ez is akadályozta, hogy totális fasiszta rendszert létesítsenek.

A földbirtokos osztály megoszlott, különösen azt illetően, hogy melyik politikai csoporté legyen a diktátori hatalom. Az antiszemitizmus miatt nyugtalan zsidó származású nagytőkések és üzleti partnereik, akiknek befolyása igen számottevő, a munkássággal való véres leszámolásért hálások voltak a horthysta különítményeknek, de ellenezték a totális fasiszta diktatúrát, s a keresztény kurzus mérséklését sürgették. A kereskedő testületek, miután soraikban a zsidó származásúak túlsúlyban voltak, különösen félték a totális fasiszta uralomtól, szintén mérséklést szorgalmaztak, miközben igyekeztek kiegyezni a horthysta kormánnyal.

A keresztény kurzus különböző politikai csoportosulásai titkos társaságok létesítésével próbálták erősíteni helyzetüket. Közülük a legjelentősebb az Etelközi Szövetség, valamint a Kettőskereszt Vérszövetség volt. A horthysta uralkodó körök jórészt e társaságok útján ellenőrizték a tisztikart, a közigazgatási hatóságokat és a társadalmi szervezetek nagy részét, az ügyvédi és egyéb kamarákat. A titkos társasá-

gok tevékenysége a magyar fasizmus rendszerének egyik jellemző vonásává vált.

A szélsőreakciók terveiben jelentős szerepet játszott a katonai kaland. A helyzet a lengyel fronton augusztus közepén megváltozott. A lengyel csapatok a Varsó alatti csatában megállították, majd visszavetették a Vörös Hadsereget. A nemzetközi reakció s egyben a horthysta uralkodó körök reményeit ez növelte, de csakhamar megkezdődtek a szovjet–lengyel béketárgyalások, és októberben megkötötték a fegyverszüneti egyezményt, majd később a békeszerződést. A Vrangel-féle hadsereget a szovjet csapatok visszaszorították, és novemberben a Krím-félszigeten teljesen szétverték. A szovjethatalom a Kaukázuson túli területeken, Közép-Ázsiában, a Távol-Keleten és más körzetekben is újabb győzelmeket aratott az ellenforradalmárok és intervenciók felett.

Az antant harmadik szovjetellenes hadjárata is összeomlott.

A horthysta uralkodó köröknek az intervencióban való részvételhez fűzött összes reményei megghiúsultak. 1920 novemberében kénytelenek voltak a parlamenttel ratifikáltatni a trianoni szerződést, és levenni a napirendről a revánsháborús terveket. Újabb válság keletkezett a keresztény blokkban.

A szélsőlegitimisták vezérkara a keresztény blokk válságát fel akarta használni az exkirály visszahozására. 1921 húsvétján Habsburg Károly, francia és angol körök biztatására, Svájcból váratlanul Budapestre érkezett. Különösen a francia uralkodó körök fontolgatták azt a lehetőséget, hogy a Habsburg-monarchia visszaállításával hárítsák el az Anschluss, Ausztria csatlakozását Németországhoz. Az exkirály vállalkozását azonban csak háttérből ösztönözték, mert számolniuk kellett a Magyarországgal szomszédos országok ellenzésével és a horthysta katonai körök ellenállásával. Károly nem tudott Horthyval megegyezni, és kénytelen volt távozni. A trónszerzési kísérlet kormányválságot robbantott ki, s Teleki 1921 áprilisában lemondott. Utóda Bethlen István gróf lett.

A szélsőlegitimisták 1921 őszén katonai államcsínnnyel próbálták magukhoz ragadni a hatalmat. Az exkirály Nyugat-Magyarországra érkezett, az ottani helyőrségek tisztikara csatlakozott hozzá. A legénységet feleskették Károlyra, és Budapestre indultak. A horthysta katonai erők Budaörs alatt ágyútűzzel megállították a legitimisták szerelvényeit, és megghiúsították bevonulásukat. Károlyt és vezérkarát el-

fogták, köztük Andrássy Gyula grófot is. Az államcsínykísérlet kudarcot vallott, a legitimisták táborá gyengült. A Bethlen-kormány helyzetét ez javította, tekintélyét az uralkodó osztályok körében növelte.

*

A Bethlen-kormány belátta, hogy nem tudják megteremteni a totális fasizmus feltételeit, a nemzetközi körülmények sem kedveznek ehhez. Tudomásul kellett vennie, hogy a keresztényszocialista szakszervezetek erőltetésével nem sikerült visszaszorítani a szocialista szakszervezeteket. A helyzet rendezését sürgették a gyáripari érdekeltségek is, amelyek a munkásság bérmozgalmai során már számos megállapodást voltak kénytelenek kötni a szakszervezetekkel, sok esetben a bérsztrájkok megelőzéséért. A helyzetet mérlegelve a kormány 1921 decemberében paktumot kötött az SZDP vezetőivel. Ez volt a hírhedt Bethlen–Peyer-paktum.

Az SZDP és a szakszervezetek közgyűléseit és taggyűléseit továbbra is előzetes rendőri engedélyhez kötötték, csak rendőri ellenőrzés alatt tarthatták meg, napirendjükhöz is hatósági hozzájárulás kellett. Kivételt képeztek az SZDP-szervezetek heti pártnapjai. Az SZDP vezetői tudomásul vették, hogy a kormány nem engedélyezi a közalkalmazottak, a vasutasok és a földmunkások szervezését. Kötelezték magukat, hogy törekedni fognak a sztrájkok leszerelésére, és támogatják a kormány külpolitikai lépéseit; vállalták, hogy közbenjárnak a nyugati szociáldemokrata pártok vezetőinél a magyarországi fehérterror elleni tiltakozások leszereléséért, és elhatárolják magukat a bécsi Világosság-csoporttól, amely továbbra is részt vett a horthysta rémuralom leplezésében.

Az internáltak nagyobb részét 1920–1921-ben kiengedték. A paktum megkötésekor a kormány megígérte, hogy a még internáltak közül szabadon engedik azokat, akikért az SZDP vezetői felelősséget vállalnak; Peyerék viszont tudomásul vették, hogy a kormány internáltatja a rendszer számára veszélyes kommunistákat, ha nem is tud formális bűnvádi eljárást indítani ellenük.

Peyer és társai vállaltak mindent, amit a Bethlen-kormány követelt tőlük. Ennek fejében a kormány növelte az SZDP működési lehetőséget Budapesten és környékén, valamint néhány vidéki városban.

A kormány a paktumban hozzájárult ahhoz, hogy a következő választásokon az SZDP parlamenti képviselőkhöz jusson.

A Bethlen–Peyer-paktum előnyös volt a tőkés-földbirtokos hatalomnak, erősítette a kormányzat belpolitikai helyzetét, és támogatást nyújtott számára ahhoz, hogy felléphessen a külpolitikai elszigeteltség enyhítéséért. A minisztertanács 1921. december 22-én köszönetet szavazott Bethlennek a sikerért.

Az uralkodó körök a munkásság szervezett erőinek nyomására rákényszerültek bizonyos politikai engedményekre, amelyek korlátozott működési lehetőséget biztosítottak a szakszervezetek és a Szociáldemokrata Párt számára. A kormány úgy látta, hogy a paktum megkötésével a szakszervezetek és az SZDP tevékenységi lehetőségét elég szűkre szabhatja, s az SZDP jobboldali vezetőinek együttműködési készségét bel- és külpolitikai céljaira mindaddig felhasználhatja, amíg erre rászorul.

A paktum szégyenletes árulás volt a munkássággal és a szegény-paraszsággal szemben. Titokban kötötték meg, s létezését az SZDP vezetői hosszú ideig letagadták. A paktum-kötelezettségek végrehajtása azonban beleütközött a munkásság harci fellépéseibe, a baloldali erők növekvő aktivitásába.

*

Bethlen 1922 elején keresztülvitte a kisgazdapárti és a KNEP-képviselők többségének egyesítését az általa vezetett képviselők csoportjával. Létrejött az úgynevezett Egységspárt, amely a horthysta rendszer fő kormányzó pártja, a tőkés-földbirtokos hatalom fő politikai képviselője lett. A KNEP-képviselők egy csoportja külön pártot alakított Kereszténypárt néven, mely továbbra is királyhűséget hirdetett, de koalíciós partnere maradt az Egységspártnak. Az ellenzéki legitimisták külön szervezkedtek.

A Bethlen-kormány 1922 tavaszán parlamenti választásokat tartott. Előzőleg rendeletileg megváltoztatta a választási rendszert. 1920-ban ugyanis formálisan titkos volt a szavazás. Az új rendelet a titkos szavazást csupán Budapesten, a Pest környéki választókerületben és 11 városban hagyta meg, az összes többi helyen visszaállította a nyílt szavazást. A választásokon indulni akaró pártoknak, illetve képviselőjelölteknek a választókerületekben ajánló íveket kellett benyújtaniuk a szavazásra jogosultak öt-tíz százalékának aláírásával. Ha a hatóságok

nem akarták, hogy egy jelölt induljon a választáson, érvénytelennek nyilvánítottak az aláírásokból annyit, hogy ne legyen meg a kötelező számú ajánlás. Ez a rendszer tág teret nyitott az önkénynek, és a titkos szavazású kerületekben is nagymértékben nyílttá tette a szavazást.

A választások idejére erős karhatalmi készültséget rendeltek el. Az ellenzéki jelöltek mozgását korlátozták. Az uralkodó körök a fenyegetést és a terrort korrupcióval kombinálták, amely szintén fontos szerepet kapott a kialakuló kormányzati rendszerben.

A választásokon mindössze 1,8 millió szavazó, a 18 éven felüliek alig több mint egyharmada vett részt. A terror, a választási csalások és a korrupció eszközével az Egységespárt megszerezte a leadott szavazatok 45,4 százalékát, az összes mandátumok 58,4 százalékát, 245 mandátumból 143-at. A 11 vidéki titkos szavazású kerületben az Egységespárt a leadott szavazatoknak csupán 22 százalékát szerezte meg, de övé lett a mandátumok fele. A két kormánypárt a fővárosi és Pest környéki titkos szavazású választókerületekben együttesen a leadott szavazatoknak csupán húsz százalékát kapta.

Bár a választásokból a munkások és a szegényparasztnak nagy tömegeit kizárták, az ajánlási rendszerrel és egyéb módon is széles körben alkalmazták a választási önkényt s a legtöbb választókerületben nyílt szavazást tartottak, a kormánypártok mégsem tudták megszerezni a szavazatok többségét. Az uralkodó körök morális vereséget szenvedtek. Ugyanakkor a csaló választási rendszer segítségével biztosították maguknak a mandátumok kétharmadát.

Az SZDP-nek csak korlátozott lehetősége volt a választásokon, mégis jelentős sikert ért el. A budapesti és környéki választókerületekben megkapta a leadott szavazatok 43 százalékát. Az SZDP vidéken nyolc titkos és 19 nyílt szavazásos kerületben indult. Országos viszonylatban a leadott szavazatok 15,3 százalékát kapta meg és 24 mandátumhoz jutott; a 24-ből hatot nyílt szavazásos kerületben szerzett, bányász-körzetekben és a Viharsarokban.

A kommunisták együtt küzdöttek a szociáldemokratákkal az SZDP választási sikeréért, hiszen a KMP meg sem próbálhatta, hogy a választásokon saját jelöltjeivel részt vegyen. Az SZDP sikere a munkásosztály demonstrációja volt a fasiszta rendszer ellen.

A Bethlen-kormány az 1922-es választásokat felhasználta arra, hogy jobban korlátozza a kulákság beleszólását az országos politikába. Az Egységespárt parasztképviselőinek száma nem érte el a húszat, a felét

sem annak, amennyi a Kisgazdapártnak volt. A Kereszténypárt húsz mandátumot szerzett. A legitimista ellenzék pártja csupán tíz mandátumhoz jutott. A liberális ellenzék néhány pártja indult a választásokon, közülük jelentősebb a Rassay-féle Polgári Párt, mely hat mandátumot, és a Vázsonyi-féle Demokrata Párt, amely hetet szerzett.

A Bethlen-féle kormányzati rendszer a fasiszta diktatúrát parlamenti formákkal kombinálta. A horthysta uralkodó körök ezt igyekeztek arra felhasználni, hogy a fasiszta rendszernek mind a hazai, mind a nemzetközi közvélemény előtt bizonyos alkotmányos látszatot adjanak.

A Bethlen-kormánynak ilyen módon sikerült fokozatosan elérni a horthysta rendszer politikai megszilárdítását. A kormányzat erősödését a gazdasági helyzet javulása segítette. Ez azonban lassú volt, s a pénzügyi stabilizációt csak 1924 nyarán tudták végrehajtani. Az infláció addig a nép kizsákmányolásának egyik fő eszköze maradt, tág teret adott a spekulációnak és nagy jövedelemhez juttatta a kizsákmányoló osztályokat.

A KMP taktikája és illegális szervezeteinek kiépítése.

A baloldali ellenzék erősödése a szakszervezetekben és az SZDP-ben

A párt taktikája a stratégiai irányvétel és a konkrét helyzet számbavétele alapján fejlődik. A KMP az új proletárdiktatúra jelszavával küzdött a fasiszta diktatúra megdöntéséért. Egyik Budapesten készült röpirata 1921 tavaszán erről így szól: „Magyarország munkássága a maga véréen, a saját kínjain tanulta meg, hogy csak két út van: választhatja a burzsoázia kapitalista uralmát és evvel együtt Horthyt s a gyilkos vadállatok különítményeit, a börtönt, a korbácsot, a derest és az akasztófát, és választhatja a munkásság szocialista uralmát, amelyhez csak a forradalmon és a diktatúrán át vezet a harc és kitartás útja.” A röplap új proletárdiktatúra kivívására hív fel.

A szocialista forradalom mint közvetlen stratégiai cél ebben az időben azzal a feltételezéssel párosult, hogy az ellenforradalom nem tudja megszilárdítani uralmát, s az európai szocialista forradalom rövid időn belül ismét hatalomra segítheti a magyar proletariátust. Az európai forradalmi hullám gyengülő tendenciája, ugyanakkor a horthysta kormányzat lassú erősödése 1921-ben már egyre kétesebbé tette az új forradalom közeli lehetőségét Magyarországon. Napirendre került a

KMP taktikájának felülvizsgálata. Ennek során komoly nézeteltérések keletkeztek az Ideiglenes Központi Bizottságban és a párt emigrációs szervezeteiben.

Az illegális pártépítés és a politikai taktika kérdésében két ellentétes felfogás alakult ki, melyeknek képviselői egyrészt Kun Béla, másrészt Landler Jenő köré csoportosultak. A viták során a párt emigrációs szervezeteiben két frakció keletkezett. A lényeges kérdések fontos elvi vitáját a frakcióharc sok káros elemmel terhelte.

A Kun-frakció alábecsülte a hazai kommunista csoportok tevékenységét, és sürgette mielőbb illegális tömegpárt létesítését Magyarországon. Ennek elősegítésére azt ajánlotta, hogy tömegesen küldjék haza Szovjet-Oroszországból az ott maradt és a Bolsevik Párt tagjaivá lett volt hadifoglyokat, valamint a magyar kommunista emigráció jelentős részét más országokból is. A Kun-frakció vezetőit nyugtalanította az az eshetőség, hogy a KMP a legális szervezetekben dolgozva feloldódik a Szociáldemokrata Pártban, és nem lép fel önálló politikai erőként. Javasolták, hogy a párt indítson akciót a szakszervezetek és az SZDP különválasztásáért; úgy vélték, hogy ez könnyítené a vezető szerep megszerzését a szakszervezetekben. Azt ajánlották, hogy a kommunisták tagadják meg a pártjárulék fizetését, ugyanis a szakszervezeti tagdíjjal együtt minden szervezett munkás automatikusan fizetett SZDP-járulékot is.

A Landler-frakció az adott helyzetben helytelennek és veszedelemnek tekintette a kommunista emigránsok tömeges hazaküldését, és elhibázottnak, hogy a KMP az akkori körülmények között a szakszervezetek és az SZDP különválasztásáért lépjen fel. Az ilyen taktika valóban nehezítette volna a kommunisták szakszervezeti munkáját. A Landler-frakció az illegális pártépítő munkát a szakszervezetek és az SZDP baloldali ellenzékére támaszkodva igyekezett fejleszteni. Elgondolásaiban megvolt a legális szervezetekben való feloldódás veszélye, s ennek elhárítása indokoltta tette, hogy jobban hangsúlyozzák az illegális párt kiépítésének fontosságát. A fő veszély azonban a szektás elzárkózás tendenciájában rejlett, mindenekelőtt abban, hogy a kommunisták – ha a szakszervezetek és az SZDP különválasztását követelik – kiszorulnak a szakszervezetekből, ahelyett, hogy tovább erősítenék ottani pozícióikat.

A Kommunista Internacionálé Végrehajtó Bizottsága 1921 augusztusában foglalkozott a két frakció vitájával. Határozatában megállapí-

totta, hogy a KMP munkáját a következő körülmények szabják meg: „a) A párt teljes illegalitása a fehérterror uralma alatt. b) A Horthy-uralom alatt is nagy munkástömegeket magukban foglaló szakszervezetek bizonyos fokú mozgásszabadsága.” Ilyen körülmények között „a szakszervezetek alkotják a KMP politikai és szervező működésének legfontosabb fundamentumát”. A határozat helyteleníti azt a javaslatot, hogy a kommunisták tagadják meg a szakszervezetekben a szociáldemokrata pártadó fizetését, mert ez lehetetlenné tenné munkájukat a szakszervezetekben. A kommunista emigránsok tömeges hazatelepítését is helyteleníti; megállapítja, hogy ez egyelőre lehetetlen. Hangsúlyozza azonban a centralizált illegális párt kiépítésének fontosságát, és azt is, hogy az illegális szervezeteknek „minden alkalmat ki kell használniuk a kommunizmus eszméinek nyilvános képviselésére, de ugyanakkor minden lehetőséget ki kell használni a munkásság megszervezésére, ha nem is nyílt kommunista lobogó alatt”.

A Kommunista Internacionálé Végrehajtó Bizottságának határozata alapján új Ideiglenes Központi Bizottság alakult, hogy vezesse a pártot addig, amíg a KMP konferenciája megválaszthatja a Központi Bizottságot. Az új vezető szerv tagja lett: Kun Béla, Landler Jenő, Hirossik János, Lukács György, Pogány József, Szilágyi Dezső, valamint Rudnyánszky Endre, aki a hadifogoly-mozgalomban vezető szerepet játszott. Ő azonban 1921 őszén hátat fordított a pártnak.

A párt stratégiai irányvonalának kérdése a két frakció vitájában nem szerepelt. A fasiszta diktatúra elleni harc, úgyszintén a kisemmizett nincstelen és szegényparasztok földkövetelése megkönnyíthette volna – ha nem is azonnali eredménnyel – a kommunisták fellépését egy szélesebb politikai szövetség létrehozásáért, de nem közvetlenül a szocialista forradalom, hanem a demokratikus köztársaság, a demokratikus munkás-paraszt hatalom jelszavával. Azonban a proletárdiktatúra maradt továbbra is a közvetlen stratégiai cél. A KMP rendkívül éles küzdelmet vívott a proletárhatalom mindenféle rágalmozóival szemben a Tanácsköztársaság emlékének védelméért, és ez szorosan egybekapcsolódott a proletárdiktatúra eszméinek védelmével. Ebben a helyzetben a párt harcosai a proletárdiktatúra jelszavának levételét a napirendről a Tanácsköztársaság rágalmozói előtti meghátrálásnak tekintették. Ez a körülmény lényeges szerepet játszott abban, hogy fel sem vetődött a stratégiai cél esetleges módosítása, bár az objektív helyzet ezt kívánta volna.

A KMP nagy figyelmet fordított a Tanácsköztársaság emlékének ápolására, hirdette az új szocialista forradalmat, emellett gyakorlati munkájában a proletariátus legégetőbb politikai és gazdasági részletköveteléseiért vívott harcra és a legális munkásszervezetek erősítésére összpontosította erejét. Az illegális pártépítés nemcsak propaganda-tevékenységgel fonódott össze, hanem a bérharcokkal, valamint a politikai amnesztiáért és a legális munkásszervezetek működési lehetőségének növeléséért folyó küzdelemmel is. Az amnesztiakövetelés magában foglalta az internáló táborok feloszlatását, a börtönben levő politikai foglyok kiengedését és a politikai emigránsok szabad hazatérését.

A kommunisták előtt az a feladat állt, hogy a KMP hazai központjának létrehozásával önálló politikai akciók vezetésére képes centralizált illegális pártot építsenek ki. A hazai központnak kellett összefognia és közvetlenül irányítania a többnyire külön működő pártcsoportokat, amelyeknek egy részével addig a bécsi központ tartott közvetlen kapcsolatot.

Az Ideiglenes Központi Bizottság a hazai pártmunkára jelentkezők közül megbízott három elvtársat, hogy illegálisan Budapestre utazzanak és itthon – Orosz Nándor bronzműves vezetésével – végrehajtsanak bizottágot hozzanak létre. A három elvtárs 1921 decemberében érkezett haza. Csak rövid ideig dolgozhattak, mert a rendőrség nyomukra jutott, és 1922 februárjában letartóztatta őket. A fogolycseré során azonban rövidesen a Szovjetunióba kerültek.

Még 1922 februárjában létrejött a KMP egy másik, jobban megszervezett hazai központja; ennek élén 1922 szeptemberéig Gerő Ernő állt. A pártcsoportok tevékenységének rendszeres segítésére és a szervezeti kapcsolatok erősítésére 1922 február végétől hetenként rendszeresen megjelent a KMP első hazai illegális lapja: a *Kommün*, amely a párt budapesti titkos nyomdájában készült. Augusztusban megjelent a KIMSZ illegális lapja is, az *Ifjú Proletár*.

A KMP és a KIMSZ szervezetei erősödtek. Tevékenységüket az 1921 augusztusi Komintern-határozat irányelvei alapján folytatták.

A Kommunista Pártnak tudomására jutott, hogy Peyerék titkos paktumot kötöttek a Bethlen-kormánnyal. A Kommün már az első számában leleplezte az árulást. A párt állandóan bírálta a paktumpolitikát, de a választásokon a szociáldemokrata jelöltek támogatására, a munkásegységfront erősítésére hívott fel.

PROLETAR

A III. INTERNACIONALE DE VOYAGORISZAS LAPJA

[illegible]

Megszűntek nem adni ingyen!

Világpolitikusok egyenlőit
Kommün
 Kommunális Kormányok Pártja
 Ad Szabadságot Szereztél Budapesti Magyar

Delaware, 22^d August, 96 21 Nov.

[illegible]

VILÁG PROLETÁRIAI EGYESÜLETÉK!

U MARCIUS

KOMMUNISTA FOLYÓIRAT

T A R T A L O M

Uj Magyarok között: KUN BELA: Lesz-e még karddalom Magyarországon? - LANDLER JENŐ: Az iparosodó Magyarország; RAUZY BELA: Földrajzom és paraféltésem; RIBAI JÓZSEF: Tróia és Genf - Harkos - HAKOSI MÁTYÁS: A szakszervezetek egyesülése; SZALAI: A szocializmus sorsa a Tanácsköztársaságban; ZINOVJEV: Holokok és lenyádalomok Bora - ALPÁRI GYULA: A Szakszervezetek központi helye; HUCHARIN: Lenintől az oroszokig; SZANTÓ BELA: A nemzetközi szakszervezeti mozgalom és a magyarországi szakszervezetek; SZEMLER: Kominterné Internationalis Magyar gazdaság, politika, munkaszervezés; Világ - Világpolitika; Szociálisták és a Világkultúra; Nemzetközi szakszervezeti mozgalom - Szocializmus - Kultúra - Könyvek és...

1-2 száma

1925 jul.-aug.

A KMP lapjai:

*a Proletár,
megjelent
Bécsben
1920—1922-ben*

a Kommun
megjelent
illegálisan
Budapesten
1922-ben

az Új Március
megjelent
Bécsben
1925—1933-ban

Az egységfrontmozgalom 1922-ben nemzetközileg erősödik.

Ebben az időben három Internacionálé működik a nemzetközi munkásmozgalomban: az 1919-ben alakult III. Internacionálé, a II. Internacionálé – amely az antantszocialisták és a német szociáldemokraták hosszas tárgyalásai után 1921-ben szerveződött újjá –, valamint a centrista irányzatú szociáldemokrata pártok úgynevezett két és feles Internacionáléja, amelyhez az Osztrák Szociáldemokrata Párt is tartozott. (A két és feles Internacionálé 1923 tavaszán visszatért a II. Internacionáléba.)

A proletártömegek egységes fellépést kívántak a tőkés támadás visszaverésére. A Komintern kísérletet tett a három Internacionálé együttműködésének létrehozására. A szociáldemokrata pártokban is sokan követelték az együttes harcot. A reformista vezetők elutasították az országokénti közös akciókra vonatkozó javaslatokat, de vállalták a részvételt egy nemzetközi tanácskozáson, amelyet 1922 április elején tartottak Berlinben. Hosszú vita után elfogadták a közös felhívást. Ez állást foglal amellett, hogy az osztályöntudatos proletariátus nemzetközi tömegakcióval fejezze ki egységes akaratát az imperializmus frontjával szemben. Felszólítja a világ proletariátusát, hogy az április 20-án kezdődő génuai konferencia idején rendezzenek közös tömegmegmozdulásokat a nyolcórás munkanapért, a munkanélküliség megszüntetéséért, a politikai és gazdasági kapcsolatok felvételéért Szovjet-Oroszországgal, a proletár-egységfrontért országoként és nemzetközileg.

A génuai konferenciát a győztes imperialista hatalmak rendezték, és arra akarták felhasználni, hogy szovjetellenes egységfrontba kovácsolják a tőkés országokat, és ugyanakkor a békediktátumok alapján minél súlyosabb hadikárpótlásra kötelezzék vesztes ellenfeleiket, különösen Németországot. Utóbbit az antanthatalmak keresztülvitték, de a szovjetellenes egységfront létrehozása hajótörést szenvedett. Németország megkötötte a rapallói szerződést Szovjet-Oroszországgal, megtörte a szovjetellenes blokádot, hogy a német–szovjet kapcsolatok segítségével erősítse helyzetét az antanttal szemben.

A három Internacionálé képviselőinek tanácskozásán a Komintern delegációja javasolta, hogy a harci jelszavak közé vegyék fel a versailles-i szerződés eltörlését is. Az antantszocialisták képviselői ezt elutasították, a Német Szociáldemokrata Párt képviselői lemondtak róla, és a két és feles képviselők is a mellőzés mellett léptek fel. A II. és a két

és feles Internacionálé delegációja a szovjetországokban ellenforradalmi tevékenységért lefogott eszerek és mensevikek védelmében azt követelte, hogy ezek perét külföldi ellenőrzés mellett folytassák le, és ezt a két és felesek által megszövegezett felhívásba is belevették. Ennek elfogadása politikai engedmény volt a Komintern delegációja részéről, amit nyilatkozatában azzal indokolt, hogy „az egységfront felé tett legkisebb előrelépést is támogatni kívánja”. E meggondolásból elálltak attól a követeléstől, hogy a német, lett, lengyel, jugoszláv, magyar szociáldemokrata pártok kommunistaüldözésben játszott szerepét megvizsgálják.

A három Internacionálé közös felhívásának jelentősége elsősorban abban van, hogy – a szocialista forradalom és a proletárdiktatúra kérdésében egymással szemben álló felfogások ellenére is – állást foglalt a kommunista és szociáldemokrata pártok együttes harcának lehetősége és szükségessége mellett. A szociáldemokrata pártok vezetőségei azonban a felhívásban ajánlott közös megmozdulásokat elszabotálták.

Magyarországon a fasiszta diktatúra és a tőkés támadások elleni harcban kellett fejleszteni a munkás-egységfrontot. Az SZDP választási sikeréért való közös küzdelem elősegítette a proletár-összefogást.

A munkásfellelések 1922–1923-ban tovább erősödnek. A gazdasági harcok egyik állandó közvetlen oka a folytatódó pénzromlás. A munkások csak együttes akcióval tudnak újabb béremelést elérni, mozgalmakat indítani azért, hogy a bérek emelése ne maradjon el az árak növekedésétől, illetve a reálbérek értéke közeledjen a háború előttihez. Munkabeszüntetés nélkül is sok bérmozgalom zajlott le. A vállalkozók gyakran megkísérelték mérsékelt béremeléssel vagy a követelt emelés megadásával elkerülni a sztrájkot, ha az nagyobb veszteséget okoz, mint amennyit a bérek visszatartásával nyerhetnek. Mégis egész sor sztrájk tört ki, s e harcok kiterjedtek minden iparágra. Közülük kiemelkedett 1922-ben 12 ezer budapesti és Pest környéki vasmunkás március–áprilisi, a salgótarjáni vasasok és bányászok júliusi, 40 ezer vasmunkás augusztusi sztrájkja, valamint októberben a Pécs vidéki bányászsztrájk. 1923-ban a legjelentősebb megmozdulás a vasmunkások márciusi országos bérharca, a fővárosban és a peremvárosokban általános cipészsztrájk áprilisban, hatezer téglagyári munkás sztrájkja júliusban, a malomipari munkások sztrájkja augusztus–szeptemberben.

A béremelések mellett a szervezett munkásság mind több helyen elérte a bizalmi rendszer elismerését. A szakszervezetek politikai jelen-

tősege növekedett. A harcok során a szakszervezetek mind több szakmában kollektív szerződéseket kötöttek a munkáltatókkal a bérvizonyok szabályozásáról és más kérdésekről, amelyek között a szakszervezeti munkaközvetítés elismerése is jelentős helyet foglalt el.

A kollektív szerződések kötése harci kérdés. A szakszervezetek jobboldali vezetői, ha a sztrájkról nem sikerül lebeszélniük a munkásokat, a munkáltatókkal folytatott tárgyalások kapcsán igyekeznek a vállalkozókat engedményekre, a munkásokat pedig a követelések mérseklésére bírni. A tőkések, ha már tárgyalniuk kell, elsősorban a szakszervezeti központok jobboldali képviselőit hívják a tárgyalóasztalhoz. A kollektív szerződéseket többnyire ők kötik meg.

A jobboldali vezetők szorgalmazták, hogy a bérvizonyok ügyében folyó tárgyalásokon az állam képviselői is vegyenek részt, és „pártatlan közvetítőként” segítsenek tető alá hozni a megállapodásokat. A hatóságok főleg akkor vállalják a „közvetítést”, ha ezt a munkáltatók is célszerűnek vélik. A sztrájkolók rendőri megfélemlítését, a sztrájk-szervezők letartóztatását hatósági közvetítéssel kombinálják.

A sztrájkkal kapcsolatos nélkülözéseket vállaló munkások nagy része elkeseredetten fogadja a fél- vagy negyederedményekkel kötött egyezményeket. Az elégedetlenség a megalkuvó vezetőkkel szemben 1922-ben erősödik, a baloldali ellenzék szervezettebbé válik.

A KMP és a KIMSZ szervezeti fejlődését 1922 szeptemberében több kommunista csoport lefoglalása akasztotta meg. Letartóztatták Gerő Ernőt is. A szervezetek egy részével az összeköttetés megszakadt, a Kommun és az Ifjú Proletár kiadása is megszűnt. De a párt tovább dolgozott, elsősorban a szakszervezetekben.

A szakszervezetek fejlesztése továbbra is hatósági önkénybe ütközött. Sok vidéki helyi csoport alakítását hiúsították meg rendőri vagy szolgabírói tilalmakkal, különösen a földmunkáscsoportokét. Súlyosbította a helyzetet a reformista vezetők paktumpolitikája és önkénye, amivel a növekvő elégedetlenséget igyekeztek letörni. Egyre gyakoribb lett az ellenzék képviselőinek kizárása. Harc indult visszavételükért. A megalkuvó politika és a kizárások miatti felháborodás egyik következménye, hogy sokan kimaradtak a szakszervezetekből. 1923-ban a taglétszám az előző évi 202 ezerről 176 ezerre esett. A szakszervezetek így is nagy szervezett erőt képviseltek, de a csökkenés megállításaért igen szívós munkát kellett végezni.

Az SZDP parlamenti párttá vált, de 24 parlamenti mandátuma

nem pótolhatta azt a nagy kárt, amit a paktumpolitika a szakszervezetek helyzetében előidézett. A parlamenti képviselőhöz fűződő reményekben a párt tagsága – mindenekelőtt a szervezett munkásság – csalódott, és osztályharcos politikát sürgetett.

Az 1922-es választások kapcsán az SZDP területi szervezetei, amelyek korábban alig léteztek, jobban megszerveződtek és a választások után tovább működtek. A baloldal több fővárosi, Pest környéki és vidéki szervezetben vezető szerephez jutott. Nem egy vidéki SZDP-szervezetet kommunisták hoztak létre, főleg a viharsarki és dunántúli megyékben, hogy tevékenységükhöz legális lehetőséget teremtsenek.

Az SZDP szervezeteiben működő baloldali ellenzék szoros kapcsolatban állt a szakszervezeti baloddallal. Az ellenzék egy része a KMP-vel együttműködve, részben kommunisták vezetésével tevékenykedett, másik része a bécsi centrista Világosság-csoporttal tartott összeköttetést és annak politikai vonalát képviselte. A proletárdiktatúrát elvetették, és szemben álltak az új szocialista forradalomért vívott harccal. Ugyanakkor elítélték az SZDP-vezetők felkínálkozásait a horthysta uralkodó köröknek, s különösen azért bírálták Peyeréket, mert az emigránsok hazaengedéséért csak látszatharcot folytattak. Az SZDP vezetőségével szemben készek voltak időnként együttműködni a kommunistákkal, de igyekeztek a KMP befolyását csökkenteni.

A baloldali ellenzék vezetői közül kiemelkedett Vági István építőmunkás, az SZDP győri, majd pécsi titkára, 1922-től az építőmunkás szakszervezet baloldalának egyik vezetője. Szorosan együttműködött a kommunistákkal, majd tagja lett a KMP-nek.

A szakszervezetekben és az SZDP szervezeteiben, a kommunisták és baloldali szocialisták összefogásával, az ellenzék jelentős erővé fejlődött és fontos támasza lett a KMP-nek. Az illegális pártépítés, sok nehézséggel küzdve, tovább folyt. A párt emigrációs szervezetei nem mindig nyújtottak ehhez hatékony segítséget, mert soraikban a frakciós ellentétek kiújultak. Emiatt a Komintern 1922 márciusában időlegesen felfüggesztette a bécsi emigrációs szervezet működését.

A hazai kommunista csoportok szélesítették szervezeti kapcsolataikat. Egy három tagú bizottság tartotta az összeköttetést a pártcsoportokkal. E szerv élén Óri Károly famunkás állt, tagja volt Hámán Kató, a vegyipari szakszervezet egyik vezetője és Gőgös Ignác, a famunkás szak-

szervezet egyik vezető tagja. A bizottság Landler Jenővel állt kapcsolatban.

A Kommunista Párt újjászervezése nagyon nehéz körülmények között valósult meg. Állhatatos és áldozatkész, a halállal is bátran szembenéző harcosokat követelt, s a munkásosztály felszabadításának nagy ügye, a kommunizmus eszméje hősokeket teremtett. A kommunisták újjászerveződő pártjának sok mártírja volt. A forradalmi taktika kialakítása is sok nehézséggel járt, és nem sikerült kellően megoldani. De bebizonyosodott, hogy a kommunista mozgalom a magyar munkásmozgalom elpusztíthatatlan része, amely minden üldözéssel dacol, mert igazi képviselője a dolgozók ügyének, a nép jövőjének. A kommunisták harcát történelmi felelősségtudat és a jövőbe vetett hit hatotta át. A párt harcosa, a szó mestere, Gábor Andor egyik költeményében ezt így fejezte ki:

*„Mi sokszor botlunk és sokszor bukunk,
A homlokunkat sokszor éri sár,
És mégis mind előbbre dőng utunk:
Nem! Minket nem lehet legyőzni már!”*

A FORRADALMI MUNKÁSMOZGALOM
A HORTHYSTA RENDSZER
ÁTMENETI STABILIZÁCIÓJA IDEJÉN
1924—1929

Európa tőkés országában a burzsoázia 1923 után megszilárdította hatalmát. A kapitalista világ 1924-ben elérte, 1929-ben pedig 18–20 százalékkal meghaladta az 1913. évi termelés szintjét.

Az egyes tőkés országok egyenlőtlenül fejlődtek. Az Amerikai Egyesült Államok 1929-ben 70 százalékkal szárnyalta túl háború előtti ipari termelését. Az első világháborún háborús üzletekkel rendkívül sokat keresett, és ipara a tőkés világtermelésben túlsúlyra jutott: többet termelt, mint az összes többi ország együttevve. A háború alatt adósaivá tette szövetségeseit, utána pedig Németországot és a többi vesztes országot is. Latin-Amerikában különösen Angliával, az ázsiai térségben Angliával és Japánnal versengett a piacokért és a nyersanyagforrásokért. Növelte befolyását az európai tőkés országokban is.

A kapitalista Európában a fő vetélytársak Anglia és Franciaország, majd a jórészt amerikai kölcsönök segítségével lassan új erőre kapó Németország. Anglia ekkor gyarmati hatalmának csúcspontján állt, de ipara 1929-ben még nem érte el az 1913. évi szintet. Különösen szénbányászata küzdött válsággal, s ez kihatott egész termelésére. Franciaországban – amelynek területe Elzász-Lotaringiával megnövekedett – az ipar 1929-ben 39 százalékkal múlta felül az 1913. évi szintet. Németország, amely területének egy részét elvesztette, 1929-ben 13 százalékkal haladta meg háború előtti ipari termelését.

A kapitalizmus az első világháború kitörésével az *általános válság* állapotába jutott, amelyből többé nincs számára kivezető út. A Nagy Októberi Szocialista Forradalom győzelmével megszületett az új társadalom, megszűnt az imperializmus osztatlan uralma, s ez a kapitalizmus általános válságának egyik fő ismérve. Megkezdődött a két rendszer történelmi küzdelme.

A társadalmi ellentmondások a tőkés világban elmélyültek. Bár

1924 után gazdasági fellendülés következett be, a munkanélküliség megmaradt. Az ipari tartaléksereg állandósult.

A kapitalizmus általános válságának jellemvonásaihoz tartozik, hogy megszűnt a gyarmattartó hatalmak viszonylag biztonságos uralma az elnyomott népek felett. Az első világháborút követően kibontakozott a felszabadulási mozgalom Indiában, 1925–1927-ben nagy lendületet vett a nemzeti forradalom Kínában, erősödött az imperialistaellenes küzdelem Észak-Afrikában és más területeken is.

Az imperialista hatalmak állandóan arra törekedtek, hogy egységfrontot létesítsenek és közös erővel támadják meg a Szovjetuniót, amely pusztán léteével is növeli a proletariátus és az elnyomott népek felszabadulási reményeit és harckészségét. A kapitalista országok együttes gazdasági és katonai ereje ekkor nagy túlsúlyban volt a szovjet állammal szemben. A szovjet nép azonban saját erői mellett támaszkodott a tőkés országok munkásosztályának rokonszenvére és dolgozóinak békeakaratára. A proletár állam sikerrel használta fel az imperialista hatalmak egymás közti ellentéteit is a szovjetellenes egységfront megghiúsítására.

A Szovjetunió a különböző társadalmi rendszerű országok békés egymás mellett éléséért, a kölcsönösen előnyös kereskedelmi kapcsolatok fejlesztéséért lépett fel, és e politikája sikert hozott. 1920–1921-ben Lengyelországgal, Litvániával, Lettországgal és Észtországgal békeszerződést, Törökországgal, Perzsiával és Afganisztánnal pedig barátsági szerződést kötött. 1922-ben Németország ismerte el a Szovjetuniót. 1924–1925-ben bekövetkezett a szovjet állam általános elismerése. Az európai országok többsége s a tőkés világ minden nagyhatalma felvette vele a diplomáciai kapcsolatot, az Amerikai Egyesült Államok kivételével.

A Szovjetunió a polgárháború és az intervenció elleni harc évei után erőit a gazdasági élet helyreállítására összpontosította. Emberfeletti feladat volt megbirkózni a nagy gazdasági leromlással, amely a világháború, a polgárháború, a katonai intervenció és a gazdasági blokád hétéves időszakában bekövetkezett. Éppen ezért a Szovjetunió ipara a háború előtti termelési szintet csak 1927-ben érte el. 1928 őszén indult az első ötéves terv, amely a szocialista ipar termelésének megduplázását, a nehézipar háromszorosára emelését, új iparágak létrehozását célozta.

Gigászi munkát kellett végezni a kulturális elmaradottság megszüntetéseért is, hiszen a cárizmus olyan országot hagyott örökül, amelyben

a lakosság háromnegyed része írástudatlan volt. Az analfabetizmus felszámolásáért az Októberi Forradalom után rögtön megkezdődött a harc. A húszas évek második felében nagy fellendülés következett be a kulturális élet csaknem minden területén, s ez a szovjet társadalom egyik hatalmas erőforrásává vált.

A Szovjetunió állhatatosan küzd a népek békés alkotó munkájának biztosításáért, az új világháború veszélyének elhárításáért. Az ország erőgyarapodása mellett békéért folytatott következetes harca is elsőrendű szerepet játszik nemzetközi tekintélyének növekedésében.

*

Az európai tőkés országokban a proletariátus közvetlen harca a hatalomért 1923 után lekerült a napirendről, a munkásság gazdasági és politikai részkövetelésekért vívja további küzdelmét.

A II. Internacionálé pártjai a gazdasági helyzet javulását és szociálpolitikai részeredmények elérését a reformista befolyás erősítésére igyekeznek felhasználni. Mialatt az imperialista hatalmak egyre fokozzák a fegyverkezési versenyt, a szociáldemokrata vezetők továbbra is táplálják a Népszövetség iránti pacifista illúziókat. Szovjetellenes agitációjuk ugyancsak folytatódik. Azt hirdetik, hogy a Szovjetunió a „kapitalizmus visszaállításának” útján halad; így magyarázzák, hogy a gazdasági helyreállítás érdekében a polgárháború után szabadabbá tették a kisárutermelés fejlődését. A kapitalizmus „békés restaurálásának” elősegítését, vagyis a szovjet rendszer fellazítását ajánlották az imperialista kormányoknak. Amikor a szovjet nép hozzáfog az első ötéves terv végrehajtásához, a tervet irreálisnak nyilvánítják, s a polgári teoretikusokkal együtt a Szovjetunió gazdasági összeomlását jósolják.

A proletariátus tömegei viszont a szovjet nép szocialista építésének új sikereit várják, és szembefordulnak a szovjetellenes háború hirdetőivel. A szociáldemokrata pártok propagandája sok munkást megzavar, de a proletár állam iránti rokonszenvet saját tömegeikben sem tudják megszüntetni. E rokonszenv olyan mély, hogy a reformista vezetőknek is számolniuk kell vele, s időnként – politikai kényszerűségből vagy pacifista felfogásból – a szovjetellenes háború ellen nyilatkoznak.

Az európai tőkés országok legtöbbszörében a szakszervezetek vezetése jobboldaliak kezében maradt. Ahol erős ellenzék alakult ki – mint

Németországban és Lengyelországban –, ott a kommunisták kizárásával igyekeztek meggátolni, hogy a szervezetek irányítását a baloldal megszerezze. Franciaországban és Csehszlovákiában a szakszervezetek a kommunista pártok mellé álltak; a reformisták külön kisebbségi szakszervezeteket alakítottak, megbontva a szervezett munkásság egységét.

A forradalmi szakszervezetek külön nemzetközi szövetségbe, a *Vörös Szakszervezeti Internacionálé*-ba tömörültek. 1923–1924-ben hozzátartoztak a szovjet és a kínai szakszervezetek, a francia és csehszlovák többségi szakszervezetek, egy ideig a görög és a bolgár is, valamint néhány kisebb szakszervezet latin-amerikai és ázsiai országokból.

A Vörös Szakszervezeti Internacionálé 1924-ben egységes világsszövetség létrehozását ajánlotta az amszterdami Internacionálénak. E kezdeményezésével elő akarta segíteni a szakszervezeti egység létrehozását, illetőleg védelmét minden országban. A javaslat sok támogatóra talált a reformista szakszervezetekben is, különösen Angliában, az amszterdami központ azonban visszautasította.

A kommunista pártok szorgalmazták az egységfrontot a tőkés kizsákmányolás ellen. A reformista vezetők viszont igyekeznek kitérni a kommunistákkal való együttműködés elől, kerülték még a napi gazdasági harcokat is. Sok bérharcot leszerelnek, elbuktatnak, ami állandó elégedetlenséget és a baloldali ellenzék éles bírálatát váltja ki. E politikájuk azoknak a szociáldemokrata szakszervezeti funkcionáriusoknak az ellenzését is előidézi, akik a forradalomról készek lemondani, de a jobb munkaviszonyok kiharcolásáról nem. A bérharcok során gyakran létrejön a proletártömegek akcióegysége, amely a reformista vezetőket meghátrálásra és „baloldali” manőverezésre is készíti. A megmozdulások sikere esetén igyekeznek azt saját politikájuk győzelmének feltüntetni. Ha egy-egy sztrájk elbukik, nem fukarkodnak kárhoztatni a tőkések „ridegségét”, a polgári rend érdekeinek is kárt okozó „osztályönzését”, a baloldali munkásokat viszont „meggondolatlansággal” vádolják, amiért a sztrájk fegyveréhez nyúltak.

Az egységfront létrehozását rendkívül megnehezíti a reformista vezetők együttműködése a burzsoáziával és a kommunisták ellen folytatott hajszájuk. Ezért a kommunisták a szociáldemokrata pártok országos vezetőségeivel kötendő egységmegállapodások, a „felülről való egységfront” lehetőségét mindinkább kétségbevonják, és csak helyi

méretű együttműködést, „alulról való egységfrontot” tartanak megvalósíthatónak. A bérmozgalmakban, sztrájkokban ez gyakran így is történik.

A burzsoázia az európai tőkés országokban, valahányszor erre szüksége van, messzemenően felhasználja a szociáldemokrata pártok együttműködési készségét. Ugyanakkor mindjobban támogatja az olyan jobboldali irányzatokat, amelyek segítségére lehetnek abban, hogy megnyirbálja a demokratikus jogokat és előkészítse a polgári demokratikus uralmi formák esetleges felváltását fasiszta diktatúrával. Az angol uralkodó körök erősítik kapcsolataikat Olaszországgal, és segítik népszerűsíteni a fasiszta rendszert. Lengyelországban 1926-ban Piłsudski marsall vezetésével fasiszta államcsínyt hajtottak végre, amit az angol uralkodó körök messzemenően támogattak. Hasonló rendszert teremtettek Jugoszláviában is. A német nagytőkések és junkerek a különféle jobboldali irányzatok támogatása során növekvő figyelmet fordítanak a hitlerista mozgalomra.

A proletariátus mindennapi gazdasági érdekeinek védelme, a politikai reakció növekedése és a háborús veszély a munkásmozgalom két irányzatának országos méretű összefogását, egységfrontját követeli. Ennek útját állják a reformista vezetők. A polgári közvélemény előtt azt bizonygatják, hogy a kommunizmussal szemben a szociáldemokrácia biztosabb támasza a polgári rendnek, mint a szélsőjobboldali reakció, a fasiszmus. A munkások előtt pedig bomlasztó tevékenységük igazolására a kommunistákat „baloldali ellenforradalmároknak” bélyegzik. A harc a kommunista és szociáldemokrata pártok között mind élesebbé válik, nagy kárt okozva a munkásmozgalomnak.

A stabilizáció és a munkásság helyzete Magyarországon.

A Magyarországi Szocialista Munkáspárt

Az európai tőkés országokban bekövetkezett stabilizáció hatására a gazdasági helyzet Magyarországon is megjavult. A termelés emelkedése 1924-re már megteremtette a pénzügyi stabilizáció lehetőségét. A Bethlen-kormány jelentős külföldi kölcsön segítségével hozta egyensúlyba az államháztartást és szüntette meg az inflációt. A kölcsönnek több mint a felét Anglia, 13 százalékát az Egyesült Államok, a többit más államok nyújtották. Együttesen 250 millió aranykoronát (290

millió pengőt) folyósítottak, s a feltételek szerint kamatok és törlesztési részletek fejében évi 33 millió aranykorona fizetendő – 20 éven keresztül. A hitelezők érdekeinek védelmét a Népszövetség vállalta.

A rendkívül súlyos feltételeket a Bethlen-kormány részben azért fogadta el, mert csak ennek ellenében szűnt meg a győztes hatalmak közvetlen pénzügyi ellenőrzése, az a joguk, hogy megszabhassák, felvehet-e a magyar állam külföldi kölcsönt vagy sem. A győztesek jogán gyakorolt korábbi ellenőrzés helyébe a hitelezők jogán gyakorolt népszövetségi ellenőrzés lépett. A külföldi tőke szerepe az ország gazdasági életében továbbra is igen jelentős maradt. A német tőke azonban visszaszorult, helyét elsősorban az angolok és franciák foglalták el. 1924 után jelentékennyé vált az amerikai tőke behatolása is.

A tőkéseknek az inflációs haszonszerzés rendszeréről az értékálló pénz melletti kizsákmányolás rendszerére kellett áttérniük. Ez átmeneti gazdasági megrázkódtatással járt. Sok iparos és számos kisebb vállalat csődbe jutott. A nagyvállalatok viszont racionalizálásokkal, a munkáslétszám csökkentésével és a termelés egyidejű emelésével szilárdították meg helyzetüket. A magyar ipar az 1920-as országhatárok között szerkezetileg átalakult. 1924-ben a gyáripari munkáslétszám – a bánya- és kohóipar nélkül – átlagosan 196 ezer fő, az 1913. évi létszám 90 százaléka. A termelés emelkedése azonban ennél kisebb. Az élelmiszeripar az 1913. évi szintnek csupán háromnegyed részét, a vas- és gépipar még kétharmad részét sem érte el. Ebben számottevő szerepet játszott a belső piac szűkülése, továbbá a vas- és gépiparban a nyersanyagbeszerzés nehézsége is. Más iparágak fejlődését viszont elsősorban az befolyásolta, hogy megszabadultak az osztrák ipar versenyétől; ez leginkább a textilipar fejlődésében mutatkozott meg, mely már 1924-ben több mint kétszeresen túlhaladta a háború előtti szintet.

A munkanélküliség 1924-ben növekedett; a városi munkanélküliek száma évi átlagban több mint 120 ezer. A tőkések a munkaerőkínálat növekedését is a stabilizációs bérek leszorítására használták fel. A reálbér a pénz megszilárdítása után a háború előttinek csupán 55–60 százalékát érte el.

1924 első felében még jelentős bérharcok zajlottak le a vasiparban, a textiliparban, a bányaiiparban és más szakmákban is, a sztrájkok azonban csökkentek. Ebben nagy szerepet játszott a reformisták sztrájkleszerelő tevékenysége. E politikát folytatták akkor is, amikor a stabilizációs bérek szintjéért kellett küzdeni. Azzal igyekeztek megnyug-

tatni a munkásokat, hogy a panaszokat parlamenti felszólalásokkal tárják az ország elé és így követelnek orvoslást a kormánytól.

*

A pénzügyi stabilizáció végrehajtásának módja és az a kérdés, hogy a népszövetségi kölcsönt hogyan használják fel, átmenetileg mélyítette az uralkodó osztályok ellentéteit. A liberális ellenzék tevékenysége is erősödött, egy része együttműködést ajánlott fel a Szociáldemokrata Pártnak, hogy ennek révén növelje esélyeit a kormánnyal folyó alkudozásokban.

A munkásságban a szakszervezetek iránti bizalom a jobboldali politika következtében tovább csökkent, s a taglétszám 1924 végére az előző évi 176 ezerről 127 ezerre esett vissza.

A szakszervezetek helyzetét még külön nehezítette, hogy a legjelentősebb szervezetet, a vasmunkás szövetséget szakadás is gyöngítette. Az esztergályosok többsége kivált, és külön szakszervezetet alakított. A kiválás elsősorban annak következménye, hogy a munkások elégedetlenek voltak a reformista vezetők politikájával, erőteljesebb fellépéseket sürgettek jobb munkafeltételek kiharcolásáért, a tőkések megnövekedett profitja rovására. A szakítás egyik szószólója Hackspacher István, az esztergályos szakosztály titkára volt, aki pozícióharcban került szembe a központi vezetőséggel; a tagok elégedetlenségét saját állásának biztosítására igyekezett felhasználni. A szakadás kárt okozott a munkásmozgalomnak; nehezítette a vasipari dolgozók további küzdelmét s gyöngítette a vasas szakszervezetben a baloldali ellenzéket. A vasmunkás szövetség taglétszáma 1923 végén 45 ezer volt, s 1924 végére 28 ezerre esett. A kiváltak szervezete 3–3500 tagot számlált. A kommunisták hosszú évekig szívós munkát végeztek, hogy a kiváltak térjenek vissza a szövetségbe s a szakszervezet egysége helyreálljon.

A szocialista mozgalomban fokozódott a nyugtalanság és elégedetlenség a Peyer-féle politikával szemben. Az SZDP baloldali ellenzéke már 1924 tavaszán politikailag és szervezetileg megerősödött. Befolyása kiterjedt a budapesti kerületi pártszervezetek többségére és a vidéki pártszervezetek nagy részére. A mozgalom vezetésében szoros együttműködés alakult ki a kommunisták és a baloldali szocialisták között. 1924 áprilisában, az SZDP XXII. kongresszusán Vági István felolvasta

az ellenzék deklarációját, amely megállapítja: „Ez az ellenzéki mozgalom nem öncél, hanem a munkásosztály egyetemes céljait szolgáló akció, amelyet a Pártvezetőségnek, illetve a parlamenti csoportnak a munkásosztály érdekeivel ellentétes cselekményei és taktikai hibái termeltek ki.” Harcot hirdet „ama felfogás ellen, amely forradalmi múltunkat megtagadja”. Megállapítja, hogy az ellenzék célja: visszavezetni a pártot az osztályharc útjára.

Az ellenzék szemére vetette a Pártvezetőségnek, hogy fél politikai tömegakciókkal alátámasztani a parlamenti fellépéseket, a tömegharcot parlamenti szónoklatokkal helyettesíti s a munkásság gazdasági harcait sem támogatja kellően. Különösen bírálta a kormánnyal kötött titkos paktumot, amelyet a Pártvezetőség ugyan tagadott, de annak létét a gyakorlati tények igazolták. Az ellenzék egyik határozati javaslata megállapítja, hogy a Pártvezetőség a „milliónyi földmunkás és törpebirtokosság megnyerése helyett részben jelentéktelen, részben reakciós polgári pártok szekérrúdjaiba kapaszkodott”. Egy másik határozati javaslata erőteljes akciót sürget a földmunkások és vasutasok egyesülési és gyülekezési jogának kiharcolásáért.

Az ellenzék kevés küldöttet tudott bejuttatni a kongresszusra, mert a jobboldali vezetésű szakszervezeti központok fölényes többséget biztosítottak a Pártvezetőségnek. A kongresszus résztvevőit ugyan nyugtalanította a parlamenti politika meddősége és a szakszervezetek gyöngülése, de a Pártvezetőség képviselőinek különféle magyarázkodásokkal és radikális kormányellenes kijelentésekkel sikerült csökkenteni a nyugtalanságot. A titkos paktumot illetően Farkas István, aki a beszámolót tartotta, zárszavában kijelentette: „Komisz gyanúsítás az, mintha a párt és a kormány között valami paktum állna fenn.” S ő a titkos paktum egyik aláírója.

Az SZDP vezetőségének sikerült – jórészt a Bethlen–Peyer-paktum tagadása révén – elfogadtatni politikáját a kongresszuson. Bizonyos reményeket keltett a Szociáldemokrata Pártban az, hogy a stabilizációs megrázkódtatás politikai hatása kedvezőbb helyzetet teremtett a liberális pártokkal való együttműködéshez. Ennek előzménye is van. Az 1922-es országgyűlési választások után néhány peremvárosban – Kispesten, Újpesten, Rákospalotán, Pesterzsébeten – községi választásokat tartottak, s a helyi SZDP-szervezetek a polgári ellenzékkel közös listán indultak. E listák a választóközetek többségében győztek. Például Újpesten 55 mandátumot szereztek; ebből 16 szociáldemokrata, a

többi polgári. A Szociáldemokrata Párt némi községpolitikai pozícióhoz jutott. A peremvárosi képviselő-testületekbe 100–100 tagot küldtek a virilisták és ugyanennyit a szavazati joggal rendelkező lakosság. A virilisták listáin a keresztény blokk szerzett többséget, így a városi vezetés jobboldali kézben maradt.

1924 őszén a Vázsonyi-párt parlamenti ellenzéki blokk létesítését kezdeményezte, s az SZDP vezetősége csatlakozott ehhez. 1924 novemberében megalakult a pártszövetség Demokratikus Blokk néven. Részt vett benne a Vázsonyi-párt, a Szociáldemokrata Párt és néhány kis liberális tömörülés. A Rassay-féle polgári ellenzék nem vállalt az SZDP-vel közös blokkot, a legitimista ellenzék ugyancsak elhatárolta magát tőle. A pártszövetség nagyobb működési lehetőséget, liberálisabb közigazgatást és az adórendszer reformját sürgette, emlegette a földreformot is, konkrét program nélkül.

A Demokratikus Blokk megalakulásakor a kormánykörök, valamint Rassayék is szellőztették az 1921-ben kötött Bethlen–Peyer-féle titkos paktumot, amely az SZDP vezetőségét egyebek mellett arra is kötelezte, hogy az országgyűlési választásokon ne támogassa a polgári ellenzéket. E kötelezettséget a Pártvezetőség az 1922-es parlamenti választásokon betartotta, a Pest környéki községi választásokon már nem, mert helyi szervezetei blokkra léptek a polgári ellenzékkel. A Demokratikus Blokk megalakításakor a Pártvezetőség arra kényszerült, hogy a paktum megkötését elismerje, s egyben bejelentsé, hogy azt többé nem tartja magára nézve kötelezőnek.

Az SZDP vezetői a Pártválasztmány 1924. november 14-i ülésén vallották be, hogy valóban létezik az a paktum, amelynek megkötését még az áprilisi kongresszuson is tagadták. Magyarázatként kényszerhelyzetre hivatkoztak, mondván, hogy csak ilyen módon sikerült kieszközölni több száz ember szabadon bocsátását. Tagadták, hogy a paktumnak lett volna valami köze az SZDP bejutásához a parlamentbe.

Az SZDP részvételét a parlamenti választásokon elsősorban a szervezett munkásság ereje biztosította. Ez az erő 1920–1921-ben a fehérterror ellenére növekedett, ami kifejezésre jutott a szakszervezetek fejlődésében, a sztrájkmozgalom fellendülésében is. Az 1922-es választásokon való részvétel lehetőségét az SZDP a Bethlennel kötött szgyenletes és megalázó paktum nélkül is elérhette volna. A Pártvezetőség azonban ténylegesen a paktumot tekintette a választási részvétel fő biztosítékának.

A novemberi Pártválasztmányon az SZDP vezetői a paktum tényének beismerését összekapcsolták az ellenzékkel szembeni kirohanásokkal. Az osztályharcos politikát követelőket még azzal is rágalmazták, hogy a fajvédőkkel cimborálnak. Elfogadtattak egy határozatot a Pártvezetőség politikájával szemben állók kizárásáról, és jóváhagyatták az SZDP részvételét a Vázsonyi által ajánlott blokkban.

A három évig titkolt és tagadott paktum lelepleződése mély felháborodást váltott ki a szervezett munkásság körében. Nem teljesen hatástalanok a Pártvezetőség magyarázkodásai, hogy 1921-ben kényszerhelyzetben voltak, de mégsem sikerült eloszlatni a megdöbbenést és a csalódottságot, amit a paktum léte és Peyerék háromévi alakoskodása keltett.

A szociáldemokrata képviselők erősebb hangú parlamenti szónoklatokkal igyekeztek ellensúlyozni a munkásság körében keletkezett kiábrándultságot. Nagy szócstaták folytak akkor a házszabály-revízióról. A kormány ugyanis a képviselői felszólalások korlátozásával kívánta csökkenteni az ellenzék lehetőségét a parlamenti szószék felhasználására. Közben kipattant egy jelentős panama: Nagyatádi földművelésügyi miniszter és társai évekig magas províziókat szedtek az exportőröktől a mezőgazdasági áruk kiviteli engedélyeiért. Bethlen minderről tudott, s felelősségét az ellenzéki képviselők, főleg a szociáldemokraták a parlamentben feszegették. Ennek az lett a következménye, hogy a szociáldemokratákat és a polgári ellenzék néhány képviselőjét karhatalommal vezették ki az Országházból. A kormány retorzióként betiltotta a Népszava utcai árusítását.

A parlamenti harc egyik „radikális” megnyilvánulása az volt, hogy a Demokratikus Blokk a házszabály-revízió tárgyalása során 1924 decemberében kivonult a képviselőházból. „A szövetkezett ellenzék nem hajlandó többé arra – hirdette a blokk deklarációja –, hogy a kormány és a titkos erők megszokott diktatúráján alapuló látszatalkotmányosság fügefalevele legyen.” 24 szociáldemokrata és 21 polgári ellenzéki képviselő vett részt ebben a passzivitási akcióban. 1925 májusában a Demokratikus Blokk feladta a passzivitást.

A parlamenti harc meddőségén a passzivitási akció mitsem változtatott. Sok szociáldemokrata számára is nyilvánvalóvá tette, hogy sem a parlamenti szónoklatok, sem a passzivitás, sem a liberálisokkal és álliberálisokkal való megállapodások nem helyettesíthetik a munkásság tömegakcióit. Növekedett az elégedetlenség az SZDP vezetőinek poli-

tikájával szemben. A Pártvezetőség újabb kizárásokkal igyekezett helyzetét megszilárdítani. A szakszervezetekből is eltávolították az ellenzék ismert vezetőit és aktivistáit; így 1925 januárjában Vági Istvánt is az építők szakszervezetéből. A hatóságok előtt azt hangoztatták, hogy a kizártak „Moszkva ügynökei”, a munkások körében pedig azt a rágalmat terjesztették róluk, hogy a fajvédőkkel és a keresztényszocialistákkal cimborálnak.

Ebben az időben a pártok a budapesti községi választásokra készültek. Az ellenzéki blokk polgári résztvevői az SZDP-vel közös listát ajánlottak; úgy vélték, így módon nagyobb arányú képviselőhöz juthatnak. Az SZDP ellenzéke követelte, hogy önálló szociáldemokrata listával induljanak; hibáztatta, hogy a Pártvezetőség blokkpolitikája lemondást jelentett a munkásság önálló politikai akcióiról. A kommunisták és a baloldali szociáldemokraták helytelenítették az ilyen választási szövetséget. A liberálisokkal való szövetkezés helyett osztályharcos politika folytatását és a falusi dolgozók közötti munka fejlesztését sürgették. A polgári ellenzéknek csupán azzal a csoportjával fogadtak volna el közös listát, amelyiket valóban demokratikusnak tartottak. Ez a politikai csoport az úgynevezett Kossuth-pártban működött, az egykori Függetlenségi Párt demokratikus szárnyának maradványa volt, s a parlamentben két képviselője foglalt helyet.

A szakszervezeti egységet bomlasztó jobboldali tevékenység is erőteljesebb lépésekre ösztönözte az SZDP baloldalát. Az építők szakszervezetében és másutt is előfordult, hogy a szakosztályi vezetőségek elutasították a központ kizárási határozatát, értekezleteikre meghívták a kizártakat. A jobboldali vezetők rendőri segítséget kértek és kaptak a kizártak eltávolításához, ami fokozta a felháborodást. Megérlelődött annak lehetősége, hogy önálló politikai akciók kibontakozása érdekében megkíséreljék egy új legális munkáspárt alakítását.

A KMP ideiglenes Központi Bizottsága a hazai baloldali ellenzék kommunista vezetőivel egyetértésben még 1924 végén úgy határozott, hogy elő kell készíteni egy új legális munkáspárt létrehozását. Ez hamarosan be is következett.

1925. április 14-én megalakult a *Magyarországi Szocialista Munkáspárt*. Kommunisták és baloldali szocialisták, az SZDP-ből és a szakszervezetekből kizártak és a Szociáldemokrata Pártból kiváltak együttesen hozták létre. Alakuló ülése akcióprogramot fogadott el, amely a munkások, parasztok és városi kisemberek legfontosabb közvetlen

politikai és gazdasági követeléseit tartalmazza, a városi és falusi dolgozók együttes harcának kifejtését szolgálja.

Az MSZMP akcióprogramja harcot hirdet a reakciós uralom ellen és megállapítja, hogy a „liberális áldemokrata pártok csak látszatharcot vívnak”, a fajvédők pedig „nacionalista és szociális demagógiával leplezik azt, hogy az uralkodó osztályok zsoldosai a proletariátus ellen”. A Szociáldemokrata Pártnak szemére veti, hogy a Bethlennel kötött paktumokkal elősegítette az ellenforradalmi rendszer megszilárdulását, s a munkásság önálló osztályharcát „a liberális áellenzékkel létrehozott koalíciójával” is elárulta. „A Szociáldemokrata Párt megszűnt a munkásság osztályharcos pártja lenni, a Magyarországi Szocialista Munkáspárt feladata, hogy a falu és a város dolgozóinak harcos egységét megteremtse, minden osztálybékét hirdető koalíciós politikát elvessen és megvalósítsa a proletár osztályharc egységét a reakció elleni élethalál-harcban.”

Az MSZMP-nek küzdenie kellett a működési lehetőségért, s ezért első akcióprogramjában a hatalomért való harc kérdését mellőzte, csak részköveteléseket állított fel. Ezek között szerepelnek a demokratikus jogok, mindenekelőtt az egyesülési és gyülekezési jog, az általános, titkos választójog. Fontos követelése az általános politikai amnesztia. Demokratikus követeléseivel az MSZMP síkraszáll a Kommunista Párt szabad működéséért is.

Az akcióprogram pontjai között szerepel a világháború előtti reálbérek biztosítása, a munkanélküliek állami segélyezése, a nyolcórás munkaidő törvénybe iktatása, a női és gyermekmunka védelme. A földreformmal kapcsolatban követeli az egyházi birtokok megváltás nélküli elkobzását; a világi nagybirtokosokkal szemben elfogadja a kártalanítás elvét azzal, hogy az állam kártalanítsa a nagybirtokosokat a gazdagok terhére, s e célra vessen ki progresszív vagyionadót. Az akcióprogram a kisemberek védelmére az egész adórendszer megváltoztatását is sürgeti. Az évi 2300 pengőnél alacsonyabb keresetek és az öt holdnál kisebb birtokok adómentességét, a háborús és inflációs eredetű vagyionokra viszont 80 százalékos adó kivetését követeli.

Az ellenforradalmi rendszer földreformjával szemben – amelyet még 1920 nyarán Nagyatádival, a „parasztvezérrel” nyújtattak be a képviselőházban – a parasztság csalódottsága már csaknem teljessé vált. A földreform végrehajtása nyolc évig húzódó procedúra volt. 301 ezer földműves igénylőnek összesen 305 ezer kat. hold szántóföldet juttat-

tak, rossz minőségű, többnyire kedvezőtlen fekvésű birtoktestekből, a föld forgalmi árát messze meghaladó megváltásért. A reformföldesek kérvények tömegét küldték a különböző fórumokhoz a földbirtokosok megváltási igényeinek csökkentéséért és a fizetési határidő meghosszabbításáért. Azt is követelték, hogy a földbirtokosokkal ne ők, hanem az állam egyezkedjen. Az MSZMP magáévá tette a parasztok követeléseit, s új, demokratikus földreformot hirdetett.

A földbirtokosok sürgették a megváltás mielőbbi teljes megfizetését igénybe vett földjeikért. A Bethlen-kormány áttért állami kártalanításukra, de nem a gazdagok, hanem a nép terhére. A földbirtokosok kielégítésére 1928-ban 200 millió pengős külföldi kölcsönt vett fel. A kölcsönt a svéd–amerikai gyufatröszt adta, amely a kamatokon kívül monopóliumot kapott Magyarországon gyufagyártásra, illetve behozatalra, s jogot arra is, hogy a gyufa fogyasztói árát 50 százalékkal emelje. A reformföldeseknek pedig azt a kezdvézményt nyújtották, hogy az államnak 52 éven át fizethetik tartozásaik részleteit és kamatterheit.

A nagybirtok a földreform végrehajtása után is az ország földtulajdonának 48 százalékát ölelte fel a korábbi 52 százalékkal szemben, csökkenése tehát kisméretű.

*

1925 májusában az MSZMP kísérletet tett arra, hogy részt vegyen a budapesti községi választásokon. A párt bejutása a városi képviselőtestületbe megkönnyítette volna küzdelmét a törvényes működési lehetőségért.

Az SZDP vezetői elkeseredetten ellenezték az MSZMP részvételét a választásokon, mert attól félték, hogy megszűnik a Szociáldemokrata Párt monopolhelyezete a legális munkásmozgalomban. Egységbontással vádolták az MSZMP-t, és kizárási kampányt indítottak a szakszervezetekben az új párt hívei ellen. Továbbra is azzal rágalmazták őket, hogy összejátszanak a fajvédőkkel. Ugyanakkor hangoztatták, hogy az MSZMP vezetői bolsevisták, jól tudva, hogy a rendőrség a kommunistákat letartóztatja.

A hatóságok megakadályozták az MSZMP részvételét a budapesti választásokon. Ezt nem azért tették, mert az SZDP vezetői kívánták, hanem mert az uralkodó köröket is nyugtalanította az új párt jelent-

Ár 4000 K Budapest, 1925. május 10.

SZOCIALISTA MUNKÁS

Röpirat

Budapest, 1925. május 10.

A MUNKÁS

A Magyarországi Szocialista Munkáspárt lapja

Röpirat

Ár 2000 K

Budapest, 1925. május 31.

A HARC

Ár 2000 K

Budapest, 1925. május 7.

ELŐRE

A MAGYARORSZÁGI
SZOCIALISTA MUN-
KÁSPÁRT LAPJA

SZIKRA

A MAGYARORSZÁGI
SZOCIALISTA MUN-
KÁSPÁRT LAPJA

*A Magyarországi Szocialista Munkáspárt
különböző néven megjelent újságja*

kezése, aggódtak amiatt, hogy megerősödik, s tevékenységét kezdettől fogva gátolták.

A budapesti választásokon a Demokratikus Blokk közös listán indult; megszerezte az érvényes szavazatok 52 százalékát és 128 helyet a városi képviselő-testületben. A Rassay-párt, amely szintén ellenzékként, de blokkon kívül indult, 11 mandátumot kapott. A kormánypártok 111 mandátumhoz jutottak. A budapesti községi választás az uralkodó körök politikai vereségét hozta. A horthysta parlament azonban még 1924 decemberében olyan fővárosi törvényt fogadott el, amely szerint a képviselő-testületnek 60 kinevezett tagja is van. Kinevezett tagokkal biztosították a kormánypárti többséget.

A Demokratikus Blokk 128 mandátumából a polgáriak 75-öt kaptak, az SZDP-nek 53 jutott. Vázsonyi és társai sikerrel használták fel a választási blokkot képviseletük növelésére. Külön lista esetén a blokk polgári része kisebb, az SZDP pedig nagyobb képviselethez juthatott volna, hiszen az 1922-es parlamenti választásokon az SZDP Budapesten az összes érvényes szavazatok közel 39 százalékát kapta, míg a blokk polgári résztvevői és Rassayék együttesen is csak 23,5 százalékot.

Az előnytelen egyezmény elégedetlenséget keltett az SZDP-ben. Azonban a nemtetszést háttérbe szorította az, hogy az SZDP a budapesti községi képviseletben így is jelentős pozícióhoz jutott. Helyzetét erősítette a lehetőség, hogy beleszólhat a városgazdálkodási ügyekbe.

A választások után a Demokratikus Blokk polgári képviselői számára érdektelenné vált a pártszövetség fenntartása. Fővárosi képviseletüket a kormánypártokkal való egyezkedésre használták fel.

Az SZDP vezetősége is újabb politikai alkut remélt. Erre rögtön a választások után kínálkozott is alkalom. A legitimisták ugyanis, a kormánypártok budapesti választási vereségén felbátorodva, nyílt támadást indítottak Horthy ellen. Beniczky volt belügyminiszter tanúvallomást tett az ügyészségen, amelyben felfedte Horthy bűnrészességét a Somogyi-Bacsó-gyilkosságban, s vallomását Az Újság 1925. május 31-én közölte. A lapot azonnal elkobozták, Beniczkyt pedig letartóztatták. A parlamenti ellenzék „szigorú vizsgálatot” sürgetett, de nem merte követelni Horthy távozását és felelősségre vonását. Az SZDP vezetősége kísérletet tett arra, hogy hallgatásáért engedményt kapjon. A budapesti rendőrkapitány 1925. június 2-án jelentette, hogy a Pártvezetőség az MSZMP működésének megakadályozását, a Népszava

sajtópereinek likvidálását és a lap utcai terjesztési jogának visszaadását kéri.

A kormánynak nem kellett a szociáldemokraták biztatása az MSZMP üldözéséhez, de kapóra jött, hogy az új párt vezetőit a Népszava is „Moszkva ügynökeinek” nyilvánította. Június végén az MSZMP több vezetőjét, köztük Vági Istvánt letartóztatták; a párt kiadványait elkobozták, vidéki helyi csoportjainak létrehozását többnyire megakadályozták. A Népszava elleni sajtóvétségi ügyekben adtak bizonyos engedményt az SZDP-nek, de a lap utcai terjesztési jogát még évekig nem adták vissza.

A kormány a polgári ellenzéket is leszerelte, részben fenyegetésekkel, részben anyagi előnyök nyújtásával. A Demokratikus Blokk a kormánnyal való alkudozások során felbomlott. Nyilvánvalóvá vált, hogy Vázsonyiék számára a választási blokk csalárd alku volt; jól megfizették – mégpedig a megszerezhető szociáldemokrata mandátumok jelentős részének átengedésével –, hogy hajlandók voltak az SZDP-vel átmenetileg blokkra lépni.

Az SZDP-ben ismét nőtt az elégedetlenség. Egyrészt amiatt, hogy a Beniczky-ügyben a Pártvezetőség éppúgy meghátrált az uralkodó körök előtt, mint a legitimisták és a liberálisok. Másrészt azért, mert bizonyossá lett, hogy a Demokratikus Blokkban a polgári partnerek az SZDP-t csak kihasználták. Végül is 1925 decemberében – röviddel az SZDP kongresszusa előtt – a Pártvezetőség kijelentette, hogy kilép a Demokratikus Blokkból. Elhatározása azt célozta, hogy a blokkpolitika miatt felgyülemlett elégedetlenséget a kongresszuson leszerelje. Ezt sikerült elérnie, annál is inkább, mert az ellenzéki küldöttek száma kisebb lett, s ezek is főleg centristák voltak.

A Kommunisták Magyarországi Pártjának I. kongresszusa

A forradalmi munkásmozgalom erősödése idején, 1925 nyarán ült össze a KMP I. kongresszusa. A párt megalakulása óta ugyanis erre még nem került sor. A harc menete olyan gyors volt, hogy a KMP négy hónappal megalakulása után, egyesülve a balra tolódott SZDP-vel, hatalomra került, és a Tanácsköztársaság idején már a Szocialista-Kommunista Párt kongresszusa ülésezett. Az ellenforradalom felül-

kerekedésével a párt kettészakadt. Az illegálitásban újjászervezett KMP nehéz harcok után tartotta meg I. kongresszusát.

1925-ben a hazai kommunista csoportok már több éves harci tapasztalattal rendelkeztek. A legtöbb szakszervezetben dolgoztak illegális kommunista frakciók – így nevezték a KMP szakszervezeti pártcsoportjait. A kommunisták bent voltak a budapesti szakosztályi vezetőségekben, a szervező bizottságokban és sok helyi csoport vezetőségében. A baloldali szociáldemokratákkal együtt léptek fel, s gyakran közös ellenzéki bizottságokat létesítettek. A fővárosi és környéki üzemek egy részében kis létszámú üzemi sejtek működtek. Vidéken a KMP-nek főleg területi jellegű pártsejtjei voltak; tagjai a munkahelyükön, illetve a szakszervezeti helyi csoportokban végezték politikai munkájukat.

Az MSZMP megalakulásával a KMP politikai és szervezeti befolyása tovább növekedett. A kommunistáknak sikerült egyes városokban és nagyközségekben az MSZMP helyi csoportjait létrehozni, és politikai tevékenységük számára hasznosítani. Az MSZMP létrejöttével az SZDP balszárnya meggyengült, de továbbra is együttműködött a kommunistákkal.

A KMP tömegkapcsolatai erősödtek. Új helyzet volt kialakulóban, amely új feladatokat állított a párt elé. Ezekkel foglalkozott az I. kongresszus.

A kongresszus Bécsben ült össze, tanácskozásait 1925. augusztus 18–21-én tartotta. A KMP Ideiglenes Központi Bizottságának öt tagja, a hazai szervezetek 14 és a bécsi emigrációs szervezet három képviselője, összesen 22-en vettek rajta részt. A nemzetközi helyzetről Alpári Gyula, a magyarországi helyzetről és a párt feladatairól, valamint a parasztkérdésről Kun Béla, a szakszervezeti kérdésről Landler Jenő beszámolója alapján fogadtak el határozatot. A kongresszus elfogadta a párt szervezeti szabályzatát is.

A magyarországi helyzetről és a párt feladatairól szóló határozat megállapítja, hogy a KMP stratégiai célja továbbra is „a proletariátus forradalmi diktatúrája a szegényparaszsággal való szoros szövetségben”. E cél nem jelenti azt – mondja a határozat –, hogy a kommunisták lemondanak a polgári demokratikus követelésekért folyó harcról. A párt nem mellőzheti az általános választójogért, a köztársaságért, a földreformért vagy a vagyonosok megadóztatásáért való küzdelmet. A politikai és gazdasági részkövetelésekért azonban úgy kell fellépnie, hogy e megmozdulások beilleszkedjenek „az általános forradalmi stra-

tégiai keretbe, az általános forradalmi célért, a proletárforradalomért való harcba”.

A kongresszus a következőkben állapítja meg a párt fő jelszavait, amelyek köré a politikai és gazdasági részköveteléseket csoportosítani kell:

- a) *A nép többségét képviselő munkás-paraszt kormány.*
- b) *A nagybirtok megváltás nélküli kisajátítása és ingyenes felosztása a parasztok között.*
- c) *Nyolcórás munkanap.*

A kongresszus többi határozatában említett részkövetelések: *Az egyesülési és gyülekezési szabadság.* Ezért mind a szakszervezeteknek, mind az MSZMP-nek állandóan küzdenie kell.

A Szovjetunió diplomáciai elismerése, és szakítás az angol orientációval. E követelés a békéért folyó küzdelem egyik fő kérdése. Ugyanis ebben az időben mindenekelőtt az angol kormány szorgalmazta a szovjetellenes egységfrontot, s az angol orientáció felkínálkozás volt a szovjetellenes háborúhoz.

Harc a háború előtti reálbérekért, munkáért és munkanélküli-segélyért, a lakberek leszállításáért a stabilizáció előtti színvonalra. A stabilizációs bérek felemelése és a munkanélküliség elleni küzdelem a munkásság fő gazdasági követelése. Ezekhez kapcsolódtak a magas lakberek elleni fellépések is. A világháború idején a szabad lakásforgalom megszűnt, s a háborút követő infláció éveiben még nem állíthatták vissza. A kötött lakásforgalom a lakberek korlátozásával járt. A Bethlen-kormány a pénzügyi stabilizációt egybekapcsolta a házbérek felemelésével és előkészítette a lakásforgalom korlátainak teljes megszüntetését, a lakbéruszora szabaddá tételét. A házbéremelés elleni harc egyben a lakásuszora növekedése elleni küzdelem volt.

Progresszív vagyonadó, a háborún és az infláción szerzett vagyonok messzemenő megadóztatása; adómentesség az öt holdnál kisebb gazdaságok részére, az 5–10 holdas gazdaságok adókulcsának radikális csökkentése, a nagybirtok adókulcsának felemelése oly módon, hogy tízszerese legyen az 5–10 holdasokénak. A kistermelőknél olcsó hitel, a bankuszora üldözése. A földadórendszer a horthysta Magyarországon olyan volt, hogy a kisparaszt egy hold föld után átlag 5–7-szer több adót fizetett, mint a nagybirtokos. A kistermelők pedig, ha hitelhez jutottak, két-háromszor súlyosabb kamatterhek mellett kapták, mint a nagyvállalkozók vagy földbirtokosok. A fenti követelések a proletár-

Landler Jenő

Kun Béla

Lukács György

Gerő Ernő

Öry Károly

Gógös Ignác

Vági István

Rákosi Mátyás

Lőwy Sándor

MUNKA ÉS TUDÁS KÖNYVTÁRA

LENIN
A
HARC
A
DIKTATŰRÁÉRT

VERLAG ARBEITERBUCHHANDLUNG, WIEN

VILÁG PROLETÁRIAI EGYESÜLETEK

MUNKA ÉS TUDÁS KÖNYVTÁRA

N. LENIN

„BALOLDALISÁG”
A KOMMUNIZMUS
GYERMEKBETEGSÉGE

OROSZBÓL FORDÍTotta
SZÁNTÓ REZSŐ

AZ ELOSZOT ÍRTA
KUN BÉLA

VERLAG DER ARBEITERBUCHHANDLUNG
WIEN VIII

VILÁG PROLETÁRIAI EGYESÜLETEK

MUNKA ÉS TUDÁS KÖNYVTÁRA

A KOMMUNISTA INTER-
NACIONÁLE ALAPKÖVEI

IRÁNYELVEK ÉS TÉJSEK A KOMMUNISTA
PÁRTMUNKÁRÓL

A REVIZIÓ ÉS EGYSZETEK ÍRTA
KUN BÉLA

WIEN 1925
VERLAG DER ARBEITERBUCHHANDLUNG

Világ proletáriai egyesületek:

Munka és Tudás Könyvtára

A Kommunista
Internacionálé Programja

(Elfogadta a VI. kongresszus, 1928
szeptember 1-én Moszkvában)

Verlag der Arbeiterbuchhandlung
Wien VIII

A KMP kiadványai. Megjelentek Bécsben 1925—1928

osztálypolitikát állították szembe a nagytőkés–nagybirtokos osztálypolitikával az adórendszer és a hitel kérdésében, s azt szolgálták, hogy elősegítsék a munkásság és a kispolgári dolgozó osztályok politikai szövetségének kifejlesztését.

A hatalomért folyó küzdelem fő politikai jelszava: a *munkás-paraszt kormány*, amit a kongresszus úgy értelmezett, hogy az csak a győztes szocialista forradalom kormánya lehet. A nagybirtok megváltás nélküli elkobzását és ingyenes felosztását is olyan harci feladatnak tekintette, amelyet csak a proletárdiktatúra valósíthat meg. Hangsúlyozta, hogy ezekhez kell kapcsolni a politikai és gazdasági részköveteléseket, mert ilyen módon fonódnak össze a részletharcok a proletárforradalomért való általános küzdelemmel.

A kongresszus nem oldotta meg a stratégiai cél módosításának feladatát, amit az objektív helyzet megkövetelt volna. Nem vette számba azt, hogy a horthysta Magyarországon a szocialista forradalomért való harcot semmi sem gyorsíthatja meg jobban, mint a győzelmes demokratikus forradalom. A kongresszus határozatában azonban nagyon fontos, hogy előtérbe állítja a demokratikus követelésekért való harcot. Állást foglal amellet, hogy taktikai jelszóként a köztársaság jelszava is kiadható. A demokratikus szabadságjogokért való harc előtérbe hozásával a párt taktikáját helyes irányba módosította, ami – ha tovább fejlődik – stratégiai irányváltozáshoz is vezethetett volna.

A parasztság körében végzendő munkáról szóló határozat kitér a Tanácsköztársaság idején folytatott falusi politika tanulságaira. Megállapítja, hogy az elkövetett hibák a földosztás politikai jelentőségének meg nem értéséből és a mezőgazdaság gyors szocialista átalakításának lehetősége iránt táplált illúziókból fakadtak. A párt további küzdelmében a forradalmat előkészítő részletharcok egyik fő feladata: „a falu proletár és félproletár, valamint kisközgazda elemeit a fináncsőkével egyesült nagybirtok és nagyipari tőke, a dzsentri intelligencia és a zsíros parasztok befolyása alól kivonni és a forradalmi harc céljának megnyerni”.

A határozat azt is megállapítja, hogy a párt a nagybirtok elkobzását és ingyenes felosztását hirdetve nem utasíthat el minden földreformot, és be kell kapcsolódnia „a földreformtörvény revíziójára” irányuló fellépésekbe. Követelni kell a nincstelen és a szegényparashti földigények kielégítését „minimális áron, legalább 50 éves törlesztés és a hivatalos bankkamatlábnál nem magasabb kamatozás mellett”. Az MSZMP és

a Földmunkásszövetség útján ilyen jellegű megmozdulásokat is kell szervezni, dolgozni kell a polgári pártokhoz tartozó parasztegyesületekben, és ott is kezdeményezni, támogatni az ilyen célú fellépéseket.

A kongresszus határozata a szakszervezeti munkáról állást foglal az egység mellett. Megállapítja, hogy a bürokrácia korrupciója, osztályáruló politikája és taktikája ellenére „soha egy pillanatra sem szabad a szakszervezeteket úgy tekinteni, mint a forradalom céljaira alkalmatlan, munkásosztályellenes szervezeteket”, és elítéli a szakszervezetekből való kilépéseket.

Az MSZMP megalakulása új kérdést vetett fel a szakszervezeti mozgalomban. Erőteljes fellépéseket sürgetett a tagok ama jogáért, hogy akár az SZDP-be, akár az MSZMP-be léphessenek. „Ennek a harcnak sikeres keresztülvitele – állapítja meg a kongresszusi határozat – alapfeltétele nemcsak a szakszervezetek forradalmasításának, de egy politikailag akcióképes osztályharcos tömegpárt (MSZMP) továbbfejlődésének is.”

Az SZDP vezetősége nagy erőfeszítéseket tett, hogy megőrizze monopolhelyzetét a legális mozgalomban. Az MSZMP híveit a szakszervezetekből, ahol csak tudta, kizáratta, cinkos módon segítette, hogy a vállalatok utcára dobják és a rendőrség zaklassa, üldözze őket.

A kongresszuson a magyarországi pártmunkáról Óry Károly, a KMP hazai titkárságának vezetője számolt be. A KMP szervezeti szabályzatát Rákosi Mátyás terjesztette elő.

A szervezeti szabályzat a pártépítés lenini elveit érvényesíti: a párt tagja lehet az, aki a KMP programját és szervezeti szabályzatát magáénak vallja, aktív pártmunkát végez és rendszeresen fizeti a tagjárulékot; új tag felvételéhez két párttag ajánlása szükséges.

A szervezeti szabályzat megállapítja, hogy a párt alapszervezete az üzemi sejt, illetve a falusi pártcsoport. Az alapszervezeteket területi pártbizottságok fogják össze. A területi pártbizottságok irányításával működnek a szakszervezetekben és más egyesületekben levő pártcsoportok is. Ezeket a frakciókat a szervezeti szabályzat nem tekinti alapszervezeteknek, gyakorlatilag mégis azok voltak, sőt többnyire erősebbek, mint az üzemi sejtek.

A területi pártbizottságok létesítése nagyon fontos lépés volt az illegális pártépítésben. A budapesti vezető szerv addig közvetlenül tartotta az összeköttetést mind a legális szervezetekben működő kommunista pártcsoportokkal, mind a fővárosi és környéki üzemekben és vidé-

ken működő sejtekkel. A szervezeti hálózat fejlődése következtében a közbülső szervek hiánya korlátozta a rendszeres kapcsolat és irányítás lehetőségét. A területi pártbizottságok – Budapesten a kerületi bizottságok – létrehozása a kommunista csoportok nagyobb részével biztosíthatott rendszeresebb összeköttetést. Nem kevésbé fontos, hogy a budapesti vezető szerv tagjainak letartóztatása s e szerv átmeneti megszűnése esetén a lebukásokkal nem érintett területi bizottságok vagy azoknak szabadon maradt tagjai fenntarthatják az összeköttetést az alapszervekkel, s a lefogások által érintett szervek viszonylag gyorsan kiegészülhetnek vagy újjászerveződhetnek.

A szervezeti szabályzat értelmében a területi pártbizottságok küldik el képviselőiket a kongresszusra, amely megállapítja a párt politikai irányvonalát és megválasztja a Központi Bizottságot.

A pártcsoportok titkárait és a vezető szerveket a tagok, illetve küldötteik választják. Az illegalitás körülményei miatt azonban a vezető szervek választására ritkán van lehetőség, ezért a szervezeti szabályzat felhatalmazza a felsőbb szerveket, hogy szükség esetén kinevezzék az alsóbb pártbizottságok tagjait, és ha kell, kiegészítsék saját pártszerveik sorait is. Szükségessé válhat ugyanis, hogy a rendőri üldözés miatt vagy más okból egyes szerveket újjá kell alakítani, illetve ki kell egészíteni. Utóbbihoz a magasabb pártforum, illetve a Központi Bizottság kiegészítéséhez a Komintern jóváhagyása kell.

Az I. kongresszus nagy jelentőségű esemény a KMP életében. A stratégiai célt – közvetlen proletárforradalomra való irányvételt – nem módosította. Az átmeneti követelések azonban – amelyeket a forradalomra való felkészülés időszakának fő jelszavaiként és részköveteléseiként előtérbe állított – elősegíthették a dolgozó osztályok szövetségének kifejlesztését a demokratikus átalakításért vívott harcban.

A kongresszus a szervezeti szabályzat elfogadásával nagyon fontos útmutatást adott az illegális pártépítés továbbfejlesztéséhez. Valóra válása a további pártépítő munka feladata volt.

A kongresszus megválasztotta a Központi Bizottságot; tagjai között volt Kun Béla, Landler Jenő, Gőgös Ignác, Hámán Kató, Komor Imre, Óry Károly, Rákosi Mátyás, Vági István.

A kongresszus idején jelent meg Bécsben a KMP elméleti folyóirata, az *Új Március* első száma. A folyóirat fontos összekötő kapocs a Központi Bizottság, valamint a párt tagjai között, segíti a tagság eszmei nevelését, a pártpropaganda fejlesztését.

*A rendőri hajsza fokozódása a forradalmi mozgalom ellen.
Küzdelem az MSZMP működési lehetőségért*

Az MSZMP forradalmi párt volt, de nem csatlakozhatott a III. Internacionáléhoz, mert ez esetben rögtön feloszlátják. Megkísérelte elismertetni magát a II. Internacionáléval, hogy ezáltal is könnyítse harcát a működési lehetőségért. Az új párthoz csatlakoztak centristák is, akik ténylegesen a II. Internacionáléhoz tartozónak tekintették magukat. Az MSZMP kommunista vezetőit viszont taktikai megfontolások vezették e kérdésben.

1925 augusztus végén a II. Internacionálé Marseille-ben kongresszust tartott, amelyre az MSZMP is elküldte képviselőit. Elismerésük és kongresszuson való részvételük ellen az SZDP küldöttsége tiltakozott. A kongresszus nem ismerte el őket teljes jogú küldötteknek, de a bizottsági üléseken részt vehettek. Ez a tény megkönnyítette azt, hogy a párt a II. Internacionáléhoz tartozónak nyilvánítsa magát és ilyen módon védje legalitását Magyarországon. Az MSZMP küldöttei a marseille-i kongresszust felhasználták arra, hogy a Bethlen–Peyerpaktumot a többi párt képviselői előtt ismertessék.

A rendőri üldözés nagy nehézségeket gördített mind a KMP, mind az MSZMP útjába. Rövid idővel a KMP I. kongresszusa után a pártot súlyos veszteség érte. Hazai vezető szervének tagjait és a párt több más harcosát szeptember végén a rendőrség elfogta. Az uralkodó körök véres megtorlásra készültek, hogy leszámoljanak az erősödő forradalmi mozgalommal. A letartóztatottak közül Rákosi Mátyást, Őry Károlyt, Hámán Katót és Gőgös Ignácot, valamint a KIMSZ Központi Bizottságának titkárát, Vas Zoltánt rögtönítélő bíróság elé állították, hogy statáriális úton halálra ítéljék őket.

1925 őszén a horthysta uralkodó körök már nem tartottak attól, hogy a szovjet kormány ismét túsznak nyilváníthat a magyar uralkodó osztályokhoz tartozó, hadifogolyként kint maradt személyeket. Úgy vélték, már nincs kötve a kezük, amelyet az 1920-as népbiztosper alkalmával a szovjet közbelépés lefogott, s újra kezdhetik az akasztásokat.

A statáriális bíraskodás híre megrendülést és felháborodást keltett a dolgozó nép tömegeiben. A Komintern nemzetközi tiltakozó akciót szervezett. A Szovjetunióban nagygyűléseket tartottak a magyar forradalmárok védelméért. A kommunista pártok és más társadalmi szerve-

zetek sok országban rendeztek tiltakozó gyűléseket és tüntettek a magyar követségek előtt. Különösen Csehszlovákiában, Németországban, Franciaországban és Ausztriában voltak jelentős tömegfellépések a horthysta uralkodó körök készülő újabb merénylete ellen. Felemelték szavukat polgári és szociáldemokrata politikusok, neves írók, művészek és más személyiségek is, akik táviratok tömegét küldték a magyar követségekre és Budapestre. Tiltakoztak többek között Henri Barbusse, Makszim Gorkij, Upton Sinclair és Romain Rolland világhírű írók, Lansbury, az angol Munkáspárt egyik vezetője, Edo Fimmen, a Nemzetközi Szállítómunkás Szövetség elnöke. A horthysta rendszert ismét pellengérre állították.

A tiltakozó fellépések egy része a letartóztatott kommunisták szabadon engedését, másik része pedig azt követelte, hogy a lefogottakat ne statáriális, hanem rendes bíróság elé állítsák.

A statáriális eljárás az SZDP vezetőségét is aggasztotta, mert jól tudta, hogy a kommunistaellenes üldözés fokozása a szociáldemokraták elleni rendőri zaklatások növekedésével jár. A nemzetközi tiltakozó mozgalom nagy hullámai, a magyar szervezett munkásság hangulata és saját nyugtalanságuk arra készítette Peyreréket, hogy ők is nyilvánosan szót emeljenek a statáriális ítélkezés ellen, ám ezt a kommunisták rágalmazásával kapcsolták össze. Györki Imre, az SZDP egyik parlamenti képviselője, 1925. október 21-én interpellált az ügyben. Hangsúlyozta, hogy pártja „minden eréllyel a bolsevizmus letörésén van”, de a statáriális eljárást, amely „nemcsak a belföldi, hanem a külföldi közvéleményt is foglalkoztatja”, elítéli és oktalannak tartja; rendes bírósági eljárást követel. Közben szidalmazta az MSZMP-t és szemére vetette a kormánynak, hogy Vágival és társaival szemben kíméletes.

November 14-én összeült a vérbíróság. Az öt kommunista vádlott állhatatosan védelmezte a kommunizmus eszméit, bátran szembenézett a veszedelemmel, amely életüket fenyegette. A szolidaritási akció ereje, mindenekelőtt a nemzetközi tiltakozás, amit a kommunista vádlottak hősieles magatartása is növelt, arra kényszerítette az uralkodó köröket, hogy lemondjanak a statáriális eljárásról. A rögtönítélő bíróság háromnapos tárgyalás után kimondta illetéktelenségét, és az ügyet rendes bíróság elé utalta.

*

Röviddel ezután a Bethlen-kormány nagy nemzetközi botrányba keveredett. 1925 decemberében kipattant a frankhamisítási ügy. A Térképészeti Intézetben, amelynek Teleki Pál gróf volt az igazgatója, hamis ezerfrankosokat nyomtak. Az első csomag hamis frankot diplomáciai futár vitte Hollandiába. Ott megkísérelték a beváltást, azonban a futárt és a hamis pénz első forgalomba hozóit Hollandiában lefűllették.

Csakhamar nyilvánvalóvá vált, hogy a miniszterelnök és néhány minisztertársa tudtával államilag támogatott pénzhamisításról van szó, amelyet a titkos társaságok szerveztek. A Bethlen-kormány kénytelen volt hozzájárulni ahhoz, hogy francia nyomozók Budapesten részt vegyenek a bűnügy felderítésében.

A kormánypárt táborában nagy volt a zavar. Az uralkodó körök mindenekelőtt Bethlen, Teleki és a miniszterek bűnrészességét igyekeztek eltussolni. Ennek érdekében megállapodtak a pénzhamisítás szervezésében vezető szerepet játszó Windischgraetz Lajos herceggel és Nádosy Imre országos főkapitánnyal – akiknek bűnrészességét már nem lehetett tagadni –, hogy ők ketten vállalják magukra a fő felelősséget.

A frankhamisítási botrány kezdetben olyan nemzetközi hullámokat vert, hogy a liberális és legitimista ellenzék, valamint a Szociáldemokrata Párt is úgy vélte, a nyugati hatalmak megkövetelik a Bethlen-kormány távozását, és így kedvezőbb lesz a helyzet az ő politikai szereplésük, esetleg egy új kormányban való részvételük számára. A francia uralkodó körök valóban mérlegelték, ne követeljék-e a Bethlen-kormány távozását. Az angol kormány azonban Bethlen védelmére kelt, mert a szovjetellenes blokkal kapcsolatos terveiket zavarta volna a magyar kormány bukása.

A kormány a bűnügy kipattanása után, a képviselőházi interpellációk elkerülésére, parlamenti vizsgáló bizottságot küldetett ki, hogy az ügyet az ellenzéki pártok részvételével, de a nyilvánosság kizárásával tárgyalják. Az ellenzéki képviselők – látva, hogy a nyugati hatalmak továbbra is megfelelő partnerüknek tekintik a Bethlen-kormányt – visszakozót fújtak. Közreműködtek abban, hogy a parlamenti vizsgáló bizottság Bethlen és közvetlen társainak bűnrészességét a nemzetközi és hazai közvélemény előtt eltussolja. Már csak azt kifogásolták, hogy a miniszterelnök és belügyminisztere „mulasztásokat” követett el a bűnügyről kapott jelzések kivizsgálásában.

A KMP és az MSZMP a frankhamisítási bűntényt a horthysta rendszer leleplezésére használta fel. Az MSZMP közös tüntető felvonulás és nagygyűlés rendezését javasolta az SZDP-nek, amely azonban ezt elutasította. Kitűnt, hogy az SZDP vezetőinek ellenzékiisége a frankhamisítási ügyben nem terjed túl a polgári pártok ellenzékiiségén, s ha azok visszatáncolnak, ők is követik.

Miután a közös akciót az SZDP vezetői visszautasították, az MSZMP maga hirdetett 1926. március 9-re felvonulást és nagygyűlést. A hatóságok ezt betiltották, a párt vezetőit és sok aktivistáját őrizetbe vették, általános rendőri és katonai készültséget rendeltek el és megszállták a főbb útvonalakat. A jelzett utcákon több ezer munkás gyűlt össze, s bár nem tudtak egységes menetté alakulni, megjelenésükkel mégis demonstráltak.

Az MSZMP 1926 tavaszán több megmozdulást szervezett munkanélküli-segélyért, munkaalkalmak teremteséért, közmunkák indításáért. Budapesten a Népjóléti Minisztériumba, Miskolcon, Győrben és máshol a helyi hatóságokhoz vezettek munkanélküli felvonulásokat és küldöttségeket.

A salgótarjáni kommunisták szervezték a legkiemelkedőbb megmozdulást, amely a tömegelkeseredés elemi erejű kirobbanásával országos eseménnyé vált. Az elbocsátások és a munkafeltételek rontása miatt a bányászok 1926. április 27-én letették a szerszámot, majd munkanélküli társaikkal együtt Budapestre indultak, hogy ott kényszerítsék ki helyzetük javítását. A nagy éhségmenet, nyolcezer bányász és bányászasszony útját hamarosan csendőrkordon zárta el. Megérkeztek a szakszervezet jobboldali vezetői is, akik a hatósági képviselőkkel együtt hosszas rábeszélés után elérték, hogy a feltartóztatott tömeg csak küldöttséget menesszen a fővárosba. Peyer megtette magát a küldöttség vezetőjévé, hogy elősegítse a megmozdulás leszerelését. A salgótarjániakat semmitmondó ígéretekkel küldték haza.

Az áprilisi megmozdulás olyan tanulság volt a bányászok számára, amely jelentősen kihatott további harcaikra. Növelte gyűlöletüket a fennálló rendszer ellen, elégedetlenségüket a szakszervezet jobboldali vezetőivel szemben, s erősítette forradalmi öntudatukat, a KMP és az MSZMP iránti rokonszenvüket.

1926 júliusában megtartották a törvényszéki tárgyalást a Rákosi-Öry-perben, amelyhez hozzákapcsolták Vági István és társai ügyét is. 29 kommunista és baloldali szocialista állt az osztálybíróság előtt. Az uralkodó körök e tárgyalást kommunistaellenes hajszára akarták felhasználni, de tervüket a vádlottak magatartása ismét keresztülhúzta. Rákosi, Öry és társaik sikerrel védték meg a kommunizmus eszméit és a Tanácsköztársaságot mindenféle rágalommal szemben, megbélyegezték a horthysta rendszert és kiszolgálóit, nagy erővel népszerűsítették a KMP harci követeléseit.

Vági István és társai, az MSZMP kommunista vezetői ügyesen harcoltak a párt legalitásáért. Nem ismerték el, hogy ők a KMP tagjai, hanem forradalmi szocialistáknak vallották magukat. Ugyanakkor kijelentették, hogy az MSZMP-t a II. Internacionáléhoz tartozó, a szociáldemokrata pártok balszárnyához közelálló pártnak tekintik, amely kész a kommunistákkal vállvetve küzdeni.

A kommunistaellenes perben a horthysta rendszer politikailag vereséget szenvedett. A vádlottakat azonban elítélték; Rákosit és társait a Kommunista Párt és a KIMSZ szervezésében végzett munkájukért hosszabb, Vágit és társait osztályellenes izgatásért rövidebb időre.

A kormány a perrel nem tudta bizonyítani az MSZMP kommunista mivoltát, így a párt betiltásától egyelőre elállt. Szerepet játszott ebben az is, hogy tekintélyét a frankhamistási bűnügy morálisan megtépázta, és fő figyelmét arra fordította, hogy a botrányból kilábaljon. Az MSZMP formális betiltása helyett szervezeteinek működését rendőri és csendőri úton igyekezett megbénítani.

Az MSZMP nagy erőfeszítéseket tesz, hogy nyilvános működési lehetőségét megőrizhesse és növelje. Folytatódik a küzdelem a szakszervezetek egységeért és osztályharcos vezetéséért, a szakszervezeti tagok ama jogáért, hogy akár az SZDP-hez, akár az MSZMP-hez tarthassanak.

Az MSZMP vezetősége 1926 októberében levelet intéz az SZDP vezetőségéhez és akcióegységet javasol. Azt ajánlja, hogy a két párt között fennálló politikai és taktikai nézeteltérések ellenére indítsanak együttes harcot a köztársaságért, a teljes egyesülési és gyülekezési szabadságért, a nyolcórás munkanap törvénybeiktatásáért, az új föld-reformért és más követelésekért.

A Bethlen-kormány 1926 decemberére új parlamenti választásokat írt ki. Az MSZMP egységfrontjavaslata azt is indítványozza, hogy

a parlamenti választásokon a két párt induljon együtt. Az MSZMP vezetősége nem bízik ennek elfogadásában, de megkísérli harcosabb útra hívni az SZDP-t. Javaslataiban utal arra, hogy a közös küzdelemben létrejöhetnek a két párt jövőbeni egyesüléséhez osztályharcos alapon.

Az SZDP megbízottjai a javaslatokat átveszik, de az érdemi tárgyalás elől kitérnek, mert nem az MSZMP-vel, hanem továbbra is a polgári ellenzékkel akarnak együttműködni.

1926. október 28-án ül össze az SZDP XXIV. kongresszusa, s az MSZMP a küldöttekhez is egységfelhívással fordul. Ebben megállapítja, hogy az SZDP-nek a liberálisokkal való szövetsége „homokra épült”. Csak az SZDP és az MSZMP „harci koalíciója az, amely a magyar dolgozók milliós táborát csatasorba tudja állítani a reakció” ellen a köztársaságért.

Az SZDP vezetői nem hajlandók köztársasági tömegmozgalmat indítani vagy abban részt venni, nem mernek és nem is akarnak akcióegységet az MSZMP-vel, mert ez megalkuvó politikájuk módosítását követelné. Az egységfrontjavaslatot a kongresszuson azzal hárítják el, hogy a kiváltak visszatérhetnek, ha az SZDP politikáját elfogadják. A baloldali ellenzék – amelynek élén ekkor Stromfeld Aurél és Madzsar József orvos áll – ezt az állásfoglalást arra igyekszik felhasználni, hogy növelje a baloldali erők tömörítését az SZDP pártszervezeteiben, erősítse a kizártak visszavételéért folyó akciókat a szakszervezetekben, ugyanakkor hangoztatja, hogy közösen kell harcolni a köztársaságért.

Az MSZMP megkísérli a választásokon való részvételt. Fő politikai jelszava a köztársaság és az új földreform. A hatóságok a megfélemlítés, a terror révén gátolják az MSZMP választási propagandáját. A pártot állandóan üldözik. A bíróságok 1926-ban 273 harcosát ítélik el; ennél szélesebb körű a rendőri és csendőri zaklatás. Csupán a választási kampány heteiben az MSZMP közel félezer agitátorát és szervezőjét tartóztatják le, közülük sokat internálnak.

Az MSZMP az észak-pesti és a Pest környéki lajstromos választókerületben, valamint Győrben, Salgótarjánban, Szolnokon, Gyomán, Kaposváron és Gyömrőn próbál jelöltet állítani. Felhívásában arra szólítja fel a városok és falvak dolgozóit, hogy „mindazokban a választókerületekben, ahol a Szociáldemokrata Párt jelöltje áll szemben a polgári pártok jelöltjeivel, a Szociáldemokrata Párt jelöltjére adják le

szavazataikat". A pártot eme elhatározásában az a szándék vezeti, hogy ilyen módon is erősítse az egységfrontot, a fasiszta rendszer elleni küzdelmet. Szolnokon, Kaposváron és Gyömrőn az SZDP nem indul, az ajánlások gyűjtésében az MSZMP-vel szemben mégis a polgári ellenzék jelöltjeit támogatja. Peyernek és társainak rokonszenvesebbek a magukat liberálisnak nyilvánító kereskedők és bankigazgatók, mint a forradalmi proletariátus képviselői.

Az MSZMP választási részvételét a hatósági terror megakadályozta. A választási hatóságok a legtöbb helyen nem hitelesítették az MSZMP ajánlási íveit, s ahol igen, ott az aláírásgyűjtést rendőri és csendőri erővel akadályozták meg. Az észak-pesti választókerületben mégis sikerült összegyűjteni több mint 7500 aláírást a minimálisan követelt ötezer helyett. Itt a választási hatóságok csak 4400 aláírást ismertek el érvényesnek, és így gátolták meg az MSZMP indulását.

Az SZDP a választáson visszaesett: összesen 124 ezer szavazatot kapott, szemben az 1922. évi 274 ezerrel. A titkos szavazású kerületekben 107 ezer szavazatot szerzett, míg ugyanezen helységeken 1922-ben 198 ezret. A fővárosi és Pest környéki választókerületekben együttesen az SZDP 1922-ben az érvényes szavazatok 43 százalékát kapta, míg 1926-ban csupán 28,5 százalékát. 24 szociáldemokrata mandátumból 14 maradt. Ebben szerepet játszott, hogy a kormány az SZDP-vel szemben is növelte a hatósági nyomást, és az, hogy az SZDP politikájának következményeként a munkásság körében nőtt a passzivitás.

Az Egységespárt 170, koalíciós partnere, a Kereszténypárt 35 mandátumot kapott, s még egy tucat pártonkívüli kormánytámogató is bekerült a parlamentbe. A kormánypárti képviselők közül 90 úgy szerzett nyílt szavazásos kerületben mandátumot, hogy ellenjelölt nem indulhatott és választás egyáltalán nem volt. Külön indult a Gömbös Gyula által vezetett Fajvédő Párt, a kormány dédelgetett jobboldali ellenzéke, de csak három mandátumhoz jutott, ebből is kettőhöz úgy, hogy ellenjelöltek indulását a hatóságok megghiúsították. A liberálisokat a horthysta uralkodó körök még jobban visszaszorították mint az SZDP-t, s csupán 10 mandátumhoz jutottak; a szélsőlegitimisták közül pedig mindössze három került a parlamentbe.

A választásokon 1,1 millió szavazó vett részt. A hivatalos statisztika ehhez még hozzászámított közel 600 ezer szavazatot 93 olyan nyílt szavazásos kerületből, ahol a kiszemelt képviselőt ellenjelölt hiányá-

nak ürügyén szavazás nélkül, „egyhangúlag megválasztottnak” nyilvánították. De még az ilyen hamis statisztika szerint is százezerrel kevesebb volt a szavazó, mint 1922-ben, főleg azért, mert a választásra jogosultak számát leszorították.

Az 1926-os választások idején a Bethlen-kormány számára kedvezőbb volt a helyzet, mint 1922-ben. A pénzügyi stabilizáció nyomán keletkezett gazdasági megrázkódtatás elmúlt, a termelés nőtt, az üzleti élet élénkült. A frankhamisítási botrány miatt támadt politikai bonyodalmakat a kormány megúsza, és sikerrel bizonyította az uralkodó osztályok előtt, hogy a nyugati hatalmak Magyarországon a horthysta kormányzatot megfelelőnek találják és támogatják. A szélső legitimisták dezorganizálódtak, a liberálisok politikai befolyása szintén csökkent. A választások kimenetelében a csaló választási rendszer mellett ezek a körülmények is szerepet játszottak.

A horthysta rendszer megerősödött. Az uralkodó körök úgy vélték, hogy tovább léphetnek a munkásmozgalom visszaszorításában, követhetik az olasz fasizmus ekkor már kiépült totális rendszerét, és elővehetik ismét revánsháborús terveiket.

A magyar proletariátust növekvő veszélyek fenyegették.

Harc a szakszervezetek védelméért és az imperialista háború ellen

A horthysta rendszer 1927–1929-ben tovább erősödött. A gazdasági helyzet javult, annak ellenére, hogy a mezőgazdasági termelés stagnált. A növénytermesztés valamit fejlődött, viszont az állatállomány nem érte el a háború előtti. A pénzügyi stabilizációt követő évek egyik jellemzője a mezőgazdaság gyors eladósodása, amely kiterjedt a nagybirtok jelentős részére s a parasztbirtokok többségére. Az ipari termelés tovább emelkedett. 1929-ben a bánya- és gyáripár együttes termelése több mint 70 százalékkal múlta felül az 1924. évit. Kisebb mértékben a kisipar is fejlődött. Az ipar részaránya a nemzeti jövedelemben 1913-ban 28–29 százalék volt, 1929-ben már 39 százalékra emelkedett, a mezőgazdaság részaránya viszont 58–60 százalékról 48–49 százalékra csökkent.

A nagytőkés és nagybirtokos osztályok hatalmi blokkjában mindjobban nőtt az ipari és banktőke ereje és kormányzati befolyása. Ez

éles viaskodások, az ipari és agrárérdekeltségek közötti állandó alkudozások és kompromisszumok közepette ment végbe. Az ellentétek az adó- és vámpolitika, valamint az állami szubvenciók körül élesebbé váltak, és a hatalmi egyensúly inogni kezdett.

Az idegen tőke magyarországi érdekeltisége növekedett. A magyar ipari és közlekedési vállalatok részvényeinek kb. 20 százaléka és a magyar nagybankok részvényeinek mintegy 30 százaléka volt a külföldi pénzcsoportok birtokában. Magyar bankrészvényekkel osztrák, francia, angol, amerikai, olasz tőkés csoportok rendelkeztek. Az idegen tőke további terjeszkedése elsősorban kölcsönök folyósítása útján történt.

A kizsákmányolás fő haszonélvezői a hazai kapitalisták és földbirtokosok voltak. A magyar pénzügyi és iparmágnások tőkéje, ipari és egyéb érdekeltisége Magyarországon jobban nőtt, mint a külföldieké. Az ország helyzetét azonban nagyon erősen befolyásolta a pénzügyi függés a nyugati tőkétől. A horthysta rendszer a nyugati hatalmak segítségével erősödött, s a támogatás fejében messzemenő profitszerzési lehetőséget biztosított számukra.

Az uralkodó körök a rendszer erősödését a szocialista szakszervezetek megsemmisítésére, az SZDP, valamint a liberális ellenzék további visszaszorítására akarták felhasználni. Azt gondolták, hogy a szakszervezetek meggyengülése miatt csak kisebb ellenállással kell számolniuk a munkásság részéről. A Bethlen-kormány röviddel az 1926. évi parlamenti választások után nyilvánosan is bejelentette, hogy törvényjavaslatot készít elő a szakszervezetek államosításáról. Célja, hogy a szakszervezeteket fasiszta korporációs szervezetekké, a tőkések és munkások közös testületeivé alakítsa, azt hirdetve, hogy a tőkések és a munkások érdekei közösek. Ilyen módon akarta megsemmisíteni a proletárság önálló osztályszervezeteit, megghiúsítani a kizsákmányolás elleni szervezett fellépéseket.

A szakszervezetek államosításának terve harci riadóként hatott a szervezett munkásságra, nyugtalanságot keltett a szervezetlen tömegekben is és mindazok között, akiket aggasztott a totális fasizmus veszélye. Az Új Március 1927 január–februári száma foglalkozik a szakszervezeteket fenyegető merénylettel. Megállapítja, hogy a ké-

szülő kormányoffenzíva ellen nemcsak a szakszervezeti tagok, hanem a munkásság nagy tömegei fognak fellépni, s a kommunisták „a helyükön lesznek, amikor a nagy támadás elkezdődik”.

A Bethlen-kormánynak szembe kellett néznie azzal a ténnyel, hogy a kommunisták és a szociáldemokraták összefognak a szakszervezetek védelméért, s az SZDP és az MSZMP között esetleg egységfront jön létre. Terrorrendszabályokkal, az MSZMP működésének megghiúsításával próbálta ennek útját állni.

A rendőri üldözés 1927 február végén érzékeny veszteséget okozott a KMP-nek és az MSZMP-nek. Letartóztattak 72 kommunistát, köztük a párt több itthoni vezetőjét. Lefogták Szántó Zoltánt, a KMP Budapesten működő Titkárságának tagját, Lówy Sándor pékmunkást, a KIMSZ titkárát. Ismét bebörtönözték Vági Istvánt és az MSZMP vezetőségének más tagjait. Az MSZMP-t formálisan nem oszlatták fel, de összejöveteleit rendőri és csendőri úton megghiúsították, s működési lehetősége gyakorlatilag megszűnt.

A letartóztatások átmeneti fennakadást idéztek elő a kommunisták munkájában, azonban tovább folytatódik a munkásság együttes küzdelme a szakszervezetek védelméért. Ezt elősegíti a gazdasági harcok fejlődése is; a munkásság felhasználja a konjunktúrát, hogy bérjavításokat, kedvezőbb munkafeltételeket érjen el.

1927-ben a bérmozgalmakban csaknem 125 ezer munkás vett részt. Ezek során közel 20 ezer munkás lépett sztrájkba, 13 ezret pedig a vállalkozók kizártak, hogy ilyen módon térítsék el őket követeléseiktől. Legjelentősebb volt a csepeli Weiss Manfréd-gyár hétezer és az Egyesült Izzó 3500 munkásának több hetes harca június–augusztusban. A következő évben 116 ezren vettek részt bérharcokban. Ezek során 29 ezren léptek sztrájkba, a vállalkozók pedig kétezer munkást zártak ki. A legjelentősebb sztrájkok a faiparban, az építőiparban és a bányaiparban voltak. Az utóbbiak közül kiemelkedik kétezer pilisvörösvári bányász megmozdulása, akik 1928 decemberében megindultak Budapestre. Ezt az éhségfelvonulást hasonló módon állították meg, mint 1926-ban a salgótarjánit. 1929-ben ismét a bányaiparban a legjelentősebbek a megmozdulások.

A sztrájkok alkalmával a munkások sztrájkbizottságokat választanak, s ezekben a kommunisták és szociáldemokraták vállvetve működnek. A bérharcok szervezésében nő a kommunisták szerepe. A jobboldali szakszervezeti vezetők igyekeznek a sztrájkolók háta mö-

gött, a sztrájkbizottságok kikapcsolásával tárgyalni a vállalkozókkal. Sietnek mielőbb leszerelni a megmozdulásokat fél-, negyed vagy csupán valamilyen látszólagos engedmény alapján. Peyer és társai ilyen politikával igyekeznek rábírní a gyárosokat és a kormányt, hogy legyenek „belátóbbak” és mondjanak le a szakszervezetek államosításáról.

A szocialista szakszervezetek megsemmisítésének terve a revánsháborúra való készülődéseknek, a háború politikai előkészítésének egyik eleme. Az uralkodó körök messzemenő reváns-reményeket fűznek a nemzetközi helyzetben mutatkozó változásokhoz.

A Bethlen-kormány 1927 áprilisában az olasz fasiszta kormány kívánságára, angol jóváhagyással megkötötte az olasz–magyar barátsági szerződést. Anglia forszírozta a szovjetellenes blokk létrehozását, s május végén megszakította a diplomáciai viszonyt a proletár állammal. Több országban szovjetellenes fellépések lángoltak fel. Június 7-én Varsóban meggyilkolták a Szovjetunió diplomáciai képviselőjét.

A horthysta uralkodó körök várva várják a pillanatot, hogy kitörjön a háború, sikerüljön Magyarországot belevinniük, ennek révén területeket visszaszerezniük a szomszéd államoktól. Júliusban különböző politikai csoportok – horthysták, legitimisták, liberálisok – kibontakoztatják a revíziós kampányt a határok megváltoztatásáért. A szovjetellenes háborúban való részvétel fejében területi igényeik kielégítését követelik.

A szovjetellenes blokkhoz fűzött remények azonban hiúnak bizonyulnak. A Szovjetunióval való szakításban más államok nem követték Angliát, a blokk létrehozása nem sikerült. A győztes imperialista hatalmak frontja viszont bomladozik.

A nyugat-európai helyzet alakulása megkönnyítette a legyőzött országoknak, hogy megszabaduljanak az állandó katonai ellenőrzéstől. A győztesek közvetlen ellenőrzését 1927-ben lazább népszövetségi katonai ellenőrzés váltotta fel. Ezt követően Németországban és Magyarországon is fokozódtak a nyílt revánspolitikára való áttérés előkészületei. A Bethlen-kormány azonban túlbecsülte a győztes hatalmak frontjának kezdődő bomlását is. A katonai ellenőrzést ugyan lazították, de a fegyverkezési korlátozásokból nem engedtek. A magyar kormány a hadsereg létszámában túllépte a megengedettet – s ezt elnézték neki –, de a nehéztűzesség, valamint a páncélos és légierő felállításának tilalmát kénytelen betartani. A revíziós kampány egyedüli kül-

politikai eredménye az, hogy az úgynevezett kisantantot alkotó államok: Csehszlovákia, Románia és Jugoszlávia szorosabban összefogtak Magyarország ellen. A revíziós propaganda azonban tovább folyik, a revánsháború hangulati előkészítésének fő fegyvere marad.

A Bethlen-kormány a kül- és belpolitikai események alakulása következtében jobbnak látta levenni a napirendről a szakszervezetek államosítását. A szervezett munkásság politikai ereje ugyanis nagyobbak bizonyult, mint a szakszervezetek taglétszáma. A gazdasági harcokban a szervezetlen munkásság is a szakszervezetek köré tömörül. Az uralkodó köröket nyugtalanítja az is, hogy újabb nemzetközi tiltakozástól kell tartaniuk, ha a szakszervezetek elleni támadást végrehajtják. E tervüktől tehát egyelőre elálltak; a keresztényszocialista szakszervezetek további erőltetésével próbálnak szélesebb tömegbázist teremteni a munkások között.

Az imperialista háború veszélye az angol kormány blokkszervezési kísérletének kudarca után is állandóan fenyeget. A tőkés nagyhatalmak mindegyikében működnek agresszív erők, születnek újabb háborús tervek. A magyar uralkodó körök is fokozzák katonai előkészületeiket, együttműködve az olasz kormánnyal és a német vezérkarral.

A KMP egyik fő feladatának tekinti, hogy erre a veszélyre ráirányítsa a nép figyelmét. A szervezett munkásság szemben áll az uralkodó osztályok háborús törekvéseivel és a sovíniszta hangulat-keltéssel. A baloldal ennek megfelelő cselekedeteket követel az SZDP vezetőségétől. A Pártvezetőség viszont leplezi és támogatja a kormány háborús előkészületeit, a szakszervezetek és az SZDP tagságát igyekszik legalábbis passzív várakozásra bírni, nem is sikertelenül.

A KMP az egyetlen párt Magyarországon, amely felfedi a Bethlen-kormány háborús mesterkedéseit, következetesen leleplezi a revíziós propagandával űzött népcsalást, s azt, hogy a kormány kész áruba bocsátani a magyar nép vérért szovjetellenes hadjárat céljaira. A KMP aktív harcot folytat a békéért, a Szovjetunióval való barátságért, az igazságtalan békeszerződések megszüntetéséért a népek összefogása útján.

A KMP az illegalitás súlyos körülményei között folytatja tevékenységét. A pártmunka irányítására a KB állandó szerveként működik a *Külföldi Bizottság* és a hazai *Titkárság*. A Külföldi Bizottság – KÜB – Bécsben székel, vezetője Landler Jenő. Kun Béla a Kommunisták Internacionálé Végrehajtó Bizottságának és Közép-európai Titkárságának is tagja. Időnként illegálisan Bécsbe utazik, hogy a KMP Központi Bizottságának munkájában közvetlenül részt vegyen. A KÜB tagjai többnyire emigrációban élnek. Magyarországra csak illegálisan utazhatnak, mert a horthysta rendőrség elfogatóparancsot adott ki ellenük. Ezért a KÜB-nek csak egy-két tagja tartózkodik felváltva Budapesten és vesz részt az illegálisan működő Titkárság munkájában. A Központi Bizottság üléseire a Titkárságban dolgozó KB-tagok is Bécsbe utaznak. A párt politikai irányításában a Külföldi Bizottság szerepe a jelentősebb, a gyakorlati munka közvetlen irányításában a Titkárságé.

A Központi Bizottság összetétele a KMP I. kongresszusa után változott. Ezt a rendőri üldözés folytán elszenvedett veszteségek is szükségessé tették. A kiegészítések során a KB tagjai lettek Budapesten dolgozó elvtársak, így Kocsis János gyári munkás és Poll Sándor tisztviselő, valamint emigrációban élők, köztük Lukács György és Révai József.

A KMP szervezeti erejét a szakszervezeti, üzemi, területi és kultúregyesületi pártcsoportok hálózata alkotja. Hasonló jellegű a KIMSZ szervezete. A KMP és a KIMSZ tagjai különösen vidéken, valamint egyes szakszervezeti szakosztályokban, kultúregyletekben gyakran közös kommunista csoportként működnek. Külön KIMSZ-sejtek főleg azokban a szakszervezetekben dolgoztak, amelyekben ifjúságmunkáscsoportok is alakultak. Ezeket többnyire a KIMSZ tagjai szervezték és ők vezetik. A Szaktanács időnként elrendelte egy-egy ifjúságmunkáscsoport feloszlását baloldali magatartásáért, de csaknem mindig sikerül őket a szakosztályi vezetőségek hozzájárulásával újjászervezni.

A KMP I. kongresszusának határozata alapján létrehozták Magyarországon a *Vörös Segély* nevű illegális szervezetet. Csoportjai egyes

gyárakban, főleg a szakszervezetekben, kultúr- és sportegyesületekben működnek; pénzt, könyvet, néha ruhaneműt is gyűjtenek a bebörtönzött harcosok és azok támasz nélkül maradt családtagjai részére. A VS szerzett ügyvédek a perbe fogottak védelméhez. Tagjai nemcsak gyűjtéseket rendeznek, hanem politikai harci csoportokat alkotnak, amelyeket kommunisták vezetnek, s munkájukban nagy számban vesznek részt a párttal rokonszenvezők is. A Vörös Segély csoportjaiban a KMP sok új harcosa nevelődött. A VS ugyanakkor a kommunisták és baloldali szociáldemokraták együttműködését segítő szervezet. Kapcsolatot teremtett demokratikus értelmiségi körökkel is, amelyek a fasizmussal való szembenállásuk kifejezéséeként részt vállalnak a bebörtönzöttek segítésében.

Az MSZMP megszűnésével csökkent a KMP kapcsolata a falvakkal. A kommunisták a Földmunkásszövetség helyi csoportjainak erősítésével, illetve ismételt megszervezésével igyekeznek a falu forradalmi erőit összefogni. A baloldali szociáldemokratákkal közösen sikerült tömöríteni e szervezetbe néhány ezer földmunkást, főleg a tiszántúli megyékben. A párt falusi befolyása azonban 1928–1929-ben elmarad attól, amit 1926-ban az MSZMP útján elért. A Földmunkásszövetség helyi csoportjainak hatékony működését a csendőri zaklatásokon kívül a szövetség központjának jobboldali vezetői is akadályozzák. Az itt végzett forradalmi munka mégis fontos szervezeti bázist teremtett, amelyre támaszkodva a KMP népszerűsíti a falvakban agrárköveteléseit, s helyi akciókat kezdeményez az ínség enyhítéséért, segélyért és munkaalkalmakért.

A kommunista propaganda és az illegális pártépítés elősegítésére 1928 júniusában megjelent Budapesten a KMP központi lapja: a *Kommunista*, és újra megjelent, még áprilisban, a KIMSZ lapja: az *Ifjú Proletár*.

Az MSZMP megszűnte után a KMP megerősítette a szakszervezetekben és az SZDP területi szervezeteiben működő pártcsoportjait.

A KMP tevékenységében központi helyet foglal el a munkásság legfontosabb tömegszervezeteiért, a szakszervezetekért vívott harc. Ezek védelme az összmunkásság ügye. A reformista vezetők is a szakszervezetek államosítása ellen foglaltak állást. A sztrájkmozgalom növekedése és a szovjetellenes háborús tervek kudarca Bethlenéket a szakszervezetek elleni merénylet elhalasztására készítette ugyan, de az SZDP-t ezzel tovább zsarolják. A reformista vezetők viszont a bér-

harcok mérséklésével, a sztrájkok leszerelésével igyekeznek eloszlatni az uralkodó körök bizalmatlanságát a szakszervezetekkel szemben.

A szociáldemokrata jobboldal az elégedetlenségnek hangot adó ellenzéket újabb retorziókkal próbálja elhallgattatni. Ugyanakkor nyugtalanítja őket az is, hogy a retorziók visszahatásaként a szakszervezetek tovább gyöngülnek. Folytatják a nyilvános kommunista-ellenes uszítást, de közben manővereznek: a szervezetekben zárt körben gyakran elismerik, hogy a baloldaliak áldozatkészen fáradoznak a szakszervezetek erősítésén. Tudomásul veszik, ha a szakosztályok szervező bizottságaiba, helyi csoportok vezetőségeibe kommunistának ismert embereket is bevásztanak. Ha azonban ezek a szervek – akár részt vesznek benne kommunisták, akár nem – a burzsoázia előtti behódolás politikájával élesen szembefordulnak és önálló akcióba kezdenek, Peyerék felosztatják, a szembeszegülőket kizárják, nemegyszer a horthysta rendőrség segítségével távolítják el a szervezetek helyiségeiből. A szociáldemokrata szakszervezeti vezetők egy része ezt helyteleníti, viszolyog tőle, sőt megakadályozni vagy legalábbis mérsékelni igyekszik, és a kizártak visszavételéért is fellép.

A KMP és a KIMSZ sikeres erőfeszítéseket tett a legális lehetőségek kiszélesítésére a szocialista kultúr- és sportszövetségekben is, amelyek még az első világháború előtt jöttek létre. Kulturális rendezvények keretében folytatják a politikai felvilágosítást, terjesztik a forradalmi eszméket és új harcosokat nevelnek a KMP számára. Rendszeressé vált kirándulások szervezése is hasonló célból.

A munkásmozgalom a szocialista kultúra ihletője és hordozója s egyben mindannak tisztelője és befogadója, ami haladó az emberiség kultúrájában, a nép ügyét szolgálja, életét szebbé teszi, gazdagítja. A szellemi élet sok képviselőjének érdeklődését és rokonszenvét váltja ki az, hogy a munkásmozgalom egyik fő célja a nép műveltségének emelése. A kultúra művelői közül sokan e rokonszenv útján jutnak el a proletárság eszméinek elfogadásáig és válnak a munkásosztály harcosaivá, a forradalmi eszmék képviselőivé és terjesztőivé.

A KMP felhasználva azt a lehetőséget, hogy évenként legfeljebb tízszer megjelenő időszaki laphoz nem kellett előzetes hatósági engedély, 1927 szeptemberében kiadott Budapesten egy kulturális folyóiratot: a 100 %-ot. E kiadvány a szocialista kultúra terjesztését ügyesen összekapcsolta a munkásság politikai küzdelmeinek segítésével.

Sokan az MSZMP volt tagjai és a szakszervezetekből kizárt baloldaliak közül beléptek a szocialista kultúr- és sportszövetségekbe: a Természetbarátok Turista Egyesületébe, a Munkás Testedző Egyesületbe, a Magyarországi Eszperantista Munkások Egyesületébe és az Alkoholelles Munkás Szövetségbe. A forradalmi irányzat ezekben a szövetségekben megerősödik, számos csoportban a baloldal szerzi meg a vezetést. E csoportok kapcsolatban állnak a szociáldemokrata pártszervezetekben és a szakszervezetekben működő baloldallal.

A kultúr- és sportegyesületekben a KMP és a KIMSZ tagjai vitáik során csatáznak a jobboldali szociáldemokratákkal. Olyan csoportokkal is hadakozniuk kell, amelyek magukat forradalmi irányzatúnak mondják, és szidják Peyerék paktumpolitikáját, de támadják a KMP-t meg a KIMSZ-et is. E csoportok felleptek az illegális szervezetek létesítése ellen, mondván, hogy az csak felesleges áldozatokat eredményez. A rendőri üldözés tényéből, a lebukásokból kovácsoltak érvet a forradalom élcsapata ellen. A Kommunista Párt likvidálásának e szószólói tanulóköröket szerveztek, hogy követőik jól képzett vezetők legyenek, ha majd győz a forradalom.

A tanulás valóban fontos feladat volt, de nem azért, hogy a forradalom hívei tartalékolják magukat a győzelem utánra, hanem azért, hogy szembenézve minden üldözéssel, felkészültebben szervezzék és vezessék a munkásság harcait, fejlesszék a forradalmi élcsapatot, a pártot, amely hivatva van előkészíteni a proletariátust a forradalom megvívására.

A pártellenes frakciók a munkások vonzódását a kultúrához és a sporthoz szintén arra igyekeznek felhasználni, hogy visszatartsák őket a KMP által hirdetett politikai harctól. A kultúrmunka nagyon értékes és szükséges fegyvere a forradalmi felvilágosító munkának, a sport is jól szolgálhatja ezt, de mindkettő csak akkor, ha célja a forradalmi párt segítése, nem pedig a munkások elvonása a párttól. A kommunistáknak különösen a kultúregyletekben kell fellépniük azok ellen, akik a KMP-től való elzárkózást hirdetik. A káros nézetekkel nemcsak a KMP és a KIMSZ illegális kiadványai szálltak szembe nyíltan, hanem a 100 % is, amely egyben példát mutatott arra, hogyan lehet a horthysta cenzorokat kijátszva a kulturális tevékenységet egybekapcsolni az illegális párt eszmei harcának támogatásával.

A pártellenes csoportok közül legismertebb a deményistaké. Vezetőjük Demény Pál technikus, aki 1919–1921-ben részt vett az ille-

gális mozgalomban, de a marxizmust zavaros nézetekkel keverő fel-fogása és bizalmatlanságot keltő magatartása miatt a KMP-vel már akkor szembekerült. Egy másik hasonló frakció Weiszhaus Aladár vezetésével jött létre. Ő egy időben a KMP tagja, az SZDP ellenzé-kének, majd az MSZMP-nek is egyik vezetője volt. 1926-ban cent-rista politikai vonalra csúszott, a KMP-vel szembeforduló frakciót szervezett az MSZMP-ben. E frakció az MSZMP megszűnése után is fennmaradt. A deményisták ebben az időben főleg a kultúregyesüle-tekben működnek, a weiszhausisták pedig egyes szakszervezeti cso-portokban. Baloldali érzelmű embereket tévesztenek meg, különösen fiatalokat. A befolyásuk alá kerültek nagy része azonban hosszabb-rövidebb idő múlva szakít velük, a szakszervezeti és az SZDP-ellen-zék aktív harcosa, a KMP segítőtársa, majd tagja lesz.

*

Az európai munkásmozgalom fejlődését nehezíti, hogy a szociálde-mokrata pártok a viszonylagos stabilizáció éveiben tovább haladnak a burzsoáziával való együttműködés útján. Az ipari konjunktúra éveib-en a reformista illúziókat erőteljesebben terjesztették, mondván, hogy a tőkés rendszer túltermelési válságai megszűntek. Igazoltak látták, hogy a „szervezett kapitalizmus” a munkaviszályok békés rendezésével, a kötelező állami döntőbírótság bevezetésével és a szo-ciálpolitika fejlesztésével békésen „belenő” a szocializmusba.

A nagytőkés körök kevésbé osztják a reformista ideológusok ama reményét, hogy a „szervezett kapitalizmust” nem fenyegeti prole-tárforradalom. Számos országban mind nagyobb támogatást nyújta-nak a fasiszta mozgalmaknak, hogy azok segítségével megnyirbálják a demokratikus jogokat, előkészítsék a burzsoá diktatúra polgári de-mokratikus formáinak esetleges felváltását fasiszta diktatúrával. A szociáldemokrata pártok a fasiszta mozgalmakkal szemben a libe-rális és a konzervatív pártokkal való együttműködést tekintik a pol-gári demokrácia megőrzése fő biztosítékának, és ugyanakkor foko-zák a harcot a kommunista pártok ellen. A kommunistákat hol „fan-tasztáknak”, hol a „reakció cinkosainak”, a burzsoázia „felbérelt ügynökeinek” nyilvánítják, hol pedig a burzsoáziával együtt „szov-jet ügynököknek” szidalmazza őket.

Az európai kontinens két legjelentősebb szociáldemokrata pártja,

a német és az osztrák párt is ezt az utat járja. Ausztriában a Szociáldemokrata Párt képviseli a legnagyobb politikai erőt. Fegyveres védő alakulata is van: a Republikanischer Schutzbund (Köztársasági Véd-szövetség), amely ekkor a legszámottevőbb fegyveres erő az országban. A pártnak jelentős befolyása van a hadseregre, a rendőrségre és a csendőrségre is. A bécsi munkásság 1927. július 15-én néhány fasiszta gyilkos felmentése ellen tiltakozva hatalmas forradalmi tüntetésen mutatja meg erejét és elszántságát. A párt vezetősége azonban – amelyben a centristák és revizionisták blokkot alkottak – leszereli ezt a nagy megmozdulást, defenzívában tartja a proletariátust, hogy kikerülje az éles harcot a polgárháborúra készülő jobboldali erőkkel. 1928 végén megalkuszik a parlament jogainak csorbításával, amit a nagyburzsoázia és a földbirtokos osztály a demokratikus jogok elleni további támadás előkészítése céljából visz keresztül.

A Német Szociáldemokrata Párt 1928 őszén koalícióra lép a burzsoázia centrumpártjaival, szakít az addig hirdetett pacifista politikával. Mint kormánypárt segíti a német vezérkar által követelt flottaépítést, a revánsháborúra való felkészülés gyorsítását. A szocialista miniszterek nyílt pálfordulása válságot idéz elő a pártban. A reformista vezérkar azonban legyűri az ellenzéket. A forradalmi erők visszaszorítása céljából a szociáldemokrata belügyminiszter 1929-ben betiltja a május elsejei felvonulást. A tilalom ellenére felvonuló tömegeket Berlin szociáldemokrata rendőrfőnökének parancsára sortűz fogadja. A vérengzésnek 29 munkás esett áldozatul. Ezután betiltják a Kommunista Párt védelmi alakulatát, a Roter Frontkämpferbundot (Vörös Frontharcos Szövetséget), miközben a polgárháborúra készülő fasiszta alakulatok teljes szabadságot élveznek.

A kommunista pártokban egyre nagyobb felháborodást vált ki a szociáldemokrata pártok mind messzebbmenő együttműködése a monopolista burzsoáziával és vezetőiknek gátlástalan harca a munkásság forradalmi mozgalma ellen. Ebben a légkörben módosul a szociáldemokrata pártok értékelése. Olyan jelzők terjednek el, amelyek a legélesebben bélyegzik meg az áruló munkásvezéreket. Az első világháború idején Lenin szociálsovinisztáknak és szociálimperialistáknak nevezte azokat a szocialista vezetőket, akik a munkásságot és a népet elárulva az imperialista háború támogatóivá váltak. Most egyre terjed a szociálfasiszta elnevezés a szociáldemokrata pártok vezetőinek jellemzésére, s mind gyakrabban nyilvánítják – kellő megfontolás

nélkül — szociálfasisztának nemcsak az egyes jobboldali vezetőket, hanem valamennyit, majd a szociáldemokrata pártokat is.

Amikor a burzsoázia politikai változásra készül és e célból a fasiszta mozgalmakat erősíti, az osztályegyüttműködést hirdető szociáldemokrata vezetők egy része kész a fasiszta törekvések kiszolgálására is. Egyes szociáldemokrata vezetők tényleg szociálfasiszta irányba haladnak. De súlyos hiba e jobboldali vezetőket azonosítani a szociáldemokrata pártokkal, mert azok nem szociálfasiszták, hanem fasisztaellenes pártok akkor is, ha vezetőik között ilyen árulók vannak. E pártokban a jobboldali vezetők legádázabb kommunistagyűlölete ellenére is állandóan él a törekvés a kommunistákkal mint osztálytestvérekkel való együttműködésre. A szociáldemokrata pártoknak szociálfasisztává nyilvánítása mélységesen lebecsüli a bennük rejlő antifasiszta erőt és nagyon sérti e pártok egész tagságát.

Magyarországon Peyer és társainak készsége a fasiszta kormányzat előtti behódolásra, a baloldaliak sorozatos kizárása a szakszervezetekből, az ellenzékkel szemben a rendőrségtől kért és kapott támogatás adott tápot a szociálfasiszta jelző elterjedéséhez. A KMP Központi Bizottsága is módosította az SZDP értékelését, valamint a szakszervezeti munka és az egységfrontért való harc taktikáját.

A szakszervezeti tagok között nagy az elégedetlenség, s a KMP-nek szüntelen harcot kell folytatnia a kiválást és külön szakszervezetek alakítását célzó káros törekvések ellen. Sikerült eltérítenie az építő és bőrs ellenzéket attól a szándékától, hogy külön szakszervezetet alakítson. A vasmunkás szövetségben viszont 1928-ban újabb kiválás történik. Közvetlen előzménye az, hogy a gyáripari lakatosok szervező bizottsága a szakszervezeti központ politikáját megalkuvónak nyilvánította és kifejezte bizalmatlanságát iránta; emiatt a szervező bizottság hat tagját 1928 szeptemberében – röviddel a szakszervezet közgyűlése előtt – kizárták. Ez indította el a kiválást. Élén a kizártak egyike, a centrista Schwartz Aladár állt, aki kapcsolatot tartott a bécsi Világosság-csoporttal. A szakításba bekapcsolódott a Demény-frakció néhány tagja is.

A KMP igyekezett rávenni a kiválni akarókat, hogy álljanak el külön szakszervezet alakításától. Ez azonban nem sikerült.

A vasas szakszervezet jobboldali vezetői a kizártakat kommunistáknak nyilvánították, remélve, hogy ennek következtében külön szervezet létrehozását a hatóságok megghiúsítják. A szaklap 1928. ok-

tóber 12-i számában szidalmazza a kizártakat, akik „lekötötték magukat egy olyan áramlat mellé, amely nem az építés, hanem a rombolás munkáját tűzte ki célul maga elé”. A lap egy másik száma a kizártak egyikéről ezt írja: „Mint a bolsevikok egyik exponense, akinek emiatt már többször volt baja, olyan demokráciát kívánt a szövetség belételeiben meghonosítani, amely nem a magyar szervezett munkásság, hanem Oroszország érdeke”, amely „az Oroszországból jött utasításnak 100 százalékan megfelelt”. Ez egyenes felszólítás a horthysta rendőrséghez: itt vannak a kommunisták! Vigyétek!

A kiváltak – több százan – a korábban különvált esztergályos szervezet keretében kezdték meg működésüket önálló szakosztályként. Az újabb szakítás, hasonlóan az esztergályosokéhoz, káros volt a munkásság számára.

A KMP Központi Bizottsága a lakatosok kiválása után felülvizsgálta szakszervezeti politikáját. Ennek során megállapította, hogy a párt mindig szembefordult a szakszervezetek szakításával, viszont „a kiválási mozgalmak mégis lefolytak, de nélkülünk”. Ez az értékelés figyelmen kívül hagyja, hogy a szakadás elleni fellépés több esetben eredményes volt. A Központi Bizottság hangsúlyozza, hogy továbbra is fő feladat: erősíteni és osztályharcossá tenni a meglevő szakszervezeteket. Emellett arra a következtetésre jut, hogy egyes esetekben célszerű a kiválási törekvéseket támogatni, azok élére állni. Úgy véli, hogy a létrejövő külön szakszervezetek önálló vörös szakszervezeti mozgalom bázisává válhatnak. E taktikamódosítás csupán annyiban volt helyes, hogy a KMP nagyobb figyelmet fordított a kivált esztergályosok és lakatosok közötti munkára, létrehozta sejtjeit az ő szervezeteikben is. Ennek eredményeként a baloldali erők hatékonyabban tudnak fellépni a kár csökkentéséért, amit a szakadás a vas munkásoknál okozott. Azonban bizonytalanságot keltett az az állásfoglalás, hogy a KMP a kiválási törekvéseket is támogathatja.

A szakítási törekvések, bár a munkások jogos elégedetlenségét fejezik ki, károsak és veszélyesek. Külön kisebbségi szakszervezet alakítása meghátrálás a reformista szakszervezetek osztályharcos vezetéséért folyó harcban. A kiválási törekvések különösen veszélyesek Magyarországon, mert itt a horthysta diktatúra körülményei között vörös szakszervezetek létesítése egyébként is irreális cél.

A szakszervezeti taktika módosítását a Központi Bizottság azzal indokolja, hogy „a bürokrácia szociálfasiszta elemeiből most . . . min-

den kétséget kizáró módon szociálfasizmus” alakult ki. A reformista bürokráciának szociálfasizmussá nyilvánítása a szektás tendenciák további erősödéséhez vezet. Ennek egyik megnyilvánulása az egységfronttaktika leszűkítése helyi jellegű egységakciókra, csak „alulról való egységfrontra”. Az SZDP vezetésével és a szakszervezeti központokkal létrehozandó akcióegység, a „felülről való egységfront” elvetése nehezíti, nemegyszer lehetetlenné teszi a helyi jellegű közös fellépést is.

*

A KMP szakszervezeti politikájának módosítása után vita keletkezett a Központi Bizottságban a stratégiai célról. Landler Jenő, a magyar munkásmozgalom kiváló harcosa ekkor már nem élt. Hosszas betegség után, 1928 februárjában ragadta el a halál; hamvait Moszkvába vitték és a Lenin Mauzóleum mögött, a Kreml falában helyezték örök nyugalomra. A nagy tapasztalatokkal és jó gyakorlati érzékkel rendelkező kommunista vezető elvesztése a szakszervezeti taktika módosításakor is éreztette hatását. Halála után a párt emigrációs szervezeteiben a régi frakcióharc is kiújult, ami nehezítette a kérdések elvi tisztázását.

A stratégiai célról keletkezett vitához a Kommunista Internacionálé 1928 nyarán tartott VI. kongresszusa adott ösztönzést.

A VI. kongresszus elfogadta az Internacionálé programját, amely a szocialista világforradalomért folyó küzdelem nagy jelentőségű okmánya. A program tervezete már az V. kongresszus napirendjén is szerepelt, 1924 nyarán elfogadták a további munka alapjául. Az 1924-es tervezet megállapítja, hogy a fejlett tőkés országokban proletárforradalom van napirenden, más országokban polgári demokratikus forradalom, amely proletárforradalomba nő át, míg a gyarmati és félgymati országoknak keresztül kell menniük a nemzeti felszabadító háború szakaszán, mielőtt a szocialista átalakulás útjára léphetnek.

A VI. kongresszus által elfogadott program bővebben foglalkozik a forradalmak alaptípusaival. Külön említi a közepes fejlettségű kapitalista országokat – amelyekhez Magyarország is tartozott –, ahol a mezőgazdaságban a feudális maradványok még jelentősek, a polgári átalakulás még nem fejeződött be, de már megvannak a szocialista építéshez szükséges minimális anyagi feltételek. Megállapítja,

hogy ezen országok közül egyesekben lehetséges polgári demokratikus forradalom, amely többé-kevésbé gyorsan átnőhet szocialista forradalomba, másokban lehetséges proletárforradalom, amelyben nagy szerepük lesz a polgári demokratikus feladatok megoldásának is. „Az első esetben tehát lehetséges, hogy a proletárdiktatúra bekövetkezhet később is, a proletariátus és a parasztság demokratikus diktatúrájától a proletariátus szocialista diktatúrájához való átmenet folyamán.”

A KMP Központi Bizottságában vita támadt, vajon Magyarországon fenntartandó-e a proletárforradalom mint közvetlen stratégiai cél.

Lukács György 1928 végén tézistervezetet terjesztett elő a magyarországi helyzetről és a KMP feladatairól, s ebben a Komintern programjára támaszkodva állást foglalt amellett, hogy Magyarországon polgári demokratikus forradalom van napirenden, tehát a demokratikus diktatúra kivívása a helyes közvetlen stratégiai cél. Az ebből adódó gyakorlati következtetéseket nem vonja le kellően, főleg azért, mert a szociáldemokrácia értékelésében és a szakszervezeti munka kérdésében fenntartja a KB téves állásfoglalását. Ő is úgy véli, hogy a kiválások következtében új szakszervezetek alakítása szükséges, mert a szakszervezeti bürokrácia belenövése a „fasizált államgépezetbe” ma már „annyira előrehaladt, hogy ezt a folyamatot megállítani nem lehet”. A stratégiai cél kérdésében azonban, amelynek megválasztása döntően befolyásolhatja a párt politikai irányvonalának további alakulását, Lukács helyes álláspontot fejtett ki téziseiben. Javasolta egyben, hogy a párt tartsa fenn a köztársaság jelszavát, amelyet az I. kongresszus mint lehetséges politikai jelszót jelölt meg.

A Központi Bizottság a köztársaság jelszavát levette a napirendről, korábbi kiadását jobboldali hibának nyilvánította, s a proletárdiktatúrát mint közvetlen stratégiai célt fenntartotta. Ezt mindenekelőtt Kun Béla szorgalmazta. Kun úgy vélte, hogy Magyarországon a földbirtokos osztály már teljesen összenőtt a burzsoáziával, és hatalmának megsemmisítése csak a burzsoázia megdöntésével együtt lehetséges. Ebből az értékelésből azt a következtetést vonta le, hogy a földbirtokos osztály kisajátítása és a földosztás csak a szocialista forradalom „mellékterméke” lehet. E vélemény kiegészült azzal a feltételezéssel, amely szerint ahol már volt proletárdiktatúra, ott az újabb forradalom csak szocialista lehet. Ez a felfogás a proletár-

forradalmat egyszer már győzelemre vezető harcosok vágyából fakadt, s nem támaszkodott az ország tényleges helyzetének megfelelő elemzésére.

A valóságban Magyarországon megvolt az objektív lehetősége és szükségessége annak, hogy a demokratikus átalakulásért folyó harcban egyesítsék a nép összes forradalmi erőit a nagybirtokos osztály hatalmának megdöntésére. E feladat megoldása után a proletariátus könnyebben kifejlesztheti harcát a szocialista forradalom győzelméért.

A Komintern VI. kongresszusa a nemzetközi helyzet elemzése kapcsán megállapította, hogy a kapitalista világban az ellentmondások újra mélyülnek, a stabilizáció végéhez közeledik. Fokozódik az ellentét a termelés növekedése és a piacok elégtelensége között, a konjunktúrát túltermelési válság fogja felváltani, amely kielezi a kapitalizmus általános válságát. Növekszik mind az imperialisták egymás közti, mind pedig együttes szovjetellenes háborújának veszélye. A tőkés világban óriási méretű osztályösszeütközések sorozata, valamint a gyarmati és félgyarmati népek nemzeti felszabadító mozgalmának újabb fellendülése fog kibontakozni. A kommunista pártok feladata, hogy felkészüljenek a küszöbön álló nagy harcokra. Különösen előtérben áll a küzdelem mindenfajta imperialista háború ellen.

*

A proletárság erőinek mozgósítását nagyon nehezítette a szociáldemokrata pártok mind messzebbmenő együttműködése a burzsoáziával, aktív közreműködésük az imperialista hatalmak fegyverkezési versenyében; a kommunista pártokkal való akcióegységet elvetették és folytatták a gátlástalan kommunistaellenes propagandát. Fokozta a nehézségeket azonban az is, hogy a kommunista pártok politikájában a szektás tendenciák erősödtek, holott a növekvő feladatok egyre sürgetőbben követelték ezek leküzdését.

1929 első felében még tart a konjunktúra, s a szociáldemokrata pártok még bízón terjesztik a „szervezett kapitalizmushoz” fűzött illúziókat. Az európai reakció azonban újabb támadásra készül, a fasiszta törekvések Németországban, Ausztriában és más országokban gyorsan erősödnek. A háborús veszély fokozódása is sürgeti a kommunista és a szociáldemokrata pártok összefogását, ehelyett azonban élesedik közöttük a harc.

A magyar munkásmozgalomban hasonló jelenségek mutatkoznak, a horthysta diktatúra körülményei között ezek még inkább nehezítik a forradalmi erők helyzetét és küzdelmét. A Szociáldemokrata Párt baloldali erői nem tudnak megbirkózni Peyer és társainak paktumpolitikájával, nem tudják megszabadítani pártjukat a minden árlásra kapható vezetőktől. A horthysta hatóságok Peyerék tevékenységét is korlátozzák, de ugyanakkor segítik őket az ellenzékkel szemben. A Szociáldemokrata Párt politikájának fő célja változatlanul az, hogy az uralkodó osztályok „saját jól felfogott érdekükben” jobban vegyék igénybe az SZDP együttműködési készségét, jobban méltányolják szerepét a kommunizmus elleni harcban, valamint a „gazdasági béke” biztosításában s a kormány külpolitikájának támogatásában.

A KMP minden veszéllyel szembenézve állhatatosan hirdette a szocialista forradalom eszméit, és erejéhez képest szervezte a munkásság mindennapi harcait. A párt, bár súlyos veszteségek érték, szervezetileg erősödött. Létrejött és a rendőri üldözés ellenére is stabilizálódott a területi, Budapesten a kerületi pártbizottságok rendszere, nőtt a párt alapszerveinek kezdeményezőképessége, gyarapodott harci tapasztalatuk. Erősödött a KIMSZ és a Vörös Segély is.

A munkásság állhatatos szembenállása a horthysta rendszerrel, a kommunisták és baloldali szociáldemokraták együttes küzdelme elérte, hogy a Bethlen-kormány félretegye a szakszervezetek fasizálásának tervét. Ez a komoly harci siker a későbbi küzdelmek fontos szervezeti bázisait védte meg.

Az MSZMP működésének megszűnésével a KMP munkája, különösen vidéken, sokkal nehezebbé vált. A párt legfontosabb működési területei a szakszervezetek, s a vidéki munkában is elsősorban a szakszervezeti csoportok útján jutott el a tömegekhez. Erősödött kapcsolata a Szociáldemokrata Párt szervezeteiben működő baloldali ellenzékkel is, de 1929-ben ezt már megnehezítette az SZDP megítélésében jelentkező torzulás. Növekedett a KMP és a KIMSZ befolyása a munkás kultúr- és sportszövetségekben is. A közeledő nagy harcokra azonban a párt eszmeileg nem készült fel kellőképpen, mert a Központi Bizottság fenntartotta közvetlen stratégiai célként a proletárdiktatúrát, holott a helyzet ennek módosítását, a demokratikus forradalomra való irányvételt követelte.

A kapitalizmus nagy világválsága 1929 őszén kirobbant, új helyzetet teremtve a nemzetközi proletariátus küzdelmében.

A VILÁGGAZDASÁGI VÁLSÁG
ÉS A MAGYARORSZÁGI MUNKÁSMOZGALOM.
A KMP HARCA
A FORRADALMI KIÚTÉRT
1929—1933

A tőkés világban az ipari fellendülés 1929 második felében megtorpan, s 1929 októberében válság robban ki, amely méreteiben, időtartamában és pusztító hatásában felülmúlja a kapitalizmus minden korábbi krízisét. Az Egyesült Államokban kezdődik, és áttérjed a többi kapitalista országra is.

Hatalmas árukészletek halmozódnak fel, amelyek nem találnak vevőre, mert akiknek a javakra szükségük van, azok nem tudják megvásárolni. A gyárakban, valamint az ültetvényeken és farmokon csökkentik a termelést, munkások millióit bocsátják el. Az inségesek serege egyre hatalmasabb, s a raktárak tömve árukkal. Az árukészlet a tőkéseké, s az ő céljuk nem a szükséglet kielégítése, hanem az, hogy árujukat haszonnal adják el. Az Egyesült Államokban az állam kárpótlást fizet a gyapotültetvényeseknek és a farmereknek, ha vetésterületük egy részét bevetetlenül hagyják. Brazíliában nagy mennyiségű kávé a tengerbe öntenek. Másfelé is pusztítják az eladatlan készleteket, hogy a piacra vitt áruk ára kisebb mértékben essen.

A válság következtében a haszonnal való eladás lehetősége csökken, ezért korlátozzák a termelést és a foglalkoztatottak létszámát. A munkanélküliség növekedése tovább szűkíti a vásárlóerőt, a termelés még jobban visszaesik, s a válság tovább mélyül. Ez a folyamat 1932-ben éri el mélypontját.

Az egész tőkés világban az ipari termelés 1932-ben az 1929. évi szint 70 százalékát is alig éri el. A válság a két legfejlettebb kapitalista országban, az Egyesült Államokban és Németországban a legsúlyosabb. Az ipari termelés 1932-ben az Egyesült Államokban az 1929. évinek mindössze 54 százaléka. Hasonló méretű a visszaesés Németországban is. A munkanélküliség az Egyesült Államokban meghaladja a 14–15, Németországban a hatmilliót. Nagyon jelentős ezen-

kívül a részleges munkanélküliek, a heti két–négy munkanapot dolgozók száma. Angliában, ahol az ipar termelése 1929-ben alig haladja meg az 1913. évi szintet, 1932-ben 17 százalékkal alacsonyabb az 1929. évinél. A munkanélküliek száma eléri a hárommilliót. Japánban az ipari termelés már 1931-ben 32 százalékkal esik vissza a két év előttihez viszonyítva, s itt is hárommillió ember marad munka nélkül.

A tőkés országokban a teljes munkanélküliek száma soha nem látott méreteket ölt: 1932-ben meghaladja a 35–36 milliót. Csupán az európai kapitalista országokban – a hivatalos nyilvántartások és statisztikai becslések szerint, s ezek nem teljes adatok – felülmúlja a 16 milliót.

A kapitalista világban az osztályellentétek rendkívül elmélyülnek. A munkásság elkeseredetten védekezik az ellen, hogy a krízis terheit a dolgozókra hárítsák át.

A válság nagy áresést idéz elő, a kartellek azonban lényegesen befolyásolják az áralakulást. Ennek eredményeként legkevésbé a nehézipari termékek ára csökken, s legnagyobb mértékben a mezőgazdasági cikkeké. A parasztság között a nyomor nagy méreteket ölt, a rétegekre bomlás folyamata meggyorsul.

Súlyos helyzetbe kerül a kisipar; a kisiparosok nagy része tönkremegy vagy a tönkremenés rémével küzd. A középüzemek bukása is gyakori, s nem egy nagyvállalat is pénzügyi csődbe kerül. A tőkések között élethalálharc folyik az üzletért, a haszonért, a létért.

Rendkívül kieleződnék az imperialista hatalmak ellentétei és versengésük a piacokért. A világkereskedelem összforgalma 1933-ban alig haladja meg a válság előtti 35 százalékat.

Ugyanezekben az években a Szovjetunióban a szocialista iparosítás minden várakozást felülmúló sikereket hoz. Az ötéves tervet 4 év és 3 hónap alatt teljesítik, sőt túlszárnyalják. Az ipari termelés 1928-hoz viszonyítva több mint kétszeresére emelkedik. Különösen gyorsan fejlődik a nehézipar, ezen belül a gépipar. A Szovjetunió nagyipari kapacitása ugrásszerűen megnő, s ezzel együtt az ország védelmi ereje is jelentősen növekszik.

A Szovjetunió ezekben az években megoldotta a szocialista forradalom egyik legbonyolultabb feladatát: a kisáru-termelő paraszti mezőgazdaság kollektivizálását, a falu szocialista átszervezését. Lerakták a szocialista társadalom alapjait mind az iparban, mind a mezőgazdaságban.

A fiatal szocialista rendszer nagy morális és politikai győzelmet

arat a még óriási erővel rendelkező, de válságban vergődő kapitalista világrendszer felett. Tőkés államokkal körülfogva, lábhoz tett fegyverrel dolgozva s a cárizmustól örökölt elmaradottság okozta ezernyi nehézséggel birkózva érte el nagyszerű sikereit.

Az ötéves terv eredményei halomra döntik mindazokat a polgári és szociáldemokrata elméleteket, amelyek a szovjet gazdaság elkerülhetetlen csődjét és a kapitalizmus restaurálását jósolták. A szovjet állam tekintélye gyorsan nő, a nemzetközi munkásosztály vonzódása a szocialista rendszerhez fokozódik.

A Szovjetunió a diplomácia frontján változatlanul a békéért küzd és a kölcsönösen előnyös gazdasági kapcsolatok fejlesztését szorgalmazza. Az imperialista hatalmak legagresszívebb körői viszont tovább szövik háborús terveiket. Ugyanakkor a tőkés cégek, amelyeket a válság polipkarjai fojtogatnak, igyekeznek bővíteni kereskedelmi kapcsolataikat a Szovjetunióval.

A politikai reakció növekedése a tőkés világban.

A fasizmus hatalomra jutása Németországban

A válság összekuszálta az imperialista hatalmak háborús terveit. A legagresszívebb körök azt remélik, hogy a krízist megoldhatják a Szovjetunió elleni vagy egymás közötti háborúval; úgy vélik, hogy ezen az úton leszámolhatnak a munkásság forradalmi erőivel is. Csakhogy az osztályellentétek rendkívüli kiéleződése, a Szovjetunió növekvő népszerűsége és a munkásság tömegeiben végbemenő balratolódás Európában egyre nehezebbé teszi a háború kirobbantását.

Japán viszont háborút indított Kína ellen, hogy elsőbbséget biztosítson magának a kínai piacokon fő versenytársaival, az Egyesült Államokkal és Angliával szemben. 1931 őszén csapatai elfoglalják Kína északkeleti határterületeit, és létrehozzák ott a Mandzsukuóznak nevezett bábállamot. A japán imperializmus a Szovjetunió határai mentén a Mongol Népköztársaság határáig nyomul előre. Hódító terveiben a Szovjetunió távol-keleti területeinek megkaparintása és Mongólia meghódítása is szerepel. Az Egyesült Államok és Anglia éppen azt reméli, hogy Japán megtámadja a Szovjetuniót; ezért tudomásul veszik északkelet-kínai terjeszkedését. Japán viszont előbb egész Kína megkaparintására tör, és a Szovjetunió elleni háborút későbbre halaszt-

ja. Viszolyog háborút indítani a Szovjetunió ellen, mert ez esetben az amerikaiak és angolok segítségére szorulna. 1932 januárjában kísérletet tesz Kína legnagyobb kikötőjének és ipari központjának, Sanghajnak elfoglalására. Itt azonban erős kínai ellenállásba ütközik; az Egyesült Államok és Anglia is fellép e kísérletek ellen. A japánok kénytelenek visszavonulni.

Az európai reakció legagresszívebb körei folytatják kísérleteiket a szovjetellenes blokk létrehozására. 1932 májusában Párizsban egy orosz fehéremigráns, a parlamenti választások idején, agyonlőtte Doumer francia köztársasági elnököt, s a gyilkosságot a jobboldali pártok megkísérlik szovjetellenes hangulatkeltésre felhasználni. A merénylet „szovjet ügynöknek” nyilvánítják. A választásokon azonban a baloldali pártok megerősödnek. Ebben szerepet játszik az, hogy a francia közvéleményt s a burzsoázia nagy részét is növekvő aggodalommal tölti el a német revansizmus erősödése, s emiatt francia–szovjet közleledést sürgetnek. A választások után a Radikális Párt vezetője, Herriot alakít kormányt, s 1932 novemberében megkötik a szovjet–francia meg nem támadási szerződést. Ez az egyezmény véget vet az előző francia kormány szovjetellenes blokkszervezési akcióinak és megzavarja az európai reakció háborús terveit.

*

A világgazdasági válság igazolta a Kommunista Internacionálé VI. kongresszusának értékelését a tőkés világban végbemenő folyamatokról. Az átmeneti stabilizáció megszűnt, a kapitalizmus minden ellentmondása elmélyült.

Kapitalista vagy forradalmi kiút – ez volt a burzsoázia és a munkásosztály közötti küzdelem nagy kérdése.

A tőkések a dolgozó tömegekre, mindenekelőtt a proletariátusra igyekeznek hárítani a válság fő terhet, és e célból fokozzák az elnyomást. A munkásság nagy és elkeseredett harcokat vív az elbocsátások ellen, a korábban kivívott bérszínvonal védelméért.

A Kommunista Internacionálé és pártjai állhatatosan küzdenek a munkásság erőinek összefogásáért, hogy visszaverjék a tőkések támadásait. A proletariátus és a többi dolgozó osztály érdekeinek védelme összefonódik a politikai reakció és az imperialista háború elleni küzde-

lemmel. Ennek fejlődésétől függ, hogy a proletariátus milyen eredményt ér el a forradalmi kiútért vívott harcában.

A II. Internacionálé és pártjai propagandájukban sokat beszélnek a kapitalizmus csődjéről és a szocializmus elkerülhetetlenségéről, de továbbra is szemben állnak a szocialista forradalommal, s a tőkés rendszer megőrzéséhez nyújtanak segédkezet. A világválság kirobbanása idején e pártok befolyása a tőkés Európában igen jelentős, Angliában, Németországban, a skandináv országokban a parlament legnagyobb pártjait alkotják.

Angliában a Munkáspárt 1929 nyarán a választásokon győzelmet aratott a Konzervatív Párt felett. E sikerét jórészt annak köszönhetette, hogy fellépett az angol–szovjet diplomáciai és kereskedelmi kapcsolatok rendezéséért. Az új kormányt a Munkáspárt alakította meg, élére MacDonald került. A szovjet–angol diplomáciai és kereskedelmi kapcsolatokat helyreállították.

Az angol kapitalisták a Munkáspárt kormányzása idején sorozatos támadást indítanak a munkabérek ellen. A kormány pedig a válság folyamán növekvő munkanélküliség közepette csökkentti a korábban kiharcolt munkanélküli-segélyeket és a társadalombiztosítási szolgáltatásokat is. A Munkáspártban mindez mély válságot idéz elő. MacDonald és társai még nem tudták a szakszervezetekben és a Munkáspártban az osztályharcos szellemet olyan mértékben visszaszorítani, hogy azok készségesen támogassák a kormányt a munkanélküli-segélyek nagyarányú csökkentésében és a társadalombiztosítás visszafejlesztésében. A szakszervezetek, s egyben a Munkáspárt többsége szembe fordul a kormány e lépéseivel. Erre MacDonaldék 1931 augusztusában szakítják a Munkáspártot. Külön pártot létesítenek, amely koalícióra lép a Konzervatív Párttal és a Liberális Párttal, s együttesen alakítanak úgynevezett nemzeti kormányt a népet sújtó rendszabályok közös végrehajtására. 1931 októberében új választást tartanak; ennek eredményeként a konzervatívok jutnak többségre. A kormány élén azonban meghagyták MacDonaldot.

Németországban 1928 őszén a szociáldemokrata Hermann Müller vezetésével alakult koalíciós kormány. 1930 tavaszán a koalíció polgári résztvevői kormányválságot robbantanak ki, s a szociáldemokratákat kiszorítják a kormányból. 1930 őszén új választásokat tartanak. A munkásság balra tolódik; a Kommunista Párt képviselőinek száma 54-ről 77-re emelkedik. A Szociáldemokrata Párt a parlament legnagyobb

pártja marad, de 153-ról 143-ra csökken mandátumainak száma. Ugyanakkor a választásokon előretörnek a hitleristák; a korábbi 12-vel szemben 107 képviselőjük jut be a parlamentbe. A többi párt együttesen 250 mandátumot kap.

A polgári pártok fokozzák a revansista propagandát, hogy a néptömegek növekvő elégedetlenségét a nacionalista szenvedélyek felkorbácsolásával vezessék le. A legvadabb sovinszta gyűlölködést a hitleristák szítják.

A hitlerista párt célja a totális fasiszta diktatúra bevezetése. Propagandagépezetük és szervezeteik kifejlesztésére nagy összegeket kapnak a monopoltőkések és nagybirtokosok legreakciósabb köreitől. A munkásmozgalom ellen irányuló propagandájuk nacionalista és antiszemita uszítással, valamint antikapitalista jelszavakkal is párosul. Főleg a zsidó kapitalisták elleni kirohanásokkal igyekeznek elködösíteni, hogy a német nagytőke legreakciósabb diktatúráját akarják létrehozni. A nép megtévesztésére „nacionál-szocialistáknak” nevezik magukat – ezért hívták őket „náciknak”. A tömegek félrevezetésében azonban a revanspropagandának jut a fő szerep. Felelevenítik a német imperializmus világuralmi törekvéseit, követelik az 1918-ban elvesztett európai területeik és gyarmataik visszaadását, és hirdetik a német „felsőbbrendű faj” világuralmi „elhivatottságát”. Propagandájukkal nagy befolyásra tesznek szert a válság miatt kétségbeesett kispolgárság és parasztság tömegeiben, sikerül kiterjeszteni befolyásukat az alkalmazottak nagy részére, sőt még a munkásság egyes rétegeire is.

A nácik, a német monopóliumok világuralmi törekvéseit szolgálva, az egész nemzetközi reakció rohamcsapataként lépnek fel; sürgetik a kapitalista államok szovjetellenes háborúját. Ezzel megszerzik a nyugati hatalmak legreakciósabb köreinek rokonszenvét és támogatását.

A fasiszta veszély elleni harc a munkásosztály erőinek szoros összefogását követeli. A Német Kommunista Párt szívósan küzd érte, a Szociáldemokrata Pártban és a szakszervezetekben is erősödik a törekvés az akcióegységre. Az egységfront létre is jön helyi akciók egész sorában, főleg bérharcokban. A Kommunista Párt és a Szociáldemokrata Párt országos jellegű egységfrontja azonban nem valósul meg. 1930–1931-ben a Kommunista Párt sem szorgalmazza, mert csak a szociáldemokrata munkástömegekkel való egységfront lehetőségében bíz. A párt Központi Bizottsága felhívta tagjait, hogy igyekezzenek együttműködést teremteni a helyi szociáldemokrata szerve-

zetekkel. A Szociáldemokrata Párt központja viszont felszólította helyi szervezeteit, hogy ne lépjenek akcióegységre a kommunistákkal.

1932 áprilisában elnökválasztást tartanak Németországban. A nácik Hitlert jelölik. A liberális pártok lemondanak arról, hogy saját jelöltet állítsanak, és Hindenburg újraválasztása mellett foglalnak állást. Hindenburg tábornok a német revansizmus egyik vezető képviselője, s 1925-ben az egész polgári jobboldal jelöltjeként lett köztársasági elnök. A Szociáldemokrata Párt az elnökválasztáson szintén Hindenburgot támogatja, azt hirdetve, hogy ő a „kisebbik rossz”, s aki rá szavaz, az „Hitlert üti”. A Kommunista Párt viszont figyelmeztet mindenkit, hogy „aki Hindenburgra szavaz, az Hitlert választja”. A német reakció két jelöltjével szemben egyedül a kommunisták állítottak jelöltet, mert más párt erre nem vállalkozott.

Hindenburgot 19,4 millió szavazattal újraválasztották. A hitlerista veszedelem növekedését mutatja azonban, hogy a náci vezér 13,4 millió szavazatot kapott, s ez több mint kétszerese a náci pártra 1930 őszén leadott szavazatoknak. Thälmannra, a Kommunista Párt vezérére 4,6 millióan szavaztak.

Hindenburg a német iparmágnások és junkerek szorgalmazására a polgári középpártok kormánya helyébe jobboldali kormányt nevez ki és feloszlatja a parlamentet. Az új választások előtt, 1932 júliusában elmozdítja a szociáldemokraták által vezetett porosz tartományi koalíciós kormányt, puccsszerűen menesztí Berlin szociáldemokrata rendőrfőnökét és több más fontos pozícióból is eltávolítják a szociáldemokratákat. Poroszországban kihirdetik az ostromállapotot.

A reakció e nyílt támadását a munkásosztály csak egységes fellépéssel verheti vissza. A Kommunista Párt javasolja a Szociáldemokrata Párt és a szakszervezetek országos vezetőségének, hogy együttesen rendezzenek általános politikai sztrájkot a puccs ellen, a fasizmus visszaszavetéseért. A demokrácia léte forgott kockán, ennek megvédése került előtérbe. A szociáldemokrata vezérkar az egységfelhívást mégis visszautasítja. Híveit arra szólítja fel, hogy majd a választásokon mérjenek vereséget a reakcióra.

A Kommunista Párt egyedül nem rendezhetett általános sztrájkot. A párt szervezetei az üzemekben gyengék. Sok munkás a munkahely elvesztésétől félve maradt a Szociáldemokrata Pártban, mert a nagy elbocsátások során elsősorban a kommunistákat tették ki az utcára. A

Kommunista Párt tagjainak csupán 11 százaléka dolgozik üzemekben; a párt befolyása különösen a munkanélküliek között nagy.

Az 1932 július végi választásokon a hitleristák 13,8 millió szavazatot szereznek, a többi polgári párt 9,8 milliót, a szociáldemokraták közel 8 milliót s a kommunisták 5,3 milliót.

A hitleristák ismételt sikere újabb figyelmeztetés a növekvő veszélyre. A Kommunista Párt kezdeményezésére üzemek, városok és körzetek egész sorában létesülnek egységszervezetek, amelyek vezetésével szeptember-októberben jelentős sztrájkmozgalom bontakozik ki. Az egységfront fejlődésében nagy szerepe van a hitlerista rohamosztagok elleni közös védelem szervezésének is.

A kormány a parlamentet ismét feloszlatja, s 1932 novemberében megint választásokat tartanak. A szavazás eredménye megmutatja, hogy az egységakciók megállították, sőt némileg vissza is szorították a hitlerista előretörést. A nácik több mint 2 millió szavazatot vesztek. A szociáldemokraták 7,2, a kommunisták 6 millió szavazatot kaptak. A szociáldemokraták szavazatainak száma három hónap alatt 700 ezerrel csökkent, a kommunistáké ugyanannyival nőtt.

A hitlerista hatalomátvétel veszélye azonban változatlanul nagy, bár a náci párt a parlamenti mandátumoknak csupán harmadrésével rendelkezik.

Hindenburg nem sokkal a választások után, 1933 január végén, a Ruhr-vidéki iparmágnások és egyéb nagytőkések, valamint a nagybirtokosok jelentős csoportjainak követelésére kinevezi Hitlert a kormány elnökévé.

Hitler kancellári kinevezése alkalmával a Kommunista Párt ismét javasolja a Szociáldemokrata Pártnak a munkásosztály és minden dolgozó együttes harcba hívását, általános politikai sztrájkot a náci hatalomátvétel ellen. A reformista vezérkar azonban megint visszautasítja a javaslatot, s vár az uralkodó körök alkudozásainak újabb fordulatára, elárulja, cserbenhagyja a német munkásosztályt, a német népet.

A fasizmus Németországban hatalomra került. Nyílt kormányprogrammá vált az irtóhadjárat a kommunisták és szociáldemokraták ellen, a totális fasizmus és az új háborúra való felkészülés.

1933 tavaszán már tízezrek estek áldozatul a hitlerista terrornak. Február 27-én Göring emberei felgyújtották a Reichstagot, s ezt a gáztettet kommunistaellenes hisztéria keltésére használták fel. A kommunista képviselők mandátumát semmisnek nyilvánították, s akiknek

nem sikerült illegálitásba menni, azokat elfogták. Letartóztatták a szociáldemokrata képviselők egy részét is. Mindezek ellenére a szociáldemokrata parlamenti frakció 1933 májusában bizalmat szavazott Hitlernek. Ez a behódolás megdöbbenést keltett az egész nemzetközi munkásmozgásban. A szociáldemokraták eme újabb árulását a náci politikailag hasznosították, de a Szociáldemokrata Pártnak sem kegyelmeztek.

Németországban még a hitlerista hatalomátvétel előtt, a fasiszta veszedelem rendkívüli megnövekedése következtében a forradalmi kiút, vagyis a tőkés rendszer megdöntése mint harci cél háttérbe szorult. Csak a hitlerista veszély legyőzése nyithatott utat a kapitalizmus megbuktatásához, ezért a demokratikus szabadságjogok védelme került előtérbe.

A Német Kommunista Párt Központi Bizottsága felhívta a Szociáldemokrata Párt országos vezetőségét az antifasiszta ellenállás együttes szervezésére, hatékony tömegakciók közös rendezésére. Szakított a „csak alulról való egységfront” helytelen taktikájával, és szívósan küzdött a két párt együttműködéséért. A szociáldemokraták között is tért hódított az egységfront gondolata, amely különösen 1932 második felében jelentős részeredményeket hozott. Azonban nem jött létre országos méretű együttműködés a két párt között, noha egyedül ez által lehetett volna kiszabadítani a kispolgári-paraszti tömegeket a hitlerista befolyás alól, és felsorakoztatni őket a demokratikus szabadságjogok védelmére.

A Szociáldemokrata Párt képes lett volna mozgósítani az üzemi munkásság többségét. Erős fegyveres védelmi szervezete is volt: a Reichsbanner (Birodalmi Lobogó). Jelentős pozíciókkal rendelkezett a kerületi és tartományi kormányzati szervekben, s 1932 júliusáig kezében tartotta a porosz rendőrség irányítását is. E hatalmi pozíciók birtokában azzal biztatta követőit, hogy elszánt akcióba lép, ha ez elkerülhetetlenül szükséges lesz. Sok szociáldemokrata munkás és funkcionárius remélte, ha végső csatára kerül sor, vezetői tudni fogják, mit kell tenni. A Szociáldemokrata Párt azonban a hitlerista hatalomátvétel alkalmával is defenzívában maradt, sorsára hagyva saját tömegeit, az egész német munkásosztályt.

A német proletariátus szervezettsége a fasiszta veszély növekedése idején igen magas fokú volt, nagy erővel rendelkezett, de egység hiányában nem tudta útját állni a fasizmus győzelmének.

A világgazdasági válság hullámai elborították Magyarországot is. A válság éveiben a gyár- és bányáiparban foglalkoztatottak létszáma egyharmaddal csökkent, és a munkanélküliek száma csupán a városokban meghaladta a negyedmilliót. Az iparban az egy keresőre jutó eltartottak száma a nagy munkanélküliség következtében a duplájára emelkedett. Budapesten 1932-ben hivatalosan 67 749 ínséges családot tartottak nyilván. A Pest környéki és a vidéki városokban hasonlóan súlyos a helyzet, a falusi szegénységé pedig a téli hónapokban még rosszabb. A mezőgazdasági munkanélküliek száma a nyári hónapokban is elérte a 80–100 ezer főt.

A gyáripari termelés értéke 1932-ben egyharmaddal kisebb az 1929. évinél, a munkásoknak kifizetett bér pedig több mint 42 százalékkal maradt az 1929. évi mögött. A bérekből eszközölt levonások növekedtek; csupán a beteg-, rokkant- és öregségi biztosítási járulék a bérek 9–10 százalékát vitte el. A táppénzeket és egyéb szolgáltatásokat ugyanakkor jelentősen leszállították. A falvakban a napszámbéreket még jobban leszorították, mint az ipari munkabéreket.

Az ipari vámok védelmezték a gyáripart a külső konkurrenciától, viszont a magas német, osztrák, csehszlovák és egyéb mezőgazdasági vámok nagyon nehezé és ráfizetésessé tették az agrártermékek kivitelét. A válság a mezőgazdaságban különösen katasztrofálissá vált. Az állam magas szubvenciókkal sietett az exportáló földbirtokosok és nagykereskedők segítségére, a parasztok azonban csak igen alacsony áron tudták termékeiket értékesíteni. A búza ára a budapesti gabona-tőzsdén 1929 januárjában métermázsánsként 24,82 pengő, 1933 januárjában 9,11 pengő; a kukoricáé 26 pengőről 6,67 pengőre esett. A parasztgazda azonban lényegesen kevesebbet kapott árujáért, mint amennyiért a nagykereskedők a tőzsdén eladták. A szegényparaszti gazdaságok tízezreit verték dobra, mert tulajdonosaik nem tudták megfizetni adósságaikat és az adót. A helyzet súlyossága miatt 1931 őszén elrendelték a kényszerű haladékok a behajthatatlan adósságok törlesztésére. A válság azonban a mezőgazdaságban még 1933-ban is tovább mélyült, amikor pedig az iparban már csökkenni kezdett.

A kartellek áruik árát a belső piacokon magasan a világpiaci árszint felett tartották, a kistermelői árakat viszont ez alá szorították. Bár a

búza ára 1933-ban az 1929-esnek csupán egyharmada volt, a liszt ára nem csökkent. A kenyérliszt nagykereskedelmi ára Budapesten 1929 januárjában métermázsánként 35, 1933 januárjában pedig 36 pengő. A hazai barnaszén nagykereskedelmi ára Budapesten 1929 januárjában métermázsánként 2,80, 1933 januárjában 3,22 pengő. A talpbőr kilogrammja ugyanezen időben 5,90, illetve 5,85 pengő, tehát alig csökkent. Jelentősen estek viszont a kistermelők által piacra vitt mezőgazdasági termékek és a hentesáruk árai, továbbá a textilárak is.

A belső forgalom zsugorodott, a külkereskedelmi forgalom még jobban csökkent. A teljes külkereskedelmi forgalom értéke 1933-ban az 1929. évinek csupán egyharmada.

Az áruforgalom szűkülése 1931-ben súlyos pénzügyi válságot idézett elő, több bankot csőd fenyegetett. A pénzügyi válság Németországban kezdődött, onnan áterjedt Ausztriára és Magyarországra. A Bethlen-kormány a bankbukások elkerülése céljából 1931 nyarán előbb teljesen zárolta a folyószámla- és takarékbetéteket, majd korlátozta a kifizetéseket; a korlátozásokat csak azután oldotta fel, amikor már sikerült – a korábbinál súlyosabb feltételekkel – újabb külföldi kölcsönt kapnia. Magyarország külföldi adóssága ekkor már 4,3 milliárd pengőre emelkedett, 1930–1931-ben háromszorosa volt az évi állami költségvetés összegének, és csaknem annyi, mint az egész évi nemzeti jövedelem.

*

A dolgozó osztályokat a válság rendkívül súlyosan érintette. Nőtt a nyomor, és szaporodtak a munkanélküliek fellépései munkáért, kenyérért, munkanélküli-ségélyért. E küzdelmek irányítására a KMP és a szakszervezeti ellenzék még 1929 novemberében szakmaközi szervezet létesített: a Munkanélküliek Országos Egységbizottságát.

E testületbe különböző szakmák munkanélküli egységbizottságai küldték el képviselőiket. E bizottságok egyrészt a munkanélküli szakszervezeti tagok, másrészt a szakszervezetekből kizárt és a szervezetlen munkanélküliek különböző csoportjait fogták össze. Küldöttségeket vezettek különböző hatóságokhoz és felvonulásokat rendeztek követeléseik teljesítéséért. Közmunkák indítását, munkanélküli-ségélyt, az éhezőknek ingyen ebédet, a lakbérek fizetésére haladékos, a gyerekeknek meleg téli ruhát és cipőt követeltek.

A munkanélküli megmozdulások közül kiemelkedik az 1930. január 26-i. A KMP felhívására mintegy háromezer pesti munkanélküli tüntetett a Rákóczi úton és a Nagykörúton, szembeszállva a rájuk támadó rendőrökkel. A tömeget széteszlatták, de a tüntetők a Nagykörúton többször ismét tömörültek, hangosan követelve munkát, kenyeret.

Elkeseredettebbé válnak a munkában állók gazdasági küzdelmei is. A béremelésekért indított harcokat felváltja a bérletörések elleni védekezés. A konjunktúra idején lezajlott béremelési akciók utolsó nagy megmozdulása az 1929 őszi bányászsztrájk. A pécsvidékiek és a tatabányaiak októberben léptek sztrájkba, a Szakszervezeti Tanácsnak azonban sikerült akciójukat leszerelni. A salgótarjáni szénmedence több ezer munkása november elején tette le a szerszámot, s négy hétig sztrájkolt 15 százalékos béremelésért, évenkénti fizetett szabadságért és különféle sérelmek orvoslásáért. A salgótarjáni harcot a KMP helyi szervezete vezette. Peyer és társai készséggel működtek együtt a bányaigazgatósággal a megmozdulás elbuktatásában, nem riadtak vissza attól sem, hogy a sztrájkvezető kommunistákat beárulják a hatóságoknak.

1930 márciusában robban ki a Ganz Hajógyár ezer munkásának sztrájkja, az első nagyobb megmozdulás a bérletörések ellen. A bedórendszer bevezetése miatt lépnek harcba. A bedó révén változatlan műszaki feltételek mellett a teljesítménykövetelményeket úgy megemelték, hogy a munkás csak erejének maximális megfeszítésével tudja régi keresetét megtartani vagy megközelíteni. A bedó a bérletörés egyik formája. A Ganz-gyáriak egységesen küzdenek, erkölcsileg és anyagilag támogatják őket más gyárak dolgozói is. A reformista vezetők szintén a bedó ellen lépnek fel, de a harcot hatósági közvetítéssel, valamilyen kompromisszummal igyekeznek mielőbb befejezni. A sztrájk közel két hónapig tart, s olyan egyezménnyel ér véget, amely szerint a bedót mégis bevezetik, csak egyelőre mérsékelt feltételekkel.

A mindennapos harcokban kommunisták és szociáldemokraták együtt küzdöttek, de a KMP és az SZDP közötti ellentétek növekedtek.

Az SZDP vezetősége 1929-ben újabb titkos paktumot kötött a kormánnyal. Bethlenéket főleg az angol Munkáspárt 1929-es választási győzelme és kormányra kerülése késztette arra, hogy nagyobb mozgási lehetőséget ígérjenek az SZDP-nek, ha aktívan támogatja

külpolitikájukat és azt a követelésüket, hogy a szomszédos országokkal egyenlő joguk legyen a fegyverkezésre. A tárgyaláson megállapodtak abban, hogy a Külügyminisztérium az SZDP képviselőinek „a kellő politikai tájékoztatást esetről esetre megadja”, a nemzetközi összejövételek előtt pedig az SZDP küldöttei fogják „a külügyminiszterrel az aktuális kérdések kellő átbeszélése végett az érintkezést keresni”.

A paktum egyik pontjaként Garami ellen megszüntették a külföldön megjelent cikkeiért folyamatban levő eljárást. Garami hazajött, és bekapcsolódott az SZDP tevékenységébe. Hazatérése alkalmával a Népszava 1929. november 10-i számában cikket írt, amelynek fő témája a kommunistákhoz való viszony. Sajnálattal állapítja meg, hogy vannak szociáldemokraták, akik a kommunistákat „holmi túlzásba eső jóbarátnak” tekintik s kijelenti: „A bolsevisták nem túlzó szocialisták, hanem a baloldalon álló fasiszták.” Hangsúlyozza, hogy a kommunistákkal is „mint ellenséggel kell bánnunk”. Garami demonstratív módon tudatta mindenkivel, hogy a bolsevizmus elleni harcban rá nem kevésbé számíthatnak, mint Peyerre.

Peyer, Garami és társai nemcsak azért folyamodtak a legelképesztőbb kommunistaellenes rágalmak terjesztéséhez, hogy demonstrálják az uralkodó körök előtt, milyen elszánt ellenségei a bolsevizmusnak, hanem azért is, mert rendkívül nyugtalanította őket, hogy az SZDP tagságában újra és újra nagy erővel jelentkezik a kommunistákkal való együttműködési készség, s ezt igyekeztek elfojtani.

A KMP megbélyegezte az SZDP jobboldali vezetőit, amiért fellépnek a szociáldemokraták és kommunisták mindennemű együttműködése ellen, összejátszanak a rendőrséggel és készek támogatni a kormány revansista politikáját. Csakhogy a jogos kritika mellett a párt Központi Bizottsága elkövette azt a súlyos hibát, hogy a Szociáldemokrata Pártot szociálfasisztává nyilvánította. Az együttműködésnek ez is igen nagy akadálya volt.

A Komintern Végrehajtó Bizottságának elnöksége 1929 őszén Nyílt Levelet intézett a KMP tagjaihoz. A levél tervezetét a Komintern megbízásából egy bizottság készítette, amelynek Kun Béla, Révai József és Szerényi Sándor volt a tagja. A KI Végrehajtó Bizottságának elnöksége a benyújtott tervezetet elfogadta.

A Nyílt Levél megerősítette a KMP politikájának szektás irányvonalát. Megállapítja, hogy Magyarországon „csak szocialista forradalom lehet”, a szociáldemokrácia „szociálfasizmusná fejlődik” s a szo-

ciáldemokratákkal egységfront csak „alulról” létesíthető. A szakszervezeti munkában ösztönzi az illegális vörös szakszervezetek alakítására irányuló törekvéseket. A KMP emigrációs szervezeteiben ebben az időben a frakcióharc újraéledt. A Nyílt Levél elítéli ezt és megállapítja: a frakciós csoportosulás fenntartására irányuló minden kísérlet bűn a párt ellen. Aki elvtelen harcot kezd, azt kímélet nélkül el kell távolítani a párt vezetéséből és a pártból.

*

A világgazdasági válság kirobbanása után néhány hónappal, 1930 február végén ült össze a *KMP II. kongresszusa*, hogy megtárgyalja az ország és a munkásmozgalom általános helyzetét s a párt feladatait. A kongresszus 1930. február 27-től március 15-ig tanácskozott egy Moszkva melletti helységben, Aprelevkában. A magyarországi párt-szervezetek konferenciái 26 küldöttet választottak, közülük 22-en tudtak részt venni a kongresszuson. A többinek nem sikerült kijutni a Szovjetunióba.

A kongresszus legfontosabb határozatai a magyarországi politikai helyzetről és a KMP feladatairól, a szakszervezeti munkáról, valamint a falusi munkáról szólnak, amelyeket Kun Béla, Szerényi Sándor, illetve Révai József beszámolója alapján fogadtak el.

Az első határozat kimondja, hogy a gazdasági válság előidézte a fasiszta diktatúra politikai válságát, s ennek mélyülésével „a munkásmozgalom forradalmi fellendülésbe megy át”. Megállapítja, hogy a napirendre kerülő forradalom feladata „*a burzsoázia fasiszta államhatalmának összezúzása, és helyébe a proletariátus diktatúrájának megteremtése, a kapitalizmus gazdasági rendjének megdöntése, az ipari termelés eszközeinek proletár nacionalizálása és a kapitalizmussal összenőtt feudális maradványok gyökeres eltakarítása*”. A hatalomért vívott harcban a munkásosztály szövetségesei a szegényparaszttság és a „középparaszttság alsó rétegei”, míg a középparaszttság módosabb rétegeit semlegesíteni kell.

A demokratikus forradalom lehetőségének és szükségességének tagadása azzal járt, hogy a fasiszta diktatúra megdöntéséért vívott harc időszakában a párt a középparaszttság módosabb rétegeit csak semlegesíthetőnek, a gazdagparaszttságot, a paraszti burzsoáziát pedig a tőkésföldbirtokos hatalom fő falusi szövetségeseinek és védelmezőjének

tekintette. Az osztályerők eme értékelésében szerepet játszott az is, hogy a kulákság ténylegesen a fasiszta rendszer fő szociális támasza a falun, s a fasiszta befolyás a konjunktúra éveiben a középparasztok módosabb rétegeiben is megerősödött. A kongresszus határozata azonban alábecsülte a módos parasztság és a földbirtokos osztály közötti ellentétet, pedig a válság mélyülésével ez is nőtt. Ha a munkásosztály nem közvetlenül a proletárdiktatúráért, hanem a demokratikus forradalom véghezviteléért küzd, akkor a harcnak ebben a szakaszában a kulákságot is, vagy legalábbis annak nagy részét leválaszthatja a földbirtokos osztályról, semlegesítheti.

A forradalom előkészítésének szakaszában a határozat a következőkben jelölte meg a párt fő jelszavait:

1. *A fasiszta rendszer megdöntése, munkás-paraszt kormány teremtése.*

2. *Hétórás munkanap.*

3. *A nagybirtok megváltás nélküli kisajátítása és ingyenes felosztása a mezőgazdasági munkások és szegényparasztok között.*

4. *Harc az imperialista háború ellen; a Szovjetunió forradalmi védelme.*

E jelszavak — a második kivételével — megegyeznek az I. kongresszus jelszavaival. A munkaidő kérdésében az I. kongresszus a nyolcórás munkanap jelszavát fogadta el, s ezt a munkásság a jobban szervezett szakmákban többnyire ki is vívta. A válság éveiben a rendkívüli méretű munkanélküliség hatására a nemzetközi munkásmozgásban általános követeléssé vált a munkaidő további csökkentése. A szociáldemokrata pártok is állást foglaltak a rövidebb munkaidő mellett, 44, illetve 40 órás munkahetet követeltek, de mint kormányzó pártok ezt nem szorgalmazták.

A kongresszus a hétórás munkanapot a mezőgazdasági munkások számára is követelte; ez irreális volt, a falusi dolgozók nem léptek fel érte.

A kongresszus többi okmányában foglalt fontos részkövetelések a következők:

A bérletörések megakadályozása és a reálbérek emelése. Állami munkanélküli-segély. A nőmunkások védelme, egyenlő munkáért egyenlő bér. A válság éveiben a tőkések gyakran helyettesítették az elbocsátott férfiakat nőkkel, kisebb bérért. A nők fokozottabb kizsákmányolása az általános bérszínvonal leszorításának egyik eszköze. Ezért

a nőmunkásvédelem, az egyenlő munkáért egyenlő bér követelése az általános bérszínvonal védelméért, illetve emeléséért folyó küzdelem fontos része.

A szegényparasztnak adómentessége, a középparasztnak adóinak csökkentése és a bankadósságok törlése.

Az ipari és földmunkásszervezetek egyesülési, sajtó- és szólásszabadsága, továbbá a leventekényszer eltörlése.

A leventekényszer a Bethlen-kormány még a húszas évek elején vezette be az ifjúság nacionalista nevelése és katonai előképzése céljából. Testnevelés ürügyén kötelezték a 14 és 21 év közötti munkás- és parasztfiúkat, hogy a főleg vasárnap tartott foglalkozásokon részt vegyenek. Ezt nevezték levente intézménynek. A leventekényszer elleni harc a revánsháborús készülődések elleni küzdelem fontos része volt, s egybekapcsolódott a tanoncok, a fiatal munkások és parasztfiúk szabad idejének védelmével. A KIMSZ munkájában ez különösen nagy szerepet játszott.

A II. kongresszus fenntartotta az I. kongresszus két fő politikai jelszavát: a *munkás-paraszt kormányt*, értve alatta a proletárdiktatúra kormányát, valamint a *földosztást* mint a proletárforradalom demokratikus feladatát. Ugyanakkor elvetette az I. kongresszus fontos politikai jelszavait: a demokratikus köztársaság és az általános, titkos választójog követelését, amelyek mint taktikai jelszavak csökkentették a helytelen stratégiai irányvonalból fakadó szektás hibákat.

A kongresszus megerősíti az SZDP és a reformista szakszervezetek „szociálfasiszta” jellegéről szóló megállapításokat. E nagyon káros tételből, valamint abból kiindulva, hogy a szakszervezetek taglétszáma egyre csökken, ismétlik a Nyílt Levél ama megállapítását, hogy elsősorban a szervezetlen munkások között kell dolgozni. A szakszervezeti munkáról szóló határozat hangsúlyozta azt is, hogy folytatni kell a harcot a reformista szakszervezetekben a kizártak visszavételéért és a választott tisztségek megszerzéséért. Ennek érdekében meg kell szervezni a forradalmi ellenzéket, amely sorainak erősítése céljából végezhet szakszervezeti tagtoborzást is. A bányászok, földmunkások, textilesek, vasutasok s még néhány szakma dolgozóinak szervezésében viszont illegális vörös szakszervezetek alakítását jelölte meg feladatul.

A kongresszus hangsúlyozza annak fontosságát, hogy a párt önálló

akciókat vezessen. Megállapítja, hogy növekszik a KMP szerepe a sztrájkok és a munkanélküli mozgalmak vezetésében.

A kongresszus megválasztotta a KMP Központi Bizottságát. Tagjai között volt Kun Béla, Szerényi Sándor famunkás, Pothornyik József bányász, Rostás István szabómunkás, Polányi Máté és Tisza Antal földmunkás, Kiss Hugó tanító, Sebes Pál magántisztviselő.

A KMP II. kongresszusa idején a párt erősödőben volt. A tömegek balratolódása, a munkásharcok fokozódása kedvezőbb lehetőséget teremtett a forradalmi munka számára.

A munkásság 1930. szeptember 1-i megmozdulása.

A rendszer politikai válságának mélyülése

1930 tavaszán a növekvő válság következtében az üzemek tízezrével bocsátják el munkásaikat, s lendületet vesz a munkanélküliek mozgalmá. Tüntetések zajlanak le a fővárosban, a peremvárosokban, sok vidéki városban és községben. Legtöbbjüket a Munkanélküliek Országos Egységbizottsága kezdeményezi. A kommunisták a spontán kirobbanó megmozdulásokba is bekapcsolódnak, s többnyire irányítják azokat. Április 2-án a budapesti munkanélküliek több száz főnyi csoportja a Parlament előtt, 3-án a Rákóczi téren, 4-én megint a Parlamentnél, 17-én a Belvárosban, a Rákóczi téren és Kispesten, 29-én ismét a Parlament előtt tüntetnek. Április elején Dorozsmán nyolcszáz, Kiskunfélegyházán kétezer munkanélküli vonul fel munkát és kenyeret követelve. Április végén Cegléden, májusban Szegeden, Hatvanban és más helységeken tüntetnek az ínségesek. Május 19-én megint Kispest, július 4-én a Belváros utcái hangosak a KMP által szervezett munkanélküli-tüntetésektől. Győrótt augusztus elején az SZDP hív össze munkanélküli-gyűlést. A hangulat igen szenvedélyes. Elhatározzák, hogy tömegfelvonulást rendeznek Budapestre. Ezt betiltják, s végül csak egy küldöttség utazik a fővárosba. A Népjóléti Minisztériumba mennek közmunkát sürgetni, de csak üres ígéreteket kapnak.

A megmozdulások nagyobb részénél, a budapesti tüntetések leg többjénél rendőrsztagok támadnak a munkanélküliekre, többször löfegyverüket is használják. A május 19-i kispesti összeütközésnél 30 ember megsebesül. A tüntetők közül sokat letartóztatnak.

Az aratási idényben a munkanélküliség természetesen csökken a

falun, de mégis jelentős marad. A városi munkanélküliek száma viszont tovább emelkedik, a munkásság elkeseredése nő, tetteket követel. Növekszik a rokonszenv a KMP iránt, amely – bár szervezetileg gyenge, mégis akciókat rendez. Ezek érzékeny veszteséggel járnak: több száz kommunistát fognak el a tüntetéseken. A munkások közül sokan nem is értik, hogy miért rendez a KMP nagy áldozatokkal járó kisebb utcai felvonulásokat. Elismerik viszont, hogy a KMP nemcsak szavakban hirdeti a harcot, hanem valóban küzd, míg az SZDP-t – amelynek tömegmozgósítási lehetősége nagyobb – a jobboldali vezetők visszatartják a hatékonyabb megmozdulástól. Növekszik az elégedetlenség a tömegfellépésektől féltő, megalkuvó peyerista politikával szemben.

A munkásság balra tolódik, a szakszervezetek taglétszáma azonban a mélypontra zuhan: 1922-ben 200 ezer felett volt, 1929 elején 110 ezer, s 1930 júniusában már csak 87 ezer. Különösen nagy a visszaesés a vasmunkás szövetségben, amelynek taglétszáma 1929 végén még 28 ezer, s fél évvel később csak 21 ezer. A kivált esztergályosok szervezete még jobban visszaesett, tagságának több mint háromnegyed részét elvesztette. A szakszervezeti egység helyreállítását sürgetőknek sikerült a vezetést megszerezni, s 1930 nyarán megállapodnak a vasmunkás szövetséggel a visszatérésről. Ez jelentős eseménye a vasas szakszervezetnek, s azt a jogos reményt kelti, hogy könnyebbé válik a védekezés az elbocsátásokkal és bérletörésekkel szemben.

A szervezett munkásság erőteljesebb fellépést sürget. A nyugtalan-ság és az elégedetlenség a szociáldemokrata szakszervezeti funkcionáriusok között is egyre nő. Követelik: történjen már valami, mert a helyzet kibírhatatlan!

Az SZDP vezetőségét az elkeseredett munkástömegek nyomása, a baloldali, centrista és részben jobboldali szakszervezeti funkcionáriusok sürgetése, valamint a KMP akcióinak és tömegbefolyásának növekedése arra készteti, hogy a közeledő pártkongresszus előtt valamilyen formában utat engedjen a tömegakaratra. A Bethlen-kormány helyzetének meggingása is bátorítja erre. Elhatározza, hogy a Szakszervezeti Tanács égisze alatt Budapesten csendes felvonulást, a Városligetben pedig nagygyűlést tart, és hasonló megmozdulásokat rendeznek vidéken is.

A Szakszervezeti Tanács 1930. augusztus 11-én a Pártvezetőség javaslatára felhívja a munkásokat, hogy szeptember 1-én délelőtt 11

órákor az üzemekben tegyék le a szerszámozót és a munkanélküliekkel együtt vonuljanak fel a nagygyűlésre. Az akció híre országszerte nagy visszhangot kelt.

A KMP és a szakszervezeti ellenzék azonnal bekapcsolódik a szeptember 1-i megmozdulás előkészítésébe. A szakszervezetekben működő kommunista csoportok a szociáldemokratákkal vállvetve vesznek részt a szervezésben. A két párt harcosai között gyakorlatilag akcióegység jön létre. A KMP azonban nem „csendes sétára”, hanem hangos tüntetésre hívja a munkásokat.

Az uralkodó köröket nyugtalanítja az akció tervének országos visszhangja. A Gyáriparosok Országos Szövetsége elhatározza, hogy szeptember 1-én az üzemeket bezárják. A rendőrség nem adja meg a Szaktanácsnak a felvonulási és gyűlési engedélyt, a tömegek ennek dacára cselekedni akarnak.

A szakszervezeti vezetők augusztus 29-i értekezlete a nagygyűlés megtartásától a rendőrségi tilalom miatt eláll, de érvényben hagyja a felhívást a csendes sétára. Arra szólítja fel a munkásokat, hogy szeptember 1-én 11 órákor üzemeik előtt gyülekezzenek, és innen induljanak a Népszavában közölt útvonalakon a Városligetbe, majd azonnal térjenek haza. Mindenütt a gyalogjárón menjenek, nehogy a rendőrséggel összeütközésbe kerüljenek. Peyerék igyekeztek megnyugtatni a kormányköröket, hogy csak csendes járdai séta lesz.

Szeptember 1-én délelőtt már 10 órától nagy munkáscsoportok vonulnak a Körúton és az Andrássy úton, farkasszemet nézve az egész környéket megszállva tartó rendőralakulatokkal. A tömeg egyre nő, és mind gyakrabban felhangzik a követelés: „Munkát! Kenyeret!” Leghangosabbak a munkanélküliek oszlopai, amelyek kommunisták vezetésével a felvonulás különböző részeiben menetelnek, több száz főnyi csoportokban. A „csendes” járdai séta már a Körúton és az Andrássy úton hangos tüntetéssé változik. A rendőrség több helyen kardlappal támad a felvonulókra, mellékutcákba szorítja a tömeg egy részét, de a tüntetők a szomszéd utcákra tovább vonulnak a Városligetbe. A kardlapozó rendőröket mind gyakrabban közáporral fogadják, a környéken álló szeneskocsikból szerzett széndarabokkal dobálják. A tömeg hangulata egyre izzóbb.

A felvonulás általános kormányellenes tüntetéssé, a fasiszta diktatúra elleni hatalmas demonstrációvá fejlődik. A tömeg már a kommunisták forradalmi jelszavait visszhangozza, gyakran felhangzik a prole-

tárforradalom, a proletárdiktatúra jelszava is. Mind több helyen csendül fel az Internacionálé s más forradalmi dalok, amelyeknek éneklését hatóságilag üldözik.

A Városligetben, valamint az Andrássy úton és környékén hatalmas tömeg gyűlt össze, s az emberek nem azért jöttek, hogy csendben hazamenjenek, hanem hogy követeléseiknek erőteljes hangot adjanak. A Városligeti tó mellett barikádot építenek, hogy védjék magukat a lovasrendőrök attakjaitól. Az összetűzések során egy munkást megöltek, több mint 70 tüntető és néhány rendőr is súlyosan megsebesült, sok százan szenvedtek kisebb sérüléseket.

Peyeréket meglepte a tömegek fellépése. Nem számítottak ennyi emberre, még kevésbé arra, hogy a KMP magához ragadja a tüntetés vezetését. Szociáldemokrata rendezőgárdisták kíséretében Peyer a tüntetők egyik csoportjához ment, hogy lecsendesítse és hazaküldje őket. E fellépése a tömeg dühét váltotta ki, és Peyer menekülni kényszerült. Így járt egy-két polgári politikus is, akik szintén csendesíteni akarták a tüntetőket. Egyiküknek az autóját felgyújtották.

Erőteljes munkásmegmozdulások voltak országszerte: Szegeden, Kiskunfélegyházán, Szentesen, Makón, Orosházán, Hódmezővásárhelyen, Békéscsabán, Békésgyulán, Debrecenben, Nyíregyházán, Miskolcon, Diósgyőrben, Salgótarjánban, Gyöngyösön, Dorogon, Győrben, Sopronban, Szombathelyen, Nagykanizsán, Kaposváron, Pécsen és környékén, Baján és másutt. A rendőrség és a csendőrség mindenütt készültségben volt, a legtöbb helyen közbelépett. Miskolcon, Győrben, Szombathelyen, Szentesen és Gyulán kisebb-nagyobb összetűzés keletkezett a karhatalom és a tüntetők között.

A szeptember 1-i megmozdulás csendes járdai tömegséta helyett nagy forradalmi tüntetéssé vált. Ez mindenekelőtt a KMP-nek és hű segítőtársának, a KIMSZ-nek az érdeme. A tüntetésben jelentős szerepet játszottak a baloldali szociáldemokraták is; számukra rég várt alkalom volt, hogy a kommunistákkal válllvetve magasra emeljék a proletariátus vörös harci lobogóját.

A szeptember 1-i tüntetés a magyar munkásság legnagyobb méretű megmozdulása a Horthy-rendszer idején. Országosan mintegy negyedmillió ember vett részt benne, ebből Budapesten legalább 150 ezer. Megmutatta, hogy a magyar munkásosztályban nagy forradalmi energia halmozódott fel, s a tömegek készek harcolni a fasiszta rendszer megdöntéséért.

Szeptember 1-e azt is bizonyította, hogy a proletárság egységes fellépésében van az erő, az akcióegységben, amely a nagy megmozdulás előkészítésében és véghezvitelében ténylegesen megvalósult. Az akcióegység létrejött a szakszervezeti bizalmi testületekben, s kiálltak mellette a szakosztályok és helyi csoportok vezetőségei is, mégpedig olyan erővel, hogy ezt tudomásul kellett venni a Szaktanács és az SZDP vezetőinek is, főleg kényszerűségből s talán részben óvatos érdeklődésből.

Peyert, Garamit és társait megdöbbsentette a kommunisták és szociáldemokraták összefogásának nagy erejű megnyilatkozása s a közös fellépésben a kommunisták nagy szerepe. A Népszava 1930. szeptember 3-i száma eszeveszett kirohanást intéz a „bolsevista különítmény” ellen, amelyet a munkásosztály „halálos ellenségének” nyilvánít. Újra ostromozza „azt a babonát”, amely szerint a „bolsevisták a munkásosztály szélső baloldalán elhelyezkedő tábor lenne”, s arra szólít fel, hogy „a kalandoroknak és fantasztáknak ezt a gyülekezetét a munkásosztály rúgja el az útjából”.

Az SZDP jobboldali vezetői így szállnak szembe a szociáldemokraták és kommunisták akcióegységével, mosva kezeiket az uralkodó körök előtt, amiért nem tudták a tüntetést csendes járdai sétára korlátozni.

A szeptember 1-i forradalmi tüntetés a peyerista politika kudarca. A KMP Központi Bizottsága ezt úgy fogta fel, mintha azonos lenne az SZDP kudarcával, s a nagy megmozdulást egyedül a KMP sikerének tekintette. Ez nem volt helyes. A szeptember 1-i tüntetés a KMP, az SZDP és a szakszervezetek közös sikere.

A magyar proletariátus szeptember 1-i fellépése maradandó jelentőségű. Megrázkódtatta az egész magyar társadalmat, s közrejátszott a politikai válság elmélyülésében. Hasznosítását a proletariátus küzdelmének továbbfejlesztésében akadályozta a KMP és az SZDP közötti harc, de szeptember 1. jelentősége, értéke túlnőtt a két párt közötti vitákon és összecsapásokon. Egyik közvetlen következménye az volt, hogy a szakszervezetek taglétszámának csökkenése megállt, majd emelkedni kezdett. A megmozdulás rendkívül mély hatást keltett a falvak népében is, tettekre ösztönözte őket.

Az 1930. szeptember 1-i forradalmi tüntetés nagy visszhangot keltett, a nemzetközi munkásmozgalom meghajtotta az elismerés zászláját a nehéz körülmények között küzdő magyar proletariátus előtt.

Az 1930. szeptember 1-i megmozdulás a burzsoáziát nagyobb óva-

A berlini Arbeiter Illustrierte Zeitungban megjelent rajz az 1930. szeptember 1-i budapesti tüntetésről. Szöveg: Inog Horthy „harmadik birodalma”

Korabeli emléklakett. 1930. szeptember 1. Ferenczy Béni munkája

VILÁG PROLETÁRI
EGYESÜLETÉK!

KOMMUNISTA

A KOMMUNISTA MAGYARORSZÁGI PÁRTJÁNAK /A KÖZVIRÁG INTERNACIONÁLIS
SZAKOSZTÁJA/ HÍVATALOS LAPJA.

VILÁG PROLETÁRI EGYESÜLETÉK!

Pártmunka.

A KOMMUNISTA MAGYARORSZÁGI PÁRTJA /KÖZVIRÁG SZAKOSZTÁJA/ HÍVATALOS LAPJA.
Budapest, 1933. december 26. 4. évfolyam. 4. szám. 12. évfolyam. 3. szám.

A Kommunista Ifjúsági Szekciójának Hívtalálkozó Lapja
/a K.M.P. Szekciójának Hívtalálkozó Lapja.
VII. évfolyam. 3. szám. 12. évfolyam. 3. szám.

1933. évf. 10. füzet.

A HÍVATALOS VÖRÖS SEGÉLY MAGYARORSZÁGI SZAKOSZTÁJÁNAK HÍVATALOS LAPJA.
12. évfolyam. 4. szám. 12. évfolyam. 4. szám. 12. évfolyam. 4. szám.

A KMP lapjai, megjelentek Budapesten: Kommunista, 1928–1936-ban, Pártmunka, 1931–1935-ben. Ifjú Proletár, 1922-ben és 1928–1934-ben, Vörös Segély, 1931–1935-ben

Sallai Imre

Fürst Sándor

Poll Sándor

Karikás Frigyes

Killian György

Révai József

Szántó Zoltán

Einst werden wir die Richter sein

*Ek Sándor rajza a berlini Roter Pfefferben. 1932 augusztus.
Szöveg: „Leszünk még mi a bírók.”*

tosságra készítette, de a bérletörések folytatódtak. A bér csökkentések, a bedórendszer bevezetése miatt 1930 utolsó hónapjaiban és 1931 tavaszán is több sztrájk tört ki a textiliparban. Kiemelkedik ezek közül a Goldberger-gyár 1700 munkásának októberi, a Pamutipar 1500 munkásának november–decemberi, a Jutagyár 850 munkásának 1931 március–májusi elkeseredett sztrájkja. A vasiparban a legjelentősebb a három Ganz-gyár harca. 1931 februárjában a Ganz Vagon, a Hajó és Villamossági gyárak munkásai háromnapos sztrájkot rendeznek ugyan csak a bedó miatt. Májusban kizárják a Ganz-gyárak ötezer munkását, mert vonakodnak elfogadni a bedófeltételeket. Három hétig tart a harc, de a bedó megmarad. Júniusban az újpesti famunkások lépnek sztrájkba; ez a bérharc béremeléssel és a heti munkaidőnek 70–80 óráról 54 órára való csökkentésével végződik.

A munkanélküli-fellépések is folytatódnak. 1931. január 21-én a Belvárosban és Kispesten, 27-én Budapesten a Városháza előtt, másnap Újpesten és Pesterzsébeten tüntetnek. Március 30-án a Parlament előtt zajlik le nagyobb munkanélküli-akció. A rendőrség hajtóvadászatot rendez a tüntetők ellen; csupán a március 30-i akció alkalmával közel 300 embert vettek őrizetbe. A vidéki megmozdulások közül legjelentősebb a makói (január 15-én), a szentesi (január 21-én), a csongrádi (január 30-án), a debreceni (március 28-án) és a hódmezővásárhelyi (április 14-én).

1930. szeptember 1-e után a parasztság politikai aktivitása, harc-készsége is növekszik. A falusi szervezkedés, ezer nehézséggel küzdve, erősödik. A Földmunkásszövetség taglétszáma – mely 1930 tavaszán 1700 taggal mélyponton volt – 1930 végére kétezer fölé, 1931 végére háromezer fölé, 1932 végére pedig négyezer fölé emelkedik. A földmunkás szakszervezet helyi csoportjait kommunisták és szociáldemokraták együttesen szervezik, s a megszűnt MSZMP sok aktivistája tud ismét bekapcsolódni a mozgalomba. Számos helységben az építőmunkások és más szakszervezetek helyi csoportjainak tevékenysége is élénkül. Ez növeli a Szociáldemokrata Párt tömegbázisát is; az SZDP vidéki szervezetei 1931-ben erősödnek. A községi választásokon több helységben szociáldemokraták is bejutnak a képviselő-testületbe, ami szintén hozzájárul a párt vidéki befolyásának növekedéséhez.

A politikai élet fontos eseménye volt az 1930 december végén tartott fővárosi községi választás. Az eredményekben – a szűkre szabott szavazati jog és a csaló választási rendszer ellenére is – megmutatkozott, hogy a tömegek elégedetlensége fokozódik. A két kormánypárt: a Kereszténypárt és az Egységspárt, amely 1925-ben az érvényes szavazatok 45,4 százalékát kapta, most a 40 százalékot sem érte el. Az ellenzéki pártok megszerezték a szavazatok többségét. Az SZDP 27,5 százalékot kapott. A Vázsonyi-féle Demokrata Párt (1925-ben az SZDP blokkpartnere) visszaesett, s csak 10,6 százalékot, míg a Rassay-féle Szabadelvű Párt megerősödött és 11 százalékot szerzett. A többi szavazatot kisebb pártok kapták.

A budapesti képviselő-testületben a kormánypárt többsége azonban mégsem csökkent, hanem növekedett. A horthysta parlament ugyanis 1930 tavaszán új fővárosi törvényt fogadott el, amely a lakosság által választott képviselői tagok számát 250-ről 150-re csökkenti, 80 képviselő-testületi helyet pedig kinevezett főtisztviselők, „örökös” tagok és különféle érdekképviselők által delegált kormánypárti személyek foglaltak el.

Az SZDP a fővárosi választásokon most indult először önállóan, és jelentős politikai sikert ért el. 73 ezer érvényes szavazatot kapott – 14 ezerrel többet, mint az 1926-os országgyűlési választásokon Budapesten.

A KMP a választások alkalmával nem az SZDP támogatására, hanem üres lappal való szavazásra hívta fel a munkásokat. Állásfoglalása – a jobboldali szociáldemokrata vezetők iránti bármilyen jogos haragból fakadt is – hibás volt. A párt tagjai közül is sokan kételkedtek helyességében. A KMP-vel rokonszenvezők többsége nem követte a párt felhívását, hanem az SZDP-re szavazott, hogy ilyen módon a szociáldemokrata munkásokkal együtt demonstráljon a fasiszta diktatúra ellen.

A válság mélyülésével fokozódik a politikai erjedés a birtokos parasztság körében is. Különböző politikai csoportokat foglalkoztat az a terv, hogy az egykori Kisgazdapártot feltámasszák. 1930. szeptember 1-e után ezt meg is kezdik, aktivizálva korábban félreszorított kisgazda-politikusokat. A földbirtokosok körében is új pártot szerveznek Gaál Gaszton somogyi nagybirtokos vezetésével. Ezt a földbirtokos csoportosulást csakhamar egyesítik a szerveződő kisgazdapárttal. 1931 februárjában tartják meg az egyesített párt „zászlóbontó nagygyűlését”, s felveszik a Független Kisgazdapárt nevet. Eckhardt Ti-

bor, az egykori fajvédő politikus is e párthoz csatlakozott. Nem is titkolja, hogy ő Horthy híve, s mint ilyen került a Kisgazdapárt élére.

A Bethlen-kormány 1931-ben új külföldi kölcsönt igyekezett szerezni, hogy feltartóztassa az egyre mélyülő gazdasági válságot, és javítsa a kormány helyzetét. Ebben az időben a párizsi pénzpiac volt a legszilárdabb, s a magyar kormánynak, ha jelentős hitelhez akart jutni, javítania kellett kapcsolatait Franciaországgal. A francia kormány a magyar–csehszlovák viszony rendezését sürgette. Ettől a horthysta körök húzódoztak, mert ellenkezett revánsterveikkel és évtizedes nacionalista propagandájukkal. Az uralkodó osztályok táborában megbomlott a korábbi nagyfokú egyetértés az olasz orientációt illetően, nőtt a külpolitikai bizonytalanság. Ez is fokozta a belső ellentéteket.

Új gondot okozott a magyar uralkodó osztályoknak, hogy 1931 tavaszán az osztrák és a német kormány váratlanul bejelentette, hogy vámuniót létesítenek. Ez közvetlenül fenyegette a magyar mezőgazdasági kivitelt, mert kiterjesztette volna Ausztriára a német vámkokat, amelyek csaknem teljesen elzárták a német piacot a magyar agrártermékek elől. Bethlenék várták, hogy mit tesznek a nyugati hatalmak.

Anglia, Franciaország és Olaszország összefogott a német–osztrák vámunió ellen, mert ez Ausztriának Németországhoz való csatlakozását, az anchlussot kívánta előkészíteni. A francia kormány a német–magyar kapcsolatok lazítása céljából kilátásba helyezte támogatását a magyar kölcsönügylet nyélbeütéséhez. Ezt az ígéretet Bethlenék siettek politikailag hasznosítani, feloszlatták a parlamentet és kiírták az új országgyűlési választásokat.

A parlament feloszlátása előtt az SZDP vezetőségében vita folyt arról, részt vegyen-e a párt a választásokon vagy passzivitásba menjen. Garami már korábban javasolta, hogy az SZDP és a polgári ellenzék lépjen politikai szövetségre, és együttesen vonuljanak ki a képviselőházból. E fellépésnek az SZDP-ben és a szakszervezetekben visszhangja támadt, mert azt a látszatot keltette, mintha Garami radikálisabb politikát kívánna. A Pártvezetőség szeretett volna szorosabb együttműködést a polgári ellenzékkel, de az inkább a bomladozó Egységspárt egyes csoportjaihoz igyekezett közeledni, ettől remélte politikai befolyásának növelését. Még kevésbé vállalta a kivonulást a parlamentből, amit különben Peyérék sem akartak. Ga-

rami passzivitási javaslatát a Pártválasztmány is elutasította, ő pedig otthagyta a pártot és visszautazott Bécsbe.

A munkásmozgalom érdeke nem a passzivitást kívánta, hanem azt, hogy a választási küzdelmet is a tömegek mozgósítására használják fel. Semmiféle biztosítéka és semmiféle realitása nem volt annak, hogy az SZDP vezetősége a parlamenti képviselő feladása esetén inkább mer tömegakciókat indítani. Az adott körülmények között a bojkott nem segítette volna egy harcosabb politika érvényre juttatását.

A választási harcba a KMP is bekapcsolódott. A szakszervezeti ellenzék közreműködésével létrehozta a *Szocialista Munkásblokkot*, amely népszerűsítette a párt harci követeléseit, és megpróbálta elérni, hogy indulhasson a választásokon. A Munkásblokk listavezetője Palotás Imre építőmunkás volt.

Az SZDP vezetői, akik fennen hirdették, hogy ők a demokrácia igazi hívei, veszett dühvel fogadták a Szocialista Munkásblokk kísérletét a választásokon való részvételre. Rendkívül nyugtalanította őket az az eshetőség, hogy a választók akárcsak egyetlen kerületben is a forradalmi Munkásblokk jelöltjeire szavazhatnak. „Mindig akkor jelentkeznek – írja június 16-án a Népszava a Munkásblokkról –, amikor a hatalomnak szüksége van rájuk. Ilyenkor fölkapaszkodnak a mélyből, a csatornákból, és a forradalom vörös palástját öltik magukra.” Peyerék féktelenül ócsárolták a forradalmi munkások képviselőit és elvárták, hogy a hatóságok megghiúsítsák a Munkásblokk választási részvételét. Ez így is történt, megint csak nem Peyerék követelésére, hanem azért, mert a kormányt nem kevésbé nyugtalanította a forradalmi mozgalom erősödése.

A KMP ekkor – attól tartva, hogy a szociáldemokrata lista támogatása illúziókat kelt a reformista vezetők és az SZDP iránt – ismét üres lappal való szavazásra hívta fel a munkásokat. A szociáldemokrata illúziók valóban növekedhetnek, s ez ellen az SZDP politikájának megfelelő bírálatával küzdeni kell; de helytelen volt elszalasztani az alkalmat, hogy a kommunisták – Peyerék mocskolódásai ellenére is – a szociáldemokratákkal együttesen változtassák a választásokat a fasiszta diktatúra elleni demonstrációvá.

A választáson összesen 1,46 millió szavazó vett részt, ebből 413 ezer a titkos kerületekben. 67 nyílt szavazású kerületben mellőzték a vi-

lasztást, s a kormány jelöltjét „egyhangúlag megválasztottnak” nyilvánították.

Az Egységespárt 155 mandátumot szerzett, 15-tel kevesebbet, a Kereszténypárt 31-et, néggyel kevesebbet mint 1926-ban; még 18 „pártonkívüli” kormánytámogató kapott mandátumot. A 204 kormánypárti mandátumból 185-öt nyílt szavazású kerületekben szereztek meg.

Az új képviselőházban az SZDP megtartotta 14 mandátumát. A polgári ellenzék parlamenti képviselője valamelyest nőtt. A Kisgazdapárt 12 mandátumot szerzett, s később még két képviselő csatlakozott hozzá; Rassayék öt mandátumot, Vázsonyiék és Friedrichék viszont mindössze kettőt-kettőt szereztek. Néhány kisebb liberális és konzervatív ellenzéki csoport kapott még mandátumot.

A budapesti és környéki választókerületekben az SZDP most az érvényes szavazatok 31,5 százalékát kapta, míg 1926-ban 28,5 százalékot, 1922-ben viszont 43 százalékot. Hét vidéki városban maradt meg a titkos szavazás (1922-ben még 11-ben volt); a hét közül az SZDP hat városban indult, s itt a szavazatok 34,3 százalékát szerezte meg. A titkos választókerületekben összesen 131 500, a nyílt szavazású kerületekben 30 ezer szavazatot kapott. Az SZDP az 1926-os szavazatvesztés egy részét visszanyerte.

A horthysta parlament jellege az új választások eredményeként nem változott. Nem tükrözte azt a rendkívül mély szociális feszültséget, amely az egész társadalmat áthatotta.

Alig fejeződtek be a választások, kirobbant a pénzügyi válság, ami a kormányt a bankzárlat elrendelésére készítette. Az uralkodó osztályok táborában mind általánosabbá vált a kormány bírálata azért, mert nem tudja elhárítani az egyre fenyegetőbb katasztrófát. Ugyanakkor attól is féltek, hogy a Bethlen-kormány bukása maga után vonja rendszerük bukását.

A kormánynak röviddel a bankzárlat után sikerült 4,8 millió font sterling – 130 millió pengő – államkölcsönt kapnia; 2,6 millió fontot francia pénzcsoportok, 1,4 milliót a magyar bankok, a többbit svájci, olasz és holland bankok nyújtották. Ez a kölcsön azonban csak a bankzárlat feloldását tette lehetővé. Az államháztartás továbbra is mind súlyosabb gondokkal küzdött, a hitelválság újabb kirobbanása és infláció fenyegetett.

A kormány „szanálási programot” készített elő, amely további

terheket rótt az országra. A parlamenti többséget a csaló választási rendszer segítségével ismét megszerezte, ennek ellenére még a kormánypárton belül is nagyfokú bizalmatlanság vette körül, mind nehezebbé vált számára az Egységespárt összetartása.

A rendkívül súlyos helyzet miatt a Bethlen-kormány 1931 augusztusában távozni kényszerült. Az új kormányt gróf Károlyi Gyula, a reakció ismert képviselője alakította meg. Egykor főispán volt Erdélyben, s vezetésével alakult meg a Tanácsköztársaság idején a szegedi ellenforradalmi „kormány”. 1930 végétől külügyminiszter. Az új kormányban Keresztes-Fischer Ferenc somogyi főispán lett a belügyminiszter. A hadügyi tárca élén Gömbös Gyula maradt, akit Bethlen még 1928-ban vett be a kormányba.

A Bethlen-kormány bukása annak következménye, hogy a rendkívül súlyos gazdasági válság a rendszer mély politikai válságát idézte elő. A kormány olyan helyzetben távozott, amikor az uralkodó körök újabb intézkedésekre készültek, amelyekkel a válság terheit a népre hárítják át. Bethlen menesztésével és a Károlyi-kormány kinevezésével akarták megkönnyíteni ezek végrehajtását.

A Károlyi-kormány felemelte a lakosságot sújtó adókat, leszállította a közalkalmazottak fizetését és kihirdette a statáriumot, elsősorban a kommunista mozgalom letörése céljából.

A horthysta uralkodó körök már 1931 elejétől foglalkoztak a statárium tervével. Horthy szorgalmazta, Bethlen akkor még ellenezte. 1931 nyarán azonban már ő is elkerülhetetlennek tekintette, de bevezetését a külföldi kölcsön megszerzése utánra halasztotta, s kihirdetését utódjára hagyta.

A statárium bevezetésének ürügyéül a Károlyi-Gömbös-kormányzat szeptember 12-én szörnyű provokációt hajtott végre: felrobbantatta a biatorbágyi vasúti hidat a budapest-bécsi gyorsvonat alatt. E gáztettet – amelynek 22 ember esett áldozatul – „kommunista merényletnek” nyilvánították. Néhány héttel később a robbantás egyik végrehajtóját Ausztriában elfogták, s kiderült róla, hogy a szélsőreakció embere. A kommunistaellenes provokáció lelepleződött, de a kormány a kommunisták elleni statáriumot mégsem vonta vissza.

A KMP-t azonban nem lehetett megfélemlíteni.

A Komintern Végrehajtó Bizottsága 1931-ben határozatot hozott a KMP vezetésének megerősítéséről. A Központi Bizottság tagja lett Fürst Sándor, Huszti Ferenc, Poll Sándor. Huszti jogász, s 1920–1921-ben a szerb megszállás idején a Baranya megyei kommunista mozgalom résztvevője, később a Szovjetunióban dolgozott. 1931 tavaszán ismét magyar pártmunkára kap megbízást, s júliustól ő a KÜB vezetője, a KMP gyakorlati tevékenységének egyik irányítója. Fürst a húszas évek közepén egyik kiemelkedő tagja a magántisztviselők szakszervezete ellenzékének, s jelentős munkát végzett az SZDP balszárnyának szervezésében is. Már 1928-ban tagja a KMP Központi Bizottságának. 1929-ben elfogták, két évvel később szabadult. Poll – aki az MSZMP egyik vezetője volt – szintén a börtönből való szabadulása után került ismét a Központi Bizottságba. 1932 májusában lett a KB tagja Sallai Imre, aki már 1919-ben, közvetlenül az ellenforradalom után és 1928–1929-ben is végzett illegális pártmunkát Magyarországon, 1931 őszén és 1932 tavaszán is Budapesten dolgozott a Titkárság tagjaként.

A Központi Bizottság továbbra is a II. kongresszus által meghatározott politikai irányvonalat követte, de jobban ügyelt arra, hogy ne rendezzen olyan akciókat, amelyek a párt szervezeteinek érzékeny veszteséget okoznak. 1931 szeptemberétől, a statárium kihirdetése után, a pártnak fokozott veszedelemmel kellett szembenéznie.

A KMP haladéktalanul leleplezte az uralkodó körök biatorbágyi gáztettét. Röpirataiban statáriumellenes egységfront megteremtésére, üzemi és szakszervezeti tiltakozó fellépésekre hívta fel a dolgozókat. Röpgyűléseket szervezett a gyárak előtt és a munkanélküliek gyülekező helyein. A bérletörések és az elbocsátások ellen, továbbá az ínségesek megsegítéséért indított akciókat is a statárium hatálytalánításának követelésével kapcsolta össze. A kommunista, szociáldemokrata és pártonkívüli munkások együtt léptek fel a statárium ellen, s a nép túlnyomó többsége rokonszenvezett velük.

Az SZDP vezetősége megijedt a statáriumtól, és ismét az alkudozások útjára lépett. A biatorbágyi merénylet előtti napon, szeptember 11-én a kormány 30 napra betiltotta a Népszava utcai árusítását, a merénylet után pedig a miniszterelnök tárgyalt az SZDP vezetői-

vel, hogy rászorítsa őket a kommunistaellenes provokáció támogatására. A Népszava szeptember 15-i száma, elítélve a vonatrobbanást, helyt adott a KMP elleni rágalmaknak. A kommunistákra célozva hangsúlyozza, hogy „politikai merénylettekkel a kapitalista rendet nem lehet megdönteni”. A kormány honorálta a kommunistaellenes provokációhoz nyújtott támogatást, s szeptember 20-án, a statárium kihirdetésével egyidejűleg visszaadta a Népszava utcai árusítási jogát.

Az SZDP vezetősége csak erélytelenül tiltakozott a rögtönítélő bíraskodás ellen. A Népszava azt írta, hogy a kormány a rendelkezésre álló hatalmi eszközökkel is „megnyugtató módon” elháríthatja „az ország határain túlról irányított” mozgalmak káros hatásait. Erőteljesebben kifogásolta a statárium kihirdetésekor elrendelt gyűléstilalmat, amely az SZDP és a szakszervezetek tevékenységét is korlátozta.

A KMP a statárium ellenére is nagy erőfeszítéseket tett az ellenzéki mozgalom továbbfejlesztéséért. A párt kezdeményezésére 1931 őszén különböző szakmai ellenzéki bizottságok képviselői megalakították az *Egyesült Szakszervezeti Ellenzék* (ESZE) központi szervét. E testület a bányászok, bőrösök, élelmezésiek, építők, fások, nemesfémesek, nyomdászok, szabók, textilesek, vasasok, földmunkások, magántisztviselők és a kereskedelmi alkalmazottak ellenzéki bizottsága, 13 szakmai ellenzéki szervezet képviselőiként alakult meg. A szakszervezetekből baloldali tevékenységük miatt kizártak jó része az ESZE szerveiben folytatta munkáját, küzdve azért, hogy a szervezett és szervezetlen munkások közösen lépjenek fel érdekeik védelméért.

Az ESZE akcióprogramot bocsátott ki, amely a kommunisták által javasolt legégetőbb gazdasági és politikai részköveteléseket tartalmazza. Harcot hirdet a bérletörések ellen, a leszállított bérek felemeléséért, a hétórás munkanapért, közmunkák indításáért, munkanélküli-segélyért. Követeli a Szovjetunió elismerését és kereskedelmi szerződés kötését, ami növelheti a munkaalkalmakat. Síkraszáll az osztályharcos munkásság egyesületi és sajtószabadságáért, amnesztiáért a bebörtönözött és elűldözött harcosok számára.

1931 novemberében a KMP és a munkanélküli egységbizottságok aláírásgyűjtő akciót indítanak a munkanélküliek követeléseieiért. Néhány helyen gyűléseket tartottak sok száz résztvevővel. A petí-

ciós íveket eljuttatták több vidéki szociáldemokrata szervezetnek és szakszervezeti csoportnak is, javasolva az akcióhoz való csatlakozást. 1932. január 13-án a KMP és az ESZE a petíció mellett állást foglaló röpgyűléseket rendezett budapesti gyárak előtt. A rendőrség, ahol tudta, elkobozta az íveket. A reformista vezetők óvták a munkásokat az ívek aláírásától. Ennek ellenére 30 ezer budapesti és környéki proletár aláírta a petíciót. A rendőrség lefogta a Munkanélküli Bizottság tagjait, akik el akarták vinni az íveket a Népjóléti Minisztériumba. A rendőri önkény azonban nem változtathatott azon a tényen, hogy a petíciós akció a tömegek balratolódásának egyik megnyilvánulása lett, s növelte a statáriummal dacoló KMP tekintélyét.

A párt erőfeszítéseket tett legális lapok kiadására. Kulturális folyóiratát, a 100 %-ot, 1930 nyarán betiltották. 1931 júniusában új folyóiratot indított: a *Társadalmi Szemlét*, amely a statárium idején is sikerrel birkózott meg a fasiszta cenzúrával. Mint társadalomtudományi folyóirat, ügyesen ismertette a forradalmi szocializmus eszméit, támogatta az ESZE tevékenységét, hatékony segítséget nyújtott az SZDP-ben és a kultúrszövetségekben működő baloldálnak. Az egyes szakmák ellenzéki bizottságai ugyancsak erőfeszítéseket tettek annak érdekében, hogy legális lapot jelentessenek meg. Az első ilyen lap, az *Új Építőmunkás*, 1931 júniusában látott napvilágot és a statárium idején is sikerült több számát kiadni. Időnként megjelent a *Vasas* és a *Bőrös Ellenzék*, valamint *Ellenzéki Munkás* címmel az ESZE vezető szervének lapja. Esetenként megjelentek más ellenzéki lapok is, bár állandó zaklatással és üldözéssel kellett szembenézniük. A rendőrség igyekezett még a nyomdában lefoglalni a kinyomott lapokat, s a kiadó ellen eljárást indítottak. A lapok mégis újra és újra megjelentek, s a példányok jó részét még elkobzás előtt elszállították a nyomdából. Folyt a harc a legális sajtóért.

Folytatódott a KMP illegális sajtótevékenysége is. Az Új Március, a Kommunista és az Ifjú Proletár mellett megjelent Budapesten a pártszervezés elősegítésére a *Pártmunka* és a VS-szervezetek lapja, a *Vörös Segély*. A párt egyes alapszervei időnként sokszorosított illegális üzemi lapot adtak ki, például a *Vörös Csepelt*, a *Vörös Tungsramot*, a *Vörös Jutát*.

*

A Központi Bizottság 1932 márciusában *Harci Programot* bocsátott ki. E program tartalmazza a II. kongresszus határozataiban szereplő forradalmi célokat és sok részkövetelést. Gazdasági követeléseinek előterében a nyomor elleni küzdelem áll. Mindenekelőtt rendszeres munkanélküli-segélyt követel a tőkésék és az állam terhére, továbbá az elbocsátások beszüntetését, munkaalkalmak teremtését, lakásépítkezések indítását, a leállított gyárak üzembe helyezését. A nagy munkanélküliségre való tekintettel sürgeti a hétórás munkaidő bevezetését és a túlórázások betiltását. Követeli a bércsökkentések és mindenféle bérlevonás betiltását, az OTI teljes költségének a tőkésekre hárítását, a dolgozók gyermekeinek tandíjmentességét, a munkások elzálogosított ruháinak, bútorainak ellenszolgáltatás nélküli visszaadását.

„Ki kell harcolni a tömegnyomor leküzdését a tőkésék terhére” – hangsúlyozza a Harci Program s megmutatja, hogy ez milyen forrásokból fedezhető. Követeli a rendkívül felduzzasztott közigazgatási kiadások radikális csökkentését, az imperialista célokat szolgáló fegyverkezés megszüntetését, egyszeri 25 százalékos vagyondézsmát, a tőkésék adóinak erős emelését és a részükre adott szubvenciók visszatérítését.

A Harci Program követeli, hogy az úgynevezett optáns birtokosok kártérítésére szánt összeget a nyomor enyhítésére fordítsák. Optáns birtokosoknak azokat nevezték, akiknek erdélyi, szlovákiai és délvidéki birtokait elkobozták, s ők kártérítési pert indítottak a szomszéd államok ellen. Perüket a Bethlen-kormány felkarolta, s külpolitikai lépéseivel igyekezett elérni igényeik kielégítését. Végül választania kellett: elejti a magyar grófok és a magyarországi Habsburg főhercegek kárigényét, vagy eme igények elismerése fejében vállalja a Magyarországot terhelő jóvátételi kötelezettségek felemelését az optánsköveteléseknek megfelelő összeggel. A Bethlen-kormány az utóbbit választotta, hogy kifizethessen néhány tucat nagybirtokost. A korábbi, 1924-ben kötött egyezmény 200 millió aranykorona fizetésére kötelezte az országot. Ebből 1930-ig kifizettek 40,5 milliót, s fennmaradt 159,5 millió aranykorona, azaz 179 millió pengő. 1930-ban a jóvátétel összegét további 360 millió pengővel növelték meg, s a törlesztési időszakot 1966-ig meghosszabbították. A jóvátételi többletet fordíthatta a magyar kormány az optánsok kártalanítására. A KMP azt követelte, hogy ezt az összeget az ínségesek segélyezésére fordítsák.

A Harci Program politikai követelései között első helyen áll a *státárium azonnali megszüntetése*, továbbá a dolgozó nép egyesülési és sajtószabadsága, a munkásmozgalom üldözésének megszüntetése és amnesztia a proletariátus bebörtönzött harcosainak. A szervezett és szervezetlen, a kommunista, szociáldemokrata, keresztényszocialista és pártonkívüli munkások osztályharcos egységfrontját hirdetve hívja a dolgozókat a KMP zászlója alá: „*Munkáért! Kenyérért! Felszabadulásért!*”

A program a részkövetelésekért való küzdelem fokozására ösztönöz, hangsúlyozva, hogy a munkáosztály csak a napi harcok fellendülése útján viheti győzelemre a forradalmat.

A párt e programja szükségszerűen tartalmaz olyan részletköveteléseket is – mint például a hétórás munkanap –, amelyek csak a kormányzati rendszer megdöntése után valósíthatók meg. Az ilyen követelések propagálása és az értük való fellépések erősíthetik a rendszer megdöntéséért folyó küzdelmet. A Harci Programban azonban olyan részkövetelések is vannak, amelyek csak a tömegek passzív rokonszenvét váltották ki, és nem mozgósítottak cselekvésre. Szerepel benne például az 50 százalékos általános béremelés, a tömegek viszont csak kisebb béremelésért, különösen a bérletörések meggátolásáért léptek fel. A program napi követeléseinek jó része irreális; nem azért, mert csak a kormányzati rendszer megdöntése után valósulhattak esetleg meg, hanem azért, mert a tömegek maguk túlzottan tartották s nem szálltak síkra értük.

A KMP Központi Bizottsága a falu kizsákmányolt népe számára külön programot bocsátott ki, amely a párt általános politikai céljai – így a nagybirtok megváltás nélküli elkobzásának és ingyenes felosztásának forradalmi jelszava – mellett bővebben tartalmaz részköveteléseket. Jobb béreket, munkaalkalmat s e célból közmunkák indítását, továbbá rendszeres segélyt sürget a munka nélküli földmunkások részére. Egészséges lakásokat és egészséges ivóvizet, ingyenes orvosi kezelést és kórházi ápolást követel. Sürgeti továbbá a kisparaszatok által bérelt földek megváltás nélküli átadását a bérlőknek, a szegényparaszatok adómentességét, a reformföldek váltságdíjának, a kisparaszatok mindenfajta bankadósságának törlését, a középparaszatok adóinak 75 százalékos csökkentését. Felhívja a falu népét a végrehajtások meghiúsítására, az árverések bojkottjára. Forradalmi pa-

rasztbizottságok alakítására szólít fel, s harcra hív „*munkáért, kenyérért, földért, szabadságért*”.

Ebben az időben a Szociáldemokrata Pártnak is van már agrárprogramja; 1930 szeptemberében fogadta el a XXVII. pártkongresszus. Kidolgozását a századforduló óta szorgalmazták, főleg a földmunkásság képviselői, s a húszas években ugyancsak minden kongresszuson szóvá tették. Szorította az SZDP-t az is, hogy az MSZMP 1926-ban közreadta agrárprogramját, amely földosztást hirdetett.

Az SZDP agrárprogramjának fő követelése a hitbizományi és egyházi birtokok elkobzása, valamint a 200 holdon felüli egyéb birtokok kisajátítása, a „közcélu mintagazdaságok” és ama földterületek kivételével, amelyek „a termelés fontos érdekeit szolgálják”.

A hivatalos előterjesztés csupán a „magántulajdonban levő nagybirtok 500 holdat meghaladó részének kártérítés ellenében való kisajátítását” tartalmazza, a hitbizományról és az egyházi birtokrendszerről pedig csupán annyit mond, hogy ezeket meg kell szüntetni. Homályban hagyja, hogy a hitbizományok jellegét kell-e megváltoztatni, vagy ki kell-e ezeket sajátítani. A kongresszus vitája azonban – amelyet az 1930. szeptember 1-i megmozdulás hangulata jelentősen befolyásolt – a Pártvezetőséget a benyújtott tervezet módosítására készítette. A kártalanítás elvét a kongresszus elfogadta, kivéve a hitbizományi és egyházi birtokokat, melyeknek kártérítés nélküli kisajátítását követelte.

A program nem kíván ingyenes földhöz juttatást, de arról sem szól, kell-e a kapott földért megváltást fizetni. A hivatalos tervezet szerint a kisajátított földeken „elsősorban kisbirtokokat és örökbérleteket kell alakítani”, s a bérletként kapott kisbirtok „tulajdonul bármikor megváltható”. A tervezet tehát megváltás ellenében kívánta a földhözjuttatást. A vita eredményeként kimaradt a programból az „örökbérlet” és a megváltásra való utalás, a földbirtokosok kártérítése pedig állami feladatként szerepel. Az ingyenes vagy megváltásos földhözjuttatás kérdésében pedig mellőzi az állásfoglalást.

Az MSZMP 1926-os agrárprogramja is engedményt tett a kártalanítás kérdésében, de csak mérsékelt kárpótlás mellett foglalt állást, s kifejezetten a vagyonosok terhére. Az SZDP agrárprogramja nem mondja ki, hogy milyen mérvű legyen a kártalanítás, tehát fenntartja a teljes kártalanítás lehetőségét, ugyanakkor azt sem mondja meg, hogy az állam kinek a terhére kárpótolja a földbirtokosokat.

Az SZDP agrárprogramja a földreform mellett számos részletkövetelést tartalmaz. Ezek között szerepel „az adósok hathatós védelme” is. Megállapítja, hogy a szocializmus nacionalizálni fogja a bankokat, s akkor megoldódik majd az adósvédelem. Tartózkodik attól, hogy a kisparasztokat fojtogató különféle bankadósságok eltörlését vagy akárcsak a kamatterhek konkrét korlátozását követelje.

A munkásmozgalom forradalmi és reformista irányzatának agrárprogramja természetesen alapvetően eltér egymástól. A KMP a világi és egyházi nagybirtok minden kártérítés nélküli elkobzását, az ingyenes földosztást és a kisparasztságnak mindenféle bankadósságtól való megszabadítását hirdeti. Az SZDP programja — bár a kongresszusi vita nyomán lényegesen radikálisabb lett a hivatalos tervezetnél — a földbirtokosok kártérítésének álláspontjára helyezkedik, kibúvókat is hagy a földreform alól, óvakodik attól, hogy kiálljon az ingyenes földhözjuttatás és a falu népét fojtogató bankadósságok eltörlése mellett. A részletköveteléseket illetően a két programban vannak hasonló pontok. Ilyen például az adómentesség a legszegényebb paraszti gazdaságok számára, a jobb lakás, a jó ivóvíz vagy az ingyenes iskolai oktatás. Általában az égető napi kérdésekben a KMP programját a konkrétság, de ugyanakkor a követelések bizonyos túlhajtása, az SZDP programját viszont óvatosság jellemzi; nem állít fel semmilyen konkrét követelést a munkanélküliek és ínségesek megsegélyezésére.

A falvakban a helyzet 1931–1932 telén robbanásig feszült. Terjedt a végrehajtások és árverések elleni összefogás, s az árverések bojkottja mind gyakrabban elkeseredett fellépéssé vált. 1932. február 18-án a Zala megyei Pacsa községben több paraszt marháját a végrehajtók el akarták árverezni, ami a falu népének felzúdulását idézte elő. Az árverést biztosító csendőrök tüzet nyitottak a tömegre, két parasztot megöltek, többet megsebesítettek. A pacsai sortűz a kormány falusi politikájának volt egyik véres megnyilvánulása.

Az uralkodó köröket rendkívül nyugtalanította minden olyan falusi szervezkedés, amely az irányítók akarata ellenére az elégedetlenség kirobbanását segíthette elő. Az SZDP falusi szervezeteinek, valamint a Földmunkásszövetség helyi csoportjainak tevékenységét bénították, összejöveteleik résztvevőit „titkos gyűlés” tartása címén megbüntették, a szervezőket gyakran elhurcolták és megkínózták. Zaklatásokkal korlátozták a Kisgazdapárt falusi működését is.

Az SZDP vezetősége 1932 március végén elhatározta, hogy a vidéki szervezetek elleni hajsza miatt félórás országos tüntető sztrájkot rendez, egybekapcsolva ezt a párt követeléseit tartalmazó emlékiratok átadásával. Felhívásában, amelyet a Népszava április 1-i száma közöl, április 7-én délelőtt 11 órára hirdette meg a félórás sztrájkot és a központ által küldött emlékiratok átadását a főispánnak, a polgármesternek vagy a községi jegyzőnek. A Pártvezetőség ugyanakkor a kormányhoz kívánta a memorandumot eljuttatni, amely a közszabadságok teljességét, a statárium eltörlését követeli, továbbá titkos választójogot és új, tiszta választásokat sürget.

A belügyminiszter április 5-én bizonytalan időre betiltja a Népszavát; e lépéssel akarják visszakozásra késztetni az SZDP-t. A belügyminiszteri végzés nagy felháborodást vált ki, s a budapesti hírlapszedők megtagadják az összes újság kiszedését. Április 6-án egyetlen fővárosi napilap sem jelenik meg. A Pártvezetőség már nem léphet vissza az akciótól.

A Gyáriparosok Országos Szövetsége, nehogy a fél órára meghirdetett sztrájk nagyobb megmozdulássá fejlődjön, elhatározza, hogy április 7-én bezárják a gyárakat.

A Pártvezetőség küldöttsége 7-én délelőtt elindul a Parlamentbe, hogy átadja a miniszterelnöknek a memorandumot. A Körúton több ezres tömeg gyűlt össze, hogy kísérje a küldöttséget, de a rendőrség ezt megakadályozza. A tüntetők közül több százat előállítanak. A küldöttség tagjai elmennek a Parlamentbe, ahol Károlyi Gyula nagyúri gőggel kijelenti, hogy amíg a sztrájk tart, nem áll velük szóba, s az emlékiratot nem veszi át. A delegáció méltatlankodva fogadja a dölyfös elutasítást. Peyer a képviselőház aznap délutáni ülésén szeméreteti ezt a miniszterelnöknek, miközben magyarázkodik a nyomdászsztrájk miatt. Hangoztatja, hogy az a szedők spontán fellépése, amely már megszűnt volna, ha a gyárosok 7-én nem csukják be az üzemeket, mert „egyébként elhatározott dolog volt, hogy ezt a munkaszünetet befejezik”.

Az április 7-i megmozdulásban mintegy negyedmillió munkás vesz részt, a GYOSZ-hoz tartozó gyárakban általános munkaszünettel, a többi üzemben és műhelyben félórás leállással. Az akció kiterjed a fővárosra és a környéki helységekre, 24 városra és csaknem minden bányatelepre. Több mint száz nagy- és kisközségben is küldöttség viszi a memorandumot az előljáróságra vagy a főjegyzőhöz. A meg-

mozdulásokat a szakszervezetek és a Szociáldemokrata Párt helyi szervezetei rendezik.

A KMP és az ESZE azonnal bekapcsolódott az akcióba. A kommunisták arra törekednek, hogy az emlékirat átadása ne kis létszámú küldöttségek útján történjen, hanem tömegfelvonulás adjon nyomatékot a követeléseknek. Ez megfelel a tömegek tényleges hangulatának, cselekvési vágyának. A kommunisták elsősorban a szakszervezetekben tudnak bekapcsolódni az akcióba, de az SZDP szervezetei útján is, különösen a községekben. A küldöttséget sok helyen nagy tömeg kíséri, ezt kommunisták és szociáldemokraták együttesen szervezik. A memorandum csendes átadásából így tömegtüntetés, nem egy helyen véres összeütközés lett. Balmazújvároson és Nyírturán a csendőrgolyók embert öltek; két halottja és több sebesültje volt az összeütközéseknek.

Csepelen és Újpesten két-háromezres tömeg kísérte a küldöttséget a polgármesterhez, s onnan a Munkásotthonba vonultak. Kisebb méretű, de hasonló megmozdulás volt Rákospalotán és Pesterzsébeten is. A többi Pest környéki községben kis létszámú küldöttség adta át a memorandumot.

Tömegdemonstráció volt Nyíregyházán, Debrecenben, Hajdúnánáson, Berettyóújfalun, Karcagon, Hódmezővásárhelyen, Orosházán, Csongrádon, Kiskunfélegyházán, Szegeden, Dabason, Ózdon, Győrben, Szombathelyen. Több százan vettek részt a megmozdulásban még mintegy húsz községben, köztük Mezőberényben, Jászárokszálláson, Tiszalőkön, Tótkomlóson, Isaszegen. Nagybánhegyesen csaknem az egész falu felvonult és a puskatussal rájuk támadó csendőröket megfutamították; később a csendőrök 70 embert összeszedtek és véresre vertek. A balmazújvárosi összeütközést is az idézte elő, hogy a csendőrök puskatussal támadtak a tömegre, amely ellenállt. Nyírturán a csendőrség elhurcolta a küldöttség tagjait, s a falu népe megmozdult, hogy kiszabadítsa őket.

Az április 7-i akció nagy várakozást keltett a tömegekben, de a megmozdulást az SZDP vezetői gyorsan leszerelték. Véget ért a hírlapszedők sztrájkja; április 8-án már minden újság megjelent a betiltott Népszava kivételével. E napon az SZDP vezetősége Névtelen Újság címmel adott ki egy lapot időszaki kiadványként, de elkobozták. „Ha a sztrájk megszűnése után ez az elnémitás a jutalom – mondotta Buchinger a képviselőház április 8-i ülésén –, akkor miért kell-

jén a munkásságnak félnie a büntetéstől!?” Kijelentette, hogyha pártjának nem teszik lehetővé a tömegek informálását, „akkor annak nincs értelme, hogy mi itt abban a játékban, amelyet mint parlamenti játékosok űznek, részt vegyünk”. Rövidesen tárgyalások indultak a kormány és Peyerék között. A Népszava megjelenését április 19-től ismét engedélyezték, de az SZDP falusi szervezkedését továbbra is bénították.

Az április 7-i megmozdulás, az SZDP vezetőinek akarata ellenére, ismét a szociáldemokraták és kommunisták együttes fellépésének fontos eseményévé vált. A Népszava ezt megint a KMP elleni uszítással igyekszik leszerelni, s az ellenzék képviselőit ismét „Moszkva bérenceinek”, „felbérelt ügynököknek” nyilvánítja, várva, hogy a rendőrség csapjon le rájuk.

A KMP Központi Bizottsága 1932 májusi pléniumán foglalkozott az egységfrontért való további küzdelem kérdésével. Nem változtattott a csak „alulról való egységfront” politikáján, de módosította a vidéki SZDP-szervezeteken belüli munka taktikáját. Az április 7-i megmozdulások alkalmával ugyanis kitűnt, hogy ahol a kommunisták már előbb részt vettek a szociáldemokrata pártszervezetek erősítésében vagy maguk alakítottak helyi SZDP-szervezeteket, ott könnyebb a tömegekkel a kapcsolatot fenntartani. A KB úgy ítélte meg, hogy a vidéki SZDP szervezetekben vissza lehet szorítani a reformista vezetők befolyását, s állást foglalt e szervezetek erősítése mellett. A fővárosi SZDP-szervezetekkel kapcsolatban hangsúlyozta, hogy ezekben is fokozni kell a munkát, de nem a szervezetek erősítéséért, hanem csupán azért, hogy a jobboldali vezetők áruló politikáját jobban leleplezzék, a munkásokat a szociáldemokrata befolyás alól kiragadják. A KB továbbra sem értette meg, hogy e szervezetek erősítése is érdeke a munkásmozgalom egészének.

A KMP Központi Bizottsága helytelenül értékelte az SZDP budapesti kerületi pártszervezeteiben működő ellenzéki szociáldemokraták fellépéseit. Azt vette csak figyelembe, hogy a hangadók egy része kifejezetten álellenzéki, s a Pártvezetőséggel cinkosan összejátszik. Nem ismerte fel, hogy az ellenzékben mindenekelőtt bizonyos balra tolódás tapasztalható. Az elégedetlenség a szakszervezetekben is részben centrista ellenzékiiséget idézett elő. Hiba volt alábecsülni azt a lehetőséget, hogy a centrista felfogásúak nagy részével közös front

létesülhet. Ténylegesen – bár viták közepette – létre is jött bizonyos együttműködés velük Peyerék árulásainak leleplezésében.

A KMP szervezetei a szociáldemokratákkal való együttműködés kérdésében a párt hibás állásfoglalását a gyakorlatban részben kijavítják. Az SZDP tagsága és funkcionáriusainak nagy része szintén sokszor korrigálja vezetőik politikáját, és együttműködik a kommunistákkal. A Népszava antikommunista kirohanásait és provokációs fenyegetéseit nemegyszer éppen az váltja ki, hogy nem tudják teljes mértékben megghiúsítani a szociáldemokraták és a kommunisták közös fellépéseit.

*

1932 nyarán elkeseredett politikai harc bontakozott ki Magyarországon: kommunisták életéért, a statárium visszavonásáért folyt a küzdelem. A horthysta rendőrség kezei közé került Sallai Imre, Fürst Sándor, Karikás Frigyes, Killián György – a KMP Titkárságának tagjai –, valamint néhány társuk. Megrendítő volt letartóztatásuk híre, és fokozódott a megrendülés, amikor ismertté vált, hogy a kormány a lefogottak egy részét rögtönítélő bíróság elé állítja. Az uralkodó körök, hogy megfélemlítsenek mindenkit, aki a horthysta rendszer megdöntéséért küzd, elhatározták, hogy kommunistákat akasztanak.

Amint kitudódott, hogy a kormány statáriális merényletre készül, itthon és külföldön tiltakozó kampány indul. A nemzetközi akció fő szervezői a kommunista pártok, de részt vesznek benne a szociáldemokraták és a polgári értelmiség számos kiemelkedő képviselője is. E megmozdulás az előretörő fasizmus és az antifasiszta erők közötti harc részévé vált.

Legkiterjedtebb az akció Németországban. Különböző szervezetek, munkások és értelmiségiek csoportjai tiltakozó táviratokat és leveleket küldenek a magyar bírósághoz, a kormányhoz, illetve a követséghez. Felemelik szavukat olyan kimagasló személyiségek, mint Thomas Mann, Bertolt Brecht, Ludwig Renn, Ernst Toller, Anna Seghers.

Franciaországban az akciók során a magyar követség előtt heves tüntetést rendeztek. Léon Blum és Paul Faure is küldött a Francia Szocialista Párt nevében tiltakozó táviratot a magyar kormányhoz. Óvást emelt a készülő gáztett ellen Herriot francia miniszterelnök.

Felemelte szavát Sallai és Fürst védelmében Romain Rolland és Henri Barbusse, a nemzetközi békemozgalom e két kimagasló képviselője, továbbá André Gide és Louis Aragon.

Tiltakozó akció bontakozott ki Csehszlovákiában, Ausztriában és Romániában, kisebb méretű fellépés volt sok országban. Angliában a tiltakozók között volt a Független Munkáspárt elnöksége, továbbá H. G. Wells, Bertrand Russell, John Galsworthy, az amerikai tiltakozók között találjuk Upton Sinclairt.

A hazai megmozdulás erőteljesebb volt, mint a Rákosi-per idején. A KMP a statárium hírére Budapesten több kisebb tüntetést és gyárrak előtt röpgyűlést szervezett, nagy számban terjesztette röpiratait a készülő gyilkosság ellen, s tiltakozó fellépéseket, aláírások gyűjtését kezdeményezte. Néhány nap alatt több mint száz munkáscsoport küldött levelet több ezer aláírással: „Tiltakozunk az ellen – írják –, hogy osztályharcos munkásokat kivégezzenek azért, mert harcoltak a munkásság jogos követeléseier, a válság és a munkanélküliség ellen.” Követelik a lefogottak szabadon engedését.

A Vörös Segély felkérésére értelmiségiekből statáriumellenes bizottság alakult Vámbéry Rusztem polgári radikális ügyvéd vezetésével. Ez a bizottság szintén petíciós kampányt indított a rögtönítélő bíraskodás ellen; néhány nap alatt több ezer aláírást gyűjtött. Követelték, hogy Sallaiékat rendes bíróság elé állítsák.

A Népszava 1932. július 28-án hírül adja, hogy a Pártvezetőség elnöksége követeli a folyamatba tett statáriális eljárás megszüntetését és a statárium visszavonását. Elítéli a rögtönbíráskodást „az emberiség és a politikai okosság szempontjából”, mert az „az egész művelt világ felháborodását hívná ki”. Ugyanakkor elutasítják még a Vámbéryék által szervezett akció támogatását is, és aláírások gyűjtése miatt újabb kizárásokat eszközölnek a szakszervezetekben.

Miközben folyt a harc Sallai és Fürst életéért, az SZDP tiltakozó gyűléseket hívott össze és tartott az OTI-szolgáltatások leszállítása miatt! A statáriummal kapcsolatban viszont csak az uralkodó körök jobb belátására, „politikai okosságára” volt hajlandó apellálni, és szembefordult mindenféle tömegakcióval. Nemcsak tartózkodott minden ilyen kezdeményezéstől, hanem a mások által indított akciók szemérmetlen elgáncsolásának politikáját követte.

Július 29-én Sallait és Fürstöt vérbíróság elé állították, rövid bírósági komédia után halálra ítélték, és még aznap délután kivégezték.

A magyar munkásosztály két igaz harcosát, népünk a kommunizmus ügyéhez halálukig hű fiait vesztette el.

Budapesten még a déli órákban elterjedt a halálos ítélet híre, s olyan izgalmat váltott ki a munkások között, hogy több gyárban készek voltak azonnal tiltakozó sztrájkot kezdeni az ítélet végrehajtása ellen. A bizalmiak a szakszervezeti központhoz fordultak, hogy mit tegyenek, de ott lefújták a kirobbanni készülő akciót. E célból Peyerék segítettek terjeszteni azt a megtévesztő hírt is, hogy az ítéletet nem fogják végrehajtani. S egy-két óra múlva a kivégzés megtörtént.

Karikás Frigyes – aki 1931 végén francia emigrációból jött haza illegális pártmunkára – gyorsított tanács elé akarták állítani, hogy az vonja felelősségre a Tanácsköztársaság alatti tevékenységéért. Folytatódott a küzdelem a statárium ellen, Karikás megmentéséért.

A Népszavában Sallai és Fürst kivégzésének másnapján a Pártvezetőség „fölhívja az egész proletariátust, hogy fölháborodásának ellenére is minden külön akciótól tartózkodjon”. Nem ez volt Peyerék első szolgálata, amit a kommunistákat akasztó hóhéroknak tettek. Korvin Ottó és társainak kivégzésében mint az ellenforradalmi kormány résztvevői nyújtottak segédkezet, most mint a parlament ellenzéki pártja tették ugyanezt. Árulásukat azzal az ürüggyel próbálták mentetni, hogy a tiltakozó tömegmozgalom „csak az ugrásra kész reakciónak tenne szolgálatot”. El akarták hitetni a szociáldemokrata munkásokkal, hogy nem a tömegek aktív fellépése, hanem passzivitása szolgálhatja a reakció elleni harcot. Sikerült rávenniük a vezetésük alatt álló szakszervezeteket, hogy akadályozzák meg a tiltakozó akciók továbbfolytatását. Meghiúsították, hogy a hóhérok elleni harcban valóra váljon a magyar munkásság egységfrontja.

A KMP Központi Bizottsága július 30-án újabb röpiratot adott ki. „Sallai Imre és Fürst Sándor elvtársainkat – mondja a röpirat –, a magyar forradalmi harcosok legjobbjait legyilkolta a magyar fasisztus kormánya. Munkások milliói zárják örökre szívükbe őket.” A röplap hangsúlyozza, hogy a Kommunista Pártot semmivel sem lehet megfélemlíteni: „Tévedett a burzsoázia, tévedett a fasiszta kormány, tévedtek a szociáldemokrata vezérek, akik visszatartották a munkásokat attól, hogy megmentsek a legjobbakat. Két drága harcosunk halott, de él és győzni fog a Kommunisták Magyarországi Pártja a magyar proletariátus és szegényparasztság milliós sorainak

élén.” A röpirat szól arról, hogy a fasiszta hóhéruralom újabb merényletre készül, „akasztófára akarják juttatni Karikás Frigyes elvtársunkat is”, folytatni kell a harcot az ő megmentéséért.

Az SZDP és a szakszervezetek reformista vezetőinek ellenakciói miatt a tiltakozó fellépések korlátozottak maradtak, de nem szűntek meg. Augusztus közepén a KMP-t újabb veszteség érte: elfogták Poll Sándort. A statárium elleni hazai és nemzetközi küzdelem az ő életéért is folyt.

A tiltakozás ereje a horthysta uralkodó köröket arra szorította, hogy elálljanak a további statáriális eljárástól. Tudomásul kellett venniük, hogy a rögtönbíráskodással nem értek célt: a KMP-t nem lehet megfélemlíteni. A kommunisták minden veszéllyel szembenező bátorsága csak növelte a tömegek tiszteletét harcosai iránt, akik készek életüket is feláldozni eszméikért, népük felszabadításáért.

A KMP súlyos veszteségek árán, de sikerrel vívta meg harcát a statárium ellen, támaszkodva e küzdelemben a nép együttérzésére és a nemzetközi tiltakozó kampányra.

*

A Károlyi-kormány 1932 szeptemberében lemondott. Bukását az idézte elő, hogy helyzete a válság következtében tarthatatlanná vált, akárcsak egy évvel korábban a Bethlen-kormányé. De az ország állapota ekkorra még súlyosabbá, a társadalmi ellentétek még élesebbé váltak. Az uralkodó köröket aggasztotta az a széthúzás is, amely a kormány szűkülő táborában elhatalmasodott.

A nagytőkések és nagybirtokosok vezető csoportjai a válságos helyzetben a totális fasizmus irányában keresték a rendszer politikai megerősítésének útját. Gömbös Gyula hadügyminisztert nevezték ki miniszterelnöknek, s ő megtartotta a hadügyi tárcát is. Keresztes-Fischer maradt a belügyminiszter. Az új pénzügyminiszter Imrédy Béla lett, aki addig a Nemzeti Bank elnöke volt.

A Gömbös-kormány hatályon kívül helyezte a statáriumot, hogy terveihez kedvezőbbé tegye a politikai légkört. Nagy propagandával „Nemzeti Munkaprogramot” tett közzé. Ez egy 95 pontos deklaráció, tele általános szövegekkel és minden konkrétságot nélkülöző ígéretekkel. Szükségesnek nyilvánítja a kapitalista termelési rend „káros kinövéseinek” lenyesegetését s kijelenti, hogy elhárítják az útból

! ilag proletarijui egyesüljete!

A Kommunista Magyarországi Pártjának harc programja

Kiadja a
Kommunista Magyarországi Pártja
Budapest
1932

„a termelést akadályozó intézményeket”. Ez utóbbi jelzi, hogy napi-rendre akarják tűzni a szakszervezetek megsemmisítését, aminek ter-vét a Bethlen-kormány 1927-ben félretette. Hirdeti az „érdekkép-viseletek szerves, okszerű kiépítését”, vagyis a fasiszta korporációs rendszert, amely megfosztja a proletariátust saját önálló osztályszer-vezeteitől. Szól „a birtokmegosztás egészséges kialakításának elő-mozdításáról”, a kisbirtok „hiteligényeinek fokozottabb kielégítésé-ről”, az „olcsó és bőséges hitel előfeltételeinek megteremtéséről”, az iparcikkek „igazságos áralakulásáról”, az „egészséges kereskedelem támogatásáról”, a „belső tőkeképződés elősegítéséről”. Eme általá-nosságokkal szemben viszont nagyon konkrét a munkanélküli-segély elutasításában, mondván, hogy „elvi ellenségei vagyunk” a munka-nélküliség címén való segélyezésnek.

Gömbösék hozzáfogtak az Egységespárt átszervezéséhez, nevét Nemzeti Egység Pártjára (NEP) változtatták, és nagy propagandával szervezési kampányt indítottak. Olyan tömegpártot akartak létre-hozni, amelyre támaszkodva kiépíthetik a totális fasiszmus rendszerét. A NEP mellé egy korábbi fasiszta alakulat: a Nemzeti Munkaközpont felhasználásával munkástagozatot kezdtek szervezni.

Ebben az időben Magyarországon már tevékenykedtek hitlerista-nyilas politikai csoportok. Ekkor még csak a lumpenproletárok és egyéb deklasszált elemek közül szerezték híveiket, de arra törekedtek, hogy behatoljanak az elkeseredett kispolgári tömegekbe, sőt a mun-kások közé is. E célból nem fukarkodtak antikapitalista jelszavakkal sem; a kormány ellenzékeként léptek fel, és gátlástalan szociális de-magógiát űztek.

Három jobboldali irányzat versengett egymással, hogy melyikük tudja kiterjeszteni befolyását a munkásság körében: a keresztény-szocialisták, a Gömbös-féle Nemzeti Munkaközpont és a nyilasok. Mindhárman a szocialista szakszervezetek megsemmisítését kívánták, s mindegyik önmagát tekintette erre elhivatottnak.

*

1933 január első felében tartotta az SZDP XXIX. kongresszusát. Tanácskozásai során tiltakoztak az ellen, hogy az SZDP-szervezetek tevékenységét a hatóságok a falvakban megbénítsák s a városokban is

korlátozzák. A határozat „elszánt harcot” hirdet a Gömbös-féle korporációs tervek ellen.

A kongresszus ellenzéki küldötteit nem elégítették ki a radikálisan hangzó szavak, és tömegharcot sürgettek. Egyik képviselőjük, Gárdos Mária – bécsi emigrációból tért haza, ahol a Világosság-csoporthoz tartozott –, 21 társával együtt határozati javaslatot nyújtott be, amely tömegsztrájkok és tüntetések rendezését sürgeti, és állást foglal a nagybirtok kártalanítás nélküli kisajátítása mellett. Beszédében fellepett az ellen is, hogy Peyerék megtagadják az 1919-es proletárforradalmat. A csepeli pártszervezet is beterjesztett egy határozati javaslatot, amely a nagybirtok kártalanítás nélküli kisajátítását, „valamint a kisbirtokokat és a parasztházakat terhelő kölcsönök és adók törlését” követeli. A Pártvezetőség azonban keresztülvitte mindkét javaslat elutasítását.

A válság éveiben létrejöttek az SZDP budapesti kerületi pártszervezeteiben és egyes vidéki szervezeteiben is az ifjúsági csoportok, amelyeket a Pártvezetőség mellett működő Országos Ifjúsági Bizottság fogott össze. A KIMSZ ezekben az ifjúsági szervezetekben eredményes munkát végzett, s a legtöbb csoport vezetésében ott voltak a kommunista fiatalok. E szervezetekben peyerista és centrista, továbbá a különféle trockista frakciók befolyása alatt álló fiatalok is tevékenykedtek, a KIMSZ tagjai azonban a csoportok nagy részében megszerezték a vezetést, s megtartották vezető befolyásukat. Erősödtek a szakszervezeti ifjúsági csoportok is, amelyek többszöri felosztatás ellenére 8–10 szakszervezet budapesti helyi csoportjában rendszeresen működtek. E csoportok már a húszas években a KIMSZ állandó támaszaivá váltak. Létrehozásukért és működésükért a kommunista ifjűmunkások tettek a legtöbbet, s többségüket a KIMSZ tagjai vezették.

1933-ban szaporodnak a sztrájkok. A bérletörések elleni megmozdulások mellett kibontakozik a küzdelem a korábbi bércsökkenések visszavonásáért, a bérek emeléséért. Jelentősebb ezek közül néhány budapesti és vidéki textilgyár sztrájkja február–márciusban, három-ezer fővárosi és környéki bőripari munkás sztrájkja március végén és április elején, az újpesti famunkássztrájk júniusban. Júliusban a Ganzgyárak kizárják háromezer munkásukat, akik tiltakoztak a bedó szigorítása ellen. Legkiemelkedőbb a budapesti és környéki általános építőmunkássztrájk október–novemberben, amelyben tízezer munkás vesz részt.

Az európai munkásmozgalomban erősödnek az egységfronttörekvések. A fasiszmus németországi győzelme és további előretörésének veszélye mind a kommunista, mind a szociáldemokrata pártokat korábbi politikai irányvonaluk és taktikájuk felülvizsgálatára készíti. A Komintern Végrehajtó Bizottsága 1933 márciusában felhívást bocsát ki a világ munkásaihoz a fasisztaellenes proletár egységfront megteremtéséért. A kommunista pártokat arra hívja fel, hogy törekedjenek a szociáldemokrata pártok országos vezetőségeivel is megállapodásra jutni a közös akciók kifejtéséért.

A KMP Központi Bizottsága ekkor még nem kísérli meg, hogy egységfront-megállapodást javasoljon az SZDP vezetőinek. Ezt kilátástalannak tekinti. A párt szervezeteit azonban ösztönzi a helyi SZDP-szervezetekkel való akcióegységre. Ezekben a szervezetekben valóban erősödik az együttműködésre való törekvés. Attól vonakodnak, hogy az SZDP-központ tudta nélkül és tilalma ellenére külön helyi megállapodásokat kössenek a Kommunista Párt helyi szerveivel, viszont teret adnak szervezeteikben a kommunistáknak. Az együttműködés így gyakorlatilag erősödik.

Az SZDP vezetői ezt nagyon rossz szemmel nézik. Mónus Illés, akit ebben az időben bíztak meg az SZDP főtitkári teendőinek ellátásával, március végén körlevélben szólítja fel a szervezeteket, hogy szálljanak szembe azokkal, akik „egységfront mellett csinálnak hangulatot”. Azzal ijesztgeti őket, hogy a hatóságok „bolsevizmus ürügye alatt” jogcímet találhatnak a pártszervezet feloszlatására. Való igaz, hogy az adott körülmények között egyetlen SZDP helyi szervezet sem vállalhatja nyíltan az együttműködést a törvényen kívül helyezett Kommunista Párttal. Mónus ezt a körülményt használja fel arra, hogy a Pártvezetőség nevében tiltakozzon a kommunistákkal való *mindenféle* együttműködés ellen. A következőképpen érvel: „Nálunk az egységfrontról még beszélni sem lehet, mert ezzel elismerjük a bolsevik párt létjogosultságát. Nincs kikkel egységfrontot alkotni, mert nem ismerjük őket.”

Tudatos megtévesztés ez, hiszen ismerik a Kommunista Párt nem egy börtönviselt harcosát, ismerik a szakszervezetekben és a szocialista kultúrszövetségben dolgozó kommunisták nagy részét, vagy akiket éppen kommunista magatartásuk miatt kizártak, a hatóságok előtt denunciáltak, nemegyszer a Népszavában személy szerint is támadtak. Azt is jól tudják, hogy ha valóban akarnak valamilyen együttműkö-

dést, az emigrációban élő Böhm Vilmos és társai útján akár diszkrét formában is kapcsolatba léphetnek a KMP Központi Bizottságával. De ők idegenkedve nézik azt is, ha más szociáldemokrata pártok komolyan mérlegelik az akcióegység szükségességét. Az SZDP e politikája nagyon nehezé tette Magyarországon az egységfrontért való harcot.

A KMP politikájában 1933 nyarán fontos taktikai változás történik: módosul a legjelentősebb legális munkásszervezetekben, a szakszervezetekben való munka irányvonala. A Központi Bizottság – a Komintern javaslatára – szakít a külön illegális vagy féllegális vörös szakszervezetek alakítására való törekvéssel és kiadja a jelszót: Be a szakszervezetekbe! Ezt örömmel fogadja a KMP tagsága, és találkozik a szociáldemokrata szakszervezeti funkcionáriusok nagy részének rokonszenvével.

Két szakmában, az építők és a bőripariak között működik néhány száz tagot tömörítő féllegális ellenzéki szakszervezet. 1933 őszén tárgyalások indulnak az építőmunkás szövetség vezetősége és a baloldal képviselői között. Ennek eredményeként megállapodnak a külön ellenzéki szakszervezet megszüntetéséről, tagjaiknak a szakszervezetbe való visszatéréséről, illetve a kizártak visszavételéről. Az 1933 őszi építőmunkássztrájk előkészítésében – amit a KMP építőmunkás pártcsoportja irányított – elsőrendű szerepe volt annak, hogy a szakszervezeti egység helyreállt. Ezt követően hasonló megállapodás született a bőripari szakszervezet vezetősége és a baloldal között.

*

A gazdasági válság 1933 második felében túljutott mélypontján; az ipari termelés emelkedett, bár igen kismértékben. 1931–1932-ben, amikor a rendszer politikai válsága különösen súlyos, az objektív helyzet a fasiszta diktatúra megbuktatásához leginkább érett volt, a forradalom győzelmének szubjektív feltételeit nem sikerült létrehozni. Az 1930. szeptember 1-i megmozdulásban, a sztrájkok és munkanélküli akciók egész sorában, az 1932. április 7-i akcióban, a statárium elleni küzdelemben a proletariátus és a falusi szegénység nagy tömegei léptek fel a tőkés-földbirtokos kizsákmányolás és a fasiszta diktatúra ellen. Kommunisták álltak a küzdelem első soraiban, közösen szervezve a harcot a baloldali szociáldemokratákkal. Nem sikerült azonban létrehozni olyan egységfrontot, amely képessé tehetné volna a proleta-

riátust erőinek szilárd összefogására és a többi dolgozó osztállyal szövetségben a fasiszta rendszer megbuktatására.

Nem sikerült megteremteni a proletariátus harci egységét, mert az SZDP vezetői féltek a forradalomtól, elutasították a közös küzdelmet a kommunistákkal, a rendőrséggel is együttműködtek, hogy megakadályozzák a szakszervezetekben a forradalmi irányzat felülkerekedését. Gátolták a munkásság forradalmi egységének megteremtését a KMP politikájának szektás hibái is, amelyek különösen 1930–1931-ben hatalmasodtak el.

A KMP elpusztíthatatlan erőnek bizonyult. Összeforrott a proletariátus és a szegényparaszság tömegeivel, megvédte jelentős pozícióit a szakszervezetekben, a szocialista ifjúsági csoportokban és kultúrszövetségekben. A párt politikáját némileg helyesbítette a KB 1932 májusi plénuma, amely felhatalmazta a kommunistákat, hogy segítsék az SZDP vidéki szervezeteinek erősítését, s maguk is kezdeményezzék SZDP-szervezetek alakítását. A KMP politikájának további jelentős módosítása az 1933 nyarán bekövetkezett fordulat a szakszervezeti munkában, a külön vörös szakszervezetek szorgalmazásának feladása. E módosítások kezdő lépések a párt politikájának felülvizsgálatában, a helyesebb politikai irányvonal és taktika kidolgozásában.

KÜZDELEM A TOTÁLIS FASIZMUS
ÉS A HÁBORÚ ELLEN.
A MÁSODIK VILÁGHÁBORÚ KITÖRÉSE.
A MUNKÁSEGYSÉGFRONT ÉS A NÉPFRONT
1934—1941

A nagy világgazdasági válságot a tőkés országokban a gazdasági élet lassú javulása követi. Az Egyesült Államokban az ipari termelés 1937-ig a válság mélypontjához viszonyítva 71 százalékkal emelkedik, de alatta marad az 1929. évinek. A francia ipar 1937-ig a válság előtti szint 83 százalékat éri el, Anglia ipara pedig 24 százalékkal meghaladja azt. 1938-ban mindhárom államban és még sok más országban visszaesik az ipari termelés, új válság bontakozik ki.

A német és a japán imperializmus gyors ütemben készülődik a világ újrafelosztására, felfuttatja a haditermelést, s ez háborús konjunktúrát teremt. A német ipar termelése ennek révén 1936-ban eléri és 1938-ban 23 százalékkal meghaladja a válság előtti. A japán ipar, a meghódított Mandzsúria erőforrásaira is támaszkodva, 1937–1938-ban több mint 70 százalékkal szárnyalja túl az 1929. évi szintet. Ezekben az országokban a gazdasági konjunktúra a pusztító eszközök felhalmozásából ered, s háborús veszedelem növekedése kíséri. Hasonló a helyzet Olaszországban, amelynek kormánya 1935 őszén háborút indít Abesszinia ellen, elfoglalja az országot és további háborús terveket sző. Az olasz ipar azonban 1938-ig a hadikonjunktúra ellenére sem éri el teljesen a válság előtti termelési szintet.

Ezekben a veszélyekkel terhes években a Szovjetunióban folytatódik a szocialista társadalmi rend általános fejlődése. A szovjet állam, a népek rokonszenvét élvező békepolitikát követve s az imperialista hatalmak közti ellentéteket is kihasználva, hosszabb békés időszakhoz jutott, s ezt hatalmas szocialista ipar kifejlesztésére használja fel. Ipari termelése 1938-ban az 1929. évinek közel ötszörösét éri el. Ez döntő szerepet játszik a szocialista állam gazdasági erejének és védelmi képességének növekedésében.

A szovjet társadalom vezető osztálya: a munkásosztály létszámban is,

politikai tapasztalatokban is nagy fejlődésen ment át, s pártját követve óriási társadalomátalakító munkát végzett. A falvakban a kolhozrendszer megszilárdult, a parasztság szövetkezeti osztállyá alakult. Kifejlődött az új szovjet értelmiség, amely a munkásosztály kommunista eszméit magáévá téve, növekvő szerepet tölt be az új társadalom sokoldalú fejlődésében.

A két rendszer harcában a Szovjetunió ismételten bebizonyította a szocialista rendszer nagy fölényét a válságokkal és háborúkkal terhes s a gyarmati népek százmillióit kizsákmányoló kapitalista rendszer felett.

Nemzetközi helyzet 1934–1939-ben

A tőkés hatalmakat nyugtalanítja a Szovjetunió fejlődése és növekvő befolyása a nemzetközi életben. Egymás közötti ellentéteik azonban nem mérséklődnek, hanem fokozódnak. Ebben különleges szerepet játszik a német revansizmus erősödése. A német monopóliumok, amelyek Hitleréket hatalomra segítették, világuralmi terveket szőnek, elsősorban Európa leigázására törnek. Eközben nagy propagandával hirdetik és hangoztatják a nyugati hatalmak előtt, hogy hajlandók az egész kapitalista világ érdekében felkészülni a szovjetellenes háborúra.

Németország háborús tűzfészekké válik.

Hitlerék partnereket keresnek. Szövetséget ajánlanak Olaszországnak, amely a Földközi-tenger, Afrika és a Balkán térségében akar terjeszkedni. Segítséget ígérnek a magyar uralkodó köröknek is revans-terveik részleges megvalósításához, ha az országot ismét a német imperializmus háborús szekeréhez kötik. A fasiszta blokk kialakulásának eleinte útjában áll Hitlerék igénye Ausztriára, amelyet Olaszország – a német túlsúlytól is félve – saját befolyása alatt akar megtartani.

Ausztriában 1933 márciusában a fasiszta Heimwehr kormányra került. Az osztrák köztársaság elnöke, Hindenburg példáját követve, kinevezte a szélsőreakciósok kormányát, amelynek útját a Keresztényszocialista Párt egyengette. Ez a kormány 1933 májusában törvényen kívül helyezte a Kommunista Pártot, és több intézkedést tett a Szociáldemokrata Párt pozícióinak meggyöngyítésére, a munkásság szervezeteinek szétzúzására. Újabb és újabb támadásai 1934 februárjában kiváltották az osztrák proletariátus védelmi alakulatának, a Schutzbund-

nak általános fegyveres ellenállását. A Schutzbund szociáldemokrata vezetői azonban a munkásság harcát a proletárnegyedekben való védekezésre korlátozták, visszarettentek attól, hogy ellentámadásba vigyék a vezetésük alatt álló igen jelentős munkáshadsereget. A kormány összpontosította a számára megbízható katonai és rendőri erőket, valamint a Heimwehr-alakulatokat a felkelők ellen, és ágyútűzzel verte szét a több napon át hőiesen védekező proletárokat. Szétzúzták a Szociáldemokrata Pártot és a szocialista szakszervezeteket.

Az olasz és a magyar kormány az osztrák kormánnyal szoros együttműködést létesített, és erről 1934 márciusában hivatalos megállapodást kötöttek. Az olasz–osztrák–magyar szerződés három fasiszta állam összefogása. Célja, hogy együttesen védekezzenek a német túlsúly ellen és késleltessék az anchlussot, továbbá összehangolják kísérleteiket a hitlerista Németországgal való megegyezésre. Ez utóbbit különösen a magyar kormány szorgalmazza. Hitlerék ekkor meggyorsítják kiterjedt ausztriai ügynökségük puccskészülődéseit, és 1934 júliusában az osztrák náci megkísérlik magukhoz ragadni a hatalmat. A puccsot leverik, Ausztria hitlerista bekebelezése még nem sikerül.

A nyugati hatalmak arra törekednek, hogy elhárítsák a német támadás veszélyét saját országaik felől. A realisabban gondolkodó politikusok látják, hogy ezt csak úgy lehet elérni, ha minden irányban elzárják a hitlerista agresszió útját, s e célból keresik az együttműködést a Szovjetunióval. A szovjetellenes háborút sürgetők viszont arra törekednek, hogy Kelet felé tereljék a német agressziót.

Németország még 1933 őszén kilépett a Népszövetségből, egyben véget vetett a fegyverkezése feletti minden további ellenőrzésnek, s ezt a nyugati hatalmak tudomásul vették. Japán már korábban otthagya a Népszövetséget, mert kényelmetlen volt számára, hogy az – Kína panaszára –, bár csak semmitmondó nyilatkozatban, de elítélte a japán agressziót.

A revánsháború miatt aggódó országok egyre nyugtalanabbul figyelik a német fegyverkezést. A szovjet kormány a kollektív biztonsági rendszer létrehozását szorgalmazza. 1934 szeptemberében a Népszövetség 30 tagállama üzenetet intéz a Szovjetunióhoz, felkérve, hogy lépjen be a nemzetközi szervezetbe és annak keretén belül működjön közre a béke biztosítását célzó erőfeszítésekben. A Szovjetunió eleget tesz a kérésnek; ezt követően a Népszövetség fórumain is hallatja szavát, és előterjeszti javaslatait a béke megóvására.

1935 márciusában Németország – a versailles-i békeszerződés tilalma ellenére – bevezeti az általános hadkötelezettséget. A nyugati hatalmak ezt is tudomásul veszik. A franciák aggodalma azonban nő, s 1935 májusában megkötik a francia–szovjet kölcsönös segélynyújtási egyezményt.

Az angol kormány európai politikájában dominál a törekvés: hagyni Hitleréket felfegyverkezni, hogy megindíthassák a szovjetellenes háborút. 1935 júniusában angol–német flottaegyezményt kötnek, melyben az angol kormány nagyarányú német flottaépítéshez járul hozzá.

Mindez bátorítja az olasz agresszorokat is. 1935 októberében az olasz seregek Abesszíniára törnek. Abesszínia a Népszövetség tagállama, és segítséget kér a támadók ellen. A nagyhatalmak közül a Szovjetunió az egyetlen következetes támogatója a kérésnek. A Népszövetség az agressziót elítéli, de Anglia és Franciaország – az olaszokkal való meg egyezés reményében – meghiúsít minden hatékony rendszabályt, amely az olasz fasisztákat visszakozásra kényszeríthetné. Biztosítják az olasz katonai szállítmányok részére a Szezei-csatorna szabad használatát. A Hitler-kormány messzemenően támogatja Olaszország abesszíniai hadjáratát, hogy ennek fejében szorosabb együttműködést teremtsen vele a nyugati hatalmakkal szemben. A hőiesen küzdő, de modern fegyverekkel nem rendelkező abesszin népet több hónapig tartó szívós ellenállás után leigázzák. Eltűnik az utolsó független állam Afrikában.

A német hadsereg 1936 márciusában bevonul a Rajna menti övezetbe, amelyet a francia és az angol megszálló csapatok 1930-ban ürítették ki azzal a feltétellel, hogy az demilitarizált terület marad. A nyugati hatalmak beletörődnek ennek az egyezménynek a felrúgásába is.

Spanyolországban 1936 februárjában demokratikus kormány kezébe kerül a hatalom. A nemzetközi reakció terveit ez nagyon megzavarja, s a fasiszták 1936 júliusában német és olasz támogatással polgárháborút robbantanak ki. Német és olasz légikötelékek, tüzérségi, harckocsi- és egyéb alakulatok avatkoznak be, hogy megdöntsék a demokratikus rendszert. Az angol és a francia kormány a „be nem avatkozás” politikáját hirdeti meg, azzal az indokkal, hogy el akarja kerülni a katonai konfliktust a fasiszta hatalmakkal. Valójában beavatkoznak a harcba – a spanyol nép ellen. Azt hirdetik, hogy minden külföldi segélynyújtást meg akarnak gátolni, és blokádyűrűt vonnak a harcoló Spanyolország köré. A Szovjetunióból küldött segítség eljuttatását valóban

gátolják, viszont a német–olasz utánpótlás Portugálián át és egyéb úton is akadálytalanul özönlik Francóék és a német–olasz intervenció-sok seregeihez. A spanyol nép, amely a nemzetközi proletariátus áldozatkész támogatását élvez, 33 hónapig áll ellen a mind nagyobb túlsúlyra jutó fasiszta haderőnek. 1939 márciusában a hőiesen küzdő Spanyol Köztársaságot a nemzetközi reakció eltiporja.

A spanyolországi intervenció idején, 1936 októberében létrejött a „Berlin–Róma tengely”, az európai fasiszta hatalmak agresszív katonai tömbjének alapja. A német és a japán kormány pedig 1936 novemberében megkötötte a hírhedt „antikomintern paktumot”. Agresszív blokkjukat azért nevezik így, mert a nyugati hatalmak előtt azt kívánják hangoztatni, hogy szovjetellenes háborúra készülnek. A náci Németország azonban előbb a gyengébb európai országok leigázására tör, hogy azok erőforrásainak megszerzése után indítsa meg a szovjetellenes háborút; a japán imperialisták pedig mindenekelőtt Kínát akarják meghódítani. Az agresszorok szorosabb együttműködésre léptek, hogy kirobbantsák az új világháborút és felosszák egymás között a világot.

A japán hadsereg 1937 júliusában újabb hadjáratot indít Kína ellen, elfoglalja Sanghajt, Nankingot (Kína akkori fővárosát), Pekinget, Kantont és az ország igen nagy területét. Kína ellenáll, s a hódítók hosszas háborúba bonyolódnak.

1937 novemberében Olaszország is csatlakozik az antikomintern paktumhoz. Ekkor már feladja ellenállását az Anschlusszal szemben. A hitlerista hadsereg pedig 1938 márciusában elfoglalja Ausztriát. A nyugati hatalmak ezt is tudomásul veszik, bár előzőleg szavatolták az osztrák függetlenséget.

1938 szeptemberében Anglia és Franciaország megkötötte a fasisztákkal a szégyenletes müncheni egyezményt, amelyben hozzájárulnak ahhoz, hogy a hitlerista hódítók megsemmisítsék a polgári demokratikus Csehszlovákiát. Martalékul dobják nekik Ausztria után Csehszlovákiát is. Eközben azt hirdetik, hogy a békét hosszú időre megmentették, mert „jóllakatták” a zsákmányra éhes hitlerista fenevadat.

A náci hatalomra kerülése a német népet a legsötétebb elnyomatás állapotába vetette vissza, és megnövelte a polgári demokratikus államokat fenyegető fasiszta veszélyt. A demokratikus szabadságjogok védelme, a politikai jogok visszaszerzéséért, illetve kiterjesztéséért való harc az európai proletariátus hosszabb időre szóló központi feladatává vált.

A német munkásosztályt ért súlyos vereség és az általános európai helyzet megváltozása, a fasisztaellenes egységfront útjának keresése készítette a kommunista pártokat és a szociáldemokrata pártok egy részét korábbi politikájuk felülvizsgálatára. A kommunista pártok részéről ehhez arra volt szükség, hogy a polgári demokratikus szabadságjogok védelméért és kiszélesítéséért való harcot hosszabb időszak központi feladatának tekintsék; a szociáldemokrata pártok részéről pedig arra, hogy mindenekelőtt a kommunistákkal való közös frontban, a munkásosztály önálló politikai harcának erősítésében lássák az eredményes fasisztaellenes küzdelem fő feltételét, nem pedig a liberális és konzervatív burzsoá pártokkal való alkudozásban.

A hitleristák 1933 utolsó hónapjaiban Lipcsében provokációs pert rendeztek a Reichstag épületének felgyújtásával vádolt kommunisták ellen. Georgi Dimitrovot, a Bolgár Kommunista Párt egyik vezetőjét – aki illegálisan Németországban tartózkodott –, tették a per fő vádlottjává. Nyilvános tárgyalást tartottak abban a reményben, hogy a vádlottakat megfélemlíthetik, és a bírósági színjátékot a kommunistaellenes kampány erősítésére használhatják fel. Dimitrov azonban halálmegvető bátorsággal verte vissza a vádat, kiállt a fasisztaellenes összefogásért, és nagy erővel védelmezte a kommunizmus eszméit. Az utolsó szó jogán elmondott beszédét így fejezte be: „A történelem kereke előre mozog – Szovjet-Európa felé, a Szovjet Köztársaságok Világszövetsége felé! S ezt a kereket, amelyet a proletariátus forgat a Kommunista Internacionálé vezetése alatt, semmiféle irtórendszárbállyal, börtönbüntetéssel, halálbüntetéssel mozgásban feltartóztatni nem lehet. Ez a kerék forog, és forogni fog a kommunizmus végső győzelméig.”

A lipcsei per idején a nyugat-európai kommunista pártoknak sikerült széles nemzetközi antifasiszta együttműködést teremteni a Reichstag

igazi felgyújtóinak leleplezésében, Dimitrov és társainak védelmében. E nagy politikai megmozdulás jelentős szerepet töltött be a fasisztaellenes egységfront fejlődésében. Dimitrov olyan erkölcsi és politikai győzelmet aratott, a provokációs vád annyira lelepleződött a világ közvéleménye előtt s a nemzetközi tiltakozás olyan széles hullámokat vert, hogy a hitlerista bíróság kénytelen volt Dimitrovot és társait felmenteni s Németországból kiengedni.

Az európai kommunista pártok közül a francia párt tudja először nagy sikerrel érvényesíteni az egységfront-politikát.

1934. február 6-án a francia szélsőreakció polgárháborús alakulatai, a tűzkeresztesek, Párizsban fegyveres tüntetést rendeznek fasiszta kormányzat létrehozásáért. Ez kiváltja a francia munkásosztály felháborodását és tömegfellépéseit. A Kommunista Párt hívó szavára Párizs proletariátusa február 9-én hatalmas tüntetést rendez. A párt felszólítja a munkásságot, hogy készüljön általános politikai sztrájkra a fenyegető fasiszta veszély elhárításáért.

A Francia Szocialista Pártot is aggasztja a veszély, de vezetői vonakodnak közös akciót indítani a Kommunista Párttal. A mozgásba lendült munkástömegek nyomására, s hogy a kezdeményezést magukhoz ragadják, február 12-re kitűzik az általános sztrájk időpontját. A Kommunista Párt azonnal csatlakozik ehhez. Február 12-én négy és fél millió munkás teszi le a szerszámot a demokratikus szabadságjogok védelmében.

E megmozdulás igen nagy visszhangot kelt az egész francia népben, és elősegíti a proletáregység továbbfejlődését. Az a tragédia, amely ugyanebben az időben az igen jól szervezett és harcra kész osztrák proletariátust a szociáldemokrata vezetők kapituláns politikája következtében érte, újabb figyelmeztetés, mely hatékonyabb fellépésre készíti az egységfront híveit a Francia Szocialista Pártban is. Az FKP és az FSZP mind több helyi szervezete lép szoros együttműködésre. Március-június havában antifasiszta gyűlések és tüntetések egész sora zajlik le országszerte.

A Francia Kommunista Párt 1934 júniusában konferenciát tart, amely a fasisztaellenes akcióegység továbbfejlesztését jelöli meg legfontosabb közvetlen feladatként. Megállapítja, hogy le kell leplezni a polgári demokrácia reakciós elfajulásának folyamatát, amely utat nyit a fasizmusnak, s ugyanakkor állhatatosan védeni kell mindazokat a demokratikus jogokat, amelyeket a néptömegek kiharcoltak. A pol-

gári demokratikus jogok védelmében az FSZP és az FKP között az elvi különbség abban van – hangsúlyozza a konferencia –, hogy a Szocialista Párt a demokrácia és a köztársaság védelmének ürügyén a burzsoá diktatúra védelméig jut el, a Kommunista Párt viszont azért küzd a néptömegek demokratikus jogaiért, hogy jobban megszervezhesse erőiket a burzsoázia diktatúrája ellen. Az elvi felfogás és a politikai célok e nagy különbsége ellenére is lehetséges és szükséges a két párt akcióegysége a demokratikus jogok védelméért, a fasiszta veszély elhárításáért.

Az FKP Központi Bizottságának 1934 júliusában sikerül megállapodást kötni az FSZP országos vezetőségével a politikai együttműködésről. Ez nemcsak a franciaországi politikai élet, hanem az egész európai munkásmozgalom nagy jelentőségű eseménye.

A II. Internacionálé 1933 márciusi határozata kimondta, hogy a szociáldemokrata pártok ne folytassanak közvetlen tárgyalásokat a kommunista pártokkal az akcióegységről. A Francia Szocialista Párt, amikor együttműködésre lép a Kommunista Párttal, túlteszi magát ezen a határozaton. Az illegálisan működő olasz és osztrák szociáldemokrata pártok szintén elfogadják a kommunista pártok együttműködési javaslatát. Fejlődik az akcióegység Spanyolországban és más országokban is.

1934 őszén Spanyolország nagy politikai harcok színtere; az asztúriai bányavidéken fegyveres felkelés robban ki a reakciós kormányzat ellen. A Komintern október 13-án felhívással fordul a II. Internacionáléhoz, hogy pártjaik együttes akciókkal siessenek a spanyol munkásság segítségére. A II. Internacionálé elutasítja a javaslatot. Néhány párt e döntés ellen kisebbségi nyilatkozatot ad ki, melyben állást foglal amellett, hogy meg kellene próbálni az együttműködést a két Internacionálé között. E nyilatkozatot a francia, a spanyol, az olasz, az osztrák, a svájci és az egyik lengyelországi szociáldemokrata párt: a Bund képviselői írták alá. Fellépésük lényeges megnyilvánulása annak, hogy a fasisztaellenes akcióegység gondolata tért nyer a szociáldemokrata pártokban is.

*

A magyar proletariátus küzdelmeit is jelentősen befolyásolja a nemzetközi helyzet megváltozása, a nemzetközi munkásmozgalom fejlődése és természetesen a magyarországi helyzet alakulása.

A gazdasági élet 1933-tól Magyarországon lassan javul. A gyár- és bányaiparban, valamint a kisiparban dolgozók – munkások, alkalmazottak, önálló kisiparosok – együttes létszáma 1933-ban 571 ezer, s ez 1935-ben 627 ezerre, 1938-ban 771 ezerre emelkedik. E kétszázezres növekedésből 165 ezer a munkások és alkalmazottak, a többi az önálló kisiparosok számának emelkedése, mely elérte a 180 ezret.

A városi munkanélküliek száma, mely a válság mélypontján elérte a negyedmilliót, 1938-ra mintegy 60–65 ezerre csökken.

A foglalkoztatott ipari munkások közel kétharmada dolgozik 1938-ban a gyár- és bányaiparban. A kisiparban dolgozó munkások és önálló kismesterek együttes létszáma azonban, 180 ezer önálló kismestert is beleértve, meghaladja a gyár- és bányaiparban dolgozókéét. A kisipar társadalmi jelentősége tehát továbbra is igen nagy. A gyár- és bányaipar termelési értéke viszont négyszerese a kisiparénak.

Az ipari termelés az 1929. évi szintet 1937-ben néhány százalékkal meghaladja, és 1938-ban valamelyest tovább emelkedik. A külkereskedelmi forgalom 1938-ig a válság mélypontjához viszonyítva másfélszeresére nő. Magyarország külföldi adóssága 1938-ra az 1931. évi 4,3 milliárdról 2 milliárd pengőre csökken. Ebben szerepet játszik a törlesztés, valamint az, hogy a válság éveiben esett a külföldi pénznemekben felvett kölcsönök aranyértéke, mert a nemzetközi vám- és valutaháború folyamán az angol fontot is, a dollárt és más valutákat is leértékelték.

A Gömbös-kormány politikájának egyik fő jellemvonása az a törekvés, hogy a válságból való kilábalás és a katonai készülődések terheit minél nagyobb mértékben a dolgozókra hárítsa. E célból akarja lehetetlenné tenni a proletariátus minden szervezett ellenállását. A munkásosztály politikai küzdelmének homlokterébe a totális fasiszta rendszer bevezetésének Gömbös-féle terve és a növekvő háborús veszély elleni harc került.

A tőkések bérletörő kísérletei a gazdasági helyzet javulása ellenére sem szűnnek meg. A munkásság védekezik a bedó szigorítása és kiterjesztése, valamint a bérletörések egyéb formái ellen; szaporodnak azok a bérmozgalmak is, amelyek a válság előtti bérszint visszaszerzéséért indulnak. Ezek eredményeként a reálbérek 1938-ig 10–12 százalékkal emelkednek, de a válság előttitől még elmaradnak.

A bérmozgalmak sorozatát 1934-ben a Lóden Posztógyár és a Soroksári Textilgyár munkásainak január–februári sztrájkja nyitja meg.

Több mint 1200 munkás hagyta félbe a munkát, tiltakozásul a bedő ellen. Más textilgyárakban is sor kerül kisebb sztrájkokra. Márciusban több ezer budapesti és környéki cipésmunkás, május–júniusban közel ezer újpesti és rákospalotai famunkás, június–augusztusban több száz nemesfémipari munkás sztrájkol béremelésért s a munkaidő csökkenéséért. A bányászmozgalmak közül kiemelkedik ezer Pécs környéki bányász ötnapos föld alatti éhségsztrájkja októberben a korábbi bércsökkentés visszavonásáért és téli segélyért. November–decemberben a pápai Perutz Szövő- és Fonógyár 800 munkása sztrájkol a bedő miatt.

A KMP és a szakszervezeti ellenzék szerepe a bérmozgalmak előkészítésében és a spontán kirobbant munkásfellépések segítésében jelentősen nő. A párt szolidaritási akciókat szervez a sztrájkolók támogatásáért. Különböző gyárak és szakmák küldöttsége keresi fel a harcban állókat, bátorítják őket, részt vesznek a sztrájkórságban. Pénzt és élelmiszert gyűjtenek, ami erősíti a munkások ellenállását a vállalkozók kiéheztetési kísérleteivel szemben. A szolidaritási akció a sztrájkmozgalom továbbfejlődésének fontos tényezője.

A KMP befolyása a bérharcokban azért nőtt meg, mert megvalósította a „be a szakszervezetekbe” jelszót és sikerrel kapcsolta össze a napi harcokat a szakszervezetek védelmével.

A szakszervezeti ellenzék útján a KMP jelentősen megnövelte legális működési lehetőségeit. Az ellenzéki bizottság mind több szervezetben a baloldal elismert képviselője lett. Tekintélyét csak növeli a bérharcokban betöltött szerepe. A sztrájkok során az ellenzék közreműködésével olyan sztrájkbizottságok létesülnek, amelyekben kommunisták és szociáldemokraták együttesen vesznek részt. Az építők szervezetében a baloldal kezébe került a budapesti festő, kőműves és ács szakosztály, továbbá több környéki és vidéki helyi csoport vezetése; kommunisták és velük szorosan együttműködő szociáldemokraták bejutottak más szakosztályok vezető szerveibe is. Hasonló a KMP befolyása a bőrös szakszervezetben. A baloldal kezében van a nemesfémes szakszervezet vezetése. Jelentős az ellenzék befolyása a fások, az élelmésziesek, a szabók, a villamosalkalmazottak, a vegyészek, a textilesek, valamint a magántisztviselők és a kereskedelmi alkalmazottak szervezetében. A vasas szakszervezetben, mely legyöngülése ellenére is legfontosabb tömegszervezete a proletariátusnak, az ellenzék befolyása gyenge. Hasonló a helyzet a bányász szövetségben is,

ahol nem sikerült visszaszerezni azokat a pozíciókat, amelyeket a kizárások és rendőri lefogások, valamint az illegális vörös szakszervezetek alakítását célzó sikertelen kísérletek miatt a párt 1929 után elvesztett. A peyerista politikából kiábrándult munkások tömegével hagyták ott a szervezeteket, és nehéz feladat volt őket visszavinni.

A KMP a felvilágosító és szervező munka elősegítéséért folytatja küzdelmét a legális sajtóért, az ESZE útján. Az előző évekhez hasonlóan 1934-ben is sikerült esetenként megjelentetni az egyes szakmák ellenzéki lapjait, az ESZE központi tanácsa újságjának egy-egy számát, egy-egy röpiratát. A rendőri nyomás azonban fokozódik; nemcsak a felelős kiadóként szereplő elvtársakat fogják le – ők a felelős kiadó feladatát elvállalva tudták, hogy a letartóztatást aligha kerülhetik el –, hanem megfenyegették a kis nyomdák tulajdonosait is a rendelés elvállalásáért. Ilyen módon 1935-ben meggátolják a szakszervezeti ellenzék lapjainak legális megjelenését.

Az ESZE a szakszervezeti mozgalom jelentős tényezőjévé vált. A szakszervezeti baloldal fejlődését azonban továbbra is nehezítik a szektás hibák, amelyek megmaradtak a KMP politikájában. Még nem tűnt el az a helytelen nézet, amely tagadta, hogy a reformista szakszervezeteket osztályharcossá lehet tenni és kétségbe vonta, hogy a baloldali erők megszerezhetik e szervezetek vezetését. A KMP Központi Bizottsága 1933 nyarán úgy vélte, hogy a párt tömegbefolyását az biztosíthatja, ha a szakmai szövetségekben a tagság minél nagyobb részét felölelő külön ellenzéki szervezetek működnek. Ilyen feladatot állított a szakszervezetben működő pártcsoportok és az ESZE elé, de ez megoldhatatlannak bizonyult.

A Központi Bizottságban 'e kérdésről 1933 végén vita támadt. A Komintern tanácsa alapján a KB végül is egységesen megállapította: helytelen kétségbe vonni annak lehetőségét, hogy az ellenzék a reformista szakszervezeteket a forradalmi osztályharc szervezeteivé változtassa. A KB ugyanakkor változatlanul amellettt volt, hogy a tagság minél nagyobb részét külön ellenzéki szervezetekbe tömörítsék. A szakszervezetek kommunista csoportjai viszont nagy létszámú ellenzéki szervezetek nélkül érték el, hogy számos szakosztályban és helyi csoportban baloldali vezetőséget választottak. Ezeken a helyeken a külön ellenzéki szervezetek kiépítése lekerült a napirendről.

A proletár-egységfront nemzetközi fejlődése, különösen a franciaországi akcióegység nagy sikere a magyar munkásságot is ösztönözte

VASAS

Kiadja az Oszályharcos Vasas Ellenzék Szerkesztőbizottsága

ÚJ ÉPÍTŐMUNKÁS

AZ ELLENZÉKI ÉPÍTŐIPARI MUNKÁSOK LAPJA

BŐRŐS ELLENZÉK

A SZAKSZERVEZETI ELLENZÉK ÚJSÁGJAI

Munkanélküliek Lapja

Munkanélküliek Ellenzéki Munkanélküliek Lapja

ELLENZÉKI MUNKÁS

A SZAKSZERVEZETI ELLENZÉK ÚJSÁGJAI

Budapest, 1932. március 10.

Megjelenik évente egyszer

A gabona és a genfi karnendi

Magyarországon a gabona- és a karnendi-üzemelés a legjelentősebb ipari ágazatok közé tartozik. A gabona-üzemelés a karnendi-üzemeléshez képest sokkal nagyobb mennyiségű munkát igényel, és a karnendi-üzemeléshez képest sokkal nagyobb mennyiségű munkát igényel. A gabona-üzemelés a karnendi-üzemeléshez képest sokkal nagyobb mennyiségű munkát igényel, és a karnendi-üzemeléshez képest sokkal nagyobb mennyiségű munkát igényel.

A gabona-üzemelés a karnendi-üzemeléshez képest sokkal nagyobb mennyiségű munkát igényel, és a karnendi-üzemeléshez képest sokkal nagyobb mennyiségű munkát igényel.

SZABÓ ELLENZÉK

AZ OSZÁLYHARCOS ELLENZÉKI SZABOMUNKÁSOK LAPJA

A szakszervezeti ellenzék újságjai. 1931—1934

a fasisztaellenes összefogásra. A gazdasági harcokban erősödő akcióegység kedvezőbbé teszi a körülményeket a politikai küzdelem továbbfejlesztéséhez. Fontos momentuma ennek az, hogy a bérmozgalmakban mind gyakoribb követelés a bizalmi rendszer és a szakszervezeti munkaközvetítés elismerése. A munkásmozgalom régi vívmányainak védelméről, illetve visszaszerzéséről vagy kiterjesztéséről van itt szó. Ennek politikai jelentősége megnőtt, mert része a szakszervezeteket fenyegető veszély elhárításáért folyó küzdelemnek.

A KMP telve volt kétellyel aziránt, lehetséges-e a reformista vezetőségekkel bármiféle akcióegységet kötni, lehetséges-e az egységfront szociáldemokrata híveivel közösen elérni, hogy a szakszervezetek központi vezetőségei merjék vállalni a politikai együttműködést a kommunistákkal.

A Központi Bizottság először a szakszervezeti mozgalomban próbál az ellenzéki bizottságok, illetve a baloldali szakosztályi és helyi csoportvezetőségek útján egységfront-megállapodásra jutni a reformisták által vezetett központi vezetőségekkel. Közös akciókat ajánlanak a magasabb bérekért, a szakszervezetek megvédéséért és az imperialista háború veszélye ellen, sürgetik a kizártak visszavételét. A javasolt összefogás a tagság rokonszenvével találkozik, hiszen megfelel a munkásság általános érdekeinek.

A Szaktanács követelésére az egyes szövetségek központi vezetőségei 1934 szeptemberében támadást indítanak az egységfrontmozgalom ellen, mondván, hogy az kommunista célokat szolgál. Az egységfront mellett kiálló szervezeteket felosztatással, illetve a Szaktanácsból való kirekesztéssel fenyegetik, amely a rendőri beavatkozás veszélyét is megnöveli.

A KMP és a szakszervezeti ellenzék akciót indít a fenyegetett szervezetek védelméért. Ezt azonban megzavarja egy hibás kezdeményezés: 1934 októberében Budapesten a KMP kiadja a 24 órás általános tiltakozó sztrájk jelszavát mind a rendőri beavatkozás, mind a Szaktanács fenyegetései ellen; összekeverte a fasiszta rendőrség elleni harcot a Peyerék retorziói elleni fellépésekkel. A reformista vezetők ezt a baloldal elleni támadás fokozására használták ki.

A MÉMOSZ központi vezetősége, a Szaktanács követelésére, felfüggeszti a festő és a kőműves szakosztály működését és kizár több kommunistát. A bizalmi testület és a szakosztályok tagsága megtagadja e határozat tudomásulvételét, s kikényszeríti visszavonását. A bőrs

szakszervezetben a budapesti cipész szakosztály vezetőségét lemondatták, a tagság és a bizalmi testület azonban változatlanul a baloldal mögött áll. A nemesfémesek szövetségét a rendőrség felosztatja, de a bizalmi testület továbbra is összetartja a tagságot, s a tiltakozások eredményeként sikerül a szakszervezetet újjáalakítani. A reformista központi vezetőségek másutt is hoznak különféle rendszabályokat az ellenzékkel szemben. A baloldal azonban, az akcióegységért tovább küzdve, csaknem mindenütt megvédi, helyenként meg is erősíti pozícióit.

A jobboldali vezetőknek nem sikerül elérni, hogy a szociáldemokrata munkások helyeseljék a baloldal elleni retorziókat. A támadás nagy nyugtalanságot kelt minden szakszervezetben és az SZDP párt-szervezeteiben is. Még a „mérsékelt” politikát helyeslő szociáldemokrata munkások és tisztségviselők is támogatják az ellenzék fellépéseit a szakszervezeti demokrácia tiszteletben tartásáért, a kizártak visszavételéért.

A KMP Központi Bizottsága 1934 decemberében akcióegység-javaslatot tesz az SZDP vezetőségének és a Szaktanácsnak; közös harcot ajánl a szakszervezetek védelméért, a demokratikus szabadságjogok kiterjesztéséért, béremelésért és munkaidő-csökkentésért, állami munkanélküli-segélyért, a munkásság bebörtönzött harcosainak kiszabadításáért, a magyar kormány háborús készülődései ellen. Azt is javasolja, hogy a közös küzdelem erősítése érdekében a KMP és az SZDP szüntesse be egymás elleni támadásait.

A KB egységajánlata tartalmazza az általános, egyenlő, titkos választójog követelését is, amelyet a KMP ebben az időben fogadott el. Ez elvi jelentőségű állásfoglalás, mely erőteljesebben hangsúlyozza a polgári demokratikus szabadságjogokért való harcot. Ennek gyakorlati fontosságát megnövelte, hogy a választójog kérdése a politikai élet előterébe került. Még a Gömbös-kormány is felcsapott propagandájában a titkos választójog hívének.

Nem volt eredményes az uralkodó köröknek az a kísérlete, hogy a Nemzeti Egység Pártja névre keresztelt korábbi Egységespártot tömegpárttá fejlesszék, de Gömbösék mégsem ejtik el a totális fasizmus tervét. Úgy vélik, ha nem sikerült fasiszta tömegpártot teremteni a szocialista szakszervezetek és a Szociáldemokrata Párt felszámolása előtt, majd sikerül utána.

A kormány elkészítette törvénytervezetét az „érdekképviselési re-

formáról”, amely úgynevezett „munkáskamarák” felállítását és a szocialista szakszervezetek megsemmisítését célozza. A tervezetet megküldte az SZDP vezetőinek is. A Pártvezetőségnek választania kellett: mozgósítsa-e a tömegeket a szakszervezetek megvédéséért vagy alkudozzon Gömbösékkel. Az alkudozást választotta. Peyer 1935 februárjában bizalmas értekezleten ismerteti a tervezetet a szakszervezetek elnökeivel és titkáiraival. E tanácskozáson – a résztvevők viszolygása ellenére – olyan határozatot fogadtat el, amely kimondja, hogy a tervezet tartalmáról még a szakszervezetek központi vezetőségeit sem tájékoztathatják.

Gömbösék is egyezkedni akarnak az SZDP vezetőivel, azért küldték el nekik a tervezetet. Ez a „reform” kötelező kamarai tagságot ír elő minden munkásnak és munkáltatónak. A sztrájkot betiltja és kimondja, hogy munkaviszály-ügyekkel, munkaközvetítéssel csak a kamarák foglalkozhatnak, amelyeknek vezetőségét a kormány nevezi ki. A Gömbös-kormány hajlandó volt a Nemzeti Munkaközpont és a keresztényszocialista szakszervezetek emberei mellett a reformista szakszervezeti vezetők egy részét is beépíteni a munkáskamarákba, tehát a fasiszta állam szolgálatába fogadni, ha kellőképpen segédkeznek a szocialista szakszervezetek felszámolásában.

A KMP megszerezte Gömbösék törvénytervezetét, a pártcsoporthoz, valamint az ESZE útján tájékoztatja róla a szakszervezeteket, s a Kommunistában is nyilvánosságra hozza a készülő merényletet. A szakszervezetekben és az SZDP szervezeteiben is nagy nyugtalanságot kelt a munkáskamara-tervezet, és értetlenséget, felháborodást vált ki Peyerek titkolódzása. Növekszik a szociáldemokrata munkások és részben a funkcionáriusok készsége is a kommunistákkal való politikai összefogásra.

Az SZDP soron levő kongresszusát – amelyet először 1934 decemberére hívtak össze – a Pártvezetőség többször elhalasztotta. Nem volt felkészülve arra, hogy a munkáskamarákkal kapcsolatos kapituláns politikáját a kongresszussal elfogadtassa.

A belügyminiszternek küldött, 1935 májusában kelt rendőrségi jelentés közli, hogy „az ellenzéki és az »egységfront«-mozgalom szemmel láthatóan megerősödött, mióta a mozgalom vezetői a kormány érdekképviselői reformterveivel szemben való ellenállást az ellenzéki mozgalom programjának legelső feladatává avatták”. Az SZDP vezetősége „megdöbbenéssel észleli azt a sikert, amelyet a szakszervezeti

ellenzék ezen a téren elért". A Pártvezetőség a tervezet szövegének kézhezvétele után „úgy határozott, hogy a kényszerhelyzet miatt a tervezetet elfogadja tárgyalási alapul, és ennek megvalósításához – némi változtatással és a szocialista vezérek befolyásának nagyobb mérvű biztosítása mellett – hozzájárul. Midőn azonban a Pártvezetőség azt tapasztalta, hogy a megegyezés – a szakszervezeti ellenzék agitációjának a hatása alatt – a munkásság körében nagy visszatetszést kelt, határozatát nem meri nyilvánosságra hozni, továbbá nem meri összehívni az előbb februárra, majd a választások kiírása miatt májusra halasztott pártkongresszust, sőt lehetséges, hogy a munkáshangulat nyomása alatt a Pártvezetőség megváltoztatja előző határozatát és az érdekképviselési reformtörvény ellen foglal állást.”

A kormány sietve keresztül akarja vinni az érdekképviselési reformot. Gömbös egy májusi gyűlésen bejelenti: a minisztertanács elhatározta, hogy a képviselőházban ezt a kérdést még a nyáron letárgyalják. Fokozni kellett tehát a harcot a szakszervezetek és egyben az SZDP védelméért.

A KMP Központi Bizottsága az SZDP vezetésének tett újabb akcióegység-javaslatában összefogást ajánl a Szociáldemokrata Párt legalitásának védelmére is.

A Kommunista Párt, bekapcsolódva az SZDP védelméért folyó harcba, tovább módosítja a Szociáldemokrata Párttal kapcsolatos taktikáját. Most már nemcsak vidéken, hanem Budapesten is a kommunisták feladatává teszi az SZDP-szervezetek fejlesztését. Az SZDP erősítése a legális munkásszervezetek védelmét segíti, s a KMP legális lehetőségeit is növeli.

A KMP eljuttatja egységfront-javaslatát az SZDP sok vezető tagjának és több száz aktivistájának. A Központi Bizottság azonban hibát követ el azzal, hogy az SZDP vezetőségétől és szervezeteitől nyilvános állásfoglalást kér a KMP-vel való akcióegység mellett. A legális Szociáldemokrata Párt számára még baloldalibb vezetés esetén is bonyolult feladat egységfrontra lépni a törvényen kívül helyezett Kommunista Párttal. A KMP Központi Bizottsága későn vonja le a tanulságot abból a tapasztalatból, hogy az SZDP-nek még azok a kerületi szervezetei is, amelyek az akcióegység mellett vannak, csak bizalmas jellegű kapcsolatot tartanak az illegális KMP-vel, s óvakodnak ezt nyilvánosságra hozni. Ténylegesen a kommunisták és szociáldemokraták együttműködése a mindennapos akciók során az összes

legális munkásszervezetben formális egységmegállapodások nélkül, bizalmas együttműködés révén erősödik.

Az SZDP vezetősége nem a javaslat megtételének módja miatt utasítja el az akcióegységet, hanem azért, mert Peyerék elutasítanak mindenféle együttműködést a kommunistákkal. A KMP Központi Bizottsága 1935 tavaszán megkísérli, hogy bizalmas együttműködést teremtsen az SZDP vezetőségével. E célból a két párt képviselőinek bizalmas találkoztóját javasolja, amelyet Szakasits Árpád közvetít. Az SZDP vezetősége azonban erre sem hajlandó. Az egységfront azonban mégis utat tör a munkásság harci fellépéseiben, így a szakszervezetek megvédéséért kibontakozó akciókban.

*

A Gömbös-kormány „reformprogramnak” nevezte a totális fasizmus bevezetésének tervét. Elsőként az érdekképviselési reformot akarta megvalósítani. A szociális demagógia fokozásával is igyekezett bővíteni politikai fegyvertárát, s e célból falusi telepítési akciót is ígért. Ez igen mérsékelt földhözjuttatási program volt, amellyel úgy akart várakozást kelteni a válság csapásaiból alig ocsúdó parasztságban, hogy ne idézzon elő nyugtalanságot a földbirtokosok között. A telepítési program és a választójogi reform ígérete azt a célt is szolgálta, hogy segítségével a Kisgazdapártot a totális fasizmus szekerébe fogják, a NEP-be beolvaszzák. Gömbösék ezt egykori fajvédő kollégáik, Eckhardt és társai közreműködésével remélték elérni. A Kisgazdapártban azonban erős a liberális politikai irányzat, amelyet a kormánypártba való beolvasztás megsemmisüléssel fenyeget.

Mikor a Gömbös-kormány az érdekképviselési reformot napirendre tűzte, az ellentétek az uralkodó osztályokon belül és a kormánypártban is igen élesek. A tőkés és földbirtokos körök jelentős része, amely 1932–1933-ban a népforradalom kirobbanásától félve tudomásul vette és támogatta a totális fasizmus tervét, 1934–1935-ben már húzódozott ettől. A javuló gazdasági élet megzavarásától és attól is tartott, hogy felborul a kompromisszumokon alapuló egyensúly, amely a nagytőkések és nagybirtokosok hatalmi blokkját összetartja.

A belpolitikai harcok élesedésében növekvő szerepet játszik a külpolitikai orientáció körüli bizonytalanság. A magyar uralkodó osztályok és pártjaik még nem tudják, hogy a nyugati hatalmak meddig

mennek el a náci Németországnak tett engedmények útján. A Gömbös-kormány olasz–német orientációt követ, remélve, hogy az olasz–osztrák–magyar szerződés kellő biztosítékot nyújt a német túlsúly növekvő veszélyével szemben. A kormánypártban azonban sokan nyugtalanodnak a német orientáció miatt; nem tudják, hogy a németbarát politika hasznot hoz-e vagy a veszélyt növeli. Ugyanezért a Kereszténypárt egy része olasz–francia orientációt sürget.

Ellentétet vált ki a NEP-ben Gömböséknek a Kisgazdapárttal kapcsolatos terve is, amely a kormánypárt képviselő-garnitúrájának és a közigazgatás főtisztviselő karának jelentős mérvű kicserélését feltételezi.

Bethlen és csoportja mérsékelni igyekszik Gömbösék reformprogramját, ami 1935 tavaszán együttműködésük felborulását és nyílt politikai harcot eredményez közöttük. Eckhardték is a Bethlen-csoport ellen összpontosítják támadásaikat. Hangoztatják, hogy a kormány reformtervei ugyan elégtelenek, de Bethlenék gátolják, hogy legalább valami valóra váljon belőlük. Horthy támogatja a Gömbös-kormány politikáját, s 1935 március elején a kormány kívánságára felosztatja a képviselőházat, hogy összetételét Gömbösék az új választások révén megváltoztathassák.

A választások alkalmával a NEP 170 mandátumot szerzett. Ebből 155-öt nyílt szavazású kerületben, közülük 55 úgynevezett „egyhangú” mandátumot. Bethlen és néhány társa a választások előtt kilépett a NEP-ből és pártonkívüliként jutott mandátumhoz. Politikai csoportjuk nagyobb része a NEP soraiban maradt. Az új képviselőházban számuk csökkent, de háttérbe szorítva is igen befolyásos csoportja a kormánypártnak.

A Kisgazdapárt a választókerületek egy részében nyíltan együttműködött a NEP-pel. Így Miskolcon blokkra léptek és a közös listán szerzett mandátum Eckhardté lett, Szegeden pedig a Kisgazdapárt a NEP listáját támogatta. Más kerületekben viszont éles viaskodás volt a NEP és a Kisgazdapárt jelöltje között. 1935. március 20-án Endrődön egy felosztatott kisgazdapárti választói gyűlés résztvevőire a csendőrök tüzet nyitottak, hét embert megöltek, sokat megsebesítettek. Az endrődi sortűz a Gömbös-kormány reformpolitikájának igazi arculatára vetett fényt, s egyben azokra is, akik egyezkedtek vele.

A Kisgazdapárt 23 mandátumhoz jutott, a Kereszténypárt 17-hez. A Rassay-féle konzervatív ellenzék és néhány liberális töredékpárt

együttesen tízet szerzett. A nyilaskeresztesek is indultak a választásokon, de ekkor még csak két mandátumot kaptak.

Az SZDP-re a budapesti és környéki, valamint hat vidéki titkos szövetségű lajstromos választókerületben 132 ezren szavaztak. A párt szövetségének számát megtartotta, de mandátumainak száma 14-ről 11-re csökkent.

A KMP a szakszervezeti ellenzék útján megkísérelte a választásokon való részvételt. Előbb közös listára tett javaslatot az SZDP vezetésének, amelyet az újra elutasított. Ezután az ellenzék Fasisztaellenes Munkásegységfront néven próbált a választáson indulni, a hatóságok azonban ezt éppúgy megghiúsították, mint 1931-ben. Sikerrel járt viszont az ellenzéknek az a kísérlete, hogy részt vegyen az OTI képviselő-testületi választásain, amelyre röviddel ezután került sor.

A szocialista munkások által alapított régi Munkásbiztosító Pénztárt a reakció rögtön az ellenforradalom után birtokba vette, az intézmény önkormányzatát megszüntette és beültette oda saját embereit. A húszas évek végén a Bethlen-kormány – az SZDP-vel is alkudozva – az önkormányzat pótlására képviselői testületet intézményesített. Ez a munkáltatók és a munkavállalók különböző csoportjainak együttes képviselője, amely a kormány által kinevezett elnök vezetésével, a felső döntések végrehajtásának részletkérdéseivel és panaszügyekkel foglalkozhatott. Az OTI-választásokat először 1929-ben tartották meg, 1935 április közepén került sor erre másodszor és utoljára.

A szakszervezeti ellenzék képviselői javasolták a Szaktanácsnak, hogy közös listát állítsanak, együttesen vegyék fel a harcot a jobboldal Nemzeti Blokknak nevezett tömörülése ellen. Peyerék a közös felépést megint elutasították. Emellett azzal próbálták elriasztani a munkásokat az ellenzék ajánlási íveinek aláírásától – amiket az OTI-választások alkalmával is előzetesen be kellett nyújtani –, hogy ajánlásuk veszendőbe megy. Az ellenzék mégis összegyűjtötte az induláshoz szükséges aláírásokat, és az ipari munkavállalók kategóriájában sikerült listáját elfogadtatni.

Az OTI-választók több mint egyharmada nem vett részt a szavazásban. Sok ezer választói igazolványt nem kézbesítettek ki, és ezeket csalásokra használták fel. Ennek ellenére a nemzeti blokk az ipari munkavállalók kategóriájában visszaesett; a budapesti és környéki kerületekben az összes szavazatoknak csak 10,8 százalékát szerezte meg az 1929. évi 15,6 százalékkal szemben. A Szaktanács listája viszont 81,9

százalékot kapott, egy százalékkal többet, mint 1929-ben. A szakszervezeti ellenzék listája a szavazatok öt százalékát kapta.

A szavazás eredménye megmutatta, hogy a munkásság alapvető tömegeinek szembenállása a fasiszta kormányzattal szilárd. Becsületes választások esetén a jobboldal politikai veresége természetesen még szembeötlőbb lett volna.

A szakszervezeti ellenzék sikere számottevő. Először tudott – sok akadály ellenére – indulni a választásokon. Nemcsak a hatósági önkénnyel és visszaélésekkel kellett farkasszemet néznie, hanem azzal a szociáldemokrata agitációval is, amely változatlanul azt hirdette, hogy aki a „bolsi-listára” szavaz, annak a szavazata elvész. Mindezek ellenére az ellenzék öt mandátumot szerzett az OTI képviseleti testületében. A nehéz körülmények között dolgozó KMP komoly politikai sikere ez.

A csaló választási rendszer ellenére mind a parlamenti választásokon, mind az OTI-választásokon megmutatkozott, hogy Gömbösék sem szociális demagógiával, sem fenyegetéssel nem tudják megingatni a munkásság nagy többségének fasisztaellenességét és készségét, hogy szervezetei mellett kiálljon. A proletárság harckészsége a sztrájkmozgalom újabb fellendülésében is megnyilvánul.

1935-ben már tavasszal jelentős sztrájkok vannak; kiemelkedik közülük a budapesti és környéki cipészek március–áprilisi sikerrel végződő harca a tél folyamán leszorított bérek felemeléséért. Április elején sztrájkolnak béremelésért és munkaidő-csökkentésért a budapesti férfiszabó munkások, júniusban az újpesti és rákospalotai famunkások s a bedő miatt a Csepeli Posztógyár munkásai.

Az újpesti famunkássztrájk nyomán a kormány némi engedelménnyel próbálja hatásosabbá tenni a szociális demagógiát. Az asztalosiparra vonatkozóan két rendeletet ad ki: az egyik a minimális munkabéreket a sztrájk előttinél 8–12 százalékkal magasabban határozza meg; a másik a nyolc órán túli munkáért túlórapótlékot állapít meg, amint ezt a sztrájkolók követelték. A Gömbös-kormány e lépése első kísérlet a munkabér és a munkaidő állami szabályozására, amely egyben a sztrájktilalom előkészítését szolgálja.

A sztrájkok azonban folytatódnak, s júliusban tízezer budapesti és környéki építőmunkás teszi le a szerszámot. A harcot a KMP építőmunkás pártcsoportha készítette elő, közösen a baloldali szociáldemokratákkal. A kommunisták javaslatára a szakosztályi vezetőségek a

sztrájk mellett foglaltak állást, s ezt a MÉMOSZ elnöksége is tudomásul vette. Egységfront-jellegű sztrájkbizottság alakult, amelybe beválasztották a kommunista pártcsoport több tagját, köztük Apró Antalt, Birkás Imrét, Rajk Lászlót.

Az építők béremelést, a munkaviszonyok javítását követelik és sikraszállnak a szakszervezetek védelméért, tiltakoznak a kormány érdekképviselői törvénytervezete ellen. A sztrájk tehát nemcsak gazdasági követelésekért folyik, határozott politikai jelleget ölt, s jelentősége rögtön messze túlnő a szakmai kereteken. Az építők támogatására gyorsan kibontakozik a szolidaritási akció, melynek élén a kommunisták állnak. A KMP valamennyi budapesti és környéki pártcsoportja gyűjtéseket szervez az építők megsegítéséért; az ESZE központi tanácsa – melynek élén Papp Lajos építőmunkás áll – ugyancsak mozgósítja aktivistáit ebben a nagy lelkesedéssel folyó munkában. A megmozdulás olyan visszhangot kelt, hogy hamarosan a Szaktanács is gyűjtőíveket bocsát ki, megkísérelve saját kezébe venni az akciót. A kommunisták felhasználják a Szaktanács gyűjtőíveit is és megőrzik a szolidaritási megmozdulások egységfront-jellegét. Nap-nap után vezetnek küldöttségeket az építőkhöz, amelyek tolmácsolják különböző üzemek és szakmai csoportok szolidaritását és átadják a küldeményeket.

A sztrájk négy hétig tart. A munkások egy része a leállás idején, nagyobb része a sztrájk után éri el bérköveteléseik részbeni teljesítését. A megmozdulás nyomására ugyanis a kormány kiterjeszti az építőiparra a minimális bérek megállapításáról szóló rendeletet, s ennek érvényesítése során érik el a követelt bérjavítás részbeni teljesítését.

Az 1935-ös építőmunkássztrájk és a támogatására kibontakozott szolidaritási akció a magyar proletárság antifasiszta küzdelmének, a szakszervezetek megvédéséért vívott harcának, a sztrájkmozgalom fellendülésének és politikai fejlődésének nagyon jelentős eseménye. Ezt követően kényszerül a Gömbös-kormány arra, hogy a szakszervezet-ellenes törvénytervezetet levegye a napirendről.

A sztrájkokban és a munkásság más akcióiban a KMP mellett a KIMSZ is növekvő szerepet tölt be. Részt vesz a szolidaritási akciók szervezésében, lankadatlanul népszerűsíti a kommunista eszméket, terjeszti a kommunista kiadványokat és sikraszáll a munkásifjúság antifasiszta egységeért. Továbbra is elsősorban a szakszervezetek és a szociáldemokrata pártszervezetek ifjúsági csoportjaiban dolgoznak, de

egy-egy középiskolákban, valamint az egyetemi és főiskolai hallgatók között is működnek kommunista ifjúsági sejtek.

1934–1935-ben a KIMSZ tandíjreform-mozgalmat szervez, amely jelentős visszhangra talál a közvéleményben, főleg az értelmiségben. Ez az akció egyik megnyilvánulása annak, hogy a munkásharcok fel-
lendülése visszhangot kelt és ösztönzi az antifasiszta ellenállást a társadalom más rétegeiben.

A középiskolában – amely akkor négy elemi után kezdődött és nyolcosztályos volt – az évi teljes tandíj 110 pengő. Tandíjkedvezményt is adtak, s így az átlagosan fizetett évi összeg 72–73 pengő (mintegy 800–850 forint). Tandíjmentességet a fiútanulók négy százalékának, a leánytanulók két százalékának engedélyeztek. A középiskolák nagy része az egyházaké, s ezekben a tandíj magasabb volt. Az egyetemeken a félévi teljes tandíj, a félévenként újra fizetendő beiratási díj, továbbá különféle gyakorlati díjak, valamint vizsgadíjak évenként együttesen elérték az 560–600 pengőt. Tandíjkedvezményt s a hallgatók 20 százalékának tandíjmentességet adtak, főleg köztisztviselők gyermekeinek. Az ismétlődő beiratási, valamint egyéb díjakat – melyeknek évi összege 320 pengő – a tandíjmentességet élvezőknek is fizetniük kellett.

A kommunisták egy legális szervezet hoztak létre Tandíjreform Bizottság névvel. E bizottság az egyik diákszervezettel, a Magyar Egyetemi és Főiskolai Hallgatók Országos Szövetségével együttműködési megállapodást kötött és közös akciót indítottak. Ennek célja olyan tandíjreform, amely a szegény sorsú hallgatók fizetési kötelezettségeit csökkenti s a gazdag szülők gyermekeit jobban terheli. Sikeresült megszerezniük az SZDP támogatását is.

A Tandíjreform Bizottság memorandumát igen rövid idő alatt ezer főiskolai és egyetemi hallgató írta alá. A bizottság felszólította a fajvédők és egyéb jobboldaliak által vezetett diákszervezeteket – a Nemzeti Diákszövetséget, a Turul Szövetséget, az Americanát –, hogy támogassák a memorandumban foglaltakat, ha valóban segíteni akarják a szegény sorsúakat. E szervezetek azonban megtagadták a támogatást. Az oktatásügyi miniszter visszautasította a követeléseket, s a félig konzervatív, félig liberális jellegű MEFHOSZ vezetői is hamarosan félreálltak. A kommunisták által kezdeményezett akció hatása azonban maradandó, s hozzájárul a Gömbös-kormány szociális demagógiájának leleplezéséhez.

Az uralkodó osztályok táborában eközben folytatódik a viszály. Bethlen és társai kísérletet tettek az ellentétek csökkentésére. „Nincs helye annak – mondta Bethlen még április elején a parlamenti választásokkal kapcsolatban –, hogy a nemzet egyik része diadaltört üljön a nemzet másik része felett”, s egymás ellen fordítsák „azt a fegyvert, amelyet *együttes erővel kell a külső és belső ellenség ellen fordítani*”. Bethlen a reakció két táborát nevezi a „nemzet” két részének, amelyet egyesíteni kíván. Gömbösék nem fogadták el békülési ajánlatát, folytatták akciójukat egykori patrónusaik ellen, de közben felborul az Eckhardtékkal kötött egyezségük. A Kisgazdapártban a kormánnyal szemben bizalmatlan, ellenzéki állásfoglalás kerekedik felül, és Eckhardt kibékül Bethlennel, nyilvánosan bocsánatot kér tőle. Gömbösék reformtervei megbuknak.

Kudarcot vall az a kísérletük, hogy a NEP-et nagy fasiszta tömegpárttá és egyben a totális fasizmus szilárd politikai támaszává tegyék. A NEP nem tudja befolyása alá vonni az ipari munkásság alapvető tömegeit, a proletariátus antifasiszta fellépései 1934–1935-ben erősödnek. Nem jár eredménnyel Gömbösék ama kísérlete sem, hogy a Kisgazdapártot a totális fasizmus céljaira használják fel, s keresztülvihetetlennek bizonyul tervük e párt beolvasztására egy egységes fasiszta kormánypártba. Jórészt e kudarcok akadályozzák meg a Gömbös-kormányt abban, hogy mérsékelje az uralkodó osztályok belső ellentéteit, és olyan hatalmi túlsúlyra jusson, melynek révén rákényszerítheti akarátát a politikájával elégedetlenkedő, igen befolyásos tőkés-földbirtokos rétegekre.

Mindezek következtében a totális fasizmus Gömbös-féle terve meghiúsul. Az érdekképviselői reform s vele a szakszervezetek, valamint az SZDP likvidálásának terve lekerül a napirendről.

Gömbösék kudarcaiban lényeges szerepet játszik az uralkodó osztályok belső viszályának alakulása s az az ellenállás, amelyet a polgárság jelentős része és a parasztság nagy tömege is tanúsít a totális fasizmus bevezetésével szemben. A legjelentősebb azonban a proletariátus antifasiszta küzdelme, amelyet a kommunisták és szociáldemokraták gyakorlati együttműködése tesz erőteljessé. Ez mind a KMP-nek, mind az SZDP-nek nagy sikere, amit nehéz körülmények között, Peyerék minden egységbontó ténykedése ellenére a két párt együttes harccal ér el.

*A Kommunista Internacionálé VII. kongresszusa
és a KMP politikája.
Harc a népfrontért*

A Kommunista Internacionálé 1935 nyarán tartotta meg VII. kongresszusát, mely kiemelkedő eseménye az egész nemzetközi munkásmozgalomnak. A Komintern Végrehajtó Bizottsága a lipcsei per hőjét, Dimitrovot bízta meg a fasizmus elleni küzdelemről szóló fő politikai beszámoló megtartásával. A referátum részletesen foglalkozott az előző évek eseményeivel, azok tanulságaival és a fasizmus elleni harcban követendő taktikával, a proletáregységfront és a népfront jelentőségével. A határozat hangsúlyozza: „A jelenlegi történelmi szakaszban a nemzetközi munkásmozgalom legfőbb és legközvetlenebb feladata a munkásság harcos egységfrontjának megteremtése.” A kommunista pártoknak továbbá szorgalmazniuk kell „széles antifasiszta népfront” létrehozását.

A VII. kongresszus állást foglal amellest, hogy a reformista és a vörös szakszervezetek egyesüljenek, illetve ahol kis létszámú vörös szakszervezetek vannak, ezek lépjenek be a reformista szakszervezetekbe. A kongresszus megállapítja annak szükségességét is, hogy egységes szakszervezeti világszövetség jöjjön létre.

Dimitrov beszámolója foglalkozik a fasizmus osztályjellegével is. A kommunista pártokban régen tisztázott, hogy a burzsoá állam polgári demokratikus uralmi formák mellett is a kizsákmányoló osztályok diktatúráját valósítja meg. Az uralomra kerülő fasizmus elveti a demokratikus formákat, nyílt diktatúrát teremt, de eközben „népi” jellegűnek igyekszik feltüntetni magát. A fasizmus osztályjellegét szociális, nacionalista, vallási, faji demagógiával kódósítja. Terrorista diktatúrájának propagálásában, majd végrehajtásában felhasznál szegényebb rétegekből kiemelkedő politikai kalandorokat, akik a fasizmus fő politikai képviselőinek szerepét is betölthetik. Ugyanakkor a fasizmusnak az uralkodó osztályokon belül van liberális megkonzervatív ellenzéke, amelynek nagytőkés-nagybirtokos jellege nyílt és közismert. Ezek következtében a fasizmusról olyan nézetek is keletkeztek, hogy az kispolgári jellegű mozgalom, és a fasiszta diktatúra valamiféle kispolgári diktatúra. Hasonló nézetek születtek Magyarországon 1919–1921-ben a totális diktatúrára törekvő erőkről, a „keresztény kurzusról”, valamint Olaszországban a húszas évek elején az

ottani fasizmusról. A hitlerizmus előretörése és szociális demagógiájának hatása újra felélesztette ezeket a téves nézeteket.

A beszámoló és a kongresszus határozata megállapítja, hogy a forradalomtól féltő burzsoázia keres menedéket a fasizmusban, amely, ha hatalomra kerül, a „fináncióke legreakciósabb, legsovinisztább és legimperialistább elemeinek nyílt terrorista diktatúráját” valósítja meg. Ennek „legreakciósabb válfaja a német mintájú fasizmus”. A referátum egyben azt is aláhúzza, hogy a fasizmus hatalomra jutása nem egyszerű kormányváltás a kapitalista uralmon belül, hanem a burzsoá államhatalom egyik formájának, a polgári demokráciának felváltása nyílt terrorista diktatúrával.

A VII. kongresszus a fasizmus elleni küzdelemben *a polgári demokratikus szabadságjogokért*, továbbá a reakciót visszaszorító, a tőkés kizsákmányolást korlátozó *népfrontkormányért* való harcot állította előtérbe. Ez a politikai irányvonal segíthette elő a proletárság egységfrontját és szövetségét a többi dolgozó osztállyal, s egyben azt, hogy a munkásosztály felkészülhessen a szocialista forradalomra. „A kapitalista világ – mondja a határozat – a kapitalizmus belső és külső ellentéteinek kiélesedése következtében az éles összeütközések időszakába lép . . . A munkásosztály egységfrontjának megvalósulása döntő lányszeme a dolgozók előkészítésének a nagy harcokra, amelyek a proletárforradalmak második sorozataiban bekövetkeznek.”

Dimitrov beszámolója foglalkozik a munkásság *egységes politikai pártjának* kérdéseivel is. Megállapítja, hogy a proletariátus osztályharcának érdekei és a proletárforradalom sikere megkívánja a politikai egységet. A határozat szerint kommunista és szociáldemokrata párt egyesülése lehetséges, ha előzetesen megvalósul az *akcióegység*, és ennek fejlődése nyomán a szociáldemokrata párt elismeri, hogy „a burzsoázia uralmát forradalmi úton meg kell dönteni és a proletariátus diktatúráját tanács hatalom formájában létre kell hozni”.

A szocializmusért vívott harc egybefonódott a tanács hatalom jel-
szavával, mert a kommunista pártok abban az időben a tanácsrendszert tekintették a szocialista állam egyedüli formájának. Emellett a kínai forradalom tapasztalatai azt tanúsították, hogy a tanácsrendszer a demokratikus népforradalom hatalmi formája is lehet. A kínai polgárháború során a felszabadított körzetekben ugyanis tanács hatalom alakult, mely e területeket a Kínai Kommunista Párt vezetésével a forradalmi háború szilárd támaszaivá tette.

A Komintern VII. kongresszusa világszerte nagy visszhangot keltett. Következetes harcra hívta fel a kommunista pártokat a fasisztaellenes akcióegység kifejlesztéséért, politikájuk szektás maradványainak kiküszöböléséért. Egységfrontra ösztönözte a nemzetközi munkásmozgalmat, minden antifasiszta és háborúellenes erőt.

Az egységfront kifejlesztése továbbra is nagy harci kérdés, mert a jobboldali szociáldemokrata vezetők változatlanul a burzsoáziával való együttműködést tekintik politikájuk sarkkövének, és folytatják harcukat a kommunistákkal való akcióegység ellen. A két szakszervezeti világszövetség egyesítésére vonatkozó javaslatot is elutasítják. A Vörös Szakszervezeti Internacionálé később mégis kimondja feloszlását, hogy segítse a szakszervezeti egység országonkénti helyreállítását s a proletárság politikai összefogását.

A fasisztaellenes egységfront 1936-ban új, nagy sikereket ér el, különösen Spanyolországban és Franciaországban. A spanyolországi népfrontnak a februári választásokon aratott sikerét májusban a francia népfront választási győzelme követi. Franciaországban is népfontra támaszkodó kormány alakul, amelynek élén Léon Blum, a Szocialista Párt vezetője áll. A Kommunista Párt nem vesz részt a kormányban, de kívülről támogatja. A választási győzelmet további munkásfellépések követik, s a francia proletariátus kivívja munkafeltételeinek javítását, a 40 órás munkahét törvénybe iktatását is.

Spanyolországban a polgárháború kirobbantása és a német-olasz intervenció után a Kommunista Párt belép a kormányba. Elsőrendű szerepe van abban, hogy a demokratikus kormány hozzáfog egy meszesemenő agrárreform végrehajtásához, intézkedéseket tesz a munkaviszonyok javítására, a nagytőke hatalmának korlátozására. Spanyolországban az anarchista szervezeteknek nagy a befolyásuk. A forradalmi megmozdulásban részt vettek, de a népi háború egységes szervezésének és irányításának akadályozóivá válnak. Hasonló akadályokat idéz elő a Szocialista Párt ingadozása. A Kommunista Párt elsőrendű szerepet játszik az anarchista jelenségek leküzdésében és a szociáldemokrata ingadozás elleni harcban. Ugyanekkor országszerte éles a küzdelem az agrárreformmal szemben álló nagybirtok és az egyházi reakció ellen. A Kommunista Párt a forradalmi Spanyolország vezető pártjává válik.

A Spanyol Köztársaság antifasiszta háborúját hatékonyan segíti a világ proletariátusa. Nemzetközi brigádok alakulnak francia, német,

olasz, orosz, lengyel és más nemzetiségű antifasiszta harcosokból. Többségük kommunista, de érkeznek szocialisták és más pártállású antifasiszták is. A nemzetközi alakulat – ahogy Komját Aladár, a kommunista költő nevezte: az „ezernyelvű, egyszívű brigád” – az antifasiszta háború egyik leghősibb serege. Magyar zászlóalj is alakul, amely elszántságával, küzdőképességével örökre beírta nevét a dicsőséges szabadságharcok történetébe. Harcosai részben Franciaországban, a Szovjetunióban és más országokban élő magyar emigrációból, részben Magyarországról jöttek spanyol földre, leküzdvé sok akadályt. Több százan közülük életüket adták a spanyol nép szabadságáért. El-esett Zalka Máté, a Szovjetunióból érkezett katona és író, aki Lukács tábornok néven az egyik hadosztály parancsnoka volt; Hevesi Ákos, a magyar zászlóalj parancsnoka; Tarr Imre, a franciaországi magyar kommunista emigráció egyik vezetője; Zsinkó Vilmos vasmunkás, a KIMSZ Központi Bizottságának tagja. A spanyolországi harcosok sorában volt Gáll János hadosztályparancsnok, a szovjet Vörös Hadsereg ezredese; Münnich Ferenc, az egyik nemzetközi brigád parancsnoka; Rajk László, a magyar alakulat párttitkára; Szalvai Mihály, a magyar zászlóalj egyik századparancsnoka, akit társai a „magyar Csapa-jev” névvel tiszteltek meg.

A Komintern a spanyolországi háború kitörésekor ismét közös akciót javasolt a szociáldemokrata pártoknak. A II. Internacionálé az angol–francia „be nem avatkozási” politikát támogatta és az akcióegység-javaslatot elutasította.

Franciaországban a Léon Blum-kormány valósította meg a „be nem avatkozási” politikát. A német–olasz intervenciót eltűrő és tevőlegesen segítő, a harcoló Spanyolország körül szárazföldi és tengeri blokádot létesítő politika a spanyol nép elárulásának, egyben a francia népfront felbomlasztásának politikája volt.

*

A Komintern VII. kongresszusának anyaga a KMP illegális kiadványai útján jutott el a párt és a KIMSZ tagjaihoz, a rokonszenvezők nagy részéhez. Eljutott sok szociáldemokrata aktivistához, az ifjúsági csoportokhoz, a szocialista kultúr- és sportegyesületek tagjaihoz.

A VII. kongresszus tanácskozásainak idején volt a budapesti és környéki általános építésztrájk. Néhány héttel utána, 1935 szeptemberé-

ben rendezték meg a szakszervezetek kongresszusát, majd az SZDP már többször elhalasztott XXX. pártkongresszusát.

E két kongresszuson Peyerék végre nyilvánosan állást foglalnak a fasiszta munkáskamara-terv ellen. Állásfoglalásukban nagy szerepet játszik a szakszervezetek védelméért folyó mozgalom növekvő ereje. Az SZDP vezetőinek felbátorodásában az is igen lényeges vagy éppen döntő, hogy a Gömbös-kormány helyzete bizonytalanná vált, s a szakszervezetellenes törvényt hallgatólagosan már levette a napirendről.

Az SZDP vezetői most hangoztatják, hogy ők nem félnek a kormány fenyegetéseitől. Hallgatnak viszont arról, hogy az év elején el akarták titkolni a közvetlen veszélyt a munkások előtt. Nagy gondot fordítottak arra, hogy a szakszervezeti ellenzékhez tartozó küldöttek ne juthassanak el egyik kongresszusra sem. E célból nem ismerték el olyan szakosztályok és helyi csoportok közvetlen küldési jogát, amelyek ellenzéki küldöttet választottak. A szakszervezeti ellenzék néhány képviselője még így is eljutott a kongresszusra, de a vitában nem kapott szót.

Az SZDP XXX. kongresszusa jóváhagyta a Pártvezetőség politikáját, amelynek lényege a kormánykörökkel szembeni félénk ellenzékiség, apellálás az uralkodó osztályok „jobb belátására”, együttműködési próbálkozások a polgári pártokkal s a KMP-vel való akcióegység további elutasítása. A kongresszuson voltak mérsékelt ellenzéki fellépések. Ezekben azonban csak halványan tükröződött az, hogy az akcióegység vonzereje mind a szakszervezetekben, mind az SZDP szervezeteiben növekszik.

1935 őszén néhány helyen – az egyik budapesti választókerületben is – parlamenti pótválasztásokra került sor. A szakszervezeti ellenzék képviselői a KMP tanácsára újra közös lista indítását ajánlották az SZDP-nek, de eredménytelenül. Az ellenzék indulását viszont a hatóságok megakadályozták. A KMP ezért arra hívta fel a munkásokat, hogy szavazzanak az SZDP-re.

A KMP felhívása az SZDP-lista támogatására – szakítás a korábbi hibás szavazási taktikával. A párt ugyanis az SZDP vezetőinek kommunistagyalázó és akcióegységellenes fellépései miatt még a tavaszi általános választásokon is üres lappal való szavazásra hívott fel. A Központi Bizottság a Komintern VII. kongresszusának tanulságai alapján változtatta meg e kérdésben állásfoglalását, s az SZDP politikájá-

100%

SZERKESZTI: TÁRSADALMI SZEMLE

3

ÁRA: 80 PÉNZ

TÁRSADALMI SZEMLE

TÁRSADALOMTUDOMÁNYI FOLYÓIRAT

SZERKESZTI:

MÁRZSAB JÓZSEF DR. és SANDOR PÁL DR.

„Egyesült Szakszervezeti Ellenzék”

Az elmúlt néhány évtizedben az emberi társadalomról és annak szerkezetéről, működéséről és fejlődéséről az emberiség az elmúlt században a legmélyebb és legteljesebb ismereteket szerezte meg. Az emberiség a természeti és társadalmi környezetét a legteljesebb ismereteket szerezte meg. Az emberiség a természeti és társadalmi környezetét a legteljesebb ismereteket szerezte meg.

Ezen ismeretek alapján az emberiség a természeti és társadalmi környezetét a legteljesebb ismereteket szerezte meg. Az emberiség a természeti és társadalmi környezetét a legteljesebb ismereteket szerezte meg. Az emberiség a természeti és társadalmi környezetét a legteljesebb ismereteket szerezte meg.

Az új társadalmi rend a természeti és társadalmi környezetét a legteljesebb ismereteket szerezte meg. Az emberiség a természeti és társadalmi környezetét a legteljesebb ismereteket szerezte meg.

GONDOLAT

SZERKESZTI: VÉRTES GYÖRGY

TARTALOM:

Vercs Péter: Számítás (Első elvonás)

TANULMÁNY, CIKK

Bálint György: Derkovits Gyula Dúsga sorozata

Kemény Gábor: Korunk lelki válsága

Reményi Árpád: Mí a geopolitika?

Szentmiklósy Lajos: Az agrárkérdésről

Vince Ottó: A farsangos néprajzkutatás

Zádor György: Magánalkalmazotti szakszervezetekről

YERS

Fodor József, Radnóti György, Radnóti Miklós

NOVELLA, RIPIOT

Bodó Béla, Dervai József

A KMP legális folyóirata,
megjelentek Budapesten:

100%, 1927—1930-ban,
Társadalmi Szemle, 1931—33-ban,
Gondolat, 1936—1937-ben

nak szükséges bírálatát olyan szavazási taktikával kapcsolta össze, amely segítette a kommunisták és szociáldemokraták együttes fellépését.

A KMP és a KIMSZ munkájában változatlanul fontos feladat a kormány revansista külpolitikája és az olasz–német orientáció elleni küzdelem. Röpiratokban leplezik le a német és az olasz fasizmus népellenes bűneit és rabló céljait, valamint a Gömbös-kormány háborús készülődéseit. A gyárak előtt műszakváltáskor 10–15 perces röpgyűléseket tartanak, és a főváros forgalmas helyein kisebb tüntetéseket rendeznek. Ezeket úgy szervezik, hogy mire a rendőri riadókészültség a helyszínre érkezik, az akció már befejeződjön, a tüntetők elszéledjenek, illetve elvegyüljenek az összesereglett emberek között.

1935 őszén néhány ilyen tüntetésben részt vettek az OIB-hez tartozó szociáldemokrata ifjúsági csoportok is; a Pártvezetőség tilalma ellenére vállalták az akcióegységet a KIMSZ-szel, mert ők is harcosabb politikát akarnak.

A KMP Központi Bizottsága a népfrontmozgalom kifejlesztése érdekében fontos kezdeti lépéseket tett. A munkásság, parasztság és értelmiség antifasiszta összefogásának, a demokratikus erők népfrontjának szélesebb körű hirdetéséhez nagy szükség volt legális sajtóra. 1935 végén sikerült megszerezni a *Gondolat* néven megjelenő folyóiratot, amely 1936 elejétől – mint irodalmi és társadalmi folyóirat – a KMP politikáját segíti népszerűsíteni. A *Gondolat* csakhamar a fasizmus és az imperialista háború elleni harcot támogató értelmiség legjobbjainak egyik fő gyülekeztetőjévé válik.

A KMP politikájának módosításában fontos lépés a szakszervezeti taktika megváltoztatása, amelyre 1936 januárjában kerül sor. A Központi Bizottság ekkor megállapítja, hogy helytelen volt a szakszervezeteken belül a tagok nagy tömegeit felölelő külön ellenzéki szervezetek létesítésére törekedni, amit a párt az ESZE útján igyekezett megvalósítani. Ehelyett a választott szervezetekben és testületekben szerzett pozíciók erősítésével kell a baloldal befolyását növelni. Ilyen módon erősödött meg a baloldal a MÉMOSZ-ban, a bőrszakszervezetben és más szakmai szövetségek egyes szakosztályaiban és helyi csoportjaiban. Az ő tapasztalataikat kellett általánossá tenni. Az Egyesült Szakszervezeti Ellenzék megszűnik, és lapjai sem jelennek meg többé.

A KMP Központi Bizottsága 1936 januárjában a párt és a KIMSZ tagjaihoz intézett Elvtársi Levélben felülvizsgálja és módosítja akció-

egység-taktikáját. Figyelembe véve, hogy a szociáldemokrata szervezetek csak megfelelő óvatossággal léphetnek együttműködésre az illegális KMP szerveivel, megállapítja: a közös cselekvés egyetlen feltétele az, hogy „az akció a fasiszmus, a tőkés kizsákmányolás, a háború ellen irányuljon”. Mellőzni lehet az írásos megállapodást, s a létrejött egységet nem kell nyilvánosságra hozni.

Februárban a KMP Központi Bizottsága bizalmas levéllel fordul az SZDP vezetőségéhez, amelyben ismét konkrét együttműködést ajánl. Találkozást javasol a közös akcióprogram és a teendők megbeszélésére, s több harci célt jelöl meg. Kész arra is – ha az SZDP vezetősége számára ez járhatóbb –, hogy megállapodjon a javasolt harci célok bármelyikével kapcsolatos, korlátozott jellegű közös fellépésről.

A levélben említett teendők között változatlanul szerepel a szakszervezetek és az SZDP legalitásának védelme, s a német–olasz külpolitikai orientáció elleni harc. Ekkor még folyik Abesszíniában az olasz fasiszmus rablőháborúja, amelyet a magyar kormány támogat, s a magyar üzletemberek is igyekeznek keresni rajta. A KMP együttes tiltakozást és a szállítások megakadályozására együttes akciót ajánl. Közös tiltakozást javasol amiatt is, hogy a Gömbös-kormány hamis kémkedési váddal katonai törvényszék elé állítja a forradalmi tevékenységért lefogottakat.

Ebben az időben akarják hadbíróság elé állítani Kiss Zsigmondot, a Központi Bizottság tagját és több más elvtársat, akiket 1936 januárjában fogtak el. A tiltakozás az ő védelmüket is szolgálta, s egyben összefonódott a fasiszta terror és a háborús készülődés elleni általános küzdelemmel.

Az SZDP vezetősége megint elutasítja az egységfront-javaslatot, a kommunisták rugalmasabb taktikája azonban növeli a bizalmat a KMP iránt. A szociáldemokrata párt- és szakszervezeti funkcionáriusok vezető gárdájának mind több tagja részben hallgatólagosan tudomásul veszi, részben tevékenesen is támogatja a kommunisták tevékenységét. A KMP szakszervezeti pozíciói erősödnek, a baloldali szociáldemokraták befolyása nő, ami kihat a munkásmegmozdulások alakulására.

1936–1937-ben a sztrájkba lépők száma meghaladja az 1935. évit. A vasiparban jelentős a bérmozgalom, s nagyjából sztrájk nélkül 8–12 százalékos bérjavítást érnek el.

Az építő- és bőriparban 1936-ban országos méretűvé válik a harc

a bérek felemeléséért, a nyolcórás munkaidőért megfelelő bérkiegyenlítéssel. Április–májusban hathetes cipéssztrájk van Budapesten és környékén, amelyben hatezer munkás vesz részt. Cipéssztrájkok zajlanak le Szegeden, Békéscsabán, Debrecenben, Miskolcon, Szombathelyen. A harc eredményes. Az építőmunkások április–június havában több budapesti építkezésen, továbbá Sopronban, Zalaegerszegen, Kaposváron, Székesfehérváron, Hódmezővásárhelyen, Miskolcon, Hatvanban és más helységekb sztrájkolnak, a legtöbb helyen sikerrel.

A textiliparban is folyik a harc a nyolcórás munkaidőért bérkiegyenlítéssel, valamint a munkafeltételek szigorítása ellen. Kiemelkedik a Kispesti Textilgyár háromnapos sztrájkja január–áprilisban, a Csepeli Posztógyáré augusztusban. Az év második felében is sok a vidéki sztrájk: így a szabóké és cipészeké Debrecenben, textileseké és cipészeké Békéscsabán, a textileseké Győrben.

Az 1937. évi sztrájkok közül kiemelkedik a Pécs környéki bányászok harca; februárban 265 munkás háromnapos éhségssztrájkot rendez a tárnákban, követelve a munkafeltételek megjavítását. Február 24-én többszáz főnyi tömeg – bányászok és a tárnákban levők hozzátartozói, zömükben asszonyok – Mecsekszabolcsra a bányaigazgatóság elé vonul a sztrájkolók követeléseinek teljesítéséért. Az elkeseredett embereket csendőrök tartóztatják fel, tüzet nyitnak rájuk; három munkást megölnek és többet megsebesítenek, köztük asszonyokat is. A fasizmus megint véres kegyetlenséggel védelmezte a bányabárók érdekeit. Március elején ugyanebben a bányamedencében négyezer bányász teszi le a szerszámot, hogy tiltakozzon az elbocsátások ellen s a bérek rendezéséért. Nyolc százalékos béremelést érnek el; az elbocsátottak munkába állítását is megígérik, de ezt nem teljesítik.

Budapesten és környékén 1937 áprilisában kétezer szobafestő és mázoló, valamint az újpesti és rákospalotai famunkások sztrájkolnak s részleges eredményt érnek el. Július 20-án a budapesti és környéki kőművesek egynapos figyelmeztető sztrájkot rendeznek a bérjavítás elhúzódása miatt. Július–szeptember hónapokban ismét építőmunkások lépnek sztrájkba Pécsen, Szegeden, Szolnokon, Nagykanizsán, Debrecenben. Az építőipari szakmák összbizalmi értekezletének egyöntetű határozata alapján szeptember 16-án 24 órás általános építőipari sztrájk van, mintegy 20 ezer munkás részvételével. Sürgetik a nyolcórás munkaidő bevezetését s a béregyeztető bizottság által meg-

állapított minimális bérek miniszteri jóváhagyását, kötelező erejűvé tételét. Követelik a szervezkedési szabadság biztosítását, továbbá azt, hogy a szakszervezetek ellenőrizhessék, valóban a megállapított béreket fizetik-e.

Az 1936–1937. évi bérmozgalmakban – főleg a kisipari szakmákban – fontos szerepet játszik a minimális bérek megállapításáról szóló rendelet alkalmazása körüli harc. E rendeletet a Gömbös-kormány azért hozta, hogy csökkentse a szocialista szakszervezetek szerepét. Amikor először alkalmazták – az 1935-ös famunkássztrájk után az asztalos szakmában –, a KMP a szakszervezetek jogainak védelmében a bérmegállapító bizottságok bojkottjának jelszavát adta ki. Hamar kitűnt azonban, hogy ez helytelen, a kommunisták elszigetelődésének veszélyével jár, ezért a párt módosította taktikáját. Tiltakozni kellett amiatt, hogy a bérmegállapító bizottságba a hatóság és a munkáltatók képviselői mellé a munkások képviselőit az iparügyi miniszter nevezi ki; követelni kellett, hogy a munkásság maga válassza képviselőit. Mindenekelőtt pedig azt kellett elérni, hogy a minimális bérekről szóló rendeletet ne a tőkések használják ki a bérek leszorítására, hanem a munkások az általános bérszínvonal emelésére. A nyolcórás munkanap bevezetése is harci kérdés, elsősorban azért, mert a vállalkozók bérkiegyenlítés nélkül akarják, a munkások viszont bérkiegyenlítést követelnek és nyolc órán túl túlórapótlékot.

Kommunisták és szociáldemokraták több szakmában indítottak egyetemes mozgalmat a minimális bérek kötelező erejű megállapításáért, a nyolcórás munkanap bevezetéséért bérkiegyenlítéssel. Sok akció azért robbant ki, mert a kinevezett egyeztető bizottság által megállapított bérek jóváhagyását a miniszter halasztotta, vagy a rendeletileg megállapított bérminimumot a vállalkozók megnyirbálták, különösen holt szezonban.

A bérminimum megállapításáról és a nyolcórás munkanap bevezetéséről szóló rendelet nem azt eredményezte, amit a Gömbös-kormány várt tőle, nem sikerült a sztrájkmozgalom továbbfejlődését megállítani, sem a szakszervezetek szerepét csökkenteni. Ellenkezőleg. A szakszervezetek ereje, tekintélye 1936–1937-ben növekedett.

*

Rajk László

Zalka Máté

Munnich Ferenc

I/VI magyar köztársasági hadosztály parancsnoki kara, közepén Grál János főbornokkal

LE AZ IMPERIALISTA HÁBORÚVAL!
LE A HÁBORUT CSINÁLÓ OLASZ
NÉMET FASIZMUSSEL!
LE A HARCOS MUNKÁSOK
HADBIRÓSÁG ELÉ ÁLLÍTÁSÁVAL!
ÉLJEN A VILÁGBÉKÉT VÉDŐ
SZOVIET UNIÓ
ÉLJEN A KOMMUNISTÁK
MAGYARORSZÁGI PÁRTJA!

kommunista röptapok 1935-ből

ÁRA 10 FILLÉR

VILÁG PROLETÁRJAI EGYESÜLJENEK!

DOLGOZÓK LAPJA

A KOMMUNISTÁK MAGYARORSZÁGI PÁRTJA
(A KOMMUNISTA INTERNACIONÁLE SZEKCIÓJA)
KÖZPONTI LAPJA

1. ÉVFOLYAM • 1. SZÁM

1937 ÁPRILIS

A „Dolgozók Lapja“ irányelvei és feladatai.

A párt lapjának feladata a magyar munkásmozgalmában a kommunizmushoz hű elemeket összekapcsolni és tanítani. A K.M.P. központi lapja, mint kollektív szervező, megismerve az ország kommunistáit és forradalmi munkásait a Kommunista Internacionálé és a K.M.P. politikai vonalával.

A Dolgozók Lapja, megjelent Prágában 1937—1938-ban

A KMP taktikájában a Komintern VII. kongresszusa után lényeges változás történt. Ennek ellenére a párt vezetése 1936-ban válságba jutott. A Központi Bizottság a párt eredményeit túlértékelt, és késlekedett a KMP politikájának szükséges felülvizsgálatával; emiatt a Komintern bizalmatlanná vált vele szemben. Ebben jelentős szerepet játszott az, hogy a VII. kongresszus irányvonalának kidolgozása során Kun Béla a korábbi szektás nézetekkel nehezen tudott szakítani, és fékezője volt a szükséges módosításoknak. Később elismerte, hogy hibázott, és segítette a KMP Központi Bizottságát politikájának felülvizsgálatában. A bizalmatlanság azonban mind vele, mind a KB egészével szemben megmaradt. Ezért a Komintern 1936 májusában a KMP Központi Bizottságát elmozdította.

A Komintern határozata jogosan állapítja meg, hogy a vezetés késlekedett a VII. kongresszus irányvonalának megfelelő alkalmazásában. A határozat ugyanakkor nem vette kellően figyelembe sem a KMP tényleges eredményeit, sem azt, hogy a jogos bírálatot a KB elfogadta és a párt politikájának szükséges módosítását megkezdte.

Az egyoldalú kritika és a bizalmatlanság diktálta szervezeti intézkedés a későbbiek során olyan eljárásokat vont maga után, amelyeknek Kun Béla is áldozatul esett. 1937-ben letartóztatták, és hamis vádak alapján elítélték. 1939 novemberében a börtönben meghalt. Sztálin halála után, amikor fény derült a személyi kultusz légkörében elkövetett igazságtalanságokra, őt is rehabilitálták. Emlékét a magyar nép és a nemzetközi munkásmozgalom tisztelettel övezi, mert ő, hibái ellenére, nagy alakja a magyar és a nemzetközi kommunista mozgalomnak.

A KMP munkájának irányítására a Komintern megbízásából ideiglenes Titkárság létesült, vezetésével Szántó Zoltánt bízták meg. Feladata: érvényesíteni a párt tevékenységében a VII. kongresszus irányvonalát és előkészíteni a pártkonferenciát, amelyen a Központi Bizottságot megválasztják.

A pártszervezetek olyan utasítást kaptak, hogy az újjászervezésig szüntessék be tevékenységüket. 1936 második felében megszűntek a párt területi szervei, így a budapesti pártbizottság és a kerületi pártbizottságok. A szakszervezetekben, az SZDP-szervezetekben, a szocialista kultúr- és sportegyesületekben működő kommunista csoportok egymással laza kapcsolatot tartva dolgoztak tovább. Megszűnt a párt hazai illegális sajtótevékenysége is. A KMP szervezetileg meg-

gyengült, s a központi irányítás kevésbé érvényesült. Ilyen körülmények között pártkonferencia összehívására nem kerülhetett sor, később pedig a háborús helyzet miatt vált lehetetlenné.

Az új ideiglenes vezetőség 1936 júniusában határozatot hozott politikai irányvonaláról. A legfontosabb feladatokat a következőkben alapítja meg:

a) *Harc a demokratikus jogok védelméért és kiterjesztéséért.* Népfrent-mozgalmat kell kifejleszteni, bevonva ebbe „minden pártot, szervezetet, csoportot és egyes elemeket, amelyek mozgósíthatók a harcra a reakció és a fasiszmus ellen, a magyar *demokratikus köztársaságért*”.

A demokratikus köztársaság harci céljának kitűzésével – ha ez még nem is vált rögtön központi politikai jelszóvá – a párt módosítja *stratégiai célját*. Ez alapvető követelménye az antifasiszta népfrentmozgalom kibontakozásának Magyarországon.

b) *Harc a béke megőrzéséért.* A revánsháború veszélye fokozódik, s az uralkodó körök a trianoni szerződés revíziójának jelszavát növekvő hévvel használják fel háborús előkészületeikhez. A határozat megállapítja, hogy a kormány politikája veszélyezteti a magyar nemzet függetlenségét. Csakis „az európai békeszerető erőkkel való együttműködés, csakis a fasiszta kormány megdöntése útján vívhatja ki a magyar nép a trianoni szerződés felülvizsgálását”.

c) *Harc a munkások mindennapi érdekeinek védelméért, jobb munkaviszonyokért, munkanélküli biztosításért, az OTI munkásönkormányzataért.*

b) *Küzdelem „a földreformért, amely a nagybirtokosok földjét anyagi kártérítés nélkül a szegényparasztok kezébe adja”.* Harc a kamatuzsora és a kartellek árdrágításai ellen.

A földreform a politikai élet egyik állandó kérdése, amelynek különböző pártok különböző tartalmat adnak. A KMP átveszi a földreform kifejezést, mert sokak számára elfogadhatóbb, mint a földosztás jelszava. A KMP e határozatában a földreform tartalma nem egyéb, mint az ingyenes földosztás, mégsem csupán kifejezéscseréről van szó. A földosztás jelszava ugyanis a szocialista forradalom jelszavával fonódott össze. A demokratikus köztársaság harci célját ezért célszerűbb a földreform jelszavával összekötni.

A határozat állást foglal a szakszervezetek erősítése mellett. A kommunisták feladatává teszi azt is, hogy erősítsék az SZDP-t, küzdjenek

ott a helyes proletárpolitika érvényesítéséért, hogy a Szociáldemokrata Párt „az igazi proletár osztályharc pártjává” váljon.

A KMP szervezeti felépítéséről a határozat megállapítja, hogy a „pártszervezeti formáknak igen rugalmasaknak és sokoldalúaknak kell lenniük”.

A KMP új ideiglenes vezető szerve – amely a Központi Bizottság szerepét tölti be – 1938 végéig Prágában működik, s a hazai pártcsoportok egy részével tud kapcsolatot tartani. 1937 áprilisától 1938 júniusáig jelenik meg Prágában a KMP központi újságja, a *Dolgozók Lapja*, amelynek segítségével a rendszeres kapcsolat nélkül maradt kommunistákhoz is eljut a párt új irányvonala.

A kommunisták befolyása az SZDP szervezeteiben 1936–1939-ben növekszik. Részt vesznek a tagtoborzásban és Népszava-előfizetők gyűjtésében is. Utóbbit nehezíti, hogy a lap folytatja a KMP és a Szovjetunió becsmérést. A Népszava-agitáció során, valamint a párt- és szakszervezetekben folyó vitákban a kommunisták bírálják a lap rágalmozó írásait, hibás állásfoglalásait, de terjesztését segítik, mert ez fontos része az SZDP védelmének.

A Népszava gyakran közöl leleplező írásokat a nagyfokú kizsákmányolásról, és gyakran tiltakozik az SZDP-t sújtó rendszabályok, önkényes eljárások miatt. Külpolitikai cikkeiben kifejezi a szervezett munkásság szembenállását a német orientációval, időnként határozottan bírálja a kormány külpolitikáját, angol és francia orientációt sürgetve. A lapban azonban az is tükröződik, hogy az SZDP vezetősége újra és újra meghajol a kormány akarata előtt, s külpolitikai lépéseinek bírálatát mérsékli vagy éppen feladja.

A spanyolországi polgárháború kitörése idején a Népszava kifejezi a magyar munkások rokonszenvét a szabadságáért küzdő spanyol nép és demokratikus kormánya iránt. A Pártvezetőség azonban néhány hét múlva már fékezi a rokonszenv-megnyilvánulásokat. Erre szorítja az SZDP-t a kormány – amely a spanyol fasiszták és a német–olasz intervenció lelkes támogatója –, s ebbe az irányba hat a nyugati polgári demokratikus hatalmak hírhedt „be nem avatkozási” politikája is.

Az SZDP XXXI. kongresszusán, 1937 áprilisában, Peyer már így beszél a spanyolországi háborúról: „Nem is azok állnak szemben egymással, akik ennek az országnak polgárai, hanem idegenek, akik nem a véráztatta ország népének érdekét, hanem idegen politikai érdekeket szolgálnak.” Kétségbe vonja, hogy a spanyol nép és kormánya –

amelynek elnöke szociáldemokrata – elszántan védelmezi a szabadságot. A nemzetközi brigádokat pedig, amelyeknek katonái életükkel és vérükkel siettek a spanyol nép segítségére, éppúgy „idegen politikai érdekeket” szolgálóknak nyilvánítja, mint a német és az olasz fasiszta intervenciót! Peyer szavai csak szégyenérzetet és felháborodást váltottak ki a spanyolországi szabadságharcosok minden őszinte tisztelőjéből.

A Pártvezetőség pálfordulása nehezíti, de nem állíthatja meg a spanyol nép melletti megnyilatkozásokat sem a szakszervezetekben, sem a szociáldemokrata pártszervezetekben, sem a munkás kultúr- és sportszövetségekben. Az OIB és csoportjai is változatlan erővel állnak ki a spanyol szabadsághősök mellett.

A KMP új politikája, amely az SZDP-szervezetek erősítését is a kommunisták egyik fő feladatává tette, a korábbinál jobban ösztönzi az SZDP ifjúsági csoportjaiban végzendő munkát. A KIMSZ 1937 tavaszán megszűnt, tagjai a legális szervezetekben a kommunistákkal együtt dolgoznak tovább. Nagyobb számban lépnek be az OIB-hez tartozó ifjúsági csoportokba, amelyekben a kommunista befolyás tovább erősödik. Az OIB-csoportok ifjúsági gyűléseket rendeznek, főleg a szakszervezeti székházakban. Kiadnak röpiratokat is, amelyek a KMP népfretpolitikájának szellemében íródnak. Hirdetik a barátságot a Szovjetunióval és népszerűsítik eredményeit. Lankadatlanul küzdenek a kormány háborús politikája és a német–olasz fasiszta blokkal való szövetség ellen. Bekapcsolódnak a munkásszervezetek védelméért és a demokratikus jogokért, így az általános, titkos választójogért indított mozgalmakba is. Akciókat rendeznek a nyilasok ellen, akiknek szervezkedése 1937-ben megélénkült.

A nyilas bandák többször megtámadták a szocialisták és kommunisták kisebb kiránduló csoportjait. Válaszként az OIB VII. kerületi csoportja 1937. szeptember 16-án – azon a napon, amelyen az építőmunkások 24 órás sztrájkja volt – szétverte a nyilaspárt Tompa utcai gyűlését. A hatóságok korlátozzák a nyilasok tevékenységét, amikor az a NEP vizeit zavarja, de segítik a munkásmozgalom elleni fellépéseiket és védelmezik őket a szocialista munkások visszavágásaival szemben. A Tompa utcai nyilasház elleni akcióban részt vettek közül a rendőrség több mint száz fiatal munkást vett őrizetbe.

1937 tavaszán – a munkásmegmozdulások erősödése és a népfretp nemzetközi sikerei, valamint a hitlerista veszély keltette aggodalom

hatására – népfront-jellegű demokratikus tömörülés jön létre *Márciusi Front* néven. Megalakulását a KMP segítette. 1937. március 15-én hozták nyilvánosságra a Márciusi Front 12 pontból álló programját. Első pontja: az ország demokratikus átalakulása. Kiáll a politikai szabadságjogokért, követeli az 500 holdon felüli birtokok kisajátítását, a bankok és a különféle tőkés monopóliumok uralmának megszüntetését, progresszív adórendszert, 40 órás munkahetet, az „alsóbb néposztályok” érdekeinek megfelelő progresszív tandíjrendszert a közép- és főiskolákon. Hirdeti a Duna-völgyi népek önrendelkezését és összefogását.

A Márciusi Front megalakításában részt vettek olyan emberek is, akik átmenetileg a Gömbös-féle „reformprogram” befolyása alá kerültek, de később felismerték, hogy a nép társadalmi felemelkedése nem lehetséges az ország demokratikus átalakulása nélkül. Felismerték azt is, hogy a német imperializmussal való szövetség az országot veszélybe döntheti, s a nemzet érdeke a szomszéd államokkal való összefogást követeli. Nézeteik nem mentesek a nacionalista befolyástól, s ez tükröződik a program szövegében is. A valóságos pángermán veszély mellett vélt pánszláv veszélyt is emlegetnek. A programra azonban elsősorban a demokratikus célok a jellemzőek.

A Márciusi Frontban vezető szerepe van egy jelentős irodalmi csoportnak, amely a harmincas évek első felében „falukutatók” néven vált ismertté. Később „népiesek”-nek nevezik őket. Fő fórumuk a *Válasz* című folyóirat. Fejlődésükre nagy befolyást gyakorolnak a kommunisták. A KMP legális folyóirata: a Gondolat népszerűsítette a Márciusi Front céljait, egyben bírálta is egyes résztvevőinek következetlenségét és téves nézeteit.

A Márciusi Frontban ellentétek keletkeztek abban a kérdésben, vajon „szellemi mozgalom” maradjon-e csupán vagy céljainak valóra váltásáért vállalja a politikai harcot is. A „szellemi mozgalom” szószólói „középutas” törekvésűek, akik úgy vélik, hogy feladatuk az uralkodó körök lelkiismeretére hatni és rávenni őket a nép érdekeit szolgáló reformokra. A baloldaliak vállalják a politikai harcot, míg a középutasok – akik a néppel is és az uralkodó osztályokkal is egyetértésre szeretnének jutni – húzódoznak ettől.

1937 novemberében a kormány a Gondolat megjelenését rendőri úton megghiúsítja, szerkesztőjét kommunista tevékenységért letartóztatják, s ezzel az antifasiszta népfront e bátor szószólóját elnémítják.

A Gondolat megszűnése megdöbbenést kelt a Márciusi Front körül tömörülő értelmiség soraiban. Csakhamar élesebbé válik körükben a vita: bekapcsolódjanak-e a politikai mozgalomba. A baloldal határozottan kiáll emellett. A Márciusi Front jelentősebb vidéki csoportjai: a debreceni, szegedi és makói, szintén a politikai mozgalomba való bekapcsolódást támogatja.

1938 tavaszán a baloldaliak és a középutasok között a nézeteltérések kiéleződnek. Ausztria náci megszállása után az utóbbiak félreállnak. Megingásukban szerepet játszik az is, hogy ekkor a hatóságok eljárást indítanak a mozgalom több résztvevője ellen. A Márciusi Font felbomlik, baloldali csoportja azonban folytatja tevékenységét a kitűzött célokért.

*Küzdelem a jobboldal előretörése ellen,
az antifasiszta függetlenségi frontért*

A Gömbös-kormányt 1936 októberében a Darányi-kormány váltotta fel. Ez a kormány igyekezett összebékíteni a reakciós erőket, egyetértésre jutni a Bethlen-csoporttal. Az SZDP-vel szemben óvatosabb, viszont követi a Gömbös-kormány külpolitikáját. A Darányi-kormány gyorsítja a háborús előkészületeket. 1938 márciusában meghirdeti az úgynevezett győri programot, amely öt éves időszakra egymilliárd pengőt irányoz elő katonai kiadásokra. Ezt követően kezdetét veszi a háborús konjunktúra, amely nagy nyereséggel kecsegteti az üzleti köröket.

A győri program bejelentése a hitlerista seregek ausztriai bevonulása előtt történt. Az Anschluss következtében a náci Németország nyomása Magyarországra erősödik, ugyanakkor az uralkodó osztályok revansista reményei nőnek. A háborús készülődések jegyében új törvényt hoznak a munkásmozgalom baloldalának fokozottabb üldözéséről, szigorúbb ítélkezés céljából gyorsított bírói eljárást vezetnek be.

A fegyverkezési programmal együtt Darányi bejelenti az első zsidótörvényt; kormányprogrammá avatják az antiszemitizmust. Megkezdődik a zsidó származásúak kizorítása a közszolgálatból és az értelmiségi pályákról. Az intézkedések nem érintik a zsidó bankárokat, gyárosokat, nagykereskedőket; ők bekapcsolódnak a katonai program nyújtotta üzletekbe.

1938 májusában Imrédy Béla, az előző kabinet pénzügyminisztere veszi át a kormány vezetését. Előveszik a Gömbös-féle érdekképviselési reformtervet, s ismét megsemmisítéssel fenyegetik a szocialista szakszervezeteket.

Az SZDP vezetősége újra alkudozni akar a kormánnyal. Emiatt a baloldal élesen bírálja; erőteljes védelmi akciót sürget, a népfront megteremtését szorgalmazza. Budapesten különösen az V., VI., VII., IX. kerületi, a zuglói és a lágymányosi pártszervezetekben lépnek fel a Pártvezetőség megalkuvó politikája és szovjetellenessége miatt. Az SZDP fővárosi végrehajtó bizottsága június 3-án foglalkozik a szervezetekben uralkodó hangulattal, és sürgeti a „zavarkeltők” eltávolítását; a Márciusi Front kiadványainak terjesztését is megtiltja. A pártszervezetek azonban ellenállnak, többnyire nem hajtják végre ezeket az intézkedéseket.

Budapesten és több városban júniusban építőmunkás-gyűléseket tartanak, s a résztvevők viharosan tüntetnek a szakszervezetek mellett, a munkakényszer és a háborús készülődések ellen. Az építőipar helyzete súlyos. A katonai program pénzügyi kihatása csökkenti az építkezéseket, s az idény ellenére az építőmunkások fele munkanélküli. A gyűléseken az ínségmunkák helyett rendes munkaalkalmakat és segílyt követelnek a munkanélkülieknek. Sürgetik a nyolcórás munkaidő betartását, a túlórázások megszüntetését és a bérek emelését. A MÉMOSZ az előző évihez hasonló egynapos általános tüntető sztrájkra készül, és együttes fellépést javasol a többi szakszervezetnek. A budapesti festő, kőműves és ács szakosztály, valamint a helyi építőmunkás csoportok Újpesten, Kispesten, Csepelen kapcsolatba lépnek más szakmák képviselőivel együttes akció céljából. A Szaktanács azonban közbeavatkozik és követeli, hogy az építők hagyják abba az akciót, s a Népszava augusztus 19-i és 20-i számában figyelmeztető felhívásban nyíltan megtagadja a közösséget e megmozdulással.

A MÉMOSZ egyes vezetői augusztus 23-án az SZDP vezetőségéhez fordulnak segítségért. Panaszolják, hogy Peyer közbelépésére a Szaktanács ülése „a munkaalkalmakért és munkanélküli-segélyért folytatandó akció gondolatát elvetette . . . sőt azt is kijelentette Peyer elvtárs, hogy ha az akció nem szűnik meg, hajlandó az építőmunkások szövetségének a Szaktanács kötelékéből való kizárására is”. Közlik, hogy központi vezetőségük a Szaktanács lépése ellenére úgy hatá-

rozott, hogy az akcióra szükség van, s ehhez kérik a Pártvezetőség segítségét.

Peyert bepanaszolni a peyerista politikát követő Pártvezetőségnél – meddőnek bizonyul. A Pártvezetőség is az akció félbehagyására szorítja a MÉMOSZ-t, még egyórás tüntető sztrájk rendezéséhez sem járul hozzá. Ez az állásfoglalás ingadozást kelt a MÉMOSZ központi vezetőségének szociáldemokrata tagjaiban, az egység megbomlik s az akciót lefűjják.

A növekvő terrornak, a mind nagyobb propagandagépezettel dolgozó hitlerista és egyéb jobboldali szervezetek erősödő befolyásának, valamint a reformista szakszervezeti vezetőknek is szerepük van abban, hogy a sztrájkmozgalom 1938-ban már gyöngébb, mint az előző években.

A tavaszi hónapokban kisebb bérsztrájkok zajlanak le a budapesti és környéki textilgyárakban, továbbá a Sopron melletti Brennberg környékén; általános sztrájkba lépnek a debreceni építőipari munkások. 1939-ben jelentősek a bányászsztrájkok; júniusban négyezer salgótarjáni bányász szünteti be a munkát. Sztrájkokat jelentenek a dorogi és zagyvapálfalvai medencéből és az úrkúti ércbányából is, részleges eredménnyel. Augusztusban a budapesti építőmunkások állnak le az építkezéseknek hol egyik, hol másik részén, bérkövetelések miatt.

Az SZDP jobboldali vezetői nemcsak a sztrájkok leszerelésével igyekeznek csökkenteni az uralkodó körök bizalmatlanságát, hanem segítenek a kormánynak abban is, hogy békeszólamok mögé rejtse a háborús készülődést. Megszavazzák a hadseregfejlesztési programot, majd beállnak azok sorába, akik Csehszlovákia feldarabolását sürgetik.

Az európai béke ügye, a népek érdekei, köztük a magyar nép érdeke is Csehszlovákia megvédését, a Duna-völgye minden népét fenyegető hitlerista veszedelem elleni összefogást követeli. A Népszava viszont a nácik területi igényeinek teljesítését nyilvánítja ama feltételnek, amelytől függ, hogy „Európa végleg megnyugodhassék” és elindulhasson „a teremő béke útján”. „Utolsó kísérlet a béke megmentésére” – írja szeptember 30-án az aznap aláírásra kerülő müncheni egyezményről. Másnap, október 1-én már annak örvendez, hogy a nyugati hatalmak cserbenhagyták Csehszlovákiát, s azt írja, hogy „a

müncheni megegyezés megmentette a világot a legborzalmasabbtól”, elhárította a háborút.

Hitlerék 1938. november 2-i bécsi döntését, amellyel Szlovákia magyarlakta vagy magyar többségű déli vidékeit visszacsatolják Magyarországhoz, az SZDP vezetősége is nagy lelkesedéssel fogadja; beleveti magát a veszedelmes nacionalista áradatba, amelynek hullámai elborítják az országot. A Népszava november 3-án azt írja, hogy a hitleri döntésben az igazság győzött, amely „erősebb volt az erőszaknál”. Így szépíti a történeteket és ködösíti a tényleges igazságot, azt, hogy a magyar uralkodó körök e területszerzéssel katasztrófa felé viszik a nemzetet.

Az SZDP jobboldali vezetőinek politikája is segíti megfertőzni a lakosságot a nacionalizmus mérgével. Segíti az uralkodó osztályokat abban, hogy a magyar faszizmus területnövekedését nemzeti ügynek hirdessék, s a dolgozókat, különösen az ifjúságot a nacionalista szenvedélyek felkorbácsolásával félrevezessék.

Az SZDP vezetőségének e politikája nagy zavart kelt a szociáldemokrata munkásság soraiban, belsőleg gyengíti mind az SZDP-t, mind pedig a szakszervezeteket a növekvő jobboldali nyomással szemben.

A nacionalista hullámverés ellen Magyarországon egyedül a KMP küzd következetesen. A Dolgozók Lapja még a müncheni egyezmény előtt a polgári demokratikus Csehszlovákia támogatásának szükségességét hangsúlyozta. Megbélyegezte a magyar uralkodó köröket, amelyek Csehszlovákia háttámadására készültek. Megállapította róluk: „azt akarják, hogy Magyarország az őt is fenyegető német imperializmus vazallusaként erre a *becstelen* szerepre vállalkozzék”.

Nem volt azonban olyan erő, amely a horthysta kormányt ettől a becstelen szereptől visszatarthatta volna. A területszerzéssel kiváltott nemzeti öröm és nacionalista mámor, a Hitlerék felé áramló hálálkodás előntötte az országot, s egy időre elhomályosította, hogy megnövekedett a hitlerista veszély, amely Magyarországot is elnyeléssel fenyegeti.

Megerősödik a nyilas propaganda és szervezkedés is. A nyilasok támadást indítanak a munkásszervezetek ellen. Bandáik november 12-én a késő esti órákban berontanak a kispesti, pestlőrinci, rákospalotai, óbudai és a lágymányosi munkásotthonokba, valamint a magántisztviselők szakszervezetének székházába, és szétrombolják a már elnéptelenedett helyiségek berendezését. A pesterzsébeti otthonba is betör-

nek, de innen eltakarodnak, mert még sokan tartózkodnak a helyiségben és kiszorítják a támadókat.

A nyilas banditák e támadása csupán egyik megnyilvánulása annak, hogy a horthysta „országgyarapítás” a népellenes erőket serkenti további lépésekre. A nyilas akció emellett azt is tanúsítja, hogy Hitlerék fokozzák magyarországi ügynökségük tevékenységét.

A szakszervezetekben november 13-án, vasárnap, rögtönzött értekezleteket tartanak. Kommunisták és szociáldemokraták összefognak azonnali ellenakcióra. Másnap a fővárosi és környéki üzemek nagy részében félórás munkaszünettel egybekötött tiltakozó gyűléseket rendeznek; eközben küldöttségek keresik fel az igazgatóságokat és tolmácsolják a munkásság felháborodását, követelik a nyilas bandák megfélemezését.

Az SZDP vezetősége és a Szaktanács november 15-én fővárosi és környéki összbizalmi értekezletet tart 2500 résztvevővel. A hangulat izzó, az egybegyűlteket hatékony ellenállást és megtorlást követelnek. „Nagy önuralomra volt szüksége a munkásságnak, hogy ne vonuljon másnap az utcára” – mondja beszédében Peyer, aki sietve hozzáteszi, hogy „a rendcsinálás elsősorban a hatóságok feladata”. Hangsúlyozza azonban annak szükségességét is, hogy a szervezett munkásság védje meg a munkásotthonokat az újabb nyilas provokációkkal szemben.

A szakszervezetek és a pártszervezetek egymás után hoznak határozatot helyiségeik védelméről és a szétrombolt otthonok helyreállításának segítéséről. Az OIB és a szakszervezeti ifjúsági csoportok megszervezik a munkásotthonok védelmét. Az akcióba bekapcsolódnak a vidéki szervezetek is. E megmozdulásokat rokonszenvvel kísérik mindazok, akik szemben állnak a fasizmustal, s akikben a területnövekedés mámorja sem altatta el a hitlerista veszedelem okozta aggodalmat.

Eközben a politikai életben váratlan válság robban ki. A területgyarapodás nyomán keltett nagy nacionalista örömujjongás közepette a NEP kettészakad és kormányválság keletkezik. A NEP-képviselők több mint harmada kilép a pártból, összefog Eckhardtékkal, Friedrichékkal s más csoportokkal és Imrédy ellen fordul. A NEP-ben maradók egy része félreállva várja az események alakulását. November 23-án bekövetkezik a horthysta parlamentben egyedülálló eset: leszavazzák a miniszterelnököt. A képviselők többsége Imrédy távozását követeli.

A NEP-ből kiválók élén Sztranyavszky Sándor áll, aki Gömbös közvetlen munkatársa és a Gömbös-kormány idején a NEP elnöke volt. Sztranyavszky és társai a horthysta rendszer fő titkos szervezeteinek, az Etelközi Szövetségnek vezető gárdájához tartoznak. A hatalmi harc folyamán Imrédyék hangoztatják, hogy Gömbös politikáját követik, Sztranyavszkyék viszont kijelentik, hogy ők képviselik igazán Gömbös szellemét, és őbennük buzog legjobban a hűség Horthy iránt. Nyugtalanítja őket, hogy a területnövekedéssel szerzett politikai tőkét Imrédyék akarják kamatoztatni.

A kormányválság kirobbanása után Imrédy bejelenti lemondását, a nyilasok és egyes jobboldali diákszervezetek viszont tüntetéseket rendeznek mellette. Ugyanakkor Imrédyék a német kormány bizalmát is igyekeznek felhasználni a hatalmi vetélkedésben. Horthy tanácskozik Bethlennel, Telekivel és másokkal; a képviselőház döntésén túlteszi magát, s a parlament által leszavazott miniszterelnök lemondását nem fogadja el. Erre Sztranyavszkyék visszavonulnak.

Az Imrédy-kormány a bécsi döntés ellenében elismerte a hitlerista Volksbundot a magyarországi német ajkú lakosság hivatalos képviselőének. Arra is kötelezte magát, hogy csatlakozik az antikomintern paktumhoz. Ezt 1939 januárjában nyilatkozatban közli. Ennek fejében Kárpát-Ukrajna Magyarországhoz csatolását is kéri Hitlertől. A magyar uralkodó körök a müncheni egyezményből levonták azt a következtetést, hogy a nyugati hatalmak szabad kezet adtak Hitleréknek Közép-Európában és a keleti irányú expanzióban, tehát nem fogják kifogásolni, ha abba Magyarország is bekapcsolódik.

A politikai válság lezajlása után a kormány korlátozni próbálja a nyilas propagandát, de még inkább gátolja az SZDP tevékenységét. December 20-án a Népszavát egy hónapra betiltják. A lap ugyanis kifogást emelt a készülő második zsidótörvény ellen. E törvényjavaslat célja, hogy gyorsítsák a zsidó származásúak eltávolítását az értelmiségi pályákról és a közszolgálatból, megkezdjék kizorításukat a kisiparosok és kiskereskedők köréből és meghirdessék a zsidó tulajdonban levő földek elkobzását. A Népszava elítéli az antiszemitizmust, kifogásolja a zsidótörvény és a földbirtokpolitika egybekapcsolását. Emiatt tiltják be 30 napra a lapot, azzal az ürüggyel, hogy bírálata sérti az ország külpolitikai érdekeit.

Az SZDP vezetősége nagyon is tartózkodik attól, hogy szembeszálljon a magyar uralkodó osztályok terjeszkedési törekvéseivel. Ellen-

kezőleg, támogatja igényüket Kárpát-Ukrajnára. Az Imrédy-kormány új honvédelmi törvényt fogadtatott el a parlamenttel, amely messze-menő háborús felhatalmazást ad a kormánynak; a szociáldemokrata képviselők ezt is megszavazzák. A reformizmus hagyományos politikáját követve támogatják „saját” uralkodó osztályaik fegyverkezését és hódító terveit.

Imrédyt 1939 februárban menesztik, s Teleki Pál gróf alakít kormányt. Ő a Bethlen-csoport ismert képviselője, s elődje kabinetjében kultuszminiszter. Alighogy átveszi a kormány vezetését, az eredetileg öt évre tervezett hadseregfejlesztési program végrehajtását két évre rövidítik le. Ez a kormány viszi keresztül februárban Magyarország csatlakozását az antikomintern paktumhoz. Márciusban – amikor a német csapatok megszállják Cseh- és Morvaországot – a magyar csapatok elfoglalják Kárpát-Ukrajnát. Áprilisban a Teleki-kormány bejelenti Magyarország kilépését a Népszövetségből.

A kormány fokozza a politikai és rendőri nyomást a legális munkásmozgalom ellen. Kistarcsán és Nagykanizsán új internáló táborokat állítanak fel, s nő a bírói ítélet nélkül fogva tartott baloldaliak száma. 1939. január 1-ével betiltják a legtöbb szakszervezeti lapot, az SZDP havi folyóiratát, a Szocializmust, továbbá a Nőmunkás, a Munkásifjúság, a Föld és Szabadság című szociáldemokrata időszakos lapokat. 1939 májusában vizsgálatot rendelnek el a szakszervezetek ellen, s tevékenységüket kormánybiztosok ellenőrzése alá helyezik. Meg akarják fosztani az SZDP-t fő pénzforrásától, a szakszervezetek által szedett pártjárulékoktól.

1939 május elején felosztatják a képviselőházat, és a hó végén megtartják a választásokat. Még a Darányi-kormány hozta tető alá az új választójogi törvényt, amely a titkos szavazást általánossá tette. A szavazati joggal rendelkezők számát azonban tovább szűkítették. Az egyéni választókerületi rendszert mindenütt megtartották, de e kerületek választói külön megyei listákra is szavaztak, vagyis kettős választójogot kaptak. Ilyen módon 1,5 millió vidéki szavazó 213 képviselőt választott, hat város 148 ezer szavazója pedig 14-et, míg a főváros és környékének 444 ezer szavazója 33-at. A választott képviselők számát 245-ről 260-ra emelték. A visszacsatolt területeken nem tartottak választást, hanem onnan „behívtak” további 36 képviselőt.

A választásokon az SZDP visszaszorul. Budapesten és környékén összesen 61 ezer szavazatot kapott az 1935. évi 91 ezerrel szemben.

Vidéken hasonló mérvű a vesztesége, országosan 112 ezer választó szavazott rá. De az adott helyzetben – amikor a sovíniszta és antiszemita hullám elborítja az országot, az SZDP vezetőségének a nacionalista hangulatkeltéssel versenyt futó politikája megzavarja a munkásságot, a hatósági nyomás növekedett s a munkásválasztók számát leszorították – a 112 ezer szavazó mégis arról tanúskodik, hogy a proletárság jelentős erői állnak szemben a jobboldali törekvésekkel. Az SZDP mandátumainak száma jobban csökkent a kapott szavazatoknál: 11-ről 5-re.

A választások a hitlerista veszély növekedését mutatják. A kormánypárt – amely ismét új nevet vett fel, Magyar Élet Pártja (MÉP) lett – 178 mandátumot kapott, nem sokkal többet, mint előzőleg. A különböző nyilas pártok viszont előretörték. Túllícitálták a kormány „vörösellenességét” is, németbarátságát is, antiszemitizmusát és szociális demagógiáját is. A Volksbund támogatásával 548 ezren szavaztak rá, és 50 mandátumot szereztek. A Kisgazdapárt visszaesett, s csupán 14 mandátumot kapott, a Kereszténypárt csak nyolcat, a Ras-say-párt ötöt.

A Teleki-kormány a totális fasizmus irányában tett lépések és a háborús előkészületek jegyében rendezte meg az 1939-es választásokat. Ugyanakkor nagy gondot okoz neki, hogy Hitlerék, miután Csehszlovákia feldarabolását befejezték, Lengyelországot fenyegetik. Zavarja őket még egy körülmény: Anglia és Franciaország képviselői Moszkvába utaztak, hogy a szovjet kormány megbízottaival az agresszor együttes megfékezéséről tárgyaljanak. A magyar kormány nyugtalanul várja az események alakulását.

A moszkvai tárgyalásokon azonban kitűnt, hogy az angol és a francia kormány kétszínű játékoz úz. Nem hajlandók kibúvók nélküli védelmi szövetséget kötni az agresszor ellen, nem hajlandók a Szovjetunióval együtt garanciát vállalni a balti államok biztonságáért, jól tudva, hogy a balti területen keresztül támadhat az agresszor a Szovjetunióra. A nyugati hatalmak a moszkvai tárgyalásokkal egyidőben Hitlerékkel is tárgyalnak és szovjetellenes német–lengyel összefogást szorgalmaznak.

A szovjet kormány ezért kénytelen volt más utat keresni, hogy országának biztonságáról gondoskodjon. 1939 augusztusában meg-nemtámadási szerződést kötött Németországgal.

Az SZKP XVIII. kongresszusán, 1939 márciusában Sztálin figyel-

meztette a szovjet–német háborúkiprovokálásán fáradozókat, hogy „az a nagy és veszélyes játék, amit a be nem avatkozási politika hívei elkezdtek, rájuk nézve komoly kudarccal végződhet”. A nyugati kormányok azonban mindenben hittek, csak abban nem, hogy a Szovjetunió és a hitlerista Németország megneemtámadási egyezményt köthet, s hogy a szovjet állam félreállhat a nyugati hatalmak és Németország közötti viszályban.

A nyugati hatalmak nagy felháborodással fogadták a szovjet–német megneemtámadási egyezményt, amely felborította minden számításvukat, amit a müncheni politikára alapoztak. Szidalmazták a német kormányt, amely a szovjetellenes kapitalista összefogás leglármásabb hirdetője és sürgetője volt, most pedig halasztja a szovjetellenes háborút. Még jobban szidalmazták a Szovjetuniót, amely elhárította a nyugati hatalmak cselvetését. A szociáldemokrata pártok teljes erővel bekapcsolódtak az új szovjetellenes kampányba, hiszen a müncheni politika csődje az ő politikai kudarcuk is. Szovjetellenes fellépéseiket egy ideig megkönnyítette, hogy kezdetben a munkások jelentős része értetlenül fogadta a szovjet–német megneemtámadási szerződés váratlan megkötését; ez átmeneti zavart idézett elő még a kommunisták egy részében is, akik e lépés szükségességét és helyességét csak később értették meg.

*

A KMP szívós felvilágosító munkát végez, bátorítja harci társait, akiket az általános jobboldali nyomás és az SZDP jobboldali vezetőinek politikája megzavart. Ausztria megszállásakor, különösen pedig a müncheni egyezmény és a bécsi döntés után nagy munkát kellett végezni, hogy leküzdjék a legális szervezetekben elterjedt nyomasztó hangulatot és bizonytalanságot, a nacionalista propagandával keltett zavart, és aktivizálják az antifasiszta ellenállás erőit. A kommunisták bátorító szava rázott fel nem egy SZDP-szervezetet a csüggedésből.

Az 1938 novemberi nyilas rombolások elleni felháborodás nyomán kibontakozott védelmi akcióban a kommunisták élen járnak. Az SZDP vezetősége ezt jól látja, s tudomásul is veszi, mert az SZDP-nek szüksége van a KMP segítségére. A Pártvezetőség tagjai azonban nem egyformán tekintenek erre. Peyer úgy tesz, mint aki nem tud róla, s Mónussal együtt folytatja a Szovjetunió és a bolsevizmus rágalmazását, ami a Pártvezetőség hivatalos politikájának változatlan tartozéka.

Szakasits Árpád viszont hajlik a kommunistákkal való bizalmas együttműködésre, amit ekkor már a vezető szociáldemokrata aktivisták nagy része szorgalmaz s a párt tagsága messzemenően támogat. Nagyot nő az SZDP-ben az OIB tekintélye, mert csoportjai elsőrendű szerepet játszanak az ellenállás szervezésében. E csoportok a kommunisták vezetésével a fasisztaellenes küzdelem egységes harci szervezeteivé válnak.

Az SZDP vezetősége határozottabb, amikor a nyilas támadások elhárításáról van szó; ebben bátrabban támaszkodik a szakszervezetek, a pártszervezetek és az OIB fellépéseire, bizonyos határig ösztönzi is ezeket. Azonban inába száll bátorsága, amikor a párt a kormány fenyegetéseivel és retorzióival kerül szembe. Ekkor a Pártvezetőség gátolja a tömegfellépéseket, az alkudozások és a felkínalkozás útját járja tovább.

1939 januárjában tartják az SZDP soron levő kongresszusát. A nyilvános tanácskozást egy napra korlátozzák, s a vitát kikapcsolják. Ezt az úgynevezett „előértekezleten” folytatták le, szintén korlátok közé szorítva. A pártban és a szakszervezetekben nagy az aggodalom és elégedetlenség, bírálják a védekező taktikát, a kormány előtti meghunyászkodást, a szovjetellenességet. Az előértekezlet fő vitakérdése a párt nevének megváltoztatása. Peyer terjeszti elő a Pártvezetőség javaslatát, hogy hagyják ki a párt nevéből a „magyarországi” szót, amely a nemzetköziséget és a II. Internacionáléhoz tartozást fejezi ki. Hangsúlyozza, hogy az SZDP nem az uralkodó körök nyomására, hanem saját meggyőződése alapján teszi ezt, hogy nemzeti jellegét ne vonják kétségbe. A meghátrálás ilyen elpalástolása nagyobb vizszatetszést kelt a küldöttekben, mintha őszintén megmondanák, hogy a kormány fenyegetése készteti a pártot e lépésre, amelytől további legális működési lehetőséget remélnek. A javaslat és annak indokolása általános nemtetszéssel találkozik, de a többség elfogadja.

Peyer kongresszusi beszámolójában tiltakozik a munkásmozgalommal szembeni megszorítások miatt, és szemére veti a kormánynak, hogy a nyilasok szabadon garázdálkodhatnak. Tiltakozik továbbá az-ellen, hogy a német kormány beleszól Magyarország politikai életébe, s különösen a német gazdasági behatolás veszélyét hangsúlyozza. Az ipari érdekeltségek jelentős részében nő a félelem Németország gazdasági nyomásától, a magyar ipar elsorvasztásától. Ez az aggodalom indokolt, s ezért az ipar védelme a függetlenség védelmének egyik

jelszava lett. Ezzel kapcsolatban állapítja meg Peyer annak szükségességét, hogy „pártállásra való tekintet nélkül mindenki összefogjon az ország függetlenségének védelmére”. Nem a kommunistákkal való összefogásra gondol, hanem a liberális és keresztény ellenzéknek ajánlja fel az SZDP támogatását, s a kormánynak is, ha örködni akar az ország függetlenségén. Reméli, hogy ha nem is a kormánypárt, legalább a keresztény ellenzék elfogadja partnerként. Ténylegesen azonban csak a már igen legyöngült liberális ellenzék hajlandó vele némileg együttműködni.

Peyer fellépését az is ösztönözte, hogy a Bethlen-csoport „függetlenségi akciót” indított, összefogva Sztranyavszkyék maradék táborával, Eckhardtékkal, valamint a keresztény ellenzék más csoportjaival. Bethlen azonban nem a német szövetség ellen lép fel. Miközben az ország önállóságának védelmét sürgeti, hangsúlyozza, hogy támogatja a hitlerista Németországgal való szövetséget, sőt a „zavaró tényezők” megszüntetésével ezt éppen erősíteni akarja. Emellett hangsúlyozza annak fontosságát, hogy a magyar kormány tartsa fenn kapcsolatait a nyugati hatalmakkal.

Az SZDP kongresszusi határozata, amit Peyer előterjesztésére elfogadtak, kimondja: „kis ország lévén minden nagyhatalom rokonszenvére szükség van”. Az SZDP vezetősége a nyugati hatalmak rokonszenvének biztosítását sürgeti. A hitlerista Németországtól rendkívül fél, de nem meri követelni a tengelyhatalmakkal való szakítást, mert ez kiváltaná mind a horthysta uralkodó körök, mind a keresztény ellenzék felháborodását.

Kommunisták kezdeményezésére az OIB egy határozati javaslatot terjeszt a kongresszus elé, amely hibáztatja, hogy a magyar munkásmozgalom védekezésbe vonult. „Míg azonban a múltban az a taktikai tévedés – mondja a határozati javaslat –, hogy a munkásmozgalom számára elégséges lehet a védekezés, csak a mozgalom átmeneti megállapodását jelentette, addig ennek a taktikának a továbbfolytatása végzetes veszedelmet idéz elő.” Hangsúlyozza annak fontosságát, hogy „a védekezést támadás váltsa fel”, s e célra megfelelő akcióprogramot tart szükségesnek.

Az ifjúsági csoportok összvezetőségének megbízásából az OIB benyújt egy akcióprogram-javaslatot, amelyet a kongresszuson az OIB titkára, a kommunista Kulich Gyula ismertet. Az előterjesztés megállapítja, hogy az ország függetlenségét veszélyeztető kormánypolitika

elleni küzdelem „a nemzet létkérdésévé vált”, a függetlenségi mozgalmat népmozgalommá kell szélesíteni. Tömegfellépéseket sürget a proletárság munkaviszonyainak javításáért, a demokratikus szabadságjogokért, köztük az általános, egyenlő, titkos választójogért és az SZDP más céljaiért.

Az akcióprogram egyik fő követelése a hitbizományi birtokok azonnali és a többi földbirtok 200 holdon felüli részének öt év alatti ki-sajátítása és felosztása. E javaslat az SZDP agrárprogramjának kere-tei között marad, de a végrehajtási idő megjelölésével konkrétabbá teszi azt.

A kommunisták felhasználták az SZDP kongresszusi fórumát a munkásság előtt álló harci feladatok tudatosítására, s az OIB útján olyan akcióprogramot terjesztettek elő, amely a szociáldemokrata mun-kások egyetértésével találkozik. Peyerék elhárították a szavazást a ja-vaslat felett azzal, hogy a Pártvezetőség elé utaltatták megfontolásra. Az OIB azonban saját elképzelései szerint használja fel akcióprogram-ját további munkájában.

Az 1939 májusi választásokon a kommunisták támogatták a Szo-ciáldemokrata Pártot. Felvilágosító és szervező munkájuknak nagy része volt abban, hogy az SZDP – bár visszaesett a választásokon – elhárította a párt széthullásának veszélyét, ellen tudott állni a jobb-oldaliságban egymásra licitáló kormánypárt, keresztény ellenzék és nyilasok, valamint a hatóságok együttes támadásának. Kommunisták és baloldali szocialisták összefogása játszott ebben döntő szerepet.

Az SZDP választási visszaesése azonban újult erővel felszínre hozta a pártban és a szakszervezeti aktivisták körében az elégedetlenséget a Pártvezetőséggel szemben. 1939 júniusában a Pártvezetőség buda-pesti és környéki összbizalmi értekezletet tart, amelyen Peyerék a választási vereségért a felelősséget – az aktivitás elégtelenségére hi-vatkozva – a pártszervezetekre hárítják. A résztvevők többsége ezt visszautasítja. Háromszáz aláírással javaslatot nyújtanak be, amely-ben követelik, hogy minden kerületi pártszervezet egy-egy képvi-selője kifejttesse véleményét a választási vereség okairól. Ezt Peye-rék nem fogadják el, ami felháborodást vált ki. A Pártvezetőség a rendezőgárda mozgósításával próbál nyugalmat teremteni; ebből verekedés keletkezik, és az értekezletet felosztatják.

A legális munkásszervezetekben, így az SZDP-ben is két egymás-sal ellentétes tendencia érvényesül. Egyik a bizonytalanság és csüg-

gedés, a másik a kommunisták és szociáldemokraták szorosabb összefogása, a baloldal erősödése. A Pártvezetőség lavíroz; támaszkodnia kell a baloldaliakra, mert nélkülük szétesne a párt, ugyanakkor igyekszik korlátozni tevékenységüket.

*

A KMP Központi Bizottsága Prágából külön összeköttetést épített ki a szakszervezetekben dolgozó kommunista csoportokkal, külön az OIB szervezeteiben dolgozó kommunistákkal, külön a Gondolat folyóirattal (ameddig megjelenhetett), továbbá egyes értelmiségi csoportokkal, mindenekelőtt a Márciusi Fronttal. A kommunisták tevékenységüket a legális szervezetekben való munkára összpontosítják. A vidéki kapcsolatokat nagyjából a fővárosi szakszervezetek baloldali aktivistái tartják; ez még 1934–1935-ben alakult ki, amikor többnyire a KMP pesti szakszervezeti pártsejtjei és az ESZE pesti szervezetei tartották az összeköttetést a vidéki csoportokkal. 1936–1938-ban az OIB és a Márciusi Front útján is létesültek vidéki kapcsolatok.

Dél-Szlovákia visszacsatolása, majd Kárpát-Ukrajna megszállása után létrejöttek ezeken a területeken is a Kommunista Párt illegális szervezetei, s felvették az összeköttetést a budapesti kommunistákkal, elsősorban szakszervezeti vonalon. Bekapcsolódtak továbbá az SZDP-szervezetek, egyben az OIB tevékenységébe is.

A KMP folytatja erőfeszítéseit a szélesebb demokratikus összefogásért. A kommunisták tanácsára a „népiesek” baloldala új politikai szervezetet létesít. Megszerzik a *Szabad Szó* című hetilapot, melynek 1939 első felében jelentős levelezőhálózata fejlődik ki. Erre támaszkodva 1939 júniusában megalakítják a *Nemzeti Parasztpártot*.

Az új párt nyilatkozatban foglalja össze programját, amely hasonló a Márciusi Frontéhoz. Síkraszall a nagybirtok kisajátításáért radikális földreform céljaira, a demokratikus szabadságjogokért, a parasztság fontos részletköveteléseiért. Célul tűzi ki „az alakítandó és meglévő parasztgazdaságok egybeszervezését”, szövetségi „termelőüzemek” létesítését is. Legfontosabb feladatnak tartja az ország függetlenségének megvédését a „külső ellenségtől és belső árulóktól egyformán”. Óvakodik pontosan megjelölni, kik a belső árulók. A „sváb, zsidó és morva eredetű középosztályt” említi, amelytől védeni kí-

vánja a magyar érdekeket – mintha a középosztálybeliek haladó vagy reakciós volta attól függne, hogy magyar vagy nem magyar, keresztény vagy nem keresztény származásúak. A dokumentum utal a nyilas mozgalomra is, amelytől óvni kell az országot, de a magyar kormányról, a horthysta uralkodó körökről nem szól. A nyilatkozat konkrét céljai mégis határozott demokratikus programot alkotnak.

Az új párt vezetői között van Kovács Imre, Erdei Ferenc, Darvas József. Darvas és Erdei a munkás-paraszt szövetség és a kommunistákkal való együttműködés következetes képviselője. Kovács kapcsolatot tart különböző jobboldali körökkel, valamint liberális csoportokkal is, de tudomásul veszi, hogy társai együttműködnek a KMP képviselőivel, hasznosítják az új párt számára a kommunisták segítségét, tanácsait.

A Nemzeti Parasztpárt – hasonlóan elődjéhez, a Márciusi Fronthoz – eszmeileg vegyes összetételű, de egységes a politikai harc igényében, és soraiban dominál az antifeudális és antifasiszta felfogás.

A KMP a Parasztpárttal való bizalmas együttműködés útján új kapcsolatokat szerez vidéki helységekkel, értelmiségi csoportokkal.

A párt külföldi vezető szerve 1939-ben már nehezen tud összeköttetést tartani az országgal. Létrejön egy hazai vezető szerv, amely összeköttetést tart fenn a szakszervezetekben, valamint a budapesti és környéki szociáldemokrata pártszervezetekben dolgozó kommunistákkal, s közvetve egyes vidéki csoportokkal. Kapcsolatban áll az OIB-t vezető kommunistákkal és egyes értelmiségi területen dolgozókkal. E hazai központ élén Rózsa Ferenc áll.

A második világháború kitörése előtt tehát működik már a KMP új hazai vezető szerve. Azt a politikai irányvonalat követi, amelyet a Központi Bizottság a Komintern segítségével 1936-ban alakított ki.

A második világháború kitörése.

Harc az ország hadba lépése ellen

A hitlerista Németország 1939. szeptember 1-én megtámadta Lengyelországot. Anglia és Franciaország szeptember 3-án hadat üzent Németországnak. Kitört a második világháború. A kapitalista világrendszer, az egymással viaskodó imperialista hatalmak másodsor tasztították az emberiséget a világégés katasztrófájába.

A lengyel kormány a moszkvai tárgyalások idején támogatta az angol-francia uralkodó köröknek a német-szovjet háború kirobbantására irányuló cselvetéseit. Nem akart szovjet segítséget Lengyelország védelméhez, mert félt, hogy a szocialista hatalommal való szövetség morálisan megingatja a fasiszta kormányzati rendszert. Túlbecsülte Lengyelország katonai erejét, és abban is túlságosan bízott, hogy német támadás esetén Angliától és Franciaországtól tényleges segítséget kap. Utóbbiak azonban magára hagyták Lengyelországot, akárcsak előzőleg Csehszlovákiát. Formálisan hadat üzentek Németországnak, de hadseregeik – bár a nyugati határoknál hagyott német erőkkel szemben több mint háromszoros túlerővel rendelkeztek – tétlenek maradtak. A nyugati hatalmak ugyanis azt várták, ha a német hadsereg a szovjet határhoz ér, ez hamarosan szovjet-német háborúra vezet. A német kormány pedig annak reményében hagyott kisebb erőt a nyugati határokon, hogy az angol és a francia kormány tudomásul veszi Lengyelország megszállását, s egyben a német hadsereg előrenyomulását a Szovjetunió határáig.

A lengyel nép igazságos védelmi háborút vív a hitlerista hódítók ellen. Az angol és a francia kormányt pedig imperialista célok vezérlik és folytatják megegyezési kísérleteiket Hitlerékkal. A fasiszta lengyel kormány rögtön menekül, elhagyja Varsót, magára hagyja a népet és a hadsereg harcoló egységeit.

A lengyel állam két hét alatt széthullik.

Ebben a helyzetben a Vörös Hadsereg csapatai szeptember 17-én átlépik a határt, a lengyelek által 1918–1920-ban elfoglalt belorusz és ukrán területeket a szovjet csapatok védelme alá helyezik, mielőtt a hitlerista seregek elfoglalhatták volna. A felszabadított területek lakossága visszanyeri szabadságát. Megválasztja saját képviselő-testületét, amely elrendeli a földesúri földek felosztását, a tőkés vállalatok köztulajdonba vételét, s kimondja a nemzeti egyesülést Szovjet-Beloruszsiával, illetve Szovjet-Ukrajnával. A Vörös Hadsereg bevonult Vilniusba is, Litvánia ősi fővárosába, amelyet a lengyel imperialisták 1920-ban elfoglaltak. Vilniust és körzetét a Szovjetunió hamarosan visszaadta Litvániának.

A nyugati hatalmak által remélt szovjet-német katonai összeütközés elmaradt. A szovjet kormány viszont további lépéseket tesz biztonságának erősítésére és a balti térség védelmére. Litvániával, Lettországgal és Észtországgal kölcsönös segélynyújtási szerződést köt.

A megegyezés alapján októberben szovjet csapatok vonulnak be ezekbe az országokba, amelyeket a lengyel állam összeomlása után fokozottabban fenyeget a hitlerista agresszió.

A Kommunista Internacionálé 1939 októberében kiáltvánnyal fordul a világ népeihez. A kommunisták „sokszor figyelmeztették a dolgozókat – mondja a felhívás –, hogy az uralkodó osztályok pusztító, véres mészárlást készítenek elő a népek százmilliói számára”. Békeszólamokkal palástolták az imperializmus rabló céljait, miközben „szovjetellenes intrikákkal és provokációkkal, Abesszínia megtámadásával, a spanyolországi intervencióval, Kína megrohanásával” új világháborút készítettek elő. A kiáltvány harcra hív az igazságtalan, imperialista rablőháború azonnali beszüntetéséért. „Semmiféle támogatást az uralkodó osztályoknak, amelyek az imperialista háború folytatásának és kiszélesítésének politikáját követik.”

A Komintern e felhívása idején Anglia és Franciaország, valamint Németország között úgynevezett „furcsa háború” folyik. A két imperialista fél ugyan hadiállapotban van, de tényleges háború a szárazföldön nincs. Az angol–francia uralkodó körök folytatják az alku-dozást arról, hogy a háború merre terjedjen. A washingtoni kormány – amely szeptember 5-én semlegességi nyilatkozatot tett – támogatja az angol–francia kormány kísérleteit egységes szovjetellenes front létrehozására.

1939 november végén kiprovokálják a szovjet–finn háborút.

A szovjet kormány Finnországnak is javasolta, hogy kössenek kölcsönös segélynyújtási egyezményt, s emellett Leningrád biztonsága érdekében kisebb területcserét kívánt. A Karél-földszoroson ugyanis a szovjet–finn határ Leningrád közelében húzódott. Ezt a határvonalat akarta a szovjet kormány északabbra tolni, s kétszerte nagyobb területet ajánlott fel érte másutt. A finn kormány azonban a javaslatot – mind a nyugati hatalmak, mind pedig a hitlerista kormány ösztönzésére – katonai konfliktus előidézésére használta fel. Ennek következtében robbant ki a szovjet–finn háború.

A nyugati hatalmak messzemenő segítséget nyújtanak Finnországnak hadfelszerelésben, hogy tartani tudja a Karél-földszoroson kiépített különleges erődvonalat, s közben igyekeznek rávenni Németországot és más államokat is, hogy Finnország védelme ürügyén lépjenek hadba a Szovjetunió ellen.

Barcza londoni magyar követ december 10-i jelentésében az angol

Külügyminisztérium titkárától kapott tájékoztató alapján közli: „Anglia ma már egy közös bolsevizmusellenes front kedvéért hajlandó lenne a németekkel egy megegyezéssel békét kötni. Sargent azt mondta nekem, hogy ha a németek kaphatók volnának egy raisonnábilis békére és ezután egy közös akcióra a szovjet ellen, úgy erről lehetne beszélni.” A párizsi magyar követ hasonló jellegű francia kísérletekről tájékoztat. Terveket készítenek a Szovjetunió megtámadására a kaukázusi térségben is, hogy a bakui olajvidéket elfoglalják. 1940 februárjában az angol-francia hadvezetőség elhatározta, hogy expedíciós hadtestet küld Finnországba. Erre azonban már nem kerül sor.

A szovjet csapatok áttörték a karéliei erődvonalat, a finnek letették a fegyvert és márciusban megkötötték a szovjet–finn békeszerződést. Kudarcot vallott a nyugati hatalmak kísérlete, hogy a szovjet–finn háborút használják fel a németekkel való kiegyezésre és szovjet–német háború kirobbantására. E cselvetéseik közben Németország Nyugat-Európa elleni általános támadásra vonultatta fel hadseregét.

A Komintern 1939 októberi felhívása joggal állapítja meg, hogy a háború mind Németország és Japán részéről, mind pedig Anglia és Franciaország részéről – imperialista háború. A munkásosztálynak küzdenie kellett mind a német és japán területablók, mind pedig a velük egyezkedni akaró angol-francia uralkodó körök „furcsa háborúja” s ennek támogatói ellen. Azonban a „furcsa háború” veszélye nemcsak abban van, hogy az angol és a francia kormány változatlanul a szovjet–német háború kirobbantásán mesterkedik, hanem egyben növeli a Nyugat-Európát fenyegető fasiszta agresszió veszedelmét is. A Komintern felhívása ezt a veszélyt nem látja. Az angol és a francia proletariátus feladatát csak kormányaik imperialista háborús politikája elleni küzdelemben jelöli meg, s nem hívja fel a figyelmet arra, hogy harcolni kell az igazi demokratikus nemzeti kormányért, amely képes összefogni az ország erőit és gátat szabni a fasiszta agresszióknak.

A „furcsa háború” 1940 tavaszán véget ért. A hitlerista seregek áprilisban megrohanják Dániát és Norvégiát, májusban Hollandiát, Belgiumot, Luxemburgot és Franciaországot. Június 10-én, amikor a német csapatok már Párizs előtt állnak, Olaszország hadat üzen Angliának és Franciaországnak. Egy hétre rá a francia kormány kapitulál. Az ország nagyobb része és egész atlanti partvidéke német megszállás alá kerül, kisebb részén vazallus állam létezik.

A háború jellege megváltozott. A hitleristák által megtámadott

országok részéről a háború igazságos honvédelem, antifasiszta szabadságharc. A Francia Kommunista Párt, amely a „furcsa háború” időszakában a kormány kegyetlen terrorjával dacolva küzdött az uralkodó körök imperialista mesterkedései ellen, a német támadáskor a haza védelmét hirdeti. Június elején felhívásában a párizsi munkások felfegyverzésére szólítja fel a kormányt, hogy megvédjék a várost a németektől. A kormány azonban harc nélkül feladja Párizst. A kommunisták megkezdik az ellenállás szervezését a fasiszta megszállók ellen. Hasonlóan lépnek fel a kommunista pártok mindazokban az országokban, amelyek a hitlerista agresszió áldozataivá váltak.

A leigázott országokban a nemzeti felszabadító harc kerül napirendre, s a küzdelem legkövetkezetesebb és leghősiesebb harcosai a kommunista pártok.

A hitlerista betörés veszélye fasiszta rabsággal fenyegeti Anglia népét is. A Chamberlain-kormány 1940 májusában távozni kényszerült, átadva helyét a Churchill-kormánynak. Chamberlaint megbuktatta a müncheni politika dicstelen vége, amely a szigetországot is nemzeti katasztrófa szélére sodorta. A háború a fasiszta Németország ellen Anglia részéről is igazságos háborúvá válik, bár az angol kormány tevékenységében az uralkodó osztályok imperialista céljai, világhatalmi törekvései továbbra is nagy szerepet játszanak.

Dánia és Norvégia megszállása után megnövekedett a német támadás veszélye a Balti-tenger térségében. Litvániában, Lettországbban és Észtországban ez belpolitikai megrázkódtatást vált ki, a burzsoá kormányok helyzete meginog, s tömegmozgalmak nyomán 1940 júniusában népkormányok alakulnak. Általános demokratikus választások útján mindhárom országban új népképviselőt ül össze, amely ki mondja az ország szocialista köztársaságá alakítását. Litvánia, Lettország és Észtország csatlakozik a Szovjetunióhoz. Röviddel ezelőtt, június végén, a szovjet kormány követelésére Románia visszaadta Besszarábiát, amelyet 1918-ban az antant segítségével szakítottak el Szovjet-Oroszországtól. Megalakul a Moldovai Szovjet Szocialista Köztársaság, amely egyesíti a korábbi moldovai autonóm szovjet területet és a visszatért Besszarábiát.

A fasiszta blokk további támadásokra készül. Már 250 millió lakost számláló európai országok erőforrásával és ipari bázisával rendelkezik. Németország folytatja erőfeszítéseit, hogy Angliát tengeri blokáddal elzárja az utánpótlástól, s a német légierő 1940 nyarán angol váro-

sok nagyarányú bombázásába kezd. Ugyanakkor a német vezérkar előkészíti a balkáni hadjáratot, hogy kiterjessze Németország hatalmát a Balkán félszigetre.

*

Magyarországon nagy nyugtalanságot kelt a Lengyelország elleni német támadás. A magyar uralkodó osztályokban nő a zavar. Német szövetségesük csapásai alatt hullott szét az a lengyel állam, amely nekik oly rokonszenves volt. Németország hadiállapotba került Angliával és Franciaországgal, s ennek következményeit a horthysta uralkodó körök nem tudják felmérni. Megzavarja őket, hogy a szovjetellenes összefogás reménye nem válik valóra, és bizonytalanok a háború kimenetelét illetően.

A Teleki-kormány 1939. szeptember 1-én kihirdeti a kivételes állapotot, kiterjeszti a rendőri felügyelet alá helyezés és internálás rendszerét, hatályon kívül helyezi a nyolcórás munkanapról szóló rendelkezést. Katonai munkaszolgálatra kötelezik mindkét nembeli lakosságot 14-től 70 éves korig. A hadsereg létszáma 1940-re eléri a 185 ezret. A háborús félelem növekszik.

A nyugtalanság a dolgozók körében némileg csökken, amikor a Vörös Hadsereg felszabadítja Nyugat-Belorussziát és Nyugat-Ukrajnát, s a Szovjetunió határos lesz Magyarországgal.

1939 szeptember végén helyreállítják a szovjet-magyar diplomáciai kapcsolatokat. Magyarország 1934 februárjában ismerte el a Szovjetuniót. Akkor folytak az olasz-osztrák-magyar együttműködési tárgyalások, és ezek során határozta el a Gömbös-kormány, hogy a szovjet-magyar diplomáciai viszony felvételével erősíti nemzetközi helyzetét. Amikor Magyarország csatlakozott az antikomintern paktumhoz, a Szovjetunió megszakította vele a diplomáciai kapcsolatot. Viszont 1939 szeptemberében szorgalmazta a kapcsolatok helyreállítását, mert érdekelt volt abban, hogy normalizálja a viszonyt a szomszédossá vált országgal.

A két állam kapcsolata a szovjet–finn háború idején ismét feszültté válik. A magyar kormány jól tudja, hogy az angol–francia uralkodó körök ezt a háborút szovjetellenes egységfront teremtésére igyekeznek felhasználni és reméli, hogy most talán ez sikerülni fog. A Szovjetunió nyújthatná a leghatékonyabb segítséget Magyarországnak a hitlerista veszedelemmel szemben, mégis ellene irányul mind a kor-

mánypárt, mind a polgári ellenzék, mind az SZDP jobboldali vezetőinek propagandája.

A szovjetellenes uszítás a szervezett munkásság körében megtörik. A nagyarányú zavart keltő propaganda sem tudja elhomályosítani előttük a tényt, hogy keleten a Vörös Hadsereg közbelépése emelt gátat a hitleristák előrenyomulásának. A kommunisták és a velük vállvetve küzdő baloldali szociáldemokraták felvilágosító szava derít fényt az igazságra a szovjet–finn háborúról.

Peyerék is tudják, hogy a nyugati hatalmak a „furcsa háború” idején szovjetellenes egységfront létrehozásán mesterkednek. A Pártvezetőség 1939 novemberében körlevelet intéz a szervezetekhez, amelyben ostromozza a Szovjetunió iránti rokonszenvet. A szovjet kormány bűnéül rója fel, hogy megneemtámadási szerződést kötött Németországgal és felszabadította a lengyelek által egykor elfoglalt belorusz és ukrán területeket. Ugyanakkor utal annak lehetőségére, hogy „Anglia és Franciaország egy nap kibékül Németországgal”, hogy vele összefogva „forduljon Szovjet-Oroszország ellen”. Ennek esetleges bekövetkezéséért is a Szovjetuniót teszi felelőssé, előre igazolva a nyugati hatalmakat, ha háborús szövetséget kötnének a fasiszta Németországgal.

Peyer és társainak szovjetellenes kirohanásait csaknem minden szervezetben mélységes felháborodással utasítják vissza. 1939. november 7-én a vasas szakszervezet összbizalmi értekezletéről Peyer távozni kényszerül, mert kijelentései viharos tiltakozást váltanak ki az értekezlet hatszáz résztvevőjéből. A rendőrség összefoglaló jelentése is megállapítja, hogy amikor „a szociáldemokrata vezetők felépnek a Szovjetunió ellen, a párttagság csaknem kivétel nélkül, szinte minden alkalommal tiltakozik ez ellen”.

A szakszervezetek és az SZDP tagsága tömegakciókat sürget a kormány politikája ellen, a kormány viszont az SZDP vezetőitől erélyes rendszabályokat követel a baloldallal szemben. A Pártvezetőség a budapesti és a környéki pártszervezetek végrehajtó bizottságait a baloldal elleni retorziókra igyekszik szorítani, és elhatározza az OIB és az ifjúsági csoportok feloszlátását. E lépéseit olyan általános felháborodás fogadja, hogy a határozat végrehajtásától el kell állniuk. Peyerék tájékoztatják a rendőrséget a kommunisztagyánúsokról, és segítséget kérnek eltávolításukhoz. Egyre szűkebb azonban az olyan szociáldemokrata funkcionáriusok köre, akik hajlandók ebben Peyeréknek

segíteni, s mind szélesebb azoké, akik ezzel kategorikusan szembe fordulnak, mert a baloldaliak tevékenységét az SZDP és a szakszervezetek számára létfontosságúnak tekintik.

A Szakszervezeti Tanács 1940 januárjában a kormány sürgetésére, az SZDP vezetőségének egyetértésével nyilatkozatot ad ki, amelyben kifejezi egyetértését a katonai készülődésekkel és a hódító célokkal. Aggodalommal állapítja meg, hogy lojális törekvései a kormány részéről „nem találnak kellő megértésre”, és a szakszervezetekkel szemben még mindig a régi elfogultságból eredő rideg magatartás nyilatkozik meg, holott „a szervezett munkásság most is készen áll az ország szolgálatára”. Hangoztatja, hogy magáénak vallja az „ezeréves Magyarország nemzeti céljait”. Elpalástolja, hogy a magyar uralkodó osztályok „nemzeti célja” – hatalmuk kiterjesztése és egyben a nemzeti elnyomás visszaállítása az „ezeréves Magyarország” nem magyar területein. A nyilatkozat azt szorgalmazza, hogy „a nagy nemzeti célok tekintetében tökéletes felfogásbeli egység alakuljon ki”. Azt kívánja, hogy a szakszervezetek a revansista-nacionalista-szovjetellenes frontnak elismert résztvevői legyenek.

Míg a Szaktanács és az SZDP vezetősége támogatja az uralkodó osztályok hódító törekvéseit, a KMP feltárja a háborúba sodródás veszélyét, és harcot hirdet ellene. „Főlemeljük szavunkat a második imperialista háború közepette” – mondja a párt egyik röpirata 1940 februárjában –, amikor „Magyarország háborúba való bevonását készítik elő Magyarország urai”. Hangsúlyozza, hogy az ország csak úgy menekülhet meg a háborútól, ha függetleníti magát az imperialista hatalmaktól. Nem a tengelyhatalmak és nem is az angol–francia imperialisták segíthetik megőrizni az ország békéjét, hanem az, ha külpolitikájában a Szovjetunióra támaszkodik. A röpirat leleplezi a szovjetellenes rágalmakat és a háborút előkészítők „nemzeti egységét”, harcba hív a béke biztosításáért.

A legális szervezetekben összecsapnak egymással a sovinszta-revansista politika szekerébe kapaszkodók és az antifasiszta ellenállást sürgetők. Nem egy helyen tiltakozó határozatban ítélik el a Szaktanács januári nyilatkozatát. Különösen erős a tiltakozás a vasasok, az építők, a fások és az élelmezésiek szervezetében, valamint az SZDP legjelentősebb budapesti és környéki kerületi szervezeteiben. Az OIB-csoportok egyöntetűen fordulnak szembe a szaktanácsi nyilatkozattal.

Peyerék folytatják az uralkodó körök háborús politikájának támogatását. 1940. március 1-én ünnepelteti a kormány a 20. évfordulóját annak, hogy Horthy megszerezte az államfői hatalmat. Az SZDP vezetősége a Népszava vezércikke útján köszönti őt. A vezércikk Horthyt Hunyadi János és Kossuth Lajos mellé állítja, s az általa képviselt politikát így jellemzi: „Béke kifelé és béke befelé – az államvezetés húsz évének irányító gondolata.” Békés külpolitikának nyilvánítja az ország hozzáláncolását a fasiszta tengelyhatalmakhoz, csatlakozását a hírhedt antikomintern paktumhoz. Fátylat borít két évtized keserveire, amelyekből az SZDP-nek is bőven kijutott, belső békének nyilvánítja a háborúra készülő fasiszta diktatúrát.

A Horthyt köszöntő vezércikk hazug, emellett a hódolat és elismerés színlelt. De való az, hogy az SZDP vezetősége közreműködik a nép becsapásában és kifejezi készségét, hogy beálljon a Horthy-barátok táborába – ha elfogadják a csatlakozást. Az öntudatos munkásság viszont mélységesen elítéli Horthy magasztalását és a megalázkodást.

1940 március végén – röviddel a szovjet–finn béke megkötése után – a rendőrség és csendőrség nagy hajsztát indít a baloldali erők ellen, több mint százötven embert tartóztat le, főleg vasasokat. Április elején elhurcolják az OIB számos aktivistáját és Kulich Gyulát, az OIB titkárát is. Kommunisták mellett baloldali szociáldemokratákat is lefognak. Ezt követően a visszacsatolt területeken letartóztatnak több száz embert, akik a Csehszlovák Kommunista Párt ismert tagjai voltak. A lebukottakat kegyetlenül megkínózzák. Egy részük ellen bűnügyi eljárás indul, más részüket internálják vagy rendőri felügyelet alá helyezik.

A letartóztatások érzékeny veszteséget okoznak a KMP-nek, de a párt lankadatlanul folytatja harcát.

A kivételes állapot körülményei közepette a gazdasági harcok is nehezebbé válnak, de folytatódnak. Gyakori követelés, hogy ahol a munkaidőt megnyújtották, a nyolc órán túli munkáért fizessék meg a túlórapótlékot, illetve csökkentsék a munkaidőt. A szakszervezetek több szakmában indítanak mozgalmat a minimális bérek felemeléséért. A pénz vásárlóereje csökken, s a korábbi bérjavítások hatástalanná válnak. A kormány ugyanis az erőltetett ütemű katonai program pénzügyi eszközeit részben a bankjegyek szaporításával teremti elő. A háborús diktatúra körülményei között a bérharcok ritkábban ve-

zetnek sztrájkra, azonban a sztrájk nélküli bérmozgalmak politikai jelentősége is megnőtt.

1940 február-márciusában a MÉMOSZ kezdeményezésére a szakszervezetekben petíciós akció indul a drágaság ellen. Budapesten és környékén harmincezen írják alá az íveket, amelyeket az iparügyi miniszterhez nyújtanak be. A memorandum megállapítja, hogy a vállalkozók a minimális béreket sok helyen maximális bérekké változtatták, miközben a növekvő élelmiszerhiány miatt fontos tömegfogyasztási cikkek ára 30–60 százalékkal is emelkedett, a lakbéreket is felemelték. Kormányintézkedést sürget a főváros és környéke élelemellátásának megjavítására, a drágaság letörésére, a bérek emelésére, a bérek és az árak arányosítására.

Ez az akció közvetlen eredményt nem hozott. Ezért közel hatezer budapesti építőmunkás sztrájkol április 14–16-án a nyolcórás munkaidőért és a bérek emeléséért. Ötezer budapesti és környéki famunkás is hasonló követelésekért lép fel. Mindkét megmozdulás részleges sikert ér el. A sütőmunkások pedig májusban kivívják a vasárnapi munkaszünetet.

*

A politikai élet 1940 nyarán nagyon feszült. Franciaország kapitulációja után a náci birodalom Spanyolországtól a norvég–finn határig terjed, s a nyomás Magyarországra erősödik. Csakis a Szovjetunióhoz közeledő és az ország más szomszédaival is összefogó politika útján lehet ez ellen hatékonyan védekezni. Ezt azonban meggátolja a magyar uralkodó osztályok hódító törekvése, mélységes szovjetellenessége és sovíniszta gyűlölködése szomszédaival, különösen Romániával szemben. Mindkét ország érdeke az összefogást követeli, a Teleki-kormány azonban az előállt helyzetet a többségében románok által lakott Erdély megszerzésére igyekszik felhasználni. Olasz biztatásra lép fel Románia ellen, s a német kormánytól is támogatást sürget vagy legalább az akció tudomásul vételét kéri. 1940 augusztusában magyar–román háború fenyeget.

Hitlerék — a balkáni hadjáratra készülve — közbelépnek, mert mind Magyarországot, mind Romániát saját rablőháborújuk kiszolgálójává és résztvevőjévé akarják tenni. 1940. augusztus 30-án meghozzák a második bécsi döntést. Észak-Erdélyt Magyarországhoz csatolják, s ennek fejében a Teleki-kormány vállalja, hogy az or-

szág ipari és mezőgazdasági termelését Németország szükségleteihez idomítja, s Magyarország csatlakozik a hitlerista katonai blokkhoz. A magyar kormány kötelezi magát, hogy teljes cselekvési szabadságot biztosít a Volksbundnak, átengedi a felügyeletet a német államnak e szervezet tevékenysége felett, kiszolgáltatja a magyarországi német nemzetiséget a nácioknak.

Hitlerék szeptemberben megkötik a német–japán–olasz háromhatalmi egyezményt, amely nyílt katonai szövetség a világ újrafelosztására. A háromhatalmi szerződés megkötését követi októberben a német csapatok bevonulása – Magyarországon át – Romániába. Ezzel egyidőben Olaszország megtámadja Görögországot. Az 1939-ben elfoglalt Albánián keresztül támad az olasz hadsereg. Novemberben a magyar kormány elsőként csatlakozik a német–japán–olasz agresszív katonai szövetséghez.

A horthysta uralkodó körök nagy nemzeti sikerként ünneplik Észak-Erdély Magyarországhoz csatolását is. A különböző polgári pártok egymással vetélkedve igyekeznek ezt politikailag kamatoztatni, palástolva, hogy az újabb „országgyarapítás” német fennhatóság alá juttatja az országot. A helyzet azonban más, mint az első bécsi döntés idején volt. Akkor a müncheni politika „békementő” céljairól szóló propagandával még leplezni tudták, hogy háború felé viszik a népet. Most azonban folyik a háború. Az újabb nacionalista örömmámort megkeseríti a félelem a háborúba sodródástól és a gond, hogy az ország a náci birodalom vazallus államává süllyed.

Telekiék úgy vélik, hogy a német–angol háború kompromisszumos békével végződhet. Tudják, hogy Hitlerék a Balkán megszerzése után a Szovjetuniót akarják megtámadni, s remélik, hogy ennek kapcsán létrejön a német–angol megegyezés. Ebben bízva igyekeznek megőrizni kapcsolataikat Angliával.

Az ellentétek a kormánypárton belül ismét kiéleződnek. Imrédyék a hitlerista Németországgal fenntartás nélküli együttthaladást, az angolokkal való kacérkodás megszüntetését követelik; ezen az úton akarják biztosítani a magyar vállalkozók és földbirtokosok jó háborús üzleteit és a további területszerzést. 1940 októberében Imrédyék kiválnak a MÉP-ből és megalakítják a Magyar Megújulás Pártját. Azt remélik, hogy pártjuk a hitlerista politikát az uralkodó osztályok számára rokonszenvesebben tudja képviselni, mint a nyilas mozgalom.

A nyilas pártok 1939-es választási előretörésük után reményeik-

ben csatlakozva bomlásnak indultak. A második bécsi döntés után megkísérlik rendezni soraikat. Igyekeznek kiaknázni a szociális feszültséget és a jobboldali szociáldemokrata vezetőkkel szembeni munkáselégedetlenséget is. Az antiszemita uszítást kapitalistaellenes jelzavakkal kapcsolják össze. Felcsapnak a „munkásérdekek” képviselőinek, még sztrájkokat is kezdeményeznek olyan üzemekben, amelyek főként zsidó tőkéseké. 1940 októberében bekapcsolódnak a bányászok bérmozgalmába. Magas béremelési követeléseket állítanak fel, miközben azt hirdetik, hogy közel van a nyilas hatalomátvétel, mert jönnek a németek. A sztrájk a salgótarjáni szénmedencében kezdődik, egy hét alatt áttérjed a tatabányai, a dorogi és a pécsi medencére is.

A nyilasok antikapitalista demagógiáját és sztrájkakcióit a nem zsidó kapitalisták többsége is felháborodással fogadja, a hatóságok felépnek ellene, s ennek az a következménye, hogy a nyilas vezérek visszatáncolnak, az általuk indított akciót cserbenhagyják. Ez történik a bányászsztrájk alkalmával is, amely a legnagyobb méretű nyilas provokáció volt.

Amikor a nyilas vezérek kirobbantották az akciót, nagy remények fűtötték őket. Egyrészt azért, mert a Teleki-kormány a második bécsi döntés kapcsán arra is kötelezte magát, hogy nekik szintén nagyobb cselekvési szabadságot biztosít, s még inkább azért, mert várták a németeket. Hitlerék azonban megkapják a horthysta kormányzattól, amit követelnek; a nyilas mozgalom és a Volksbund segédeszköz marad számukra magyarországi politikájukhoz. A német csapatok most csak átvonulnak az országon, s a nyilas hatalomátvétel reménye illúziónak bizonyul. Vezéreik október 20-a után megtagadják a közösséget a sztrájkkal, és magyarázkodnak a polgári közvélemény előtt, hogy nekik nem volt részük a bányászok leállításában.

Az SZDP vezetősége kezdettől fogva szembefordult a sztrájkkal, s azután is elhatárolta magát tőle, amikor a nyilasok már cserbenhagyták. A kommunista és szociáldemokrata bányamunkások azonban bekapcsolódtak az akcióba. A bányászko vetelések határozott képviselésével és a hitlerizmus leleplezésével igyekeznek csökkenteni a nyilas demagógia hatását. Összefognak az átmenetileg jobboldali befolyás alá került bányászokkal, és tovább szervezik a harcot. Egyes helyeken a sztrájk csak november elején szűnik meg.

A nyilasok lelepleződnek a tömegek előtt; provokatív akciójuk ku-

darca hirtelen szerzett befolyásuk gyors elvesztéséhez és soraik további bomlásához vezet. A kormány viszont az elégedetlenség csökkentéséért a bányászok bérét 12 százalékkal felemelteti.

A minimális bérek felemelését minden szakmában követelik. A többi iparágban azonban a kormányrendelet csak hét százalékos béremelést írt elő, bár a pénzromlás okozta reálbérveszteséget a 12 százalékos emelés is csak részben pótolja. Az ellátás romlik, s 1940 októberében bevezetik a heti háromszori hústalan napot.

A szociális feszültség nagy, s ezt a háborús félelem is fokozza.

A német csapatok ekkor már bevonultak Romániába, és készültek a további balkáni akcióra. Magyarország számára még fontosabbá vált, hogy helyzetének erősítése érdekében közeledjen a Szovjetunióhoz, valamint Jugoszláviához. A Teleki-kormány csak az utóbbit szorgalmazza, s decemberben megkötik a magyar–jugoszláv szerződést az „örök barátságról”. Ezt a közeledést azonban Telekiék arra használják fel, hogy biztassák a jugoszlávokat, csatlakozzanak a hitlerista blokkhoz, mert a fasiszta táboron belül akarnak összefogni velük. A belgrádi kormány 1941. március 24-én be is jelenti csatlakozását a német–japán–olasz katonai szövetséghez, de ez olyan felzúdulást vált ki még a hadsereg köreiből is, hogy a kormányt két nappal később megdöntik és Hitler-ellenes kormány lép a helyére.

A Szovjetunió mind Magyarországot, mind Jugoszláviát függetlenségének védelmére ösztönzi, és kész a szorosabb együttműködésre. Hajlandó szélesíteni a kereskedelmi kapcsolatokat és hatékony segítséget nyújtani az ország gazdasági helyzetének erősítéséhez. A függetlenség megőrzését segítő politika demonstrálása céljából 1941 márciusában visszaadja a honvédszászlókat, amelyeket a cári hadsereg 1849-ben zsákmányolt Magyarországon.

A jugoszláviai Hitler-ellenes fordulat kedvezőbbé tette a helyzetet ahhoz, hogy Magyarország a semlegesség útjára térjen, s Jugoszlávia példáját követve szakítson a háromhatalmi szövetséggel. A Szovjetunióval és Jugoszláviával együttműködve a háború kiterjesztését akadályozó összefüggő semleges övezet alakulhatott volna ki.

A Teleki-kormány azonban tovább halad a német imperializmus kiszolgálásának és az ország háborúba taszításának útján. Hitlerék előkészítették támadásukat Jugoszlávia és Görögország ellen, Telekiék pedig Magyarország aktív bekapcsolódását a háborúba.

A helyzet nehéz és bonyolult. Küzdeni kell nemcsak a kormány politikája és terrorja meg a nyilas demagógia ellen, hanem a konzervatív és liberális ellenzék, valamint a jobboldali szociáldemokraták felemás és bénító hatású politikája ellen is.

A polgári ellenzék ugyan Hitler-ellenes, de még inkább szovjet-ellenes. Nem mer és nem is akar síkraszállni a Szovjetunióhoz való közeledésért. Magatartása felemás a hitlerista Németországgal és a magyar kormánnyal szemben. Fél a német imperializmustól, de a kormánypárttal együtt hálálkodik a tengelyhatalmaknak a bécsi döntésekért, és nem mer fellépni a német–japán–olasz katonai szövetséghez való csatlakozás ellen, nem mer síkraszállni a semlegességért. A nyilasok ellen erőteljes rendszabályokat sürget, védelmezi saját működési lehetőségét, és a magyar–német gazdasági kapcsolatokban jobb üzleti feltételeket akar elérni. Külpolitikai bátorsága viszont csupán az angolszász kapcsolatok szorgalmazásáig terjed, s e tekintetben készséges segítőtársa a kormánynak. Ehhez a politikához csatlakoznak az SZDP jobboldali vezetői is.

A KMP nagy erőfeszítéseket tesz, hogy széles társadalmi bázisú demokratikus front létesüljön a háborúba sodródás veszélye ellen. Egy ilyen összefogás fő ereje a szervezett munkásság, amely a nacionalista propagandának leginkább ellenáll, s a német imperializmus elleni harc legszilárdabb támasza. Ösztönözni kellett a társadalom minden Hitler-ellenes rétegét arra, hogy megszabadulva az „országgyarapítás” keltette nacionalista mámortól, a függetlenség védelméért való harc útjára lépjen, s tömörítsék erőiket.

A párt propaganda- és szervező munkájának elősegítésére 1940 márciusában ismét megjelenik, mégpedig itthon, a Dolgozók Lapja. Más propagandaanyagok is megjelennek Budapesten, valamint a KMP délszlóvákiai és kárpát-ukrajnai területi vezetőségeinek kiadásában.

A párt tovább folytatja erőfeszítéseit, hogy befolyásolja a Népszava szerkesztését, és más lapokban is elhelyezzen olyan írásokat, amelyek a kommunista álláspontot képviselik a dolgozók érdekeinek védelmében, a béke, a függetlenség kérdésében.

A Népszava szerkesztőségébe kommunisták is bejutottak. Nehéz megbirkózniuk a hivatalos cenzúrával is meg a Pártvezetőség és híveinek ellenőrzésével is, de a baloldali szociáldemokratákkal együttműködve időnként sikerül ellensúlyozni a kommunistaellenes uszítást.

a munkásegység melletti írásokkal, a szovjetellenességet szovjetbarát tudósításokkal. Mikor a szovjet kormány visszaadta a 48-as honvédszászlókat, a Népszava méltatja ennek jelentőségét, és az alkalmat felhasználva megállapítja: „Egy olyan korban, amelyben tort ül a demagógia és amelyben politikai divattá lett a gondolatok meghamisítása, a szabadságeszme elsikkasztása, *úgy jönnek vissza ezek a zászlók, mint a lelkiismeret.* Ennek a lelkiismeretnek fel kell ráznia a közvéleményt.” Vissza kell térnie „*a harci szellemnek*... amely a megtépett lobogók alatt elesetteket is sarkallta áldozatra és vérük ontására”. Félreérthetetlen felhívás ez a hitlerista veszedelem ellen.

A KMP a parasztsághoz főleg a Szabad Szó útján tud szólni, propagálva a demokratikus földreformot, védelmezve a szabadságjogokat és a függetlenséget. Bár a Szabad Szóban is időnként megjelennek kormánytámogató cikkek, a lap helyt ad kommunista írásoknak is. A kommunisták igen fontos feladatuknak tekintik terjesztését, vállalják a vele járó nehézségeket. Ennek lényeges szerepe van abban, hogy a Nemzeti Parasztpárt középutas beállítottságú vezetői is tudomásul veszik a párt más képviselőinek bizalmas együttműködését a kommunistákkal. A lap példányszáma 1940-ben eléri a húszezret.

A magyarországi helyzettel és a KMP munkájával a Kommunista Internacionálé Végrehajtó Bizottsága több alkalommal, így 1940 szeptemberében, közvetlenül a második bécsi döntés után is foglalkozott. Határozatában – amelynek tervezetét Révai József készítette – megállapítja, hogy a magyar uralkodó osztályok a német imperializmus katonai győzelmei következtében „végleg a német és az olasz imperializmus oldalára álltak, hogy azok védőszárnyai alatt kivegyék részüket a zsákmányból”. Magyarországnak a bécsi döntés fejében „támaszpontként és ágyútöltelékként kell majd szolgálnia Németország és Olaszország délkelet-európai imperialista törekvéseit”. Észak-Erdély visszacsatolása „felszította a nemzeti gyűlölködést és viszálykodást a magyar és román nép között”, ami Romániában megteremti a „revánstőrekvések táptalaját”. A tengelyhatalmakkal való szövetkezés Magyarországot a szomszéd népek előtt „a német és olasz imperializmus gyűlölt robotfelügyelőjévé változtatja”.

E súlyos megállapítások rávilágítanak arra, hogy a magyar uralkodó osztályok sovínisza és Hitler-barát politikája – amellet, hogy az országot a német birodalom vazallus államává süllyeszti és egy bűnös

háború felé viszi – gyűlöletessé teszi Magyarországot a szomszéd népek előtt.

A KMP a nemzet létéért és becsületéért, a nép szabadságáért és jövőjéért küzd. Szembeszáll a nagymagyar sovinizmussal, kiáll a horthysta állam által elnyomott ukránok, románok, szlovákok önrendelkezési jogáért. A Komintern határozata megállapítja: csak így lehet kikovácsolni Magyarország minden nemzetiségű munkásainak szolidaritását és kifejleszteni Magyarországot, Romániát, Szlovákiát és Jugoszlávia munkásainak közös harcát a felszabadulásért és a nemzeti kérdés igazságos megoldásáért. Felhívja a figyelmet, hogy a pártnak küzdenie kell a magyarországi német kisebbség dolgozó tömegeiért is, hogy „kiragadja őket a német imperializmus ügynökeinek befolyása alól”.

A KMP tevékenységének megerősítése érdekében a határozat hangsúlyozza a centrális vezetés fontosságát, hogy biztosítva legyen a még egymástól elkülönülten dolgozó kommunista csoportok munkájának egységes irányítása.

A határozat megtárgyalásakor jelen van Schönherz Zoltán is. Schönherz a dél-szlovákiai illegális szervezetek egyik vezetője volt, s 1939 végén kapcsolódott be a KMP vezetésébe. Részt vesz e tárgyalásokon Skolnyik József is, aki a szlovákiai mozgalom egyik vezető funkcionáriusa volt, s vállalta, hogy a Komintern megbízásából magyarországi pártmunkára jöjjön; Budapestre érkezve ő is bekapcsolódik a KMP vezetésébe, és a Központi Bizottság titkára lett. A Komintern megbízása alapján 1941 elején a Központi Bizottságot megerősítik, és területi bizottságokat szerveznek a pártcsoportok jobb összefogására. Ezek közül a legfontosabb a budapesti területi bizottság, amely a szakszervezetekben működő pártcsoportok munkáját közvetlenül, az SZDP kerületi szervezeteiben dolgozó kommunistákat pedig külön bizottság útján vezeti. A Központi Bizottság közvetlenül irányítja az OIB-ben dolgozó pártcsoportot s általa az OIB-csoportok tevékenységét. Közvetlen összeköttetést tart fenn a peremvárosokban működő és a vidéki szervezetekkel. Felvette a kapcsolatot az észak-erdélyi területi bizottsággal, amely a kommunista pártszervezetek széles hálózatát fogja össze.

A legális munkásszervezetek képezik a függetlenségi mozgalom fő bázisát, a proletariátus fő partnerei pedig azok a polgári ellenzéki pártok és szervezetek, amelyek mögött a parasztság, az értelmiség, a vá-

rosi kispolgárság jelentős erői tömörülnek. Ezek közül legfontosabb a Kisgazdapárt. Vezetésében dominál a sovíniszta törekvés és a horthysta kormány külpolitikai ügyeskedéseibe vetett hiú reménykedés, de e pártban továbbra is jelentős szerepet játszik a demokratikus szegényparaszti szárny. Kialakulóban van soraiban az antifasiszta értelmiség egy csoportja, amely politikai tevékenységében igyekszik felhasználni a Kisgazdapárt kereteit. A KMP kapcsolatokat teremt kisgazdapárti csoportokkal, hogy segítse a párt demokratikus szárnyának formálódását, a függetlenségi mozgalom legális szervezeti bázisának erősítését.

Az illegális KMP küzd legkövetkezetesebben azért, hogy nagy politikai megmozdulásokra képes függetlenségi front fejlődjön ki. Ez pedig mindenekelőtt attól függ, mennyiben kerekedik felül mindhárom legális ellenzéki pártban – az SZDP-ben, a Kisgazdapártban és a Parasztpártban – az a felismerés, hogy szakítani kell a horthysta kormány politikája iránt táplált veszedelmes illúziókkal. Csak ez esetben képes a három párt által képviselt Hitler-ellenes erő a Kommunista Párttal vállvetve együttes határozott harcot vívni az ország függetlenségeért és a semlegesség útjára téréséért; együttes harcot egy olyan kormányért, amely szakít a német–olasz–japán katonai szövetséggel, a demokratikus átalakulás útjára lépve mozgósítja a népet a függetlenség védelméért, véget vet annak, hogy Magyarország a német imperializmus csatlós országa és háborús felvonulási területe legyen, és elutasítja a belépést a hitlerista háborúba.

Ezért harcol a KMP, melynek jelszava: Szabad, független, demokratikus Magyarország!

MAGYARORSZÁG A MÁSODIK VILÁGHÁBORÚBAN. KÜZDELEM A HITLERISTA RABLÓHÁBORÚBÓL VALÓ KIVÁLÁSÉRT, A FÜGGETLENSÉGÉRT ÉS A DEMOKRATIKUS ÁTALAKULÁSÉRT

1941—1944

A német hadsereg 1941 áprilisában megtámadta Jugoszláviát és hátba támadta Görögországot. Magyarország és Románia volt a Jugoszlávia elleni hadjárat felvonulási területe, míg a görögökre Bulgáriából támadtak, ahová márciusban vonultak be.

Görögország sikerrel szállt szembe az olasz betöréssel, de a német haderő támadása után legyűrte a túlerő. Anglia segítette a görögöket, de elégtelenül, még Kréta szigetét sem tudta megvédeni a németektől.

Jugoszlávia is dacolt a reá törő fasiszta seregekkel, de a nagy túlerő ezt az országot is legázolta. A magyar hadsereg is megtámadta a szabadságáért küzdő jugoszláv népet, hogy Magyarország részt vehessen Jugoszlávia feldarabolásában.

Közvetlenül a németek balkáni hadművelete előtt az angol kormány megkísérelte Törökországot megnyerni egy jugoszláv–görög–török blokk létesítésére. Churchill március 28-án az akkor Athénban tartózkodó külügyminiszterének, Edennek írt levelében felveti: „Nem volna-e lehetséges, hogy a Balkán félszigeten létrehozandó egységfront Németországot arra készítetné, hogy jobb üzletnek tekintsen egy Oroszország elleni támadást?” Törökország azonban Németországgal kötött barátsági szerződést, röviddel azután, hogy a németek Kréta szigetét elfoglalták.

A hitlerista birodalom, miután az egész Balkán félszigetre kiterjesztette hatalmát, meggyorsította a szovjetellenes háború előkészületeit. Ennek során újabb kísérlet történt – most német kezdeményezéssel – német–angol megegyezésre. Hitler helyettese, Rudolf Hess, május 10-én Angliába repült, hogy rávegye az angolokat a német békejavaslat elfogadására. A katonai sikerektől megszedülve a nácik nagyobb szabású alkut reméltek, mint a müncheni egyezmény volt. Feltételeik a következők: 1. Anglia adjon szabad kezét Németország-

nak Európában; 2. adják vissza Németország 1914 előtti gyarmatait; 3. az angolok vonuljanak ki Irakból, s engedjék át ezt az országot a németeknek. Ezek fejében Anglia szabad kezet kap az angol világbirodalomban.

A londoni kormány Hesst hadifogolynak nyilvánította, de megbízottai tárgyaltak vele. Június 10-én lord John Simon, a kormány egyik minisztere is felkereste. Churchill emlékirataiban ezeket megerősíti, de hallgat arról, hogy mi volt a válaszuk.

A Hess-féle náci kísérlet kudarcot vallott. Az angol állam végveszélynek teszi ki magát, ha belenyugszik egy 300 milliós európai fasiszta tömbre támaszkodó náci birodalom tartós fennállásába és Afrikára meg Ázsiára való kiterjesztésébe. Bármilyen számításon alapuló szovjetellenes összefogás a fasiszta blokkal ellenkezett Anglia létérdekeivel, és az angol nép általános felháborodását váltotta volna ki. Ugyanakkor Anglia és az Egyesült Államok uralkodó osztályai a német-szovjet háború kitörését várták.

A náci vezérkar a nyugati hadszíntéren aratott nagy katonai sikerektől megrészegülve azt képzelte, hogy két-háromhónapos „villámháborúval” a Szovjetuniót is legyőzi. Mélységesen lebecsülte a szovjet állam erejét, a szovjet nép harckészségét és hűségét szocialista hazájához. Katonai terveit arra építette, hogy váratlan támadás révén nagy előnyre tesz szert, gyors sikereket ér el s a szovjethatalom összeomlik. Saját erőin kívül Németország támaszkodott a meghódított országok erőforrásaira, valamint a német-japán-olasz katonai szövetségre. Arra is számított, hogy Anglia – bár hadiállapotban van Németországgal – nem fogja Nyugat felől zavarni a keleti hadjáratot.

1941. június 22-én megindult a szovjetellenes háború.

A német haderő, megszegve az 1939 augusztusi szovjet-német meg nem támadási szerződést, betört a szovjet földre. Hadba lépett Románia és Finnország, amelyeknek a Hitler-kormány jelentős szovjet területeket ígért. Hadat üzent a Szovjetuniónak Olaszország és Szlovákia is.

1941. június 27-én a magyar hadsereg is betört a Szovjetunió területére. A horthysta vezető körök belevitték Magyarországot a szovjetellenes rablóháborúba.

A magyar uralkodó körök a Jugoszlávia elleni hadba lépés kérdésében nem voltak egységesek. Nagyobb részüket nyugtalanította, hogy Magyarország hadiállapotba kerülhet Angliával. Az ettől való félelem vezette Telekit, amikor március 3-án a londoni és a washingtoni magyar követnek ezt írta: Magyarországnak „mindenáron távol kell maradnia a konfliktusban való részvételtől. A háború kimenetele kétséges”.

Amikor a német vezérkar a március 27-i belgrádi náciellenes fordulat után elhatározta Jugoszlávia megtámadását, Hitler rögtön üzent Horthynak: „Jugoszlávia meg lesz semmisítve.” Egyben közli, hogy a német hadsereg fő ereje Magyarországon vonul keresztül, s a magyar frontszakaszon a magyar hadseregnek kell támadnia. „Ellenszolgálatásként” kilátásba helyezi a dél-bácskai terület visszacsatolását Magyarországhoz. A dolog sürgős – üzeni –, azonnali és beleegyező válasz kell.

Horthy sietve, még március 28-án válaszol. Biztosítja Hitlert, hogy „változatlan hűséggel” kitartanak a német birodalom mellett, és készek részt venni a hadjáratban. Elkezdődik a jugoszlávellenes háborús hangulatkeltés, a sajtó és a rádió jugoszláviai atrocitásokról szóló hamis híreket terjeszt.

Március 30-án Budapestre érkezik Paulus német tábornagy, hogy a magyar hadsereg vezérkari főnökével a hadműveleti tervet megbeszélje. Ugyanezen a napon Bárdossy László külügyminiszter a londoni magyar követ útján tudatja az angol kormánnyal, hogy ha Jugoszlávia a tengelyhatalmakkal háborúba keveredik, akkor Magyarország is hadba lép ellene. Telekiék azt remélik, hogy Londonban, ha rosszállóan is, de tudomásul veszik Magyarország részvételét Jugoszlávia megtámadásában és feldarabolásában. A londoni válasz április 2-án megérkezik, és nem igazolja ezt a reménykedést. Ha Magyarország megengedi, hogy területét a német hadsereg felhasználja – üzeni az angol Külügyminisztérium –, akkor megszakítják az angol-magyar diplomáciai kapcsolatot. Ha pedig Magyarország bármilyen indokolással csatlakozik a német támadáshoz, akkor számolnia kell Anglia és szövetségeseinek hadüzenetével. Angol győzelem esetén – írja az üzenetet tolmácsoló magyar követ – „mint Anglia és Amerika nyílt ellenségei leszünk megítélve”.

A londoni válasz tehát óvja a magyar kormányt a jugoszlávellenes lépéstől, anélkül azonban, hogy bármit tanácsolna neki, hogyan hárítsa el a német nyomást. Magyarország a szovjet–magyar kapcsolatok fejlesztésével erősíthetné helyzetét, s jelentős politikai támogatást nyújthatna déli szomszédjának. Az angol kormány azonban, mely a balkáni blokk létrehozásával is szovjetellenes támadásra szeretné Németországot szorítani, nem tanácsol a Teleki-kormánynak semmi olyat, ami nehezítheti Németország hadba lépését a Szovjetunió ellen.

Telekit kétségbe ejtette, hogy Anglia a német támadásban való részvétel esetére hadüzenetet helyezett kilátásba, és április 3-ára virradóra öngyilkos lett. „Szószegők lettünk – gyávaságból” – írja búcsúlevelében, utalva a nemrég megkötött magyar–jugoszláv barátsági szerződés megszegésére. „A gazemberek oldalára álltunk, mert a mondvacsínált atrocitásokból egy szó sem igaz! Sem a magyarok ellen, de még a németek ellen sem! Hullarablók lettünk!”

Teleki öngyilkossága felbolygatja az ország közvéleményét, és nehezíti a csatlakozást a német támadáshoz. Horthyék azonban követik a Hitler-kormány által kijelölt utat. Felvonultatják a magyar haderőt, mely április 10-én – négy nappal a német betörés után – átlépi a jugoszláv határt, és oldalba támadja a nagy túlerő ellen küzdő Jugoszláviát.

A horthysta uralkodó körök délvidéki területszerzéssel próbálják megnyugtatni az ország népét, s e célból ismét felszítják a nacionalista szenvedélyeket. Ehhez járult a terror, amit a kormány – melynek élére Teleki halála után Bárdossy került – mindenkivel szemben alkalmazott, aki felemelte szavát a bűnös háború ellen. Ez azonban mit sem változtat azon, hogy a délvidéki területszerzés feletti örömet megkeseríti a félelem, hogy az országot teljesen kiszolgáltatják a náci birodalomnak.

A Rassay-féle és a kisgazdapárti polgári ellenzék nyugtalankodik a hitlerista hódítók kiszolgálása miatt, mégis tudomásul veszi a náci birodalommal való katonai együttműködést. Támogatja Jugoszlávia hátba támadását, és a kormánypárttal együtt lelkenedik a nácik engedélyével történt újabb területszerzésen.

A polgári ellenzék politikájához idomul az SZDP vezetősége is. A Népszava bekapcsolódik a jugoszlávellenes hangulatkeltésbe. Nemcsak tartózkodik attól, hogy leleplezze a magyar kormány bűnrészeségét és tiltakozzon ellene, hanem tevőlegesen segíti a kormány félrevezető propagandáját. Hallgat arról, hogy az ország területét a német

hadsereg rendelkezésére bocsátották és a magyar haderőt is felvonultatták a támadásra. A jugoszlávellenes hangulatkeltést szolgáló magyar hivatalos hírekhez viszont április 8-án a következő megtévesztő megállapítást fűzi: „Magyarország a tengelyhatalmak és Jugoszlávia között kialakult egyre élesedő feszültség idején és a konfliktus kitörésekor is a legkorrektebben tartózkodott mindenfajta provokációtól”, s ügyelt arra, hogy „a lehető legtartózkodóbb magatartást tanúsítsa”. Az uralkodó körök hamis állítását ismételve vádolja Jugoszláviát, hogy ő sértette meg a barátsági szerződést. Ezzel a cinkos közreműködéssel – a polgári ellenzék legtöbb vezetőjéhez hasonlóan – Peyerék is segítik a horthysta uralkodó körök hazug hírverését és egyben a hadba lépést.

A nagy túlerővel támadó fasiszta seregek – németek, olaszok, magyarok – jugoszláviai hadművelete április második felében véget ér. Az uralkodó osztályok nyugtalansága Anglia magatartását illetően csökken; a londoni kormány április 9-én az angol–magyar diplomáciai kapcsolatot ugyan megszakította, de nem üzent hadat. Április 24-én egy napra összeül a képviselőház, Bárdossy beszámol a hadba lépésről – amit előzőleg a parlamentnek nem jelentettek be – és Dél-Bácska megszállásáról. Hálálkodik a tengelyhatalmaknak, hogy Magyarország részt kap a feldarabolt Jugoszláviából. A kormánypárt és a parlamenti ellenzék is – a kormány kívánságára – mindezt vita nélkül tudomásul veszi.

A háború súlyos kérdésében egyedül a KMP volt képes feltárni az igazságot. Megbélyegezte a magyar–jugoszláv barátsági szerződés megszegésével elkövetett hitszegést, a hitlerista rablőháborúba való bekapcsolódást, a jugoszláv néppel szemben elkövetett háborús bűntettet. A KMP az egyetlen párt, amely a háborús bűnös Bárdossy-kormány megdöntésének harci jelszavát adja ki.

A mély illegalitásba szorított, üldözött Kommunista Párt szervezeteileg gyöngye, de az egyetlen antifasiszta párt, amely eszmeileg felvértezetten tud szembenézni a háborús helyzetből adódó feladatokkal. Fellép a polgári ellenzék és az SZDP jobboldali vezetőinek magatartása ellen is, elítéli a Jugoszlávia elleni magyar támadás cinkos tudomásulvételét és támogatását. A kommunisták állásfoglalása segítséget nyújt mindazoknak, akik a legális antifasiszta pártokban és szervezetekben a délvidéki területszerzéssel keltett újabb eszmei és politikai zavar elosztatásáért, a Hitler-ellenes erők összefogásáért és cselekvőképessé tételéért küzdenek.

Amikor a fasiszta Németország napirendre tűzi a Szovjetunió megtámadását, Magyarország még súlyosabb kérdés elé kerül.

A horthysta uralkodó körök két évtizeden át várták, hogy az imperialista nagyhatalmak megindítsák a szovjetellenes hadjáratot, és készültek részt venni abban. Csakhogy helyett most angol–német háború folyik. Horthyék számára az a fő kérdés: lehet-e újabb területeket kapni a szovjetellenes háborúban való részvétel fejében, és mit szól Anglia, ha Magyarország is hadba lép a Szovjetunió ellen. A magyar nép számára viszont az a nagy kérdés: sikerül-e megghiúsítani, hogy urai belerántsák az országot a szovjetellenes háborúba.

Magyarországot a náci birodalom már majdnem teljesen körülzárta. A hitlerista hatalom nyomásával szemben ekkor csak a magyar–szovjet kapcsolatok javítása nyújthatna hathatós segítséget. A szovjet kormány újabb lépéseket tesz ennek érdekében. Kész javítani a politikai kapcsolatokat, támogatni a semlegesség útjára térést és fejleszteni kereskedelmét Magyarországgal, ami ellensúlyozhatja a német gazdasági nyomást. E célt szolgálja a Szovjetunió részvétele a Budapesti Nemzetközi Vásáron 1941 májusában.

A szovjet kiállítás országos politikai eseménnyé vált. A Szovjetunió termékeinek bemutatása és a szovjet fejlődés ismertetése nagy feltűnést keltő, csattanós cáfolata az évtizedes szovjetellenes propagandának. S ez olyan időben történik, amikor az ország közvéleményének nagy része megértette, hogy a magyar–szovjet viszony javítása döntő jelentőségű lehet a nemzet sorsára.

A kommunisták rögtön felismerik a szovjet pavilon tömeges látogatásának politikai jelentőségét. Propagálják és szervezik a látogatást, és felhasználják ezt a lehetőséget arra is, hogy erősítsék az együttműködést a szociáldemokratákkal, valamint a polgári ellenzék baloldali képviselőivel. Százezrek látogatják a szovjet pavilont; az ország legkülönbözőbb részéről ezrével utaznak fel Budapestre, hogy megtekintsék. E megmozdulás nagy szovjetbarát és Hitler-ellenes politikai tüntetéssé fejlődik.

A kommunistáknak ugyanebben az időben sikerült a Népszavában, majd a Szabad Szóban és a liberális Magyar Nemzetben jelentős politikai eszmecserét indítani a munkásság, a parasztság és az értelmiség demokratikus erőinek összefogásáról, és mindazok együttműködéséről, akik készek küzdeni a hitlerista Németországgal való szakításért, az ország függetlenségéért.

A függetlenség jelszavát Bárdossyék is hangoztatják. Megszokott módszere ez a horthysta uralkodó köröknek. Valójában a német követelések teljesítésével akarják elérni, hogy a náci birodalom előnyösebbnek tekintse Magyarország bizonyos fokú önállóságát.

A függetlenség biztosításának fő követelménye a német szövetséggel való szakítás. Ez az útja annak, hogy Magyarország semleges maradjon. A horthysta uralkodó körök viszont a szovjetellenes háborúba való bekapcsolódást készítik elő. A német vezérkar sürgetésére a meg szállt Kárpát-Ukrajnában 1941 májusában részleges mozgósítást rendelnek el és felállítják a Kárpát-csoportot, majd Nyíregyháza körzetébe vezénylik a gyorsadtestet.

A Kárpát-csoport egy hadosztályból, két önálló dandárból és más kisebb egységekből, a gyorsadtest három dandárból és egyéb alakulatokból állt. Ez volt az a katonai erő, amelynek részvételét a német vezérkar a hadjárat megindulásakor igényelte. A „villámháború” sikerében reménykedve úgy vélte, hogy több magyar katonára nem lesz szüksége. A horthysta vezérkar is abban reménykedik, hogy katonai erőinek túlnyomó részét megőrizheti a háború utánra, mindenképp a rendszer védelmére s a szerzett területek megtartására.

1941. június 22-én megindult a német támadás. Ugyanezen a napon elhangzott Churchill rádiónyilatkozata az angol-szovjet együttműködésről. Ez a beszéde sem mentes szovjetellenességtől, de megállapítja, hogy a veszély, „amely Oroszországot fenyegeti, bennünket és az Egyesült Államokat is fenyegeti”. A hitlerista vezérkar azt reméli – állapítja meg Churchill –, ha sikerül megtörnie Oroszország hatalmát, utána hadseregének és légierőinek zömét Keletről visszavonhatja és Anglia ellen vetheti be.

Az imperialista ellentétek, amelyek egyrészt Angliát és az Egyesült Államokat, másrészt Németországot, Olaszországot és Japánt egymással szembeállították, mélyebbek, semhogy ezeket áthidalhassák és egységes szovjetellenes frontot teremthessenek. Mind Anglia, mind az Egyesült Államok nemzeti érdekei és népeinek Hitler-ellenes harc-készsége, mind pedig eme országok uralkodó köreinek közvetlen világhatalmi érdekei azt követelik, hogy a Szovjetunióval működjenek együtt a német-olasz-japán imperialista tömb szétzúzásaért.

Az angol és az amerikai uralkodó körök számításaiban nagy szerepet játszik az a remény, hogy a Szovjetunió majd úgy őrli fel a náci birodalom haderejét, hogy közben maga is felőrlődik, s akkor ők diktál-

hatnak a világnak. Truman szenátor – az Egyesült Államok későbbi elnöke – 1941. június 23-án kijelentette: „Ha azt látjuk, hogy Németország kerekedik felül, akkor Oroszországot kell támogatnunk, de ha Oroszországa a győzelem, akkor Németországot kell segítenünk, hadd pusztítsák egymást a lehető legnagyobb mértékben.” A Churchill-kormány repülőgépgyártási minisztere ugyanígy nyilatkozott: „A német-szovjet háború legkedvezőbb kimenetele az volna, ha a két fél kölcsönösen a végsőkig kimerítené egymást.”

A horthysta uralkodó köröket megzavarja Churchill június 22-i nyilatkozata az angol-szovjet együttműködésről. Június 23-án a Bárdossy-kormány bejelenti a magyar-szovjet diplomáciai kapcsolatok megszakítását, a hadba lépéssel azonban néhány napig vár. Magyarországnak a Szovjetunióval szemben semmiféle követelése nincs, Horthyék semmiféle sérelmet nem hozhatnak fel indokként. A hadüzenet-höz ürügyet keresnek. S ezt a német vezérkar a magyar vezérkar közreműködésével készségesen szolgáltatja.

Június 26-án hamis felségjelzésű német repülőgépek bombázzák Kassát. A kassai repülőtér parancsnoka rögtön megállapítja, hogy a támadást német gépek hajtották végre, s erről azonnal jelentést küld Budapestre. A magyar vezérkar mégis szovjet légitámadásnak nyilvánítja az akciót. A szovjet kormány ezt rögtön megcáfolja. Bárdossy azonban 1941. június 27-én a parlamentben bejelenti a hadüzenetet. Nem kért ehhez hozzájárulást – ezt Horthy már megadta –, csak tudomásulvételt. S a parlament egyetlen tiltakozó szó nélkül tudomásul veszi a katasztrófa felé vezető újabb lépést.

Magyarország hadba lépése idején német előrenyomulásról szóló hírek áradata borítja el az országot. A Vörös Hadsereg ugyanis visszavonulásra kényszerül. A német támadás kezdeti sikereit elsősorban a váratlanságnak köszönhetette. Ennek fő oka az, hogy Sztálin és a Szovjetunió más vezetői kételkedtek abban, hogy a hitlerista Németország rászánja magát a Szovjetunió megtámadására anélkül, hogy Angliát követelései elfogadására szorítaná. A szovjet kormány nagy gondot fordított arra, hogy elkerüljön minden incidenst, ami ürügyül szolgálhat a háború megindítására, és nem tett kellő katonai intézkedéseket a várható támadás ellen, így a határvédelmi erők készenlétbe helyezésével is elkésett. A német hadvezetőség ezt a körülményt felhasználva mért váratlan csapást a Szovjetunióra és jutott nagy kezdeti előnyhöz.

A visszavonulásra kényszerült szovjet csapatokat súlyos veszteségek érték, ennek ellenére gyorsabban kifejlesztették védelmi hadműveleteiket, mintsem ezt a „villámháború” német stratégái várták. A német előrenyomulás lelassult, s mind nagyobb veszteséggel járt. Nagy szovjet területek kerültek ideiglenesen a német megszállók kezére.

A hitlerista hadvezetőség a rendelkezésére bocsátott magyar csapatok egy részét megszállási feladatokra rendelte ki. Ezek, a német megszállókhoz hasonlóan, elkezdték a zsákmányszerzést, a szovjet lakosság sanyargatását. A magyar csapatok más részét, elsősorban a gyorshadtest egységeit bevetették a támadó hadműveletekbe az egyik német hadsereg oldalán. A háború első négy hónapjában a harcokban részt vett magyar csapatok létszáma közel 45 ezer; elesett vagy eltűnt az állomány 10 százaléka, megsebesült ennek három-négyszerese. Elvesztették csaknem valamennyi harckocsijukat, a páncélgépkocsik és egyéb járművek negyötöd részét.

Miközben a magyar csapatok elkezdik pusztításukat szovjet földön, elkezdődik az ő pusztulásuk is a német imperializmus világuralmi törekvéseinek szolgálatában. A horthysta propaganda azonban mind ezt dicsőséges haditettként, a náci birodalom melletti hűség megnyilvánulásaként magasztalja.

A Bárdossy-kormány fokozza a terrort. Június 30-án Keresztes-Fischer belügyminiszter újabb rendeletet ad ki, amely előírja, hogy internálják mindazokat a börtönviselteteket, akiket korábban kommunista tevékenységért ítélték el, valamint a kommunistagyanús személyeket. Néhány hét alatt az internáltak száma két-hármezer fővel emelkedik. Kistarcsán, Nagykanizsán, Topolyán, Sárváron, Szabadkán, Kolozsváron, Garanyban s később még másutt is működnek internáló táborok. Kommunistagyanúsként szociáldemokrata párt- és szak szervezeti aktivistákat is internálnak, különösen vidéken. A kormány növeli a munkaszolgálatra behívottak számát. A háborús célokra dolgozó vállalatokban szigorítják a katonai ellenőrzést. A szakmunkások nagy részét arra kötelezik, hogy kijelölt üzemekben dolgozzanak.

Nehéz körülmények között indul meg a harc a szovjetellenes háborúból való kiválásért. A szervezett munkásságban és más, demokratikus gondolkodású rétegekben értetlenséget és nyomasztó hangulatot kelt a német támadás kezdeti sikere.

Az SZDP vezetősége június 24-én megvitatta követendő politikáját. Tisztában van azzal, hogy német győzelem megpecsételné a magyar nemzet sorsát, s egyben a legális munkásmozgalom megsemmisülését eredményezné. Most nem tiltakozik a pártszervezetekben és szakszervezetekben létrejövő szociáldemokrata-kommunista összefogás ellen, de határozatában kiemeli, hogy „a bolsevik és a szociáldemokrata álláspont különbségét hangsúlyozni kell”. A hadba lépés után Peyérék sietve szembefordulnak a kommunistákkal való összefogás híveivel és mindazokkal, akik aktív fellépést sürgetnek a háború ellen. Nem telt bele egy hét, és hatályát veszti a Pártvezetőség június 24-i állásfoglalása, amely fenntartásokkal bár, de hajlandó volt tudomásul venni bizonyos együttműködést a kommunistákkal.

A Szociáldemokrata Párt vezetősége nem vállalja a harcot a háborúból való azonnali kiválásért, óvakodik minden olyan lépéstől, ami a kormány haragját válthatja ki. Osztozik azok reményében, akik Németország és a Szovjetunió kölcsönös kimerülését és a nyugati hatalmak győzelmét várják. E felfogással azonban az SZDP vezető gárdájában sem ért mindenki egyet, közülük is sokan a kommunisták álláspontjához közelednek és szovjet győzelmet kívánnak.

A KMP Központi Bizottsága június 28-án megtárgyalja a tennivalókat és megállapítja: *a nemzet egyetemes érdeke a rögtöni kiválás a hitlerista háborúból.* Ismételten állást foglal minden antihitlerista erő összefogása mellett, hogy Magyarország felszabaduljon a német imperializmus igája alól és megszüntesse részvételét a nácik rablóhadjáratában. A KMP ennek jegyében folytatja tovább küzdelmét a Hitlerellenes erők összefogásáért, a függetlenségi frontért. A kommunisták azonnal megbélyegzik a szörnyű gatzettet, amelyet a horthysta rendszer a hadba lépéssel a Szovjetunió ellen és a magyar nép ellen elkövetett. Üzemekben, szakszervezetekben, az SZDP szervezeteiben, egyéni és csoportos beszélgetéseken, a munkásszervezetek különböző értekezletein lépnek fel a szovjetellenes rágalmak áradata ellen s hirdetik

a szolidaritást a szovjet néppel. Megbélyegzik a háborúba lépés bármiféle mentegetését, és az ellenállás kifejlesztésére szólítanak fel.

Az SZDP és a szakszervezeti funkcionáriusok értekezletein, pártnapokon Peyerék is szidják a németeket, viszont mentegetik a magyar kormányt, mondván, hogy nem tehet mást, engedelmeskednie kell a náci birodalom parancsának. Ezért a szervezett munkásokat arra intik, hogy tartsák magukat a kormány rendelkezéseihez.

A nyilasok a háború kitörésekor akciót indítanak a szocialista szervezetek betiltásáért. A horthysta uralkodó körök tudják, hogy Peyerék befolyásukat a háborúellenes munkásfellelések megakadályozására, a háborús termelés segítésére használják fel. Az SZDP működési lehetőségét gyűléstiltalommal, internálásokkal, szigorított cenzúrával korlátozzák, mert félnek a szervezett munkásság antifasiszta 'erőitől', de a pártot nem tiltják be, s képviselőik továbbra is ott ülhetnek a parlamentben.

A nyilasok kormányellenes működését a hatóságok időnként gátolják, viszont a náci Volksbundot nem merik korlátozni, mert félnek a Hitler-kormány haragjától. A kormány a polgári ellenzékétől meg az SZDP-től is azt kívánja, hogy támadásaikat összpontosítsák a nyilasok és a Volksbund ellen, segítsék a szovjetellenes propagandát, és legyenek megértőek a németekkel való „kényszerű szövetség” miatt.

Az SZDP és a szakszervezetek élnek a lehetőséggel, hogy a nyilasok és a Volksbund ellen nyilvánosan is felléphetnek; ebben az SZDP egységes, a szociáldemokraták és kommunisták összefogása is könnyebb, erőteljesebb. A szovjetellenes propaganda és a kormány háborús politikájának mentegetése viszont megosztja az SZDP-t. A baloldali szociáldemokraták közöttük a szociáldemokrata párt- és szakszervezeti funkcionáriusok nagy része a kommunisták álláspontját osztja vagy ahhoz közeledik.

A kommunisták és a baloldali szociáldemokraták lankadatlan felvilágosító és szervező munkát végeznek, hogy a munkásszervezetek ne váljanak áldozataivá a passzív szemlélés, a kivárás és a fasiszta csapásokkal szembeni tehetetlenség züllesztő hatásának, hanem a háborús kizsákmányolás elleni védelem és a nemzeti ellenállás támaszai legyenek. A legális szervezetekben és a szervezeteken kívül is küzdenek a német és a magyar háborús propaganda hatástalanításáért. Hirdetik a szolidaritást a Szovjetunióval és a fasiszta hódítók ellen küzdő más népekkel. szolidaritás az antifasiszta nemzeti ellenállás kifejlesztésé-

nek elengedhetetlen feltétele, elsőrendű fontosságú eszmei fegyvere. A kommunisták és harci társaik nemcsak szóbeli agitációt folytatnak, hanem igyekeznek a legális ellenzék lapjaiban is ellensúlyozni a szovjetellenes propagandát. A Népszava szerkesztőségének baloldali munkatársai a német előrenyomulás híreihez a szovjet seregek növekvő ellenállásáról és várható ellencsapásáról szóló kommentárokat fűznek. A felvilágosító tevékenység – amely nagymértékben támaszkodik a titokban hallgatott moszkvai rádió közléseire – eredményes; erősíti a munkásság reményét, hogy a fasiszta blokk el fogja veszíteni a háborút.

Peyeréket nyugtalanítja a baloldal felvilágosító munkája. Megpróbálják ezt leszerelni, s a szakszervezetek vezetőségeit is erre szorítják. A szaklapok júliusban figyelmeztető felhívásokat közölnek. Arra intik tagjaikat – mint ezt a vasas szaklap július 15-i száma írja –, hogy mind a szakszervezetekben, mind a munkahelyeken „kerüljék a felesleges vitatkozást és az olyan kérdésekkel való foglalkozást, amelyek a mai háborús állapotot érintik”. Szigorúan ügyeljenek, hogy sem a szervezetekbe, sem a munkahelyre „senki röplapokat be ne csempészhessen”. Még arra is felhív, hogy akit a szervezetben ilyen tevékenységen tetten érnek – „adják át a legközelebbi rendőrszemnek”.

E szégyenletes felszólítás azonban a szervezett munkásság általános megrökönyödését váltja ki, s a szakszervezeti vezetőségek tagjai között is alig akad követője. Sombor budapesti főkapitány-helyettes augusztus 21-i jelentése is megállapítja, hogy „úgy a szervezett, mint a szervezeten kívül álló ipari munkásság körében napról napra fokozódik a Szovjetunió iránt érzett szimpátia.” Jellemzésül megemlíti, hogy a vasas szaklapban megjelent felhívás után „feltűnően sok munkás kelt ki a vezetők ellen, akik »beálltak a fasiszta háborús uszítók védelmezőinek«. . . A mód, ahogyan a háborús helyzetről beszélnek, minden vitát kizáróan bizonyítja a szovjet-szimpátiát.” Megállapítja, hogy a munkásság hangulatát „igen nagymértékben fasisztaellenesség jellemzi, és hosszú időtartamú háború esetén közöttük feltétlen termőtalajra fog találni az akciót követelő bolsevista propaganda is”.

A politikai ellenállás egyik jelentős formájává vált a bebörtönözöttek és internáltak segítése. Kommunisták és szociáldemokraták ezt együttesen végzik, főleg a szakszervezetekben; s a jobboldali vezetők kénytelenek ezt tudomásul venni, néha még támogatják is. Kommunista-szociáldemokrata együttműködés érvényesül az élelmezés megjavítá-

sát, a bérek emelését, a drágaság megfékezését követelő, valamint az üzemi katonai parancsnokok brutalitása ellen tiltakozó munkásfellépésekben is. Több szakszervezetben – jórészt kommunisták kezdeményezésére – panaszbizottságok alakulnak, amelyek ösztönzik, támogatják az ilyen jellegű üzemi akciókat, és egész szakmákra kiterjedő követeléseket terjesztenek a vállalkozók és a hatóságok elé. E fellépések nyomán időnként némileg javítják az ellátást, emelik a béreket, ami azonban csak részben ellensúlyozza az árak növekedését. E megmozdulások politikai jelentősége abban van, hogy elősegíti a szervezett munkásság összefogását az egyre nehezebb háborús körülmények között.

A helyzet súlyosbodása sürgeti a Hitler-ellenes nemzeti összefogást. A KMP Központi Bizottsága ennek érdekében szeptember 1-én körlevéllel fordul a legális pártokhoz, még a kormánypárt vezetőihez is. A körlevél megállapítja, hogy a náci birodalom háborús veresége bizonyos. Magyarországot mint a német imperializmus szövetségesét „újabb és az elsőnél sokkal súlyosabb Trianon” fenyegeti, s e veszélyt németellenes nemzeti egység teremtésével kell elhárítani. Az összefogás első céljaként a honvédség hazarendelését és a szovjetellenes háborúból való kilépést jelöli meg. A KMP Központi Bizottsága reméli, hogy a „polgárság vezető politikusai és a kormány felelős férfiai felülemelkednek az osztálykorlátokon és a politikai előítéleteken... Csak az összefogás a közös ellennel szemben mentheti meg az országot a pusztulástól és a szolgaságtól.”

A kormánynak voltak olyan tagjai, akik kétkedéssel telve mentek bele a szovjetellenes háborúba, de egy sem volt, aki e kételyei miatt kivált volna a háborús kormányból. A Bárdossy-kormány, amely Horthyval együtt belevitte az országot a hitlerista rablőháborúba, nem volt hajlandó visszatérni a végzetes útról. A kormánypárt a németek előtti behódolás, a háborúban való részvétel s az antifasiszta erők elnyomásának útját járja tovább. A legális ellenzéki pártokban azonban növekszik az érdeklődés a Hitler-ellenes nemzeti összefogás iránt.

A KMP nagy figyelmet fordít arra, hogy a Habsburg-ellenes szabadságharcok nemzeti tradícióit a Hitler-ellenes függetlenségi mozgalom politikai fegyverévé tegye. A Népszava is mind több ilyen írást közöl, amelyek segítik tudatosítani, hogy a magyar népnek is érdeke a fasiszta blokk háborús veresége. A nemzeti függetlenségi mozgalmak emlékeinek felelevenítése erősíti azt a törekvést, hogy Magyarország ne szolgálja a német imperializmust, lépjen ki a szovjetellenes háború-

1848-as szabadságharc szovjet kormány által visszaadott zászlói Budapestre érkeznek

1 Budapesti Nemzetközi Kiállítás szovjet pavilonja, 1941 május

MAGYAROK!**Munkások, parasztok, polgárok!**

Délvidéken több ezer polgári lakost ítület nélkül kivégeztek, Csepelgyverrel leghasznalták két délvideki falu ártatlan lakosságát. Újvidék tiltakozását vérbefoistották és számtalan bűnös polgárt legyilkolták, a Újvidék. Halál a háborúval és nyomorral elgedetlen magyar sör körül a munkások és

Ki felelős azért?

A Bárdossy kormány kapitulációs politikája.

A Bárdossy kormány felelős azért, hogy Magyarország háborúba veredett a Szovjetunióval, amelyik pedig a 48-as szabadságzászlaink visszaadásával haránt jobbát nyújtotta felénk.

A Bárdossy kormány felelős azért, hogy Magyarország felőgett a megadás minden hidját Angliával és Amerikával és háborút üzent nekik.

A Bárdossy kormány felelős azért, hogy élelmiszereinket külföldre viszik, míg a magyar nép éhezik. Először kenyert és zsejt, majd ételt és vért áldozott Hitlernek; most nemzeti becsületét és jövőjét szolgáltatja ki. És a tömegvérengzés engesztelhetetlen ellenségünké teszi a szerb népet és a többi velünk együttélő népeket. Szótesszakitja Magyarország egységét és meggyöngíti soradöntő pillanatában.

Magyarország nem a Haynuk, hanem a szabadságúrsók országja. Nem tűrhetjük, hogy a hitlerizmus kiszolgálásában a szabadságukat védő európai nemzetek hőhórává legyünk.

Abba kell hagyni a háborút!

Szakítani kell Magyarország elnyomóival. Ki kell lépni a háromhatalmi szövetségből. És a szövetség Magyarország életét, vérért és nemzeti becsületét veszi el. Együtt kell haladnunk a szovjet-angol-amerikai szövetséggel. Ez a demokratikus világ szövetsége, amelyhez már 26 nemzet csatlakozott, célul tűzte ki az európai reakció megsemmisítését és biztosítani akarja a népek önrendelkezését.

-2-

Olyan kormányt az ország élére, amelyik szembeáll a német elnyomókkal és megvalósítja ezeket a követeléseket.

**EGYESÍTÉS A SZAVAT KÖVETELÉS
AZ ORSZÁG ELNYOMÓI ÉS ÁRULÓI ELLEN!**

Össze kell fogni minden magyarnak, hogy megszabaduljunk a német hódítóktól, hogy lerázzuk a német testéről az áruló labancokat; a nyilasokat, burzsoákat, bárdossykat. Félre kell tenni mindent, ami megoszthat bennünket. Együtt kell haladni a velünk együttélő népekkel a közös ellenség ellen a közös szabadságért.

A német elnyomás és feudális maradványok alól felszabadulva, fellendül a magyar ipar, új nyeregyagekhez jutunk, szabadon nyílik Magyarország demokratikus fejlődésének.

Nemzetoráneg gazdasági és katonai összecsatlás előtt áll. Utolsó csapp vérünket akarja a hitlerizmus kiszívni, hogy meghosszabbítsa gyilkos-életét.

Rövidítsük meg Magyarország háborús szenvedését.

Vörjük vissza a német követeléseket! Haláluk fel szavunkat és harcoljunk egységesen a magyar szabadság-követelésekért:

1. szovjet békét Magyarországnak!

2. a háromhatalmi szövetségből!

3. a magyar katonát szem Hitlernek!

4. szovjet és a délvideki vérengzés bűnösét!

5. önérvényesítést és egyenjogúságot a velünk élő nemzeteknek!

6. a magyar népet magyar hőnek! és a demokratikát!

7. a szabadságot!

8. a reakciók elleni harcát és a munkásságunk elleni harcot!

EGYESÍTÉS, SZABAD, DEMOKRATIKUS MAGYARORSZÁGOT!

Rózsa Ferenc

Schönerherz Zoltán

Kádár János

Kulich Gyula

Ságvári Endre

Szekasits Árpád

Kállai Gyula

Dobi István

Háborúellenes tüntetés Budapesten 1942. március 15-én

1942. február 27-én, pénteken este 8 órakor
A VIGADÓ NAGYTERMÉBEN

„EGY EZREDEVI SZENVEDÉS...”

I. EST

„EMLÉKEZZÜNK RÉGIEKRŐL...”

JOÓ TIBOR

HONT FERENC

**BASILIDES MÁRIA
 MAJOR TAMÁS
 HOLLÓS MELITTA**

**HONT ERZSI
 MATUSKA MIKLÓS
 DIENES FERENC**

**R. SIMONFFY MARGIT
 PÁSZTOR JÁNOS
 GÁBOR MIKLÓS**

RAICS ISTVÁN SÁRKÁNY OSZKÁR

Aggort hangulát Róssavölgyinél,
 79. Szerviz-tér 5. Telefon: 182-0833
 és a rendezőség irodájában
 39. Mátyás utca 10.) kedden,
 csütörtökön 5-7-ig és szombaton 2-4-ig

Március 13-án este 8 órakor a Vigadóban

II. EST

„TALPRA MAGYAR”

ból és védje meg függetlenségét. A Népszava szerkesztőségében dolgozó kommunista csoport – melynek vezetője Kállai Gyula – a lap főszerkesztőjével, Szakasits Árpáddal s a szerkesztőség más baloldali munkatársaival egyetértésben helyezte el ezeket az írásokat a lapban.

1941 szeptemberében a Szovjetunióban megkezdí adásait a *Kossuth Rádió*. Az ott élő magyar kommunista emigráció e rádió útján szól a magyar néphez, s a Hitler-ellenes nemzeti összefogás kifejlesztését szorgalmazza. Szintén felkarolja a 48-as függetlenségi hagyományokat, és ösztönzi a harcot a háborúból való kilépésért. Rövid idő alatt országsszerte ismertté válik, s adásai útján a nép nagy tömegeihez jut el a kommunisták felvilágosító szava.

A KMP a nemzeti összefogás fejlesztését szolgáló akciókat is kezdeményez. Az OIB útján 1941. október 6-án az 1849-es aradi vértanúk halálának évfordulóján – több száz budapesti ifjúmunkás és diák részvételével rövid lefolyású, de nagy figyelmet keltő koszorúzási ünnepséget rendez a Batthyány-emlékmécsesnél. Az akció közvetlen irányítója Ságvári Endre, az OIB kommunista titkára. Az október 6-i megemlékezést követi november 1-én Kossuth és Táncsics sírjának megkoszorúzása, amelyen már több ezren vesznek részt, köztük az SZDP és a polgári ellenzék hivatalos képviselői is. Mindkét megmozdulás a 48-as szabadságharc hagyományainak felelevenítését szolgálja a nemzeti függetlenségi mozgalom szellemében. Az akciónak a közvéleményben jelentős visszhangja támad: a Népszava és a polgári ellenzék újságjai elismerően írnak róla, a jobboldali lapok részben elhallgatják, részben heves támadást intéznek ellene.

Az angolszász győzelemben reménykedő ellenzéki politikusok egy része helyesli a 48-as hagyományok felelevenítését, és részt is vállal benne. Őket más célok vezérlik, mint a kommunistákat, a baloldali szociáldemokratákat és a szegényparasztság antifasiszta képviselőit. A Kisgazdapárt egyik vezetője, Bajcsy-Zsilinszky Endre, még 1941 augusztusában Bárdossyhoz küldött memorandumában írt erről. Hibáztatja a hivatalos hadba lépést a Szovjetunió ellen, s úgy véli, okosabb lett volna „önkéntes légiót” küldeni, „hogy a Brit Birodalommal és az amerikai unióval háborúba ne keveredjünk, akárcsak papíron is”. Úgy véli, hogy a győzelem egyedül az angolszász hatalmaké lesz, ők fognak diktálni a világnak, s a velük való hadiállapotot tartja a „legfőbb veszedelemnek”.

Anglia 1941. július 12-én egyezményt kötött a Szovjetunióval,

amelyben a két fél vállalta, hogy a hitlerista Németország elleni háborúban egymást támogatják, külön fegyverszünetet vagy békét nem kötnek. E szerződés növeli a magyar uralkodó osztályok nyugtalanságát amiatt, hogy Magyarország Angliával is hadiállapotba kerülhet. Ezt elkerülendő Bajcsy-Zsilinszky szükségesnek tartja vállalni a tengelyhatalmakkal való szembefordulás kockázatát is. Kéri Bárdossyt, hogy a kormány „ne erőltesse a mindenáron való külpolitikai egységet, olyasvalamit, ami valójában nincsen”. Azt kívánja, engedje meg a kormány, hogy „valami módon a külpolitikai ellenzék is megnyilatkozhassék”. Szükségesnek tartja a Kossuth-hagyományok felelevenítését, hogy majdan a győztes angolszászok Magyarországot ne németbarát, hanem németellenes országnak tekintsék.

A németekkel való szövetséget ellenző liberálisok a kossuthi hagyományt a kivárási politika céljaira kívánják felhasználni, remélve, hogy a háború utáni politikai rendezésnél az angolszászok ezt méltányolni fogják. A kommunisták és a baloldali szociáldemokraták viszont azért élesztik a 48-as hagyományokat, hogy kifejlesszék a tömegek aktív harcát a háborúból való haladéktalan kiugrásért, a háborús kormány megbuktatásáért.

A közvetlen taktikai célokban is nagy tehát a különbség az antifasiszta erők bal- és jobbszárnya között, de bizonyos együttműködésre mégis van lehetőség. Eltérő jellegű és különböző fokú a szembenállás a hitlerista hódítókkal, de közös az a felismerés, hogy a náci birodalom elnyeléssel fenyegeti Magyarországot, és közös az a törekvés, hogy a 48-as hagyományok a magyar függetlenségi mozgalom erősítését szolgálják.

Az október 6-i és november 1-i nyilvános antifasiszta háborúellenes politikai megmozdulás erősíti az együttműködési készséget, segíti visszaszorítani a kivárási politika káros hatását, legalábbis a kivárók táborának egy részében. Még inkább ösztönzi a nemzeti erők aktív fellépését a moszkvai csata kimenetele.

*

A fasiszta haderő kezdetben létszámban is, s még inkább technikai ellátottságban: páncélos, tüzér- és légierőben nagy fölényben volt a szovjet csapatokkal szemben. A Szovjetunió azonban ezt a fölényt a támadókra mért ellencsapásokkal és a honvédelmi erőfeszítések növe-

lásával fokozatosan csökkentette. Gigászi munka volt a súlyos védelmi hadműveletek közepette gyorsan átállítani az ország iparát háborús termelésre. A veszélyeztetett területekről sok gyárat telepítettek át az ország távolabbi vidékeire és helyeztek ott ismét üzembe. A Szovjetunió védelmi erőinek növekvő mozgósítása ment végbe.

A Vörös Hadsereg Moszkva előtt megállította a fasiszta haderőt, s december 6-án megindult első nagy ellentámadása, mely 100–200 kilométerrel visszavetette a betolakodókat. Ezt újabb téli offenzíva követte, amely további 150–200 kilométerrel szorította vissza az ellenséget. A németek a *moszkvai csatában* elszenvedték első nagy vereségüket, amely végleg eltemette a hitlerista hadvezetőség „villámháborús” reményeit.

A moszkvai csatával egy időben a szovjet hadsereg az Azovi-tenger térségében is ellencsapást mért a német seregekre, és elzárta előlük a Kaukázushoz vezető utat. Sikertelenek maradtak a Leningrád elleni német támadások is: a várost védő erők minden rohamot visszavertek, és megvédték az Októberi Forradalom bölcsőjét. Az ideiglenesen megszállt szovjet területeken gyorsan kifejlődött a partizánharc, erősödött a fegyveres küzdelem a hitlerista uralom ellen más országokban is, különösen Jugoszláviában, Lengyelországban, Franciaországban.

1941 decemberében fellángolt a háború a Csendes-óceán térségében Japán és a nyugati hatalmak között.

A japán militaristák előbb készültek fel a háborúra, mint az Egyesült Államok, Anglia katonai erőit pedig lekötötték a tengelyhatalmak. A japán vezető körök azonban vártak a moszkvai csata kimenetelére, mert arra is készültek, hogy betörnek a távol-keleti szovjet területekre, ha a németek elfoglalják Moszkvát. Az Egyesült Államok uralkodó köreiből sokan éppen erre az utóbbira, japán–szovjet háborúra számítottak. A Vörös Hadsereg a moszkvai csatában aratott győzelmével keresztülhúzta mindezeket a számításokat.

Japán 1941. december 7-én pusztító erejű váratlan légitámadást intézett az Egyesült Államok kulcsfontosságú csendes-óceáni haditengerészeti támaszpontja: a Hawaii-szigeteken fekvő Pearl Harbor ellen. Így kezdődött a japán–amerikai háború, mely után Anglia is háborúba lépett Japánnal.

December 12-én Németország és Olaszország hadat üzen az Egyesült Államoknak. Nagy reményeket fűznek a japán hadba lépés-

hez, mert úgy vélik, hogy ez leköti az Egyesült Államok katonai erőit és elvágja Angliát fő ázsiai erőforrásaitól.

Az első időszakban a japán hódítók nagy sikereket érnek el. Kiverik az amerikaiakat a Fülöp-szigetektől; elfoglalják Hongkongot, Borneó szigetét, e térségben fekvő egyéb angol birtokokat, a szingapúri nagy brit haditengerészeti támaszpontot is; behatolnak Indokína országaiba, és kiszorítják a holland gyarmatosítókat Indonéziából. Eközben tovább folytatják hadműveleteiket Kínában, hogy ezt a hatalmas országot is teljesen birtokukba vegyék.

Japán képtelen megszilárdítani hatalmát az elfoglalt óriási területeken. Beleütközik a népek felszabadító küzdelmébe, és tengeri fölényét sem tudja tartósan megőrizni. Az Egyesült Államok gyorsítja flottaépítését, míg a japán flotta jelentős erői szétszóródnak. A csendes-óceáni erőviszonyok hamarosan megváltoznak. Az Egyesült Államok azonban nem siet kihasználni növekvő fölényét, különösen a partraszállási hadműveletekkel késlekedik; Japán fő szárazföldi haderőivel kerüli az összecsapást.

A moszkvai csata kimenetele nagy zavart keltett a magyar uralkodó osztályokban, a náci birodalom előtt behódolók táborában. Anglia – engedve szövetségese, a Szovjetunió többszöri sürgetésének – december elején ultimátumban követelte Magyarországtól, Romániától és Finnországtól, hogy lépjenek ki a háborúból. A magyar kormány december 5-én – a többi csatlós ország kormányához hasonlóan visszautasította az ultimátumot, s így Anglia és ezen országok között beállt a hadiállapot. December 12-én a magyar kormány, a japánok kezdeti katonai sikerei által bátorítva, eleget tesz a tengelyhatalmak követelésének, és hadat üzen az Egyesült Államoknak is.

A horthysta uralkodó körök az angol hadüzenetet formális lépésnek szánják, és bíznak abban, hogy a washingtoni kormány a magyar hadüzenetet hasonlóképpen tekinti, a nyugati hatalmak továbbra sem fogják zokon venni a szovjetellenes háborúban való részvételt. Az uralkodó osztályok nagy részét aggasztja, hogy az ország hadiállapotba került a nyugati hatalmakkal. Fokozza gondjaikat a németek Moszkva alatti veresége, a félelem, hogy a Szovjetunió kiveri a betolakodókat, és a szovjet nép előtt kell felelniük mindazoknak, akik hazájára törtek, földjét pusztították.

A horthysta kormányzat igyekszik eltitkolni a nép előtt a fasiszták első nagy katonai vereségét vagy legalábbis kisebbiteni ennek jelentő-

ségét. A japán hadműveletek kezdeti sikereiről szóló híreket arra használják fel, hogy eltereljék a figyelmet az oroszországi csatatéren lezajlott eseményekről. Csakhogy az igazságot nem sikerül elrejteni.

*

A németek Moszkva alatti vereségét nagy örömmel fogadják a munkások és mindazok, akik bíztak a Vörös Hadsereg győzelmében: e hírek bátorítólag hatnak a náci birodalommal szemben álló polgári körök részére is. A Hitler-ellenes függetlenségi erők befolyása szélesedik. Ebben jelentős szerepet játszik a Népszava 1941. évi karácsonyi száma, amelyet sikerült a nemzeti függetlenségi frontért küzdők hatásos politikai fegyverévé tenni.

A Népszava főszerkesztője, Szakasits Árpád, világosan látja, hogy a fasiszmus elleni harcban az SZDP és a szakszervezetek erőssége a bal-szárny, amely kész a küzdelemre. Peyerrel ellentétben ő közeledik azokhoz, akikről tudja, hogy kapcsolatban állnak a KMP-vel, maga is mindjobban hajlik a kommunistákkal való bizalmas együttműködésre. Ez könnyíti meg, hogy kommunisták dolgozzanak a Népszava szerkesztőségében is. Szakasits egyben a párt főtítkára; 1938 végén kapta e megbízatást, amikor elődjét, Mónus Illést a zsidóellenes törvények miatt a Pártvezetőség felmentette e tisztség alól. Az SZDP irányításában a vezető szerep változatlanul Peyeré, aki a Szakszervezeti Tanács főtítkáráként a Szociáldemokrata Párt fő tömegszervezeti kapcsolatát és jövedelmi forrását biztosító szakszervezeti központ élén áll, és elnöke a parlamenti képviselő csoportnak. A párt főtítkára az apparátust irányító ügyvezető titkár teendőit látja el, de fontos szerepe van a párt politikájának alakításában is.

Szakasits elfogadja a kommunisták javaslatát, hogy a Népszava karácsonyi számából próbáljanak olyan lapot csinálni, amely egy széles alapon nyugvó nemzeti függetlenségi mozgalom kifejllesztését szolgálja. Az ő előterjesztésére az SZDP vezetősége a tervet – bár kétségek közepette – tudomásul veszi. Peyer és több társa úgy véli, hogy az elgondolás nem valósítható meg. Keresztülviteléről azonban a kommunisták gondoskodnak. Sikerül a lapban megszólaltatni a kulturális élet több neves, nációkkal szemben álló személyiségét.

A kommunisták és szociáldemokraták írásai a függetlenségi front propagálását ez alkalommal is a szabadságharcok történelmi tanulsá-

gaival, valamint a nyilasok és az Imrédy-párt leleplezésével kapcsolják össze; így hívják fel a figyelmet az országot fenyegető veszedelemre. A cenzúra miatt nem írhatják le, de mindenki tudja, hogy ez a veszedelem: a náci birodalom.

„Kitártuk ezt az ünnepi számunkat – írja Szakasits a vezércikkben – a nemzeti önállóság és függetlenség nagy gondolata, a népszabadság örök eszméje és a szociális haladás történelmi szükségességének követelő hangja számára.” Bajcsy-Zsilinszky cikkében Kossuth alakjának előtérbe állítását sürgeti; írásának a Népszavában való közlése mutatja: a Kisgazdapártban tért nyer a felismerés, hogy közeledni kell a munkásosztályhoz. A lapban megszólal Móricz Zsigmond, a nagy író is. „Petőfi a politikai jel” című cikkében 1848-ra emlékezve időszerűnek látta idézni a költő szavait:

*„Dicsőséges nagy urak, hát hogy vagytok?
Viszket-e úgy egy kicsit a nyakatok?”*

A Népszava karácsonyi száma a KMP által hirdetett függetlenségi front politikai fegyvere lett. Sikere emeli a szervezett munkásság önbizalmát, segíti a kommunisták és szociáldemokraták további együttműködését és közelíti a polgári ellenzék jelentős részét a munkássággal való Hitler-ellenes nemzeti összefogás gondolatához.

E lapnak nagy visszhangja támad az ország politikai életében; a polgári ellenzék újságjai elismeréssel fogadják, a kormánypárti és a nyilas lapok viszont dühös kifakadásokkal illetik.

A függetlenségi mozgalom erősödését kulturális rendezvények is segítik. Ezekben nagy szerepet játszik a szocialista kultúrmozgalom. A szocialista kultúra kilép a munkásmozgalom kereteiből, összefonódik az általános haladás mindenkori erőinek együttes kulturális frontjával és e front közös politikai törekvéseit szolgálja. A szocialista kultúra összekapcsolódik a nemzeti kultúra védelmével. Kommunista és velük rokonszenvező publicisták, írók, művészek a Hitler-ellenes összefogás legerőteljesebb propagálói a szellemi élet területén.

Kommunista képzőművészek – kiknek egyik vezetője Háy Károly László – művészi rajzokkal, metszetekkel növelik a KMP illegális kiadványainak kifejező erejét. Az SZDP keretében még 1934-ben megalakították a szocialista képzőművész csoportot, s ennek révén kiszélesítették

ték tevékenységük hatókörét. Hirdetik, hogy a művészet a népért van, s legszentebb feladata segíteni a nép harcát.

Fiatal színművészek egy csoportja már a harmincas években összefogott a munkáskultúra terjesztőivel, és színielőadásokkal igyekezett legális fórumot teremteni az antifasiszta mozgalomnak. A hatósági korlátozások ellenére időnként sikerült Hont Ferenc rendezésében nagy hatású előadásokat tartaniuk. Különösen kiemelkednek az 1941 végén és 1942 elején rendezett irodalmi estek. Csokonai-esttel kezdtek, Petőfi-, Ady- és József Attila-esttel folytatták. Ezek megtartásához sikerült kibérelniük a pesti Vigadó 1200 férőhelyes nagytermét. A művészek és a termet zsúfolásig megtöltő közönség – nagyobb része szervezett munkás – egygyéforrva, az előadásokat a nemzeti függetlenség melletti lelkes politikai demonstrációkká változtatják.

Megnőtt a szakszervezetekben tartott kulturális rendezvények politikai jelentősége is. A Vándor-kórus, amely ezekben az években a MÉMOSZ székházában kapott helyet, és a szocialista kultúrmozgalomban kifejlődött más dalkarok, színjátszó csoportok a művészet fegyverével szolgálják az antifasiszta függetlenségi harc ügyét. E rendezvények közül kiemelkedik 1942 tavaszán a bőrszakszervezet együttesének nagysikerű Bánk bán előadása, amelyet kétszer megismételnek; további előadását rendőrségi tilalom hiúsítja meg.

*

A függetlenségi mozgalom szélesedésével erősödik irányítója és szervezője: a KMP. 1942. február 1-én megjelenik a párt új illegális központi lapja, a *Szabad Nép*. Első száma megállapítja, hogy a fő veszély, amely ellen Magyarországon küzdeni kell, a náci birodalom előtti behódolás. A Bárdossy-kormány nemzeti politikának nyilvánítja a nemzet elárulását. „Le kell lepleznünk ezt az állítólagos »nemzeti politikát« – írja a lap –, minden végzetes következményével.” Figyelmeztet arra is, hogy a szakszervezeteket újabb veszély fenyegeti, s a munkáságnak össze kell fognia e veszély elhárítására. Folytatni kell a harcot a háborús kizsákmányolás ellen, a nép nyomasztó helyzetének enyhítéséért; megállapítja, hogy a háború haszonélvezői ellen folyó osztályharc erősíti az antifasiszta nemzeti ellenállást. Felhívja a figyelmet az 1848-as nemzeti hagyományok további ápolására s a közeledő március

15-ére, aminek megünneplését ugyancsak a nemzeti front erősítésére kell felhasználni.

Ezekben a napokban újabb esemény, a délvidéki vérengzések híre rázza meg az országot. Januárban a horthysta megszállók Újvidéken és Dél-Bácska más helységeiben emberek ezreit gyilkolták meg, hogy le-törjék a szerb és horvát lakosság ellenállását. A kormány nem tudja eltitkolni a szörnyű gatzettet.

A KMP Központi Bizottsága februárban röpirattal fordul az ország népéhez. Ebben ismét megbélyegzi a Bárdossy-kormányt, amely fele-lős azért, hogy Magyarország hadba lépett a Szovjetunió ellen, és az újvidéki vérengzésekért is. „Abba kell hagyni a háborút!” – hirdeti a röplap. – Ki kell lépni a hitlerista szövetségből és „együtt kell halad-nunk a szovjet–angol–amerikai szövetséggel. . . *Egyesítsük a nemzet erőit az ország ellenségei és árulói ellen.*” A szovjet–angol–amerikai szövetséggel való együttthaladás értelme itt még nem a katonai átállás, hanem a háborúból való kilépés és jó viszony teremtése a Hitler-elle-nes koalícióval. A röplap fő harci jelszava: „*Azonnali békét Magyar-országnak!*”

A Vörös Hadsereg sikeres téli offenzívájának hatása mellett a dél-vidéki vérengzés okozta felháborodás is szerepet játszik abban, hogy szélesedik a polgári ellenzék köre, amely közeledik a munkásosztály-hoz, a KMP által hirdetett nemzeti front gondolatához.

1942 február végén a KMP kezdeményezésére létrejön egy legális testület, a *Magyar Történelmi Emlékbizottság*. Megalakulását fel-hívásban jelenti be, és célját a szabadságharcos hagyományok ápolásá-ban jelöli meg; így szerez lehetőséget, ha csak rövid időre is, a legális működésre. A felhívást az emlékbizottság tagjai írták alá. Az aláírók között vannak a munkásszervezetek képviselői, közöttük Kállai Gyu-la, Szakasits Árpád, Somogyi Miklós; a Kisgazdapárt képviselői, közöt-tük Bajcsy-Zsilinszky Endre, Tildy Zoltán; a Nemzeti Parasztpárt képviselői, közöttük Darvas József, Veres Péter, továbbá a kultu-rális élet más neves személyiségei, köztük Bernáth Aurél és Szőnyi István festőművész, Pátzay Pál szobrászművész, Illyés Gyula, a költő, Nagy István erdélyi író.

A Történelmi Emlékbizottság polgári tagjai közül többen húzódoz-nak a napi politikai harctól, a kommunistáknak mégis sikerül elfogad-tatni azt a javaslatot, hogy március 15-én az Emlékbizottság rendez-

zen a függetlenségi mozgalom mellett demonstráló koszorúzási ünnepséget a Petőfi-szobornál.

A KMP arra törekszik, hogy az ünnepség háborúellenes tömegtüntetéssé fejlődjön. Ez különösen időszerű, mert a Bárdossy-kormány 1942 januárjában kötelezettséget vállalt, hogy jelentős haderőt bocsát a német vezérkar rendelkezésére és növeli az élelmiszerszállítást is Németországnak. A hitlerista hadvezetőség ugyanis új offenzívát készít elő a keleti fronton. Számos új német hadosztályt állítottak fel, és olasz, magyar meg román hadsereget is igényeltek erre a célra.

A függetlenségi mozgalom előtt az a feladat áll, hogy kibontakoztassa a nép harcát a háborúban való további részvétel ellen. Csak ezen az úton lehetett volna megghiúsítani, hogy a horthysta uralkodó körök teljesítsék a náci vezérkar újabb követeléseit. A KMP a március 15-i akció feladatát is abban jelöli meg, hogy erősítse a küzdelmet a szovjetellenes háborúból való haladéktalan kiválásért.

A kommunisták tervét a baloldali szociáldemokraták magukévá teszik, s együttesen készülnek felvonulni a Petőfi-szoborhoz. A Történelmi Emlékbizottság polgári tagjainak egy része félreáll, mert a belügyminiszter óvja őket a megmozdulásban való részvételtől. Az SZDP vezetősége eleinte kész arra, hogy képviseltesse magát a koszorúzáson, de szintén hamar visszakozót fúj, sőt vállalja azt a szégyenletes szerepet is, hogy felbomlasztja a tömegakciót. Március 5-én a Népszavában arra hívják fel az SZDP és a szakszervezetek tagjait, hogy az illegális röpiratok terjesztőit „adják át könyörtelenül az illetékes hatóságoknak”. E felhívással indítják meg Peyerék akciójukat a kommunisták és szociáldemokraták fejlődő együttműködése és a március 15-i megmozdulás előkészületei ellen.

A Petőfi-szobor előtti ünnepség ügyében március 13-án összeül a Pártválasztmány. Peyerék választmányi határozattal szorítják rá a szakszervezetek vezetőségeit s az SZDP budapesti és környéki párt-szervezeteit, hogy hiúsítsák meg a felvonulási előkészületeket. Március 14-én és 15-én pedig a Népszava – arra hivatkozva, hogy jobboldali provokáció készül s ez elől ki kell térni – felszólítja a munkásokat, hogy ne vonuljanak a Petőfi-szoborhoz. Ehelyett a különböző szakszervezetekben rendezett ünnepségekre hívják őket.

Az SZDP vezetősége megtorpedózta a kialakuló egységfront-akciót. Ezt belső viták előzték meg. Szakasits a Petőfi-szobor előtti közös rendezvény mellett volt, Peyer és társai viszont elutasították, és a Párt-

vezetőség az ő álláspontjukat tette magáévá. A márciusi ünnepségek előtt miniszterelnökcseré volt; Bárdossyt menesztették. Peyerék ezt is arra használták fel, hogy magyarázzák vele a Petőfi-ünnepség hátba támadását. Kállay Miklós, az új miniszterelnök ugyan haladéktalanul kinyilatkoztatta „törhetetlen hűségét” elődje külpolitikájához, a tengelyhatalmakkal való szövetséghez, Peyerék mégis azt híresztelik, hogy az új kormány nem fogja teljesíteni az elődje által vállalt kötelezettségeket. Ezt is indokként emlegetik a tervezett felvonulás ellen.

A KMP kiadja a jelszót: „Mégis ott leszünk!” Mozgósítja szervezeteit, és a március 15-i megmozdulás jelentős eseménnyé válik.

Az építők szakszervezetének kommunista csoportja keresztülviszi, hogy a MÉMOSZ székházából több százan zárt sorokban vonulnak fel a Petőfi térre, a menet élén hozva az építőmunkások nemzeti szalaggal díszített koszorúját. Más szakszervezetekből, valamint az SZDP több kerületi szervezetéből kisebb csoportokban és sokan egyénileg mennek a koszorúzási ünnepségre. Ennek szervezésében fáradhatatlan munkát végeztek az OIB-csoportok lelkes fiataljai.

A megadott időben több ezer ember jött el, hogy részt vegyen a tüntetésen. A Történelmi Emlékbizottság polgári tagjainak egy része és több értelmiségi szervezet képviselője is megjelent, hogy elhelyezze koszorúját a szobornál.

A koszorúk elhelyezése után megkezdődik a háborúellenes tüntetés. „Vesszen Hitler!”, „Le a háborúval!”, „Szabad, független, demokratikus Magyarországot!” – hangzanak a jelszavak s hirdetik a kibontott transzparenszek. A tömeg egy része – követve az elhangzott felhívást – az Országház térre indul, hogy a Kossuth-szobor előtt folytassa a tüntetést. Ekkor már rendőrosztagok állják útját a menetnek, kilencven embert elfognak. Több százan mégis eljutnak a Kossuth-szoborhoz, s ott is lezajlik egy rövid tüntetés.

A március 15-i koszorúzási ünnepség és a demonstráció ezrek megmozdulása volt; nem tízezreké, ami lehetett volna, ha az SZDP vezetősége legalábbis passzív marad és nem vállalkozik a felvonulás meghiúsítására. A megmozdulás így nem vált olyan méretű tömegakcióvá, amely rászoríthatta volna az uralkodó köröket a náci birodalom újabb követeléseinek elutasítására. A Petőfi-szobor előtti tüntetés azonban így is nagy jelentőségű esemény. Kifejezte a magyar nép túlnyomó többségének békevágyát, és segített tudatosítani, hogy a horthysta uralkodó körök politikája – nemzetvesztő politika.

Az akció sikere megmutatta, hogy a tömegek harcra mozgósíthatók, ha a Hitler-ellenes erők táborában visszaszorul a kivárási politika, az aktív kormányellenes harctól való visszariadás bomlasztó hatása, ha tért nyer a felismerés, hogy csak a náci birodalom kiszolgálói ellen küzdve lehet sikerrel harcolni a háborúból való haladéktalan kiválásért.

A függetlenségi front újabb akciójaként 1942. május 3-án a nagy proletár költő, József Attila hamvait Balatonszárszóról – ahol 1937 decemberében a tragikus halál érte – Budapestre hozták, és a Kerepesi úti temetőben hantolták el. A budapesti temetés előtt megkísérelték újabb irodalmi est rendezését, hogy méltassák József Attila költészetét. A kormány azonban nem engedélyezte az est megtartását. Ezekben a napokban széles körű rendőri hajsztát indított a függetlenségi mozgalom ellen. A náci Németország kiszolgálói nem tűrtek újabb József Attila-estet, amelyen ismét felhangozhattak volna a költő *Hazám* című – 1937-ben a fasiszmus előretörésének légkörében írt – versének szavai:

*„Adj emberséget az embernek.
Adj magyarságot a magyarnak,
hogy mi ne legyünk német gyarmat.”*

A költő budapesti temetése azonban a tilalomfa és a meginduló rendőri hajsza ellenére politikai demonstrációvá vált. Két-háromezer ember vonult a temetőbe, hogy meghajtsa a tisztelet és szeretet zászlóját a kommunista költő hamvai előtt. A sírt munkásszervezetek és a függetlenségi mozgalmat támogató értelmiségi csoportok koszorú borították, a koszorúszalagok egyikén a költő szavaival: „Jöjj el szabadság, Te szülj nekem rendet!”

*A kormány újabb háborús lépései. Hajsza az antifasiszták ellen.
A sztálingrádi csata és a fasiszta tömb megrendülése*

A Kállay-kormány teljesítette a hitlerista vezérkar követeléseit. Sietve felállították a 2. magyar hadsereget, melynek első egységeit 1942 áprilisában indították a keleti frontra. Kiküldtek az arcvonatra több mint 200 ezer főnyi fegyveres erőt, továbbá még két hadosztályt,

hogy erősítsék a magyar megszálló egységeket, amelyek a szovjet partizánok elleni harcban már érzékeny veszteségeket szenvedtek. Kihajtottak 50 ezer embert – baloldali munkásokat és zsidókat – úgynevezett munkaszolgálatra; lövészárkok ásására, bunkerek építésére, aknamezők aknamentesítésére.

A második magyar hadsereg útbaindításával egyidőben a horthysta uralkodó körök általános támadást indítottak az antifasiszta függetlenségi mozgalom, különösen a munkásmozgalom balszárnya ellen. A szakszervezetek és az SZDP-szervezetek sok száz aktivistáját katonai behívóval különleges munkaszolgálatos egységekbe osztva küldték ki a frontra, azzal a céllal, hogy ott elpusztítsák őket. Április végén nagyarányú rendőri hajszába kezdtek a KMP ellen, mely tíz héten át tartott. Céljuk az volt, hogy megsemmisítsék a függetlenségi mozgalom szervezőjét és vezetőjét: a Kommunista Pártot, hogy megfélemlítsék mindazokat, akik részt vesznek az antifasiszta megmozdulásokban. A párt több száz harcosát elfogták és kegyetlenül megkínozták. Június 1-én letartóztatták Rózsa Ferencet, a Központi Bizottság tagját, a Szabad Nép szerkesztőjét. Hosszú kínvallatások következtében a kommunista mozgalom e törhetetlen harcosa mártírhalt. Júliusban elfogták a Központi Bizottság másik tagját, Schönherz Zoltánt is, őt később hadbíróság elé állították.

A baloldal elleni rendőri hajsza idején, májusban, az SZDP vezetősége feloszlatta az OIB-t és a pártszervezetek ifjúsági csoportjait. Ezt azzal indokolta, hogy a Kállay-kormány újabb rendelete megtiltja a leveteköteles fiúk részvételét politikai pártokban.

Az SZDP vezetősége a háború és a kormány politikájával kapcsolatban a teljes passzivitás mellett lép fel, tiltja mindennemű „kényes” kérdés feszegetését a kerületi pártszervezetekben és a szakszervezetekben. Júniusban Peyerék szakszervezeti összbizalmi értekezletet tartottak, s a Pártválasztmányt is összehívták; mindkét helyen éles kirohanást intéztek a baloldal ellen, s felszólították a tagságot minden aktív háborúellenes megmozdulás megghiúsítására. Augusztusban megvonták Szakasits Árpádtól a főtitkári megbízatást. A Népszava főszerkesztőjének meghagyják, mert félnek az SZDP-tagok felháborodásától. A főtitkári teendőket a peyerista politikát képviselő Szeder Ferencre bízzák.

1942 nyarán indul meg a fasiszta haderő újabb támadása a keleti fronton. A német vezérkar a támadásra felvonultatott hadseregeket

az ukrajnai hadszíntérre összpontosította, s itt a fasiszta erők kezdetben nagy túlerővel rendelkeznek. Súlyos veszteségek árán, de ismét előrenyomulnak. Céljuk az, hogy a Vörös Hadsereget a Volga mögé vessék vissza, a kaukázusi területeket is birtokba vegyék, ezzel megfosszák a Szovjetuniót az olajtól, lehetetlenné tegyék a további tartós ellenállást. Hitlerék azt remélik, hogy az 1942-es hadjáratral a háborút Keleten győzelmesen befejezik. A nyugati hatalmaktól nem tartottak.

Az angol és amerikai kormány – előzetes kötelezettségvállalás ellenére – nem hajlandó 1942-ben megnyitni a második frontot, 1943-ra halasztja. Ugyanakkor a japánok ismét nagy erőket tartanak készenlétben Mandzsúriában, várva a német támadás kimenetelét. Törökország is felvonultatta haderőinek zömét a szovjet határokhoz, hogy kedvező alkalom esetén betörjenek a kaukázusi szovjet területekre. Mikor Churchill közli a szovjet kormánnyal, hogy a második front megnyitását elhalasztják, azt ajánlja, hogy a török határon összpontosított szovjet haderőt is küldjék a németek ellen, s a kaukázusi olajvidék védelmére majd ők adnak angol csapatokat. A szovjet kormány ezt természetesen elutasítja.

A fasiszta haderő újabb támadása s ennek első sikerei a magyar uralkodó köröket a náci birodalommal való szövetség erősítésére készíteti. Erre ösztönzi őket az is, hogy az angolszász hatalmak nem nyitják meg a második frontot. A polgári ellenzékben pedig a katonai helyzet alakulása, a nyugati hatalmak politikája s az újabb terrorhullám az aktív harctól való visszahúzódást, a kivárási politikára való hajlamot növeli.

A KMP-nek súlyos veszteségeket okoztak a rendőri csapások, valamint a munkásszervezetek sok száz baloldali aktivistájának büntetőszázadokba küldése. A Szabad Nép megjelenése egy időre lehetetlenné válik. Növeli a nehézségeket az SZDP vezetőségének kíméletlen fellépése a baloldal ellen, továbbá a függetlenségi front polgári szárnyának visszahúzódása.

A KMP nagy erőfeszítéseket tesz, hogy újra megerősítse kapcsolatait és a baloldali erők tevékenységét a legális munkásszervezetekben. Semmiféle peyerista nyomás és rendőri fenyegetés nem tudja megakadályozni, hogy a munkásszervezetekben tárgyalják a „kényes” kérdéseket, kifejezzék felháborodásukat az emberek elhurcolása miatt

s reményüket, hogy a Vörös Hadsereg újra megállítja és szétzúzza a hitlerista haderőt.

A lefogott és elhurcolt kommunisták helyébe újak lépnek, s a párt lankadatlanul küzd tovább a meggyengített szakszervezetek és SZDP-szervezetek erősítéséért. A Szociáldemokrata Pártból kitessékelt ifjúsági csoportok tagjait többnyire a szakszervezeti ifjúmunkás-csoportokba, valamint a szocialista kulturális és sportszövetségekbe tömörítik. Hamarosan a szakszervezeti ifjúmunkás-mozgalom lesz az ifjúsági mozgalom fő területe; különösen a vasas, a bőrös és a segédmunkás szakszervezetek ifjúsági csoportjainak tevékenysége válik jelentőssé.

A KMP a függetlenségi front polgári szárnyát is igyekszik a kivárási politika bénító hatása alól kiragadni. A Központi Bizottság 1942 szeptemberében körlevéllel fordul a kisgazdapárti és más Hitler-ellenes polgári politikusokhoz, hogy aktív fellépésre serkentse őket a magyar honvédek hazahozataláért, a függetlenségi harc kifejlesztéséért. A Kommunisták Magyarországi Pártja – olvashatjuk a körlevélben – „a független, szabad, demokratikus Magyarországért dolgozik minden erejével. Teszi ezt annak ellenére is, hogy a Hitlert kiszolgáló Kállay-kormány alatt a legborzalmasabb üldöztetések érik a Hitler-ellenes függetlenségi harca miatt”.

A Kállay-kormány a lefogott kommunisták elleni terror-ítéletekkel próbálja megfélemlíteni mindazokat, akik szemben állnak a nemzetáruló politikával. 1942 szeptember végén a hadbíróság halálra ítéli Schönherz Zoltánt, életfogytiglani fegyházbüntetéssel sújtja őt társát – köztük Goldmann György szobrászművészt. Schönherz Zoltán halált megvető bátorsággal nézett szembe hóhéraival. „Tudom, hogy munkám nem volt hiába való – írja búcsúlevelében. – Ha még egyszer születnék és újra élnék, akkor sem tudnék másképp élni. Ahogy éltem, úgy is halok meg.” A hadbíróság 1942 őszén több mint kétszáz kommunistát ítél el. Többségüket később német koncentrációs táborokba hurcolják és elpusztítják. Ott gyilkolták meg Goldmann Györgyöt is. Sok lefogott kommunistát ítélet nélkül internálnak, majd büntetőszázadokba osztva a frontra viszik és ott a halálba kerge-
tik, köztük Kasztel András hírlapírót, a Népszava munkatársát is.

A Kommunista Párt sok hős katonája, a nép sok hű fia adta életét a független Magyarországért és a dolgozók felszabadulásáért. Az ingadozókat az üldözés visszaretenti a harctól, de a KMP-t nem lehet megfélemlíteni. Röpiratában – amelyet Schönherz mártírhalála után

adott ki – kijelenti: „hiába kísérlik meg Kállay és vérebei pártunk eltiprását, a szabadságharcosok kiirtását, Magyarország népeinek szabadságvágyát nem lehet megölni. Pártunk harcol és harcba hív mindenkit Hitler zsarnoki uralma, Kállayék országáruló politikája ellen.”

*

1942 végén bekövetkezik a döntő fordulat a második világháború menetében. A Vörös Hadsereg a májusi-októberi hadműveletek során a fasiszta haderőnek olyan súlyos veszteségeket okoz, amit a német vezérkar nem tud pótolni. A német támadás megreked, s októberben már csak egyes frontszakaszokon folytatják újabb és újabb erőik bedobásával; bármi áron el akarják foglalni Sztálingrádot, de nem sikerül. A Szovjetunió pótolta veszteségeit, jelentős tartalékerőt képezett az ellencsapáshoz, s 1942 novemberében megindul a Vörös Hadsereg támadása.

A *sztálingrádi csata* – a világtörténelem legnagyobb csatája – fordulatot hozott az egész háború menetében.

A Vörös Hadsereg nagy átkaroló hadmozdulatokkal több mint 300 ezer főnyi ellenséges erőt zárt körül Sztálingrád térségében. A német vezérkar megkísérli kimenteni körülrzárt csapatait, de ezt a Vörös Hadsereg megghiústja. Ugyanakkor a szovjet erők Észak-Kaukázus térségében és a voronyezsi fronton is támadásba lendülnek és nagy területeket tisztítanak meg az ellenségtől.

A *voronyezsi csata* 1943 januárjában zajlik le. A szovjet erők ebben a hadműveletben két német hadsereget, valamint a keleti frontra küldött olasz és magyar hadsereget zúzzák szét. A 2. magyar hadsereg zöme elpusztul. Egy része, többnyire sebesülten vagy fagy sérülten, fogságba esik. A hadsereg megmaradt részei, ugyancsak nagyrészt sebesülten vagy fagyott végtagokkal, hosszú hanyódás után kerülnek haza.

Mire a voronyezsi csata lezajlik, a sztálingrádi körzetben gyűrűbe zárt ellenség állományának kétharmad részét elveszti. A megmaradt közel százezer fő – látva, hogy a felmentésben hiába reménykedik – tábornokaival együtt leteszi a fegyvert.

A Vörös Hadsereg sztálingrádi győzelme óriási lelkesedést vált ki a második világháború fő terhét viselő szovjet népben és mindazokban, akik bíztak a szovjet fegyverek győzelmében és harcolnak a fa-

siszta hódítók ellen. Az angolszász hatalmak is nagyobb tisztelettel tekintenek a Szovjetunióra; most már bizonyosak benne, hogy imperialista versenytársuk, a náci birodalom meg fog semmisülni. A franciaországi partraszállást azonban továbbra is halogatják.

A hitlerista vezérkart és szövetségeseit megdöbbeníti a sztálingrádi és voronyezsi vereség. A fasiszta blokkban megindul a bomlás. Németországban pedig elkezdik a „totális mozgósítást”, sor alá hívják a 17–18 éves korosztályokat és több 50 éven felüli korosztályt is. Hitlerék a vazallus államoktól erőforrásaik teljesebb háborús felhasználását sürgetik, és a megszállt országok népeit is a fasiszta hadigépezet maximális kiszolgálására igyekeznek szorítani. Milliós számra hajtják a lakosságot Németországba, rabszolgamunkára.

A hitlerista hadigépezet még ontja a hadfelszerelést. Újabb, részben nyugati területekről átdobott hadosztályokkal növelik ukrainai erőiket, hogy feltartóztassák a szovjet előrenyomulást. Támadásokat is indítanak, hogy bármilyen áron új sikerekkel erősítsék meg táborukat. Ám 1943 nyarán a Vörös Hadsereg *kurszki hadművelete* ismét hatalmas csapást mért a német haderőre, újabb nagy területekről űzi ki a betolakodókat. A kurszki hadműveletet követően a Vörös Hadsereg a Dnyeper-folyóig nyomul előre.

Az újabb szovjet győzelmek nyomán a nyugati szövetségesek kezdi felismerni, hogy a Vörös Hadsereg a második front megnyitása nélkül is képes szétzúzni a náci birodalmat. Még mindig várják azonban a Szovjetunió kimerülését. A szovjet seregek ereje viszont egyre növekszik. Az ellenségtől megtisztított szovjet területek lakossága gyorsan bekapcsolódik a honvédelmi erőfeszítésekbe. A még rabságban élők pedig, a felszabadítókat várva, fokozzák harcukat a megszállók ellen.

A kurszki csata idején, 1943 júliusában, az angolszász csapatok partra szállnak Szicíliaiban, és hathetes harc után elfoglalják a szigetet. Eközben Olaszországban politikai válság robban ki; az uralkodó körök kísérletet tesznek arra, hogy a náci birodalomtól elszakadjanak. A Mussolini-kormányt félreállítják, s a hadsereg egyik tábornagya, Badoglio alakít kormányt, azt remélve, hogy elkerülhetik a feltétel nélküli kapitulációt. A Hitler-ellenes koalíció azonban feltétel nélküli megadást, a fasiszta párt feloszlatását, a fasiszta rendszer felszámolását és a háborús bűnösök felelősségre vonását követeli. Az új olasz kormány néhány hétig folytatja a háborút a nácik oldalán, ez azonban az

olasz nép kibontakozó antifasiszta harcába ütközik. Nagy sztrájkok, tüntetések követik egymást, élén az Olasz Kommunista Párt áll. Szicília elfoglalása után az olasz kormány – a tömegfellépések által is szorítva – kapitulál. Ezzel egyidőben, szeptember első napjaiban az angolszász csapatok partra szállnak Nápoly körzetében.

Az olasz kapituláció a fasiszta tömb újabb megrázkódtatását idézi elő. A partraszállt angolszász erők gyors előrenyomulás helyett azonban tétováznak, a hitlerista vezérkar viszont sietve közbeavatkozik, német csapatok visszaállítják a Mussolini-kormányt, s lefegyverzik a megbízhatatlanná vált olasz hadsereget. A nyugati hatalmak e késlekedése csökkenti az olasz kapituláció politikai hatását, valamint az olaszországi hadműveletek katonai jelentőségét. Eltelik még 10 hónap, amíg az angolszász hadsereg Nápoly körzetéből Rómáig eljut.

*

A náci birodalom igyekszik növelni hadipotenciálját, újabb és újabb követeléseket támaszt vazallusaival, így Magyarországgal szemben is. Nő a magyar ipar termelése német hadirendelésre, a tömegfogyasztási cikkek gyártása viszont zsugorodik. A hadiüzemekben a napi 10–12 órás munkaidő már általános, a reálkeresetek viszont csökkennek. A létfenntartási költségek összege 1943-ban hivatalos adatok szerint 224 százaléka az 1938. évinek. Sem a drágasági pótlék, sem a túlórák növekedése nem pótolja az áremelkedés okozta újabb és újabb veszteségeket. A parasztságot szigorú beszolgáltatási rendszerrel kötelezik termékei zömének átadására; rekvirálják a gabonát, az állatot.

Magyarország hitelben szállít Németországnak. A németek adósága 1940 végén 140 millió márka, 1943 végén viszont már 1035 millió márka (mintegy 1,5 milliárd pengő). A magyar állam előlegezi ezt, s főleg infláció révén, a bankjegyek szaporításával fedezi. A horthysta kormányzat tehát nemcsak Magyarország közvetlen háborús részvételének mind súlyosabb terhét hárítja a népre, hanem a terheket tovább növelve, a náci birodalmat még 1,5 milliárd pengő hitellel is szolgálja.

A tőkések és földbirtokosok nagy részét azonban a háborús üzletek magas haszonhoz juttatják. A részvénytársaságok nyíltan kimutatott nyeresége három–négyeszerese az 1938. évinek. Virágzik a feketeke-reskedelem, a spekuláció.

Az általános helyzet további romlásával fokozódik a megdöbbenés és elkeseredés, amit a 2. magyar hadsereg pusztulása kelt. Alig van magyar család, melyet ne érintene közvetlenül a Voronyezsnél elszenvedett vereség. Nem tudják, hogy az odakerült apák, fiúk, férjek élnek-e vagy elpusztultak. A terror, a megfélemlítés, a kivárók óvásai ellenére erősödik a nép követelése: kilépni a háborúból!

A Vörös Hadsereg győzelmei növelik az uralkodó osztályok félelmét, hogy felelniük kell majd tetteikért. A német győzelemre számító tábor szűkül. Az angolszász orientáció hívei sürgetik a kormányt, hogy teremtsen jobb kapcsolatokat a nyugati hatalmakkal. A dolgozók körében viszont nő a remény, hogy a fasizmus háborús veresége meghezsozza a felszabadulást.

1943 augusztus közepén – miután a tengelyhatalmak Sziciliát elvesztették – a Kállay-kormány is titokban fegyverletételi kérelemmel fordul a nyugati hatalmakhoz. Az angol kormány megbízottja az olasz kapituláció deklarálását követő napon, szeptember 9-én Törökországban közli a magyar kormány képviselőjével az előzetes megállapodásra vonatkozó pontokat. Ezek szerint Magyarország kapitulációját mindaddig „titokban tartják”, amíg a szövetséges hatalmak el nem érik az ország határát. Addig tehát Magyarország továbbra is részt vesz a szovjetellenes háborúban, s csupán „fokozatosan csökkenti” háborús együttműködését a náci birodalommal. Az angol megbízott szeptember 9-i közlése a fegyverszüneti feltételekről nem egyezmény, hanem csupán annak kilátásba helyezése, hogy az angolszász hatalmak nem zárkoznak el külön titkos megállapodás kötésétől azzal a kormánnyal, amely a Szovjetunió ellen visel háborút.

Az angolszászok olaszországi hadműveletei azonban igen lassúak, s a horthysta uralkodó körök növelik katonai együttműködésüket Németországgal. Bizonyosak benne, hogy a nyugati hatalmak tudomásul veszik részvételüket a szovjetellenes háborúban, és megmenntik a tőkés rendszert Magyarországon.

Magyarország kiválása a hitlerista blokkból és átállása az antifasiszta koalíció oldalára a nemzet létkérdése. A titkos egyezkedési kísérletek az angolszász hatalmakkal nem háríthatják el a veszélyt, ami a náci birodalommal való bármilyen további háborús együttműködéssel jár. E veszélyt elsősorban a magyar nép harcának kifejtésével, a náciakat kiszolgáló kormány megbuktatásával, a nemzeti ellenállást vállaló kormány teremtésével lehet elhárítani.

A Kommunista Párt a kivárási politika leküzdéséért.

A független, demokratikus Magyarország kommunista programja

A Kommunista Párt igyekszik tudatosítani a tömegekben, hogy határozottan és szervezeten kell szembeállni a háborút folytató kormánnyal. „A hazaáruló Horthy-Kállay-klikknek – írja a párt 1943 márciusi röpirata – még nem volt elég a voronyezsi lecke. Tovább alkudoznak Hitlerrel. Tovább árusítják a magyar nép vérét, kenyerét, országát.” A röplap megállapítja: „*Láncainkat magunknak kell szét-törnünk.* Vegyünk példát a szovjet, szerb, francia és más népek bátor, hősie szabadságharcáról. Fogjunk össze osztályra, pártra való tekintet nélkül függetlenségi nemzeti frontban országunk védelmére . . . *Azonnali különbékével mentsük meg az országot a háborús vereség katasztrófájától!*”

A kommunisták és baloldali szociáldemokraták együttműködése újra erősödik. Szervező munkájuk nyomán 1943-ban a munkásszervezetek taglétszáma ismét nő, mindenekelőtt a fővárosban és környékén, de más városokban és a bányakörzetekben is. Több helyen alakulnak, illetve újjáalakulnak a MÉMOSZ, a bányász, a vasas és a vegyész szakszervezetek helyi csoportjai. A helyi vezetőségekben a baloldal befolyása erősödik, hiszen az új csoportok létrehozása a kommunisták és a velük szorosan együttműködők munkájának eredménye. Erősödik a baloldal az SZDP fővárosi és környéki pártszervezeteiben s a vidéki szervezetekben is, így Szegeden, Orosházán, Debrecenben, Kolozsváron, Kassán, Miskolcon. A munkásszervezetek legalitását sikerül bővíteni, a szakszervezetek és az SZDP tevékenysége lassan élénkül.

Az SZDP vezetősége arra számít, hogy a kormány kénytelen lesz javítani kapcsolatait a nyugati hatalmakkal, s e célból igényelnie kell az angolszász orientációt sürgető legális ellenzék politikai segítségét is. A liberális ellenzékkel együtt csak arra hajlandó, hogy a horthysta uralkodó körök partnerei legyenek a háborúból való kiugrás esetén; semmiképp nem hajlandók arra, hogy síkra szálljanak a kiválásért Horthyék nélkül és ellenükre. Az uralkodó körök ezzel számolnak, s az SZDP-t meg a liberális ellenzékét sújtó korlátokat némileg lazítják.

Az SZDP vezetősége nagyon vigyáz arra, hogy semmi olyat ne tegyen, amiért a kormány megneheztelhet, szervezeteiben viszont erő-

sődik a baloldal, amely aktív harcot sürget. A Szociáldemokrata Pártban tehát ellentétes tendenciák érvényesülnek.

1943 tavaszán az antifasiszta erőknél sikerül új legális lehetőségeket teremteni a parasztság közötti munkához is. Megalakul a Parasztszövetség *földmunkás tagozata*. A Parasztszövetséget még 1941-ben kormánypárti és kisgazdapárti parasztpolitikusok hozták létre, mint közös paraszti érdekképviselőt. Vezetésében a kulákság képviselője dominál, s ezért e szervezetet kezdetben a szegényparasztság nem tekintette magáénak. Sikerült azonban elfogadtatni a földmunkás tagozat megalakításának tervét. Ez lehetőséget nyújt arra, hogy a Parasztszövetség égisze alatt egy valóban földmunkás és szegényparaszti érdekeket képviselő demokratikus szervezet létesüljön.

1943 májusában a földmunkás tagozat önálló politikai szervezetként kezd működni. Elnöke Dobi István, a Kisgazdapárt balszárnyának képviselője, egyik titkára Iliás Ferenc, a KMP tagja, a Szabad Szó munkatársa. E szervezet központja rövid idő alatt a falvak százaival teremt kapcsolatot. Ebben segítségére van a Szabad Szó, amelynek jelentősége 1943-ban ismét növekszik.

A KMP Központi Bizottsága 1943 áprilisában *harci programot* bocsát ki, mely a háborúból való kilépés keresztülvitelének és az ország demokratikus átalakításának feladatait és céljait tartalmazza.

„Idegen és vesztett ügyért vérzik, pusztul a magyar” – állapítja meg a programnyilatkozat. Ha a hazaárulók tovább viszik a nemzetet a hitlerista háború útján, akkor „még nagyobb áldozat és veszteség vár az országra. Magyar katonák újabb százazreit fogják halálba kergetni Hitlerért. Megszállás fenyegeti az országot, átvonuló terep és hadszíntér lesz Magyarország. A szövetségesek bombázni fogják, a tengelyseregek pedig kifosztják az országot.” Azok, akik a mai állapotokért felelősek, „a még szomorúbb jövőt készítik elő, hogy megőrizték kiváltságait és meghosszabbítsák zsarnoki uralmukat a nemzet felett . . . Az egész nemzetnek talpra kell állnia, hogy elsöpörje a reakciót, a hazaárulókat.”

A párt a független, szabad, demokratikus Magyarország zászlaja alá hív „minden ipari és szellemi munkást, minden dolgozó parasztot, minden haladó polgárt”. Nyilatkozatában azt is közli, hogy „támogat minden pártot, amely a nemzeti frontot építi, amely az ország függetlenségéért tettekkkel síkraszáll”. Az antifasiszta pártok meggyőzését sürgeti, hogy valóra váljon „mindannyiunk közös cél-

ja: az ország függetlenségének visszaszerzése, a háborús politikával való szakítás, a demokratikus Magyarország megteremtése”.

A nyilatkozat felhívja a politikusok figyelmét arra, hogy veszedelmes a habozás, a bizonytalanság s az, ha számukra „harmadrangú” kérdés a béke akkor, amikor a nemzetnek ez az első. Megállapítja, hogy a függetlenségért küzdő pártoknak *közös szövet* kell alakítaniuk, amely „közös program alapján vezeti az együttes harcot”.

A *közös program* alapjául a következő öt pontot ajánlja:

1. Azonnali különbéke, az ország függetlenségének helyreállítása.
2. Új választás, a nép döntsön az ország sorsáról.
3. A demokratikus szabadságjogok biztosítása.
4. Az ország minden nemzetiségű állampolgárának teljes egyenjogúsága.
5. Földreform.

A KMP „a függetlenségi mozgalom egy résztvevőjétől sem kívánja elvei és programja feladását – mondja a nyilatkozat –, hanem azt, hogy ami mindnyájunk programjában közös, annak megvalósításán közösen dolgozzunk és ezt mindnyájan minden más elé helyezzük”.

A *Kommunista Párt programját* 12 pontban foglalja össze. Ezek tartalmazzák a fenti öt pontot és emellett a párt további követeléseit.

Fő pontja a haladéktalan *különbéke* és a népre támaszkodó *nemzeti kormány* létesítése. Ennek feladata eltávolítani a hazaárulókat, békét kötni és helyreállítani az ország függetlenségét, megszüntetni mindennemű hadiszállítást a tengelyhatalmak részére és véget vetni annak, hogy az utóbbiak az ország közlekedési útvonalait használják.

A program követeli a *demokratikus jogokat*, egyben az összes politikai foglyok azonnali kiengedését és a politikai emigránsok szabad hazatérését.

Külön pont követeli a *törvény előtti egyenlőséget* nemre, fajra, származásra és vallásra való tekintet nélkül. Ez magában foglalja a bárbar zsidóellenes törvények hatályon kívül helyezését, továbbá a nem magyar nemzetiségűekkel szembeni minden hátrányos megkülönböztetésnek, illetve a német nemzetiségűek kivételes jogainak megszüntetését.

A *nemzetiségek jogaival* kapcsolatban számarányuknak megfelelő képviselőbiztosítását hirdeti az állami élet minden területén, továbbá autonómiát, jogot saját politikai, gazdasági és kulturális szervezetek alakítására.

A földosztás követelése kapcsán a program a 300 holdon felüli birtokok kisajátítását és ingyenes felosztását tartalmazza a föld tényleges megművelői, valamint a háborúban elesettek és a hadifogságba kerültek családjai javára.

A program követeli a teljes *munkavállalási szabadság* biztosítását, és célul tűzi ki *üzemi tanácsok* létesítését. Ez egyik fontos kifejezője annak, hogy a proletariátus a reakció hatalmának megdöntésével saját társadalmi helyzetét is meg akarja változtatni, s nem fog belenyugodni a korlátlan tőkés kizsákmányolás rendszerének fenntartásába.

A program sikraszáll: *magasabb munkabérért, jobb ellátásért, a rek-virálások beszüntetéséért, a honvédcsaládok kártalanításáért, továbbá igazságos teherviselésért* s az adórendszer ennek megfelelő módosításáért.

A kommunisták, miközben áldozatkészen dolgoznak a legális szervezetek erősítéséért és védelméért, szembeszállnak azzal a jobboldali szociáldemokrata politikával, amely – a szervezetek működési lehetőségének megóvására hivatkozva – hallgatást, passzivitást, várakozást hirdet, s a munkásosztály politikai tevékenységét a polgári ellenzék uszályhordozójának szerepére kárhoztatja. A KMP nyilatkozata ezért hangsúlyozza: „A munkásosztályra vár az a történelmi feladat, hogy vezetője legyen Magyarország függetlenségéért vívott harcának.” A munkásosztály nem várhat arra, hogy a politikai életben tevékenkedő polgári politikusok mikor lesznek hajlandók az aktív ellenállás útjára lépni. A munkásosztály önálló fellépése nagyobb aktivitásra serkentheti a fasizmussal szemben álló más rétegeket is.

A Kommunista Párt e programja megerősíti az antifasiszta nemzeti front kifejlesztésére irányuló, addig is követett politikáját. A párt a programot szóbeli agitáció és röpiratok útján népszerűsítette.

A Szovjetunióban élő magyar kommunista emigráció hasonló követeléseket tartalmazó programot állított össze és javasolt az antifasiszta függetlenségi mozgalomnak. Ezt a Kossuth Rádió útján ismertette.

*

1943 májusában – amikor a háború menetében már bekövetkezett a döntő fordulat – a Kommunista Internacionálé kimondta feloszlását.

A kommunista világmozgalom e szervezete Lenin vezetésével alakult meg 1919-ben, s az alapító pártok között ott volt a Kommunisták

Magyarországi Pártja is. A III. Internacionálé tevékenysége kiemelkedő jelentőségű a nemzetközi munkásmozgalom történetében. Elősegítette a szocialista pártok és szervezetek forradalmi szárnyának megerősödését, önálló kommunista pártokká alakulását, az új pártok fejlődését. Sok ország munkásosztálya vívott nagyszerű csatákat az új Internacionálé zászlaja alatt. Sok ország, különösen a gyarmatok és félgyarmatok fiatal proletariátusát – melyeknek küzdelmét a II. Internacionálé pártjai idegenül nézték – a III. Internacionálé segítette politikai pártjaik megteremtésében és megerősítésében. A későbbiek során azonban a nemzetközi kommunista mozgalom egy központból való irányítása mind nehezebbé vált. Az egyes pártok nagyon eltérő viszonyok között működtek, önállóan kellett eldönteniük a követendő politika irányvonalát és a mindenkori harci taktikát. A Komintern ezt már kevésbé tudta segíteni, inkább nehezítette.

A Komintern VII. kongresszusa nagy nyomatékkal hangsúlyozta annak fontosságát, hogy az egyes pártok önállóan tevékenykedjenek és rugalmasabb harci taktikát alkalmazzanak. A második világháború éveiben a Komintern központi irányító tevékenysége gyakorlatilag is lehetetlenné vált. Mindezek következtében a Kommunista Internacionálé feloszlott. Történelmi szerepét betöltötte, túlhaladottá vált, tehát meg kellett szüntetni.

A Komintern feloszlatása alkalmával a KMP vezetésében olyan elgondolás alakult ki, hogy Magyarországon célszerű a Kommunista Pártot látszólag feloszlítani és új néven működtetni tovább. A Központi Bizottság 1943 júniusában ilyen döntést hozott. A párt új neve *Békepárt* lett. Ez az elnevezés előtérbe állítja a napirenden levő fő harci feladatot: a hitlerista háborúból való kiválást, s ugyanakkor kifejezi a lakosság túlnyomó többségének békevágyát. A párt formális feloszlatása – amit a Központi Bizottság egy felhívásban jelentett be – taktikai lépés, melynek az volt a célja, hogy a párt kommunista jellegének elrejtésével megkönnyítse más Hitler-ellenes pártok és csoportok együttműködését a kommunistákkal, és könnyebbé tegye a rendőri üldözéssel szembeni védekezést is. A KMP feloszlatását bejelentő röpirat átmenetileg zavart kelt a kommunisták és a rokonszenvezők körében; ezt a zavart a Békepárt tevékenysége hamar megszünteti.

A kommunisták mint a Békepárt tagjai dolgoznak tovább a szakszervezetek és az SZDP-szervezetek erősítéséért; mind több helyen újra létrehozzák az SZDP vezetősége által feloszlított ifjúsági csoport-

tokat is. Jelentősen nő a párt tevékenysége a Parasztszövetség földmunkás tagozatában, és bővülnek kapcsolatai a polgári ellenzék egyes aktívabbá váló csoportjaival. Ebben bizonyos szerepet játszik az is, hogy az üldözéstől félők a Békepárttal inkább mernek kapcsolatba lépni. A Békepárt kommunista jellegének elrejtése azonban nem sikerül, hiszen tevékenységéből hamar kitűnik, hogy a KMP politikáját folytatja. A hatóságok mint kommunista pártot üldözik.

1943 nyarán a Kisgazdapárt és a Szociáldemokrata Párt vezetői, kisgazdapárti kezdeményezésre, együttműködési megállapodást kötnek, s ehhez más legális ellenzéki csoportok is csatlakoznak. A helyzet sürgeti az összes antifasiszta pártok és szervezetek összefogását a tömegek háborúellenes küzdelmének kifejlesztése érdekében. A kommunisták ezt állandóan szorgalmazzák. A kisgazda–szociáldemokrata egyezmény azonban az angolszász győzelemre várakozók olyan szövetsége, melynek politikai bátorsága csak addig terjed, hogy a kormánytól a nyugati hatalmakkal való megegyezést sürgesse.

A Kisgazdapárt július végén, közvetlenül azután, hogy az olasz uralkodó körök a Mussolini-kormányt félreállították, memorandumot ad át Kállaynak a háborúból való kiugrásról. Ebben állást foglal amellett, hogy a kormány egyeztesse össze politikáját „a világ újjászervezésének immár kialakult angolszász alapelveivel”, s e célból hajtson végre külpolitikai fordulatot. Számol azzal, hogy az angolszász hatalmak Németország vereségét követően a Szovjetunió határai mentén olyan államok létét kívánják, amelyek alkalmasak a népforradalom meggátolására. Erre kell tartalékolni az erőket, „ebben a felsőbbrendű rendező és rendfenntartó szerepben” – mondja a memorandum – kellene Magyarországnak „hasznossá és nélkülözhetetlenné tennie magát Közép-Európa újjárendezése számára”. Úgy véli, hogy ennek révén megszerezhető egész Erdély, bekebelezhető Szlovákia is és Kárpát-Ukrajna szintén megtartható lesz. Sürgeti a magyar csapatok visszavonását a Szovjetunióból, a semlegesség kinyilvánítását, illetve megfelelő előkészületeket a kiugráshoz. Számol azzal, hogy az ország hadszíntérre válhat, mert ha jönnek az angolszászok, akkor vagy ők, vagy a németek igyekezni fognak „Magyarország központi helyzetének birtokába jutni”. Hangsúlyozza, hogy Magyarországnak „akkor már világosan és határozottan dönteni kell viszonyáról a német birodalomhoz, politikailag és katonailag egyaránt”. Bárhogyan alakulnak is a dolgok, „inkább a német haderővel való összetűzést kell vállalni,

mintsem az angolszászokkal való harcot". Arra még nem gondolnak sem a memorandum készítői, sem a velük egyetértők, hogy a Vörös Hadsereg fogja átlépni a magyar határt.

A kormány táborában is szaporodik azoknak a száma, akik külpolitikai fordulatot sürgetnek; jelentősebb közöttük a Bethlen István körüli csoport. A legitimista főurak ugyancsak élénkebb tevékenységbe kezdenek, remélve, hogy a német szövetséggel kompromittált horthysta vezető körök örökébe léphetnek, s ők válnak majd az angolszászok megfelelő partnereivé. A kiugrás végrehajtásában azonban ők is mindenekelőtt a kormánnyal kívánnak együttműködni. Ezek a csoportok bátorították a Kisgazdapárt vezetőit memorandumuk benyújtására.

A Kisgazdapárt vezetői nem képesek szakítani a magyar uralkodó osztályok sovinizmusával. Amikor a döntő kérdés a nemzet létének megóvása és egyben a többi nép előtti becsületének visszaszerzése, ők újabb hódítási reményeket melengetve fordulnak az uralkodó körökhöz. Ilyen reményekkel sürgetik a kormányt, hogy idejében álljanak át a nyugati hatalmak oldalára. A memorandum benyújtóinak nem az a hibája, hogy a horthysta vezető köröket is igyekeznek a háborúból való kiugrásra bírni, hanem az, hogy *csakis* tőlük várják a döntő lépést, holott őket is elsősorban a tömegek erőteljes fellépése szoríthatja vészterhes politikájuk módosítására. A Kisgazdapárt vezetői viszont elhatárolják magukat a tömegfellépések szorgalmazóitól.

A Kisgazdapárt a memorandumban kifejtett politika alapján lépett együttműködésre az SZDP vezetőségével, s együttesen fordulnak a horthysta körökhöz. A kormány képviselői tárgyalnak velük, számítva segítségükre az angolszász hatalmakkal való titkos megegyezés esetén, s még inkább a néptömegek háborúellenes fellépéseinek leszerelésében, meghiúsításában.

A Békepárt helyesli az SZDP és a Kisgazdapárt politikai szövetségét, de bírálja is. Együttműködésük ugyanis csak akkor hasznos az ország számára, ha az az aktív nemzeti ellenállást vállaló pártok szövetségévé fejlődik. Ennek útja pedig nem az elzárkózás a tömegharcot hirdetőktől, így a Békepárttól, hanem az összefogás velük. A párt szeptember elején kiadott röpiratában megállapítja: „Az idő sürget, cselekedni kell! Szükséges a demokratikus mozgalmak vezetőinek együttműködése”, de nem elég követeléseikkel „Kállaynál előszobázni, nem történelmi alibi kell, *a tömegek erejével kell súlyt adnunk és érvényt*

szerezniünk a nemzet elemi érdekeinek”. A röplap harcot hirdet a Kállay-kormány eltávolításaért, nemzeti kormány alakításáért és a rögtöni különbékéért.

A Békepárt röplapjai állandóan sürgetik, hogy a hadsereget tisztítsák meg a hitlerista kémektől, a fasiszta árulóktól, hogy védelmezhesse a nemzetet, ha a nácik az ország megszállásával akarják megghiúsítani a háborúból való kiválást. Követeli a röplapokban a politikai foglyok szabadon engedését, a nyilaskeresztes párt, az Imrédy-párt és a Volksbund felosztatását, a magyar szabadság belső ellenségeinek megsemmisítését.

A Vörös Hadsereg új győzelmei és az olaszországi válság is kedvezőbbé tette a helyzetet a cselekvésre. A harci hangulat egyik megnyilvánulása, hogy az iparban terjed a munkalassítás, a haditermelés szabotálása. A munkafegyelem mindenfelé lazul. Az üzemi fogdák megtelnek fenyített munkásokkal. Az elkeseredést az is növeli, hogy tízezrével vezénylik az embereket a haditermelésbe katonai behívóval; az így munkára rendelték még súlyosabb körülmények között dolgoznak.

A tömeges fenyítés ellenére szaporodnak a munkásmegmozdulások; ezeket a kommunisták és szociáldemokraták együttesen szervezik, részben spontánul keletkeznek. Fő követeléseik: a bérek emelése és az ellátás javítása, továbbá a hosszú munkaidő csökkentése, a bányákban a kötelező vasárnapi pótműszakok eltörlése, valamint az üzemi katonai parancsnokok önkényeskedéseinek megszüntetése. Ezeket memorandumba foglalva küldöttségek nyújtják be az üzemi parancsnokoknak, igazgatóságokhoz, a gyárosok szövetségeihez, az Iparügyi Minisztériumhoz.

A munkásfellelések szervezőit, élenjáróit sok helyen letartóztatják, internálják, illetve katonai behívóval mozgósítják, nagy részüket bűntető munkásszázadba osztva a frontra küldik. Ez a kormány fő módszere, amellyel igyekszik gátat vetni a megmozdulások terjedésének. Sok esetben mégis kénytelenek a követeléseket részben teljesíteni, mert a termelés visszaesésétől tartanak. A haditermelés lassítását célzó mozgalom azonban terjed, a létviszonyok javítását követelő fellelések is folytatódnak, főleg a bányászatban, a vasiparban, a textiliparban.

A megmozdulások közül kiemelkedik a csepeli és a diósgyőri munkások harca. 1943. szeptember 2-án a Weiss Manfréd Műv k munká-

sainak egy része sztrájkba lép: a martinüzemben, majd a csőgyárban és a durvahengerdében teszik le a szerszámot béremelésért. A mintegy ötezer munkás akciója egyben tüntetés a terror és a háború folytatása ellen. A kormány katonaságot vezényel a gyárba: a sztrájk vezetőit elfogják, a megmozdulást szeptember 5-re elfojtják.

Szeptember 9-én a diósgyőri vasműben robban ki tüntetés a háborúból való azonnali kiválásért. Az üzem dolgozói már az előző hónapokban akciót indítottak az ellátás javításáért, a bérek emeléséért. Most viszont kifejezetten politikai tömegfellépésre kerül sor. Kommunisták és szociáldemokraták vezetésével kétezer munkás vonul az igazgatóság épülete elé, követelve a békét. Előző nap vált ismertté az olasz kapituláció, a Békepárt erről szóló röpiratai elterjedtek a gyárban. A kommunisták ennek hatását is felhasználják a háborúellenes hangulat erősítésére, a béke melletti tüntetésre.

A csepeli, a diósgyőri akció és más gyárak kisebb megmozdulásainak sorozata kifejezte a munkásság általános szembefordulását a hitlerista háborúval.

A Békepárt, valamint a Kossuth Rádió felvilágosító tevékenységének hatására a parasztság is növekvő ellenállást tanúsít. A nagybirtokokra kivezényelt földmunkások ezrei tagadják meg a munkát és hagyják el kijelölt munkahelyeiket, dacolva a megtorlással. A terménybeszolgáltatás szabotálása mindinkább országos jelenséggé válik. Csupán Csongrád megyében 1943 augusztusában négyezer parasztgazdát büntettek meg a termény egy részének elrejtéséért. A beszolgáltatás szabotálása azonban folytatódik.

A Békepárt propaganda- és szervező munkájának elsőrendű szerepe van a helyi akciók terjedésében. Ezek során a párt szervezetei 1943 második felében erősödnek, és ez a fejlődés 1944 első hónapjaiban is folytatódik. A Központi Bizottságnak ekkor Kádár János a titkára. 1941-től ő a KMP budapesti területi bizottságának vezetője, 1942-ben lett a KB tagja, majd 1943-ban titkára. A Központi Bizottság tagjai között van Szirmai István az észak-erdélyi, Tonhauser Pál a felvidéki kommunista mozgalomból, továbbá Orbán László és Donáth Ferenc, akik az ifjúsági, értelmiségi, illetve falusi munka irányításában vesznek részt.

Az olasz kapituláció után, szeptember 10-én, az SZDP és a Kisgazdapárt vezetői közös értekezleten egyeztetik további politikájukat. Remélik, hogy az angolszászok már hamarosan jönnek, a horthysta ve-

zető körök is rövidesen átállnak, s a két ellenzéki párt helyet kap majd az új kormányban. A tömegmozgalmak növekedése viszont gondot okoz nekik, s ezek támogatása helyett várakozásra intenek; félnek a tömegek balratolódásától és minden olyan lépéstől, amit a kormányzat „törvénytelennek” tekint. Mindkét párt vezetősége azzal magyarázza tagjainak ezt a politikát, hogy a Kállay-kormány már készül kiugrani a háborúból, várni kell.

A magyar uralkodó körök egy része még abban bízik, hogy az angolszász hatalmaknak nem érdekek Németország teljes veresége, ezért különbékét kötnek vele és Magyarországgal is, mielőtt még a szovjet csapatok átlépik a német és a magyar határt. E reménykedéssel szemben azonban már erős körökben a kétely: mind többen kétségesnek tartják, hogy jönnek-e az angolok és az amerikaiak. Horthy a reménykedőkhöz, Kállay a kételkedőkhöz tartozik, de ezek is, azok is az angolszász kapcsolatok erősítését szorgalmazzák. Eközben növekszik félelmük, hogy a háborút követően népforradalom söpri el rendszerüket. Nyugtalanok amiatt is, vajon az elkerülhetetlen fordulat esetén az SZDP és a Kisgazdapárt képes lesz-e útját állni „1918 megismétlődésének”, vagyis a nép forradalmi fellépésének.

Peyerék is, a Kisgazdapárt vezetői is igyekeznek eloszlatni a horthysta körök aggályait. Peyer novemberi beszédében tagadja, hogy ők még mindig hívei egy 1918-as fordulatnak, s felajánlja az SZDP szolgálatait a rend és a nyugalom fenntartására. A Kisgazdapárt elnöke, Tildy Zoltán is hangsúlyozza, hogy pártjuk kész „szemben állni a rendbontás minden kísérletével, a bujtogatás és a forradalom szellemével”.

1943 november végén a Szovjetunió, az Egyesült Államok és Anglia kormányfői, Sztálin, Rooseveltt és Churchill Teheránban háromhatalmi tanácskozást tartanak, és december 1-én közzéteszik a Teheráni Nyilatkozatot, amely a Hitler-ellenes koalíció megerősödéséről tanúskodik. „Teljes egyetértésre jutottunk – mondja a nyilatkozat – a Kelet, Nyugat és Dél felől indítandó hadműveletek méretei és időpontja kérdésében.” Nincs olyan erő, amely meggátolhatná a német hadsereg megsemmisítését és hadiüzemeik szétbombázását, s „támadásunk könyörtelen és növekvő erejű lesz”.

A teheráni megállapodás a Vörös Hadsereg hadműveleteinek további erősödése mellett a nyugat-európai partraszállás, tehát a második front megnyitásának tervét is magában foglalja. A magyar kor-

mánykörök még bizakodnak, hogy a nyugati hatalmak ezúttal sem fogják betartani a nyugati partraszállásra vonatkozó ígéretüket, a Hitler-ellenes koalíció felbomlásához fűzött reményük azonban tovább csökken. Kérdéssé vált számukra, vajon az angolszászok egyáltalán akarnak-e vagy képesek-e tenni valamit, hogy részt vegyenek Magyarország megszállásában, ha a Vörös Hadsereg bevonul az országba.

Az SZDP vezetősége igyekszik hasznosítani a szervezetek erősítésének növekvő lehetőségeit, s azt aényt, hogy a tömegek háborúellenes és antifasiszta hangulata mind erőteljesebbé válik. A Pártvezetőség újabb Népszava-agitációt és tagtoborzást indít, ismételten támaszkodva ebben a kommunisták segítségére. Továbbra is visszautasítja azonban a kommunisták akciójavaslatait, a Békepárttal való együttműködést. 1943 decemberében, röviddel a Teheráni Nyilatkozat után, az SZDP vezetősége Borsod megyei tanácskozást tart Miskolcon. Itt Kéthly Anna beszél a háborús helyzetről s kijelenti: „hogy meddig tart még, ki bírja még, ez nem a mi kérdésünk”, az SZDP számára csupán az a kérdés, „mi lesz a háború után”.

A Békepárt körlevelekkel, emlékirattal fordul különböző Hitler-ellenes politikai csoportok képviselőihez. Emlékirata megállapítja: „nagy sikere a reakciónak, ha a demokratikus ellenzék háború utáni tervek készítésével tölti idejét, s ezzel *mintegy elismeri a hitlerista háború elsőbbségét és érinthetetlenségét, és szabad kezet ad folytatására*”. Az SZDP és a Kisgazdapárt vezetősége ugyanis nem meri magáévá tenni a követelést, hogy Magyarország kérjen fegyverszünetet a Szovjetuniótól. Meghajol a horthysta vezető körök ama érvelése előtt, hogy egy ilyen lépés a náci birodalom retorzióját váltaná ki, s tudomásul veszi a szovjetellenes háborúban való további részvételt.

A Kállay-kormány a náci birodalom további kiszolgáltatását most azal magyarázza, hogy Magyarország „védelmi háborút” folytat. A Békepárt memorandumja leleplezi ezt a hamis érvelést is. Megállapítja: az agresszív hatalmak oldalán viseljük a háborút, s ez „nem válik védelmi háborúvá azáltal, hogy az erőviszonyok megváltozása következtében a mi országunk területe lesz a hadszíntér. Magyarország háborúja mindaddig Hitler háborúja marad, amíg . . . nem lép ki Hitler szövetségi rendszeréből.” „A szabadságért, a demokráciáért, a haladásért viselünk-e háborút vagy Hitler pángermán imperializmusáért s a magyar reakció megmaradásáért – ez a döntő kérdés, nem pedig

az, hogy határainkon belül vagy kívül harcolunk.” Megállapítja azt is, hogy a különbéke még „közvetlen kockázatai és veszélyei tekintetében is előnyösebb Hitler háborújának folytatásánál”.

Az emlékirat bírálja az ellenzéki pártok vezetőit, mert ingadoznak és hajlamosak arra, hogy a „demokratikus tábor politikáját a reakció elleni harc útjáról a reakcióval való alkudozás útjára térítsék le”. Hibáztatja az 1918-as demokratikus forradalomtól való elhatárolódást is, és hangsúlyozza, hogy nem magyarázkodni kell a reakció előtt, hanem elsöpörni azt.

A Békepárt sürgeti, hogy ki-ki a maga erejével küzdjön a hitlerista háború folytatása ellen, a különbékéért. A párt tevékenysége nyomán szélesedik a szervezett munkalassítási mozgalom. A Hofherr-Schrantz Gépgyárban, a Láng Gépgyárban, a Ganz Vagonban, a csepeli Weiss Manfréd Művekben és több más budapesti és környéki üzemben erősödik az ellenállásnak ez a formája, s mind gyakrabban párosul géprongálásokkal, hajtósíjak elvágásával. Hasonló megmozdulások vannak vidéken is, különösen a bányakörzetekben. Ezt a Békepárt központi bányászbizottsága szervezi, amely 1943 végén alakult meg, s kapcsolatokat teremt, pártcsoportokat létesít csaknem minden bányamedencében.

Elkezdődnek a rajtaütésszerű akciók, katonai raktárak felgyújtása. Komáromban, Mátyásföldön, Debrecenben, Máramarosszigeten egy-egy katonai raktár, illetve árukészlet lesz a tűz martaléka. Leég a MÁVAG egyik gépműhelye is. A parasztság ellenállása elsősorban a rekvirálásokkal szemben erősödik, s mind jelentősebbé válik a szökés a hadseregből: a bujdosó katonaszökevények száma már sok ezer, és segítségük nemzeti ügygé nő. Legjelentősebb az ellenállás Dél-Bácskában és a Muraközben. E területeken a jugoszláv kommunisták által szervezett partizánegységek harcolnak, s ezek soraiban több száz magyar munkás és szegényparaszt is küzd. 1943 végén Kárpát-Ukrajnában is alakulnak kisebb partizáncsoportok, amelyek megkezdik a fegyveres ellenállást ebben a körzetben, amely már hadműveleti övezet.

Kommunisták és baloldali szociáldemokraták együttes erőfeszítésének eredményeként a szakszervezetek és az SZDP-szervezetek taglétszáma nő. Új szervezetek, új csoportok alakulnak, különösen a bányakörzetekben, Észak-Erdélyben, valamint Kassa és Rozsnyó körzetében. Mind hangosabban követelik a határozott harcot a háborút

folytató kormány ellen. Ugyancsak sürgetik a nyilasok elleni akciókat, akik ismét támadják a munkásszervezeteket, verekedéseket provokálnak.

A szervezett munkásság határozottabb fellépését mutatja a Vas-munkás Otthonban 1944 februárjában megtartott összbizalmi értekezlet is. Peyerék itt harcos kijelentéseket tesznek a nyilasokkal szemben, s ekkor már az 1918-as forradalomtól sem határolják el magukat, de továbbra is óvnak minden háborúellenes, kormányellenes tömeg-fellépéstől. Több felszólaló viszont követeli, hogy *a magyar kormány forduljon a Szovjetunióhoz*, mert az ország csak így válhat ki a hitlerista háborúból. Peyerék megrettennek e fellépésektől; éles szóváltásokkal, fenyegetésekkel igyekeznek elhallgattatni e követelések hangadóit, s amikor ez nem sikerül, kivezettetik őket.

A különbsége, a Szovjetunióhoz fordulás sürgetése azonban egyre terjedt a szervezetekben és azon kívül is. Nagymértékben ösztönzi ezt a Vörös Hadsereg téli offenzívájának sikere, a szovjet csapatok közeledése.

A különbsége követelése a falvakban is erősödik és egybekapcsolódik a parasztságot ért sérelmek elleni fellépésekkel, valamint a földreform követelésével. A Békepárt és a Kossuth Rádió propagandája tudatosítja a földműves szegénység körében, hogy a horthysta rendszer pusztulásával a nagybirtokosok uralmának is pusztulnia kell, s földjüket oda kell adni azoknak, akik megművelik.

Erősödik a nincstelen és szegényparasztság törekvése saját szervezeteinek létesítésére. A Parasztszövetség keretében működő földmunkástagozat helyi szervezeteinek létrehozásába bekapcsolódnak a volt földmunkás szakszervezeti csoportok és a szétvert SZDP-szervezetek egykori tagjai, vagy éppen ők kezdeményezik létrehozásukat. Kommunisták, szociáldemokraták, a Szabad Szó olvasótáborához és a Kisgazdapárt baloldalához tartozók vállvetve munkálkodnak e szervezetek erősítésén. Az ország különböző részein, különösen pedig a tiszántúli megyékben alakulnak a földmunkástagozat csoportjai.

1943 végén a földmunkás tagozat országos vezetősége előkészületeket tesz egy földmunkás kongresszus megtartására. Mindez a Parasztszövetség égisze alatt folyik, melynek vezetésében ott ülnek a kormánypárt „parasztképviselői” meg a Kisgazdapárt jobboldali vezetői. A kormány többszöri halasztás után azzal a feltétellel engedélyezi a kongresszus megtartását, hogy a kisgazdapárti jobboldal képviselői ott vezető szerepet kapnak.

A kongresszus 1944 februárjában Vésztőn ül össze, mintegy kétezer küldött részvételével. A küldöttek hét megyéből érkeznek. A tanácskozás során szó esik a parasztok napi sérelmeiről. Követelik a mezőgazdasági bérek emelését, a munkakörülmények javítását, a rekviálások megszüntetését. Tiltakoznak az embertelen bánásmód miatt. A jobboldaliak fellépése dacára erőteljes hangot kap a háborúból való kiválás. Nagy fokú elégedetlenség nyilvánul meg a „sültgalambváró” politikával szemben. Kommunista kezdeményezésre beteresztenek és elfogadnak egy programot, amely állást foglal a független, demokratikus Magyarország mellett, és messzemenő földreformot is követel.

A földmunkás tagozat tevékenységének és a vésztői kongresszusnak is egyik fontos jellemvonása az a felismerés, hogy csak a munkásosztállyal való összefogás vezet a független, demokratikus Magyarország megteremtéséhez, s egyben a falusi szegénység érdekeinek megfelelő földreformhoz. A kommunisták felvilágosító munkájának eredményeként egyben terjed az a felismerés is, hogy a néptömegek aktív fellépése nélkül nem lehet keresztülvinni a hitlerista háborúból való kiválást.

1944 március elején megjelent a *Béke és Szabadság*, a Békepárt illegális lapja, a párt felvilágosító és szervező munkájának újabb fegyvere. Első számának vezércikke megbélyegzi a 25 éves ellenforradalmi rendszert, amelynek hitvány urai „idegen kézre játszották az országot”, és amely „most készül művére feltenni a koronát”. A háború határainkhoz közeledik s az ország hadszínterré válhat, a kormány azonban „nem a *különbéke* megkötését szorgalmazza, hanem újabb és újabb hadosztályokat küld a keleti front poklába”. A lap a harc erősítését szorgalmazza, hogy az ország ne zuhanjon még mélyebb katasztrófába. „Harcot a hitlerizmus és magyarországi bérencsei ellen! Harcot a békéért és kenyérért, a földért és szabadságért!”

1944 márciusában a belpolitikai helyzet rendkívül feszült. A nép sürgeti a háborúból való kiválást, a fegyverszünet megkötését. A Vörös Hadsereg már a Kárpátok előterében van, de a kormány az angolszászokra vár. Az angolszászok viszont Magyarország kapitulációjára várnak.

A kontaktus a horthysta vezető körök és a nyugati hatalmak között erősödik, de semmire sem vezet. A hitlerista vezérkart ugyanakkor nagyon nyugtalanítja a magyarországi helyzet, a náciellenes

hangulat országos terjedése s a magyar uralkodó körök angolszász kapcsolatai. Elhatározzák, hogy megszállják Magyarországot.

A horthysta vezető körök tudják, látják, mi készül. Dönteniük kell, hogy a rendelkezésükre álló 1. magyar hadsereg és egyéb katonai alakulatok mozgósításával megkíséreljék a német megszállás elhárítását, s e célból vállalják az együttműködést a demokratikus erőkkel is, vagy kapituláljanak a nácik előtt.

Hitler hívására Horthy Németországba utazik, s azzal próbálja elhárítani a megszállást, hogy erre a német vezérkarnak semmi oka nincs, mert Magyarország a végsőkig kitart a náci birodalom mellett. Horthy és szűkebb köre számára nem az volt a kérdés, hogy a német megszállással szemben a katonai ellenállás útjára térjenek-e vagy sem, hanem az, hogy ha Hitlerék ragaszkodnak a megszálláshoz, akkor ők lemondjanak-e vagy maradjanak; passzív félreállítás vagy tevőleges behódolás formájában vegyék-e tudomásul a megszállást. Hitlerék azt kívánják Horthytól, hogy menessze a Kállay-kormányt, de ő maradjon a helyén, és segítse elfogadtatni a megszállást, segítse elő Magyarország erőforrásainak teljesebb mozgósítását a szovjet csapatok feltartóztatására.

A legális ellenzéki pártok vezetői is látják, mi készül, és várnak; várják, hogy Horthyék elszánják-e magukat a szembenállásra vagy ismét behódolnak. Várnak, bár saját létük is veszélybe kerül. Nem hallgatnak a kommunisták, a Békepárt szavára, nem hajlandók az önálló akcióra, nem mernek a nép mozgósításának útjára lépni.

Mialatt Horthyval Németországban tárgyalnak, a német csapatok átlépik a határt. A Kállay-kormány és a vezérkar semmit sem tesz ennek meggátlására. Várnak Horthy üzenetére: félreállni vagy maradni. S a hitlerista csapatok 1944. március 19-én ellenállás nélkül megszállják Magyarországot. A megszállókkal együtt bevonul a német politikai rendőrség, a hírhedt Gestapo is.

Küzdelem a náci megszállók és cinkosaik ellen.

A Magyar Front.

A Kommunista Párt 1944. szeptemberi kiáltványa

A náci birodalom lerohanta és letiporta szövetségését, mellének szegezett fegyverrel kényszerítette, hogy elégtse ki további követeléseit, hajtsa végre újabb parancsait. A horthysta hatalom ellenállás nélkül, megszegyenítve fejet hajtott a német imperializmus előtt, amelynek szolgálatába szegődött.

A német megszállás megrendítette az egész országot. Megnövekedett a nép gyűlölete Hitlerékkal szemben, a nyilasok és a Volksbund tábora viszont ujjongva fogadja patrónusait. Éles polarizálódás keletkezik a középosztályban s az uralkodó osztályok táborában is. Egy részük elutasítja a német megszállókkal való együttműködést, más részük viszont passzívan tudomásul veszi a megszállást vagy készséggel vállalja ezek követeléseinek és parancsainak teljesítését. A horthysta vezető körök nagyobb része, maga Horthy is, a megszállókkal való együttműködést választja. Horthy az addigi berlini magyar követet, Hitlerék bizalmi emberét, Sztójay Dömét nevezi ki az új kormány élére. A német megszállás a terror új hullámát indítja el. A Gestapo a magyar politikai rendőrség segítségével néhány nap alatt több mint háromezer antifasisztát hurcol el. Mindenekelőtt a szakszervezetek, az SZDP-szervezetek, a szocialista kulturális és sportegyesületek, valamint a Parasztszövetség földmunkás tagozatának baloldali aktivistáit fogják el. Az SZDP és a Kisgazdapárt néhány vezetőjét s angol-szász kapcsolataik miatt több legitimista, valamint kormánypárti politikust is letartóztatnak. A Sztójay-kormány betiltja a Szociáldemokrata Pártot meg a Kisgazdapártot és más náciellenes szervezeteket, köztük a Parasztszövetséget. A szakszervezeteket formálisan nem tiltják be, de munkájukat megbénítják. Csupán néhány szakszervezet központja működik kormánybiztosok ellenőrzésével.

A horthysta uralkodó körök azzal indokolják a megszállók kiszorítását, hogy ez német segítséget biztosít a közeledő Vörös Hadsereg ellen az ország határainak megvédéséhez. A náciknak nagyon előnyös a magyar uralkodó körök behódolása, mert ez lehetővé teszi számukra Magyarország erőforrásainak és embertartalékainak teljesebb mozgósítását.

A horthysta vezérkar az 1. magyar hadsereg megerősítésére pót-

SZABAD NÉP

A KOMMUNISTAIK MAGYARORSZÁGI PARTJA
 A K. I. / SZÉKELŐL HÍVATALOS LAPJA

szabad népi szellemű és a kommunista pártjának szellemű lapja
 a magyar népi szellemű és a kommunista pártjának szellemű lapja
 a magyar népi szellemű és a kommunista pártjának szellemű lapja

BÉKE és SZABADSÁG

A Béke és Szabadság
 a magyar népi szellemű és a kommunista pártjának szellemű lapja

MAGYAR MÁRCIUS

MAGYAR FRONT

1944. MÁRCIUS

1944. MÁRCIUS

1944. MÁRCIUS

A NEMZET SZEME A HADSEREGEN

A magyar népi szellemű és a kommunista pártjának szellemű lapja
 a magyar népi szellemű és a kommunista pártjának szellemű lapja

A magyar népi szellemű és a kommunista pártjának szellemű lapja
 a magyar népi szellemű és a kommunista pártjának szellemű lapja

A magyar népi szellemű és a kommunista pártjának szellemű lapja
 a magyar népi szellemű és a kommunista pártjának szellemű lapja

A magyar népi szellemű és a kommunista pártjának szellemű lapja
 a magyar népi szellemű és a kommunista pártjának szellemű lapja

Szabad Nép, megjelent Budapesten 1942-ben és 1944-ben ;
 a Béke és Szabadság, megjelent Budapesten 1944-ben
 A Magyar Front, megjelent Budapesten, 1944-ben. Készült
 a Kommunista Párt nyomdájában

alakulatokat és hat újabb hadosztályt vezényel a Kárpátok térségébe. A német vezérkar rendelkezésére bocsát két további hadosztályt, amelyeket a lengyelországi hadszíntérre dobnak át, növelve az oda-vezényelt magyar alakulatok számát. Felállítanak egy úgynevezett tartalék hadsereget is.

Az 1. magyar hadsereg az egyik német hadseregcsoport alárendeltségében van. A hitlerista vezérkar két-három német hadosztályt és más kisebb német egységeket oszt be az 1. magyar hadseregbe, hogy „erősítse” annak védelmét. Létszáma a hozzá „beosztott” német egységekkel együtt 320 ezer főre emelkedik, amelyből több mint 250 ezret Magyarország állított ki. A német vezérkar rendelkezésére bocsátott többi magyar egység létszáma mintegy 70 ezer.

A magyar katonák újabb tíz- és tízezrei pusztulnak el a náci birodalom és a horthysta uralom védelméért.

Az ország kirablása is mind nagyobb méreteket ölt. A Hitler-kormány megköveteli, hogy a magyar mezőgazdaság termékeinek a lehető legnagyobb részét rendelkezésükre bocsássák, a magyar ipar még fokozottabban a náci haditermelés kiegészítője legyen és – hitelbe szállítson. Ilyen módon 1944 október közepéig újabb kétmilliárd pengő értékű árut visznek ki az országból minden ellenszolgáltatás nélkül. Ezenkívül havi 200 millió pengőt fizettetnek a magyar állammal a német megszálló csapatok költségeinek fedezésére.

Az állam az ipari vállalkozóknak, a földbirtokosoknak, a nagykereskedőknek megfizeti az árut, biztosítja részükre a háborús hasznót. A költségeket továbbra is pénzrontás útján teremtik elő. Az előző évvel szemben a kibocsátott bankjegyek mennyiségét 1944-ben megháromszorozzák. Az amúgy is súlyos ellátási helyzet még keservesebbé válik, az uzsorapiac tovább szélesedik.

Magyarország háborús megterhelése 1944-ben, csupán az állami költségvetés útján, a nemzeti jövedelem felét viszi el. Ebből kétötöd rész a náciknak hitelbe végzett áruszállítás és a megszállás terhe, háromötöd rész pedig Magyarország közvetlen háborús részvételének költsége.

A növekvő országpusztítás során mind a német, mind a magyar fasiszták fokozzák a fajgyűlöletet, különösen az antiszemitizmust. A zsidó származásúak üzleteit és műhelyeit bezárják, őket gettókba zsúfolják s vagyonukat prédául dobják a fasiszta csőcseléknek; így igyekeznek elterelni a figyelmet az ország fokozódó kifosztásáról.

Megkezdődik a zsidók tömeges deportálása a nácik kényszermunkatáboraiba és halálgyáraiba. Horthy és környezete a hozzájuk közel álló zsidó nagytőkések részére biztosítja a „kivételezettséget”, a többi az antiszemita örület martalékává válik. A deportáltak száma mintegy 450 ezer. Eközben a magyar katonák százezreit küldik a frontra a fasiszta uralom megnyújtásáért, s maximális mértékűre növelik az ország háborús megterhelését.

*

A Békepárt, a kommunisták sokat üldözött pártja az, amely politikailag felkészülten tud szembenézni a náci megszállás következtében megnövekedett veszedelemmel. Szervezetileg is szilárdabb, bár a le tartóztatások során többször is súlyos veszteségek érték. Akcióképe sebbnek bizonyul minden más antifasiszta pártnál.

A Békepárt rögtön a megszállók bevonulása után kiáltványt bocsát ki, amelyben ellenállásra hívja fel az ország népét. Hitlerék „vesztett háborújukat – mondja a kiáltvány – a mi pusztulásunk árán akarják meghosszabbítani”. Megállapítja, hogy a náci megszállás „az ország kifosztását, százezrek halálát, városaink tönkrebombázását, *az ország hadszíntérre válását, hazánk és népünk pusztulását*” jelenti. E veszéllyel szemben „csak az egységes nemzet szabadságharca mentheti meg a hazát”. Harci csoportok alakítására hív fel, s arra, hogy a katonák fegyvereiket fordítsák a hitlerista megszállók ellen, a munkások szabotálják a termelést, a parasztok rejtsek el a termést, a tisztviselők szabotálják a közigazgatást.

A Békepárt röpirataiban felhívja az illegalitásba szorult Hitler-ellenes pártokat, szervezeteket, politikai csoportokat, hogy lépjenek szövetségre a nemzeti függetlenség kiharcolásáért, hozzák létre a Magyar Frontot. A párt képviselői megkeresik az SZDP, a Kisgazdapárt és a Nemzeti Parasztpárt vezetőit, javasolva, hogy együttesen szólítsák fel a népet a nácik és cinkosaik elleni harcra, s együttesen szervezzék a küzdelmet, beleértve a fegyveres ellenállást is.

A Békepárt erőfeszítései több heti tárgyalás után sikerrel járnak, s 1944 májusában megalakul a *Magyar Front*.

Az SZDP vezető gárdájában túlsúlyra jutott az a felismerés, hogy a kommunistákkal való politikai szövetség szükséges; a jobboldaliak háttérbe tolódnak. Miután a kommunisták javaslatát a Magyar Front létrehozására az SZDP vezetői elfogadták, a Kisgazdapárt vezetői

is csatlakoznak hozzá. A Parasztpárt részvételét a kisgazdák elutasítják, viszont támogatják a Kettős Kereszt Szövetség elnevezésű legitimista csoport bekapcsolódását. Ugyanis arra törekednek, hogy az antifasiszta szövetség vezetésében a forradalmi erők képviselte szűkebb legyen, a tőkés rendszer fennmaradását kívánók túlsúlyban legyenek.

A Magyar Front június elején kiadja első felhívását, amelyben a Békepárt, a Kisgazdapárt, a Szociáldemokrata Párt és a Kettős Kereszt Szövetség hírvül adja, hogy antifasiszta nemzeti frontot létesítettek a megszállók és a hazaárulók ellen. A kiáltvány azokat a harci feladatokat jelöli meg, amelyeket a kommunisták előzőleg is hirdettek, de csak most sikerült az SZDP és a Kisgazdapárt vezetőivel elfogadtatni.

A kiáltvány – mely különböző politikai felfogást valló pártok együttes felhívása – megállapítja: „A 25 éves ellenforradalmi reakció minden árnyalata nemzeti érdekünk árulója lett . . . A fasiszta pártok és csoportok féltékenyen versenyeznek egymással, hogy melyikük szállít több magyar vért, verejtéket, kenyeret, s melyikük kapja meg érte a vérdíjat a hódítótól.” A Magyar Front „*új szabadságharcot, új népháborút*” hirdet, s célja: „a német hódítók és cinkosaik kiverése, béke a szövetségeseikkel s a minden ízében demokratikus, szabad Magyarország alapjainak lerakása”.

Az ellenforradalom a nemzetárulás szégyenbélyegét születése pillanatától magán viselte. A kommunisták e felfogását a kisgazdapárti vezetők legtöbbször s a legitimisták sem osztják; elismerték azonban, hogy a reakció „minden árnyalata”, amelyek egyikével-másikával ők nemegyszer együttműködtek, eladta az országot a megszállóknak. Elismerték demokratikus rendszer létesítésének szükségességét is, de ők a „minden ízében demokratikus” rendszeren mást értenek, mint a munkásság és a falusi szegénység forradalmi erői. Most azonban a hitlerista megszállók elleni közös harc van napirenden.

Röviddel a Magyar Front kiáltványa előtt, 1944. május 13-án jelent meg a Szovjetunió, Anglia és az Egyesült Államok kormányának együttes felhívása a náci birodalom vazallusaihoz: Magyarországhoz, Romániához, Bulgáriához és Finnországhoz. Felszólították ezeket az országokat, hogy szakítsanak a hitlerista Németországgal. Ezzel meg rövidíthetik az európai háborút, csökkenthetik saját veszteségeiket és elősegíthetik a szövetségeseik győzelmét. „Nem mentesülhetnek a

felelősség alól – mondja a felhívás –, amiért részt vettek a háborúban a náci Németország oldalán”, de csökkenhet felelősségre vonásuk mértéke, ha kiválnak a hitlerista háborúból; ha viszont tovább folytatják a háborút, annál szigorúbb feltételeket írnak elő majd számukra. Haladéktalanul dönteniük kell tehát, kitartanak-e a náci birodalom mellett vagy szakítanak vele, amikor szakításukkal még hozzájárulhatnak a szövetségesek győzelméhez.

A Magyar Front kiáltványa – a szövetséges hatalmak májusi felhívása nyomán – igyekszik nyomást gyakorolni a horthysta körökre, hogy ragadják meg az utolsó alkalmat, és szakítsanak Hitlerékkal. „A szövetségesek minden órában várható egyesült rohamra – mondja a kiáltvány – lehetővé teszi, hogy az offenzíva kibontakozásakor nyíltan szembeforduljunk a németekkel, hogy kilépjünk a háborúból. Ebben bennünket sem Sztójay maroknyi terrorista bandája, sem a német megszállás nem akadályozhat meg.” A megszállókkal való együttműködés szovjetellenes érveivel szemben a kiáltvány leszögezi: „A Szovjetunió nem veszélyezteti, hanem megvédi függetlenségünket.” E megállapítás egyértelmű a Szovjetunióhoz való fordulás sürgetésével.

A Magyar Front felhívása a hangsúlyt a nép harcra buzdítására helyezi. A katonaszökevények és a politikai üldözöttek segítségére szólít fel, s a munkásokat a haditermelés szabotálására, a parasztokat a termény elrejtésére s a katonákat arra bátorítja, hogy *fordítsák fegyvereiket a náci hódítók ellen és menjenek át a Vörös Hadsereghez.*

A Magyar Front létrejötte a nemzeti ellenállásnak újabb ösztönzést ad. Különösen a hadiipari termelés szabotálása növekszik nagy ütemben, s a katonaszökevények, a katonai behívást megtagadók száma emelkedik gyorsan. A Békepárt szorgalmazza fegyveres ellenállási csoportok szervezését, de az SZDP és a Kisgazdapárt vezetői ezt ekkor még elutasítják.

Az SZDP vezetői, akik keresztülvitték pártjuk összefogását a Békepárttal és részt vettek a Magyar Front létrehozásában, egyetértenek a haditermelés szabotálásával, s a kommunisták és szociáldemokraták ezt közösen szervezik. Szoros együttműködés fejlődik ki a politikai üldözöttek bujtatásában, segítségével és az általános antifasiszta propagandában. A fegyveres ellenállásban való részvételt az SZDP vezetői nem vállalják, mert úgy vélik, hogy fontosabb a szervezetek átmentése a felszabadulás utánra.

A Kisgazdapárt képviselőit a párt mögött álló demokratikus hazafias erők sürgetése, a Békepárt megnövekedett tekintélye s a szovjet csapatok benyomulása a Kárpátok övezetébe készítette arra, hogy csatlakozzanak a Magyar Fronthoz. Tért nyert körükben az a felismerés, hogy a fasiszta rendszer pusztulása után aligha juthat jelentős szerephez a politikai életben olyan párt, amelyik nem teszi magáévá nyilvánosan is a náci birodalommal való szakítás követelését, nem vállalja az együttműködést a munkásosztállyal s annak forradalmi pártjával. Tevékenységüket azonban a további várakozás jellemzi; várnak arra, hogy Horthy menessze a Sztójay-kormányt, nevezzen ki helyette másikat, amely majd szakít Hitlerékkal.

1944. június 6-án az angolszász inváziós haderő végre partra szállt Franciaországban, *megnyitották a második frontot*. Nagy erővel vonulnak fel, s bár viszonylag lassan, de nyomják vissza a német erőket. Augusztusban Párizshoz közelednek. A párizsi munkásság a Kommunista Párt vezetésével augusztus 18-án fegyveres felkelést robbant ki, s néhány napos küzdelemmel Párizs nagy részét felszabadítja, megíúsítva, hogy a visszavonuló hitlerista seregek elpusztítsák a várost. Az angolszász erők augusztus 25-én vonulnak be Párizsba.

Ezekben a napokban a Vörös Hadsereg áttörte a német-román frontot, és Románia területére lépett. Ennek hatására az antifasiszta népi erők, amelyek üdvözölték a felszabadító szovjet csapatokat, valamint az uralkodó osztályok angolszász orientációjú körei, együttes fellépésükkel megbuktatták a politikailag már elszigetelt fasiszta kormányt. Románia augusztus 23-án kivált a hitlerista háborúból. A népi erők a Kommunista Párt vezetésével ártalmatlanná tették a fasiszta szervezeteket. Az átállt román csapatok pedig a Vörös Hadsereggel együttműködve részt vettek az ország területén levő német alakulatok gyors szétverésében és lefegyverzésében.

Néhány nappal Románia átállása után, 1944 augusztus végén, kommunisták vezetésével Szlovákiában felkelés tör ki. A felkelők felszabadítják Besztercebányát, Zólyomot és a szlovák hegyvidék nagyobb részét. Sok száz magyar is részt vesz a nagyszerű harcban.

Románia átállása és a besztercebányai felkelés után rendkívül kedvező a helyzet ahhoz, hogy Magyarország is haladéktalanul kövesse a román példát. Augusztus 24-én menesztik is a Sztójay-kormányt, s néhány nap múlva kinevezik az új kormányt Lakatos Géza tábornok vezetésével. Sokan remélik, hogy ez a kormány siet élni a lehetőség-

gel. Szeptember 4-én Finnország és szeptember 8-án Bulgária is kiválk a hitlerista blokkból. Másnap Szófiában antifasiszta felkelés megdönti a fasiszta rendszert, s Bulgária átáll a Hitler-ellenes koalíció oldalára. A Lakatos-kormány azonban a szovjetellenes háborúból való kiválás helyett annak folytatása mellett dönt, és azt is elhatározza, hogy hátba támadja a náci birodalommal szakító Romániát.

A horthysta uralkodó körökben – bár egy részük sürgeti a rögtöni fegyverszünetkérést – túlsúlyban vannak azok, akik a szovjetellenes háborút mindaddig folytatni akarják, amíg megérkeznek az angolszászok. Ebben látják a rendszer átmentésének egyetlen lehetőségét. Románia megtámadásában a kormány nem egységes. Az augusztus 25-i minisztertanácsi ülésen a külügyminiszter-helyettes közli: „az angolszászok kitartást ajánlanak az oroszokkal szemben, de nem idegen területen”, s ezért ellenzi az átállt Románia hátbatámadását. A Lakatos-kormány azonban, Horthyval egyetértésben, hamarosan a támadás mellett dönt. Német katonai segítséget kér a Vörös Hadsereg feltartóztatásához, és szeptember 5-én a magyar csapatok betörnek Dél-Erdélybe. A horthysta uralkodó köröket a mérhetetlen szovjetellenesség, a népforradalomtól való félelem, az elvakult hódítási vágy, valamint a hitlerista vezérkar biztatása készteti az újabb kalandor lépésre, súlyosbítva vele Magyarország helyzetét.

A Vörös Hadsereg csapatai gyorsan benyomulnak Dél-Erdélybe, s a román alakulatokkal karöltve még szeptemberben kiverik onnan a magyar csapatokat. A szovjet haderő egyik előretolt egysége, átlépve a magyar határt, szeptember 26-án elfoglalja Makót. Miközben a német és a magyar vezérkar a Kárpátokban hosszabb védelmi harcokra igyekszik berendezkedni, a Vörös Hadsereg eléri az ország délkeleti, déli határait, s Magyarország felszabadítására összpontosítja erőit.

*

A Vörös Hadsereg közelsége megnöveli mindenekelőtt a munkások és szegényparasztek reményeit, hogy közel van a felszabadulás és a teljes leszámolás azzal a rendszerrel, amely a népet 25 éven át kegyetlenül elnyomta, az országot háborús katasztrófába sodorta. A forradalmi erők önbizalmát növeli az, hogy a Szovjetunió, a munkásparaszt állam seregei hozzák a felszabadulást Magyarországnak.

A haditermelés szabotálása a megszállás hónapjaiban nagy mérete-

M A G Y A R O K !

A Vörös Hadsereg nem mint
hódító jön hozzátok, hanem
mint olyan hadsereg, amely
a német elnyomók igája alól
szabadít fel benneteket.

A felszabadító Vörös Hadsereg felhívása a magyar néphez

ket ölt, különösen a vasiparban és a bányákban. Rohamosan nő a munkahelyről önkényesen eltávozóak száma. A bányák parancsnokai augusztus–szeptemberi jelentésükben a széntermelés felére csökkenésről számolnak be. Egyes vasipari hadiüzemek termelése még jobban visszaesik. Csepelen augusztus 23-án felrobbantják a magnéziumraktárt. Kisebb szabotázsakciók országszerte szaporodnak.

A kommunisták megkezdik a fegyveres ellenállás szervezését; nem várnak arra, hogy a horthysta uralkodó körök részánjak-e magukat a szakításra Hitlerékkal. A párt Központi Bizottsága egy katonai bizottságot alakít harci csoportok létesítésére és tevékenységük irányítására. Ennek vezetésével Pálffy Györgyöt bízza meg. Szeptemberben megalakulnak az első fegyveres harci csoportok Budapesten és a vidéki ipari meg bányakörzetekben.

A Szovjetunióból is érkeznek fegyveres csoportok, hogy segítsék a partizánharc kifejlesztését. 1944 augusztusában megkezdik akcióit Kárpát-Ukrajnában a Rákóczi-csapat, szeptemberben a felvidéki körzetben a Petőfi-csapat, s nemsokára újabb csoportok is érkeznek. A Szovjetunióban menedéket kapott magyar kommunisták, valamint a szovjet partizánokhoz átment vagy az antifasiszta hadifogoly-mozgalomban forradalmi hazafiakká nevelődött magyar katonák alakították e csoportokat. Mindegyik csoporttal jött egy-két tapasztalt szovjet tiszt és harcos is, hogy a magyarokkal együtt pusztítsák az ellenséget a fasiszta haderő arcvonala mögötti területeken.

A párt 1944 szeptemberétől ismét *Kommunista Párt* néven folytatja tevékenységét. A Központi Bizottság még 1944 márciusában megállapította, hogy a Békepárt kommunista jellegének elrejtése nem sikerült. Ugyanakkor egyes pártellenes csoportok a párt nevének megváltoztatását arra használták fel, hogy saját frakciójukat nyilvánítsák KMP-nek. A demokratikus Magyarország jelszavával szemben ők a proletárdiktatúra szószólóiként lépnek fel, és megalkuvásnak nyilvánítják az antifasiszta nemzeti összefogást. Baloldali jelszavakkal s a kommunista név bitorlásával tévesztik meg a kommunista érzelmű embereket. A Központi Bizottság a tanulságokat mérlegelve s egyben azért, hogy a munkásosztály szerepét a függetlenségi mozgalomban erőteljesebben hangsúlyozza, elhatározza, hogy visszaállítja a párt kommunista elnevezését. A német megszállás közbejötté miatt azonban ez halasztást szenvedett, s csak 1944 szeptemberében került sor e lépésre. Ezt követően a Békepárt összes szervezetei és tagjai a

Kommunista Párt szervezeteiként és tagjaiként folytatják tevékenységüket.

A Kommunista Párt nevében kiadott első szeptemberi röpirat tudatosítja, hogy a párt politikai irányvonala ugyanaz, amit addig is követett; nem változtat ezen sem az, hogy mi a párt neve, sem az, hogy a Vörös Hadsereg az ország határainál áll. A röpirat megállapítja, hogy a munkásosztály egysége és szövetsége a parasztsággal, továbbá a Szovjetunió és az európai munkásmozgalom hatalmas előretörése megteremtette a lehetőséget, hogy „országunk demokratikus átalakulás révén is eljuthasson a szocializmushoz. Ezért pártunk a demokratikus Magyarország megteremtését állította közvetlen feladatul.” Pártállásra való tekintet nélkül minden erőt össze kell fogni – han- goztatja a röpirat –, akik készek küzdeni a német megszállók és kiszolgálóik ellen, a nemzet megmentéséért.

A szocializmus közvetlen célja ezt az összefogást nem segítené, hanem bomlasztaná. A megszállók és cinkosaik éppen ezért azzal ijesztgetik a polgárságot és kispolgárságot, ha jön a Vörös Hadsereg – jön a proletárdiktatúra. A Kommunista Párt nem titkolja, hogy célja a szocialista Magyarország, de ismételten hangsúlyozza, hogy most a demokratikus Magyarország megteremtéséért való harcot tekinti közvetlen feladatának, s bízik abban, hogy a demokratikus átalakulás útján is eljuthatunk a szocializmushoz.

A fő figyelmet a röpirat az ország felszabadításáért vívott harc gyorsabb fejlesztésére irányítja, s arra, hogy hangsúlyozza a proletariátus szükségszerű vezető szerepét az antifasiszta nemzeti felszabadító háborúban. Tudatosítja, hogy a munkásosztályra vár a nagy nemzeti feladat: a demokratikus átalakulás útjára vezetni az országot. Fegyveres harcra, sztrájkokra, tüntetésekre buzdít. Hirdeti, fegyverrel kell kiverni a német megszállókat, s tömegmegmozdulásokkal, sztrájkokkal, tüntetésekkel kell átállásra kényszeríteni a kormányt.

A munkásság háborúellenes hangulata általános; a nép várja, sürgeti a szakítást Hitlerékkel. E hangulat egyik jelentős megnyilvánulása a Diósgyőri Vasmű dolgozóinak újabb háborúellenes megmozdulása szeptember 21-én. A kommunista pártcsoport kezdeményezésére több mint kétezer ember vonult az igazgatóság elé, követelve a kiválást a hitlerista háborúból.

A párt illegális lapja 1944 szeptemberétől ismét *Szabad Nép* címmel jelenik meg. Szeptemberi számának vezércikke kiemeli: a fa-

sizmus feletti győzelem közel van, ha azonban Magyarország folytatja a nácik oldalán a háborút, akkor a szenvedés ideje meghosszabbodhat, és nagy pusztulás fenyegeti az országot.

A Kommunista Párt javaslatára a Magyar Frontot alkotó pártok 1944 szeptemberében közös intéző bizottságot létesítenek. A Magyar Front intéző bizottságában a Kommunista Pártot Kállai Gyula, az SZDP-t Szakasits Árpád, a Kisgazdapártot Tildy Zoltán képviseli.

A Magyar Front kisgazdapárti és legitimista résztvevői tevékenységüket arra összpontosítják, hogy sürgessék Horthynál és a Lakatos-kormánynál a fegyverszünetkérést, amíg nem késő. A tömegek mozgósításától most is félnek. A Kommunista Párt ugyancsak fontosnak tartja, hogy a Magyar Front pártjai szólítsák fel Horthyt és környezetét az átállásra, s a nácikkal való szakítás esetén felajánlják a Magyar Front együttműködését. Hangsúlyozza azonban, hogy mindenekelőtt a tömegek fellépésével lehet a magyar uralkodó köröket fegyverszünetkérésre szorítani.

1944. szeptember 20-án a Kisgazdapárt, a Szociáldemokrata Párt és a Kommunista Párt közös memorandumot küld Horthynak, sürgetve az átállást. A memorandum megállapítja, hogy „Németország teljes katonai veresége elkerülhetetlen”, s Magyarország számára „elérkezett az utolsó pillanat, amikor a magyar földön előrenyomuló orosz hadsereggel egyesülve megakadályozhatjuk, hogy országunk földje hadszíntérre váljon”. Ez az előfeltétele annak is, hogy az elkerülhetetlenül bekövetkező demokratikus átalakulás „a társadalmi ellentétek végsőkéig való kiéleződése nélkül, *a magyar demokratikus pártok és a magyar hadsereg együttműködése alapján meheessen végbe*”. A memorandum a következőkben jelöli meg a tennivalókat, amelyek a kívánt cél elérését biztosíthatják:

„1. A magyar hadsereg beszünteti a további ellenségeskedést a szövetséges hatalmak haderőivel, és az ország területén levő német haderőt lefegyverzi.

2. Magyarország bejelenti, hogy hadat üzen Németországnak.

3. Ezzel egyidejűleg delegációt küld a szövetséges hatalmak kormányaihoz a fegyverszünet megkötése és a Németország elleni katonai együttműködés megteremtése érdekében.

4. Koalíciós kormány alakul a Magyar Front pártjai és a hadsereg képviselőiből.”

A memorandum követeli, hogy haladéktalanul szüntessék meg a

demokratikus pártok üldözését és bocsássák szabadon a politikai foglyokat. Ugyancsak követeli a hadsereg és más fegyveres alakulatok élén álló Hitler-barát vezetők leváltását, s „mindazoknak a katonai és polgári személyeknek a letartóztatását, akik a magyar nép és a hadsereg itt megjelölt együttműködését veszélyeztethetik”.

A Magyar Front megbízásából Tildy Zoltán juttatja el a memorandumot Horthyhoz, aki azonban azt válasz nélkül hagyja.

A Magyar Front kész együttműködni a horthysta hadsereg vezető köreivel, ha azok vállalják a magyar hadsereg szembefordítását a hitlerista megszállókkal és az átállást a szövetséges hatalmak oldalára. Horthyék azonban irtóznak mind a Vörös Hadseregtől, mind pedig a Magyar Fronttal való együttműködéstől, irtóznak az ország demokratikus átalakulásától, bármilyen formában megy az végbe. „Horthy és társai soraiban persze nagy a riadalom – írja a Szabad Nép –, siránkoznak, hazudoznak s úgy tesznek, mintha az ország sorsáért fájna a fejük. Pedig csak a maguk bőrért féltik.”

A Kommunista Párt 1944 szeptember végén újabb kiáltvánnyal fordul az ország népéhez. Megállapítja ebben, hogy „az ország s a magyar nép sorsa nem a kormány, hanem a nép kezébe van letéve . . . egyes-egyedül a magyar nép széles demokratikus nemzeti frontja vezetheti ki a magyar társadalmat abból a katasztrofális helyzetből, ahová a kormány a nép akarata ellenére és megkérdése nélkül sodorta bele.”

A kiáltvány ismételten „a legszélesebb magyar nemzeti erők összefogását és csatasorba állítását” szorgalmazza. A párt céljairól is újra megállapítja: a szocialista társadalom megteremtéséről „nem mondhatunk le és nem is mondunk le soha”, de most nem ez áll közvetlen célként a magyar nép előtt. „*Először szabaddá kell lennie, hogy szabad akaratából dönthessen további társadalmi és gazdasági berendezkedése felett.*” A szabadságharcnak „*kettős jellege van, s e kettő elválaszthatatlan egymástól:*

Harc a megszálló német imperialista hatalom kiűzésével a független Magyarországért!

Harc a magyar reakció megdöntésével a demokratikus Magyarország megteremtéséért!”

A kiáltvány hangsúlyozza, hogy a nemzeti felszabadító harc „legfőbb segítője, országunk felmentője a Szovjetunió”, amely „szétzúzza a német fasizmust és a vele szövetséges magyar reakciót”.

A szovjetellenes hisztériakeltőkkel szemben azt is megállapítja, hogy a Szovjetunió nem avatkozik be a felszabadított ország társadalmi rendjének alakításába, s tiszteletben tartja a magyar nép szuverén jogát, hogy maga döntsön az ország társadalmi berendezkedésének kérdéseiben.

A kiáltvány külön szól a munkásosztályra háruló nagy feladatról s a kommunisták és szociáldemokraták szoros együttműködésének fontosságáról. Ettől függ a munkásosztály szilárd harci egysége, olyan megbonthatatlan front megteremtése, amelyhez bizalommal csatlakozhat a magyar nép túlnyomó többsége. Erőteljesebb együttes fellépésekre szólít fel: „Készüljetek az általános sztrájkra és a fegyveres harcra a németek ellen!”

A munkásosztállyal vállvetett küzdelemre, fegyveres ellenállásra szólítja fel a falvak népét. E küzdelem a záloga a nemzeti függetlenségi harc sikerének, és csakis ez biztosíthatja azt is – mondja a kiáltvány –, hogy a parasztok évezredes küzdelme a földért végre győzelmet arasson.

A katonákat, tiszteket, altiszteket felhívja, hogy fordítsák fegyvereiket a náci megszállók ellen. „A Vörös Hadsereggel együtt szabaddítsátok fel országunkat! . . . Juttassatok fegyvert a munkásságnak és a parasztságnak!”

A kiáltvány követeli, hogy a Lakatos-kormány azonnal távozzék, és adja át helyét a *Magyar Front kormányának*. Sürgeti egyben a hadsereg segítségét ahhoz, hogy „a néppel és a szovjet csapatokkal együttműködve kisöpörjük az idegen rabló, megszálló csapatokat”. Követeli *demokratikus nemzetőrség* szervezését.

A Kommunista Párt javaslatára 1944 szeptember végén sikerül elérni, hogy elfogadják a Parasztpárt csatlakozását a Magyar Fronthoz. A Szociáldemokrata Párt képviselői támogatták a javaslatot, s a Kisgazdapárt képviselői e kérdésben meghátráltak.

Nagy erőfeszítéseket kell tenni az antifasiszta nemzeti ellenállás kifejlesztéséért.

A Kommunista Párt politikailag és szervezetileg minden más antifasiszta pártnál jobban felkészült e feladatra, s a tömegek forradalmi erőinek kibontakoztatását szorgalmazza. Amíg a polgári és kispolgári pártok aggodalmaskodva, bizonytalankodva tekintenek a közeledő Vörös Hadsereg, a Kommunista Párt kifejezője és megtestesítője annak a tiszteletnek és szeretetnek, amellyel a munkásság és szegény-

paraszság forradalmi erői fogadják a felszabadító szovjet csapatokat, a Keletről érkező, már negyedszázada várt segítséget.

Igen súlyos körülmények között, de elérkezett a fasizmus pusztulásának és a magyar nép felszabadulásának rég várt napja. A Kommunista Párt magasra emeli a nemzeti ellenállás zászlaját, és élen halad a náci megszállók és kiszolgálóik elleni harcban. Fenn hirdeti a *Szovjetunióval és felszabadító hadseregével való szoros összefogást*, amely egyedül biztosíthatja a nemzeti függetlenséget. Magasra emeli a *demokratikus Magyarország* zászlaját, s megvilágítja az utat, amely a *munkásság és parasztság forradalmi hatalmához vezet*.

1919. augusztus 1.	A tanácskormány lemondása. Megalakul a Peidl-kormány.
augusztus 3.	A román királyi hadsereg bevonul Budapestre.
augusztus 6.	Fehér ellenforradalmárok eltávolítják a Peidl-kormányt. Megalakul a Friedrich-kormány.
augusztus 24.	A Magyarországi Szociáldemokrata Párt rendkívüli kongresszusa.
szeptember 6.	Csendőrsortűz Tatabányán a sztrájkolókra.
október– november	<i>A Vörös Hadsereg győzelme a petrográdi és a déli fronton</i>
nov. 10–14.	A román megszálló csapatok kivonása a Tisza vonaláig.
november 16.	Horthy és a tiszti különítmények bevonulnak Budapestre.
november 23.	Megalakul a Huszár-kormány.
december 18.	A Lenin-fiúk – Kerekes Árpád, Schön Gábor és 11 társuk kivégzése.
december 29.	Korvin Ottó, László Jenő és nyolc társuk kivégzése.
1920. január 25.	„Nemzetgyűlési” választások.
február 22.	A budapesti munkásság százezres tömegdemonstrációja Somogyi Béla temetésén.
március 1.	Horthy Miklóst a parlament kormányzóvá választja.
március 15.	Megalakul a Simogyi–Semadam-kormány.
március 30.	A román megszálló csapatok kivonulnak a Tiszántúlról.

1920. április 25.	Megindul az antant harmadik intervenciója Szovjet-Oroszország ellen.
június 4.	A magyar kormány képviselői aláírják a trianoni békeszerződést.
június 20– augusztus 8.	<i>Nemzetközi szállítómunkás-bojkott a horthysta Magyarország ellen.</i>
június 30–	
1922. január	Megjelenik Bécsben a KMP hetilapja, a <i>Proletár</i> .
július 5–	
december 28.	A népbiztos-per.
július 19.	Megalakul a Teleki-kormány.
július 19–	
augusztus 7.	<i>A Kommunista Internacionálé II. kongresszusa.</i>
október 12.	Fegyverszüneti megállapodás Szovjet-Oroszország és Lengyelország között.
1921. április 14.	Megalakul a Bethlen-kormány.
június 22–	
július 12.	<i>A Kommunista Internacionálé III. kongresszusa.</i>
augusztus 8.	Szovjet–magyar fogolycsere-egyezmény megkötése.
október 20–24.	A legitimisták katonai államcsínykísérlete.
december 22.	A Bethlen–Peyer-paktum megkötése.
1922. január 10–23.	A Ganz Vagongyár munkásainak kizárása.
febr. 25–sep- tember 13.	Megjelenik Budapesten a KMP illegális lapja, a <i>Kommün</i> .
március 10–	
április 12.	Vasmunkássztrájk a fővárosban és környékén.
április 16.	Németország elismeri a Szovjetuniót.
	A rapallói szerződés megkötése.
május 28–	
június 13.	Parlamenti választások. Az SZDP első részvétele a választásokban.
július 17.	Kizárás a Győri Vagongyárban.

1922. július 28–
augusztus 24. A salgótarjáni bányászok sztrájkja.
aug. 17–28. Általános vasmunkássztrájk Budapesten és környékén.
aug. 21–22. Budapesti bőripari munkások sztrájkja.
augusztus–
szeptember Megjelenik Budapesten a KIMSZ lapja, az *Ifjú Proletár*.
szeptember 16. Letartóztatják Gerő Ernőt és hetven társát, a KMP és a KIMSZ tagjait.
október 28. A fasizmus uralomra kerülése Olaszországban.
november 5–
december 5. *A Kommunista Internacionálé IV. kongresszusa*.
december 30. Megalakul a Szovjet Szocialista Köztársaságok Szövetsége: a *Szovjetunió*.
1923. február 27–
március 24. Általános vasmunkássztrájk Budapesten és környékén.
április 11–28. Budapesti és környéki cipéssztrájk.
augusztus 24–
szeptember 14. Budapesti malomipari munkások sztrájkja.
szept. 19–29. Munkásfelkelés Bulgáriában.
október 23–25. A hamburgi munkásfelkelés.
1924. január 21. *V. I. Lenin halála*.
február 2. Anglia elismeri a Szovjetuniót.
március 15–26. A dorogi és pilisvörösvári bányászok sztrájkja.
április 7–
május 3. Budapesti hírlapszedők sztrájkja.
június 17–
július 8. *A Kommunista Internacionálé V. kongresszusa*.
december 31. A Népszava nyilvánosságra hozza a Bethlen-Peyer-paktumot.
1925. február 4–
április 14. Bányássztrájk Tatabányán.
április 14. *Megalakul a Magyarországi Szocialista Munkáspárt*.

1925. május 21–22. Budapesti törvényhatósági választások, a Demokratikus Blokk győzelme.
- június 30. Letartóztatják Vági Istvánt, az MSZMP elnökét és a párt több vezetőjét.
- aug. 18–21 *A Kommunisták Magyarországi Pártjának I. kongresszusa.*
- augusztus–
1933 október Megjelenik Bécsben a KMP elméleti folyóirata, az *Új Március*.
- szept. 22–27. Letartóztatják Rákosi Mátyást, Öry Károlyt, valamint a KMP és az MSZMP 50 tagját.
1926. április 27. A salgótarjáni bányászok éhségfelvonulása.
- július 12–
augusztus 4. A Rákosi–Öry–Vági-per tárgyalása.
- december 8–10. Parlamenti választások.
- 1927 február Letartóztatják Szántó Zoltánt, Löwy Sándort, és hetven társukat, a KMP és a KIMSZ tagjait.
- április 5. Az olasz–magyar barátsági szerződés megkötése.
- május 27. Az angol–szovjet diplomáciai kapcsolatok megszakítása.
- június 3–
augusztus 30. Vasmunkássztrájk Budapesten és környékén.
- július 15. A bécsi munkásság forradalmi tüntetése.
- szeptember–
1930 július Megjelenik a *100%*, a KMP legális folyóirata.
1928. február 25. Landler Jenő halála.
- április–
1934 január Ismét megjelenik Budapesten az *Ifjú Proletár*.
- június–1935
augusztus Megjelenik Budapesten a KMP illegális központi lapja, a *Kommunista*.
- július 17–
szeptember 1. *A Kommunista Internacionálé VI. kongresszusa.*
- október 1. *A Szovjetunió első ötéves tervének indulása.*
- december 11. A pilisvörösvári bányászok éhségfelvonulása.

1929. május 1. Sortúz Berlinben a felvonuló munkásokra.
 október 3. Helyreáll az angol-szovjet diplomáciai viszony.
 október 21–november 7. A kommunista foglyok éhségstrájkja a három budapesti, valamint a váci, a szegedi és a sopronkőhidai börtönökben.
 október 24. A New York-i tőzsdekrach. Az 1929–1933. évi világgazdasági válság kezdete.
 október 27. Az éhségstrájk folyamán meggyilkolják Lőwy Sándort és Sztáron Sándort.
 november 2–29. Bányászstrájk a salgótarjáni szénmedencében.
 november A Munkanélküliek Országos Egységbizottságának megalakulása
 1930. január 26. Munkanélküliek tüntetése Budapesten.
 február 27–március 15. *A KMP II. kongresszusa.*
 március 10–május 6. A Ganz Hajógyár munkásainak sztrájkja.
 április 2–4. Munkanélküliek tüntetése Budapesten.
 április 8. Munkanélküliek tüntetése Kiskunfélegyházán.
 május 19. Munkanélküliek tüntetése Kispesten.
 július *A KIMSZ II. kongresszusa.*
 szeptember 1. *A budapesti munkásság forradalmi tüntetése.*
 november 24–december 15. A Magyar Pamutipar munkásainak sztrájkja.
 1931. március 3–május 8. A pesterzsébeti Kender- és Jutagár munkásainak sztrájkja.
 március 28. Munkanélküli-tüntetés Debrecenben.
 április 14. Munkanélküli-tüntetés Hódmezővásárhelyen.
 április 28–május 18. Budapesti és környéki cipészsztrájk.
 május 8–25. A három Ganz-gyár munkásainak kizárása.
 június–1933 május Megjelenik a *Társadalmi Szemle*, a KMP legális folyóirata.
 június 1–10. Az újpesti famunkások sztrájkja.

1931. június 28–30. Parlamenti választások.
 augusztus 21. A Károlyi-kormány megalakulása.
 augusztus–
 1935 július Megjelenik Budapesten a *Pártmunka*, a KMP illegális lapja.
 szeptember 12. A biatorbágyi merénylet.
 szeptember 20. A statárium kihirdetése.
 szeptember 27. Megalakul az Egyesült Szakszervezeti Ellenzék szakmaközi vezetősége.
 október–1935.
 december Megjelenik a *Vörös Segély*, az MVS lapja.
 november–
 1932 január A Munkanélküliek Országos Egységbizottságának aláírásgyűjtő akciója.
 december 17. Munkanélküliek tüntetése Budapesten.
 1932. február 18. A pacsai sortűz.
 március Megjelenik a KMP Harci Programja.
 április 7. *Antifasiszta megmozdulások országszerte*. Sortűz Nyírturán és Balmazújvároson.
 július 15–18. Letartóztatják Sallai Imrét, Fürst Sándort, Karikás Frigyes és Kilián Györgyöt.
 július 29. Kivégzik Sallai Imrét és Fürst Sándort.
 szeptember 10. Munkanélküliek tüntetése Angyalföldön.
 október 1. Megalakul a Gömbös-kormány.
 október 10. A statáriumot hatályon kívül helyezik.
 november 6. Parlamenti választások Németországban. A Német Kommunista Párt előretörése.
 november 29. Megkötik a szovjet–francia meg nem támadási szerződést.
 1933. január 30. A fasizmus hatalomra kerülése Németországban.
 február 7. Munkanélküli-tüntetések Budapesten.
 február 27. A berlini Reichstag épületének felgyújtása.
 március 29–
 április 6. Bőripari munkások sztrájkja Budapesten és környékén.
 július 18–
 augusztus 19. Sztrájk a Ganz-gyárakban.

1933. szeptember 21–
december 23. A Dimitrov-per Lipcsében.
október 12–
november 6. Általános építőmunkássztrájk Budapesten és környékén.
november 16. Az Egyesült Államok felveszi a diplomáciai kapcsolatot a Szovjetunióval.
1934. január 11–
február 24. Sztrájkok az albertfalvai Lóden Posztógyárban, a soroksári Textilgyárban, a Star Kendőgyárban.
február 4. Magyarország felveszi a diplomáciai kapcsolatot a Szovjetunióval.
február 6. Fegyveres fasiszta felvonulás Párizsban.
február 12. Általános politikai sztrájk Franciaországban a demokratikus szabadságjogok védelmében, a fasiszta veszély ellen.
1935. február 12–16. Az osztrák munkásság fegyveres harca a fasiszta diktatúra ellen.
március 12–17. A budapesti és környéki cipésmunkások általános sztrájkja.
március 17. Az olasz-osztrák-magyar hármass egyezmény megkötése.
május 18–
június 13. Általános famunkássztrájk Újpesten és Rákospalotán.
június 25–
augusztus 20. A nemesfémipari munkások sztrájkja.
július 27. Akcióegység-egyezmény a Francia Kommunista Párt és a Francia Szocialista Párt között.
szeptember 18. A Szovjetunió belép a Népszövetségbe.
október 11–16. Pécs vidéki bányászok földalatti éhségssztrájkja.
március 14–
április 11. Cipésmunkások sztrájkja Budapesten és környékén.
március 20. Az endrődi sortűz.
március 31–
április 7. Parlamenti választások.

1935. április 1–6. Budapesti szabósztrájk.
- április 14–15. OTI-választások.
- május 30. A francia népfront megalakulása.
- június 11–24. Általános famunkássztrájk Újpesten.
- június 24–
- július 2. Sztrájk a csepeli Posztógyárban.
- július 25–
- augusztus 19. Általános építőmunkássztrájk Budapesten és környékén.
- július 25–
- augusztus 20. *A Kommunista Internacionálé VII. kongresszusa.*
- október 3–
1936. május 9. Olasz–abesszin háború.
- november 14–
1936. január 14. Sztrájk a pesterzsébeti Kender- és Jutagyárban.
1936. január–1937.
- november Megjelenik a *Gondolat*, a KMP legális folyóirata.
- január 18–25. Letartóztatják Kiss Zsigmondot, Sebes Istvánt, Weil Emilt és húsz társukat, a KMP tagjait.
- február 16. *A népfront győzelme a spanyol választásokon.*
- április 2–
- május 15. Általános cipéssztrájk Budapesten és környékén.
- május 3. *A népfront választási győzelme Franciaországban.*
- június 19–
- július 27. Sztrájk a pesterzsébeti Kender- és Jutagyárban.
- július 18. A spanyolországi polgárháború kezdete.
- augusztus 4–8. Sztrájk a csepeli Posztógyárban.
- szepember 17. Megalakul a magyar önkéntesek egysége Spanyolországban.
- október 10. A Darányi-kormány megalakulása.
- október 25. Létrejön a német–olasz szövetség – a Berlin–Róma tengely.

1936. november 25. A német és a japán kormány megkötöi az anti-komintern paktumot.
1937. február 23–
március 16. A pécsvidéki bányászok sztrájkja.
február 24. Csendőrsortűz Mecsekszabolcson.
március 15. Megalakul a Márciusi Front.
április 1–23. A budapesti szobafestő és mázoló munkások sztrájkja.
április 12–24. Famunkássztrájk Újpesten.
április–
1938 június Megjelenik Prágában a *Dolgozók Lapja*, a KMP Központi Lapja.
június–
szeptember Építőmunkássztrájkok Pécsen, Szegeden, Szolnokon, Nagykanizsán, Debrecenben.
július 7. Japán háborút indít Kína ellen.
szeptember 16. Az építőmunkások 24 órás országos sztrájkja. Antifasiszta tüntetés a nyilaskeresztesek Tompa utcai székháza előtt.
november 6. Olaszország csatlakozik az antikomintern paktumhoz.
1938. március 11–13. A német hadsereg megszállja Ausztriát.
március 28–
április 26. Építőmunkássztrájk Debrecenben.
április 30. A parlament megszavazza az egymilliárdos fegyverkezési programot.
május 13. Megalakul az Imrédy-kormány.
május 29. Életbe lép az első „zsidótörvény”.
szeptember 30. A müncheni egyezmény megkötése.
október 1. A német hadsereg megszállja a Szudéta-vidéket.
november 2. Az első „bécsi döntés”. Dél-Szlovákia egy részét Magyarországhoz csatolják.
- 1939 január Betiltanak 14 szakszervezeti időszaki lapot.
január 13. Magyarország bejelenti csatlakozását az antikomintern paktumhoz.
február 2. Szovjetunió megszakítja a diplomáciai kapcsolatot Magyarországgal.

1939. február 16.	Megalakul a Teleki-kormány.
március 15.	A német hadsereg megszállja Cseh- és Morvaországot. A magyar hadsereg megszállja Kárpát-Ukrajnát.
március 28.	Madrid eleste – a spanyol polgárháború vége.
április 7.	Olaszország megszállja Albániát.
május 5.	Életbe lép a második zsidótörvény.
május 28–30.	Parlamenti választások.
június 29.	Megalakul a Nemzeti Parasztpárt.
június 19–25.	Bányászsztrájk a salgótarjáni szénmedencében.
augusztus 23.	Megkötik a szovjet–német megnemtámadási szerződést.
szeptember 1.	<i>Németország megtámadja Lengyelországot. A második világháború kezdete.</i>
szeptember 3.	Anglia és Franciaország hadat üzen Németországnak.
szept. 17–19.	A Vörös Hadsereg csapatai felszabadítják Nyugat-Belorussziát és Nyugat-Ukrajnát.
szeptember 23.	Helyreállítják a szovjet–magyar diplomáciai kapcsolatokat.
november 30.	Kitör a szovjet–finn háború. Kun Béla halála.
1940. február– március	A szakszervezetek petíciós akciója a drágaság ellen Budapesten és környékén.
március	Megjelenik Magyarországon a <i>Dolgozók Lapja</i> a KMP illegális újságja.
március 12.	A szovjet–finn békeszerződés megkötése.
április 9.	Németország megtámadja Dániát és Norvégiát.
április 14–16.	Építőmunkássztrájk Budapesten és környékén.
április	Letartóztatják Kulich Gyulát és több mint százötven kommunista és más baloldali munkást, ifjúmun­kást.
május 10.	Németország megtámadja Hollandiát és Belgiumot, Luxemburgot és Franciaországot.
június 10.	Olaszország hadat üzen Angliának és Franciaországnak.

1940. június 17–21. *Litvániában, Lettországbban és Észtországbban népkormányok alakulnak.*
- június 28. A Vörös Hadsereg felszabadítja Besszarábiát és Bukovinát.
- július 21. Litvánia, Lettország és Észtország kimondja csatlakozását a Szovjetunióhoz.
- augusztus 30. A második „bécsi döntés”. Észak-Erdélyt Magyarországhoz csatolják.
- szeptember 27. A német–japán–olasz háromhatalmi egyezmény megkötése.
- október 7–
- november 4. Sztrájkok valamennyi bányamedencében.
- október 28. Olaszország megtámadja Görögországot.
- november 20. Magyarország csatlakozik a háromhatalmi szövetséghez.
- december 12. A magyar–jugoszláv örök barátsági szerződés megkötése.
1941. március 23. A Szovjetunió visszaadja Magyarországnak az 1848-as szabadságharc zászlóit.
- április 4. Megalakul a Bárdossy-kormány.
- április 6. Németország megtámadja Jugoszláviát és Görögországot.
- április 10. Magyarország megtámadja Jugoszláviát.
- május 2–12. A Szovjetunió részvétele a budapesti Nemzetközi Vásáron.
- június 22. *Németország megtámadja a Szovjetuniót.*
- június 27. Magyarország hadba lép a Szovjetunió ellen.
- június–július Közel nyolcszáz kommunistát tartóztatnak le Észak-Erdélyben.
- július 12. A szovjet–angol katonai együttműködési szerződés megkötése.
- szeptember A Kossuth Rádió megkezdí adásait a Szovjetunióban.
- szeptember 30–
- december 27. *A moszkvai csata.*
- október 6. Antifasiszta tüntetés a Batthyány-émlékmécsesnél.

1941. november 1. Antifasiszta tüntetés a Kerepesi temetőben, Kossuth és Táncsics sírjánál.
- december 7. Anglia hadat üzen Magyarországnak. Japán hadba lép az Amerikai Egyesült Államok ellen.
- december 11. Németország és Olaszország hadat üzen az Amerikai Egyesült Államoknak.
- december 12. Magyarország hadat üzen az Amerikai Egyesült Államoknak.
- december 25. A függetlenségi front zászlóbontása a Népszava karácsonyi számában.
1942. január 21–25. Az újvidéki vérengzés.
- február–május Megjelenik a *Szabad Nép*, a KMP Központi lapja.
- február vége A Magyar Történelmi Emlékbizottság megalakulása.
- március 9. Megalakul a Kállay-kormány.
- március 15. Antifasiszta háborúellenes tüntetés Budapesten a Petőfi-szobornál.
- április 28–július 6. Több száz kommunista és antifasiszta letartóztatása.
- május 3. József Attila budapesti temetése.
- június 5. Az Egyesült Államok hadat üzen Magyarországnak.
- június 13. Meggyilkolják Rózsa Ferencet
- július 11. Az Amerikai Egyesült Államok és a Szovjetunió katonai együttműködési egyezménye.
- október 3. Kivégzik Borkanyuk Olexát, a kárpát-ukrajnai kommunisták vezetőjét.
- október 9. Kivégzik Schönherz Zoltánt.
- október 10. Megjelenik az *Igaz Szó*, a szovjet fogságba került magyar hadifoglyok lapja.
- november 19–1943. február 2. *Sztálingrádi csata*.
1943. január 12–14. A voronyezsi csata. A 2. magyar hadsereg megsemmisülése.

1943. április	A KMP kiadja a független, szabad, demokratikus Magyarország harci programját.
május 15.	<i>A Kommunista Internacionálé kimondja feloszlását.</i>
június	A Kommunista Párt KB határozata a párt nevének Békepárttá való változtatásáról.
július 5–	
augusztus 23.	<i>A kurszki csata.</i>
július 10.	Angol–amerikai partraszállás Szicíliában.
augusztus 6.	A Szociáldemokrata Párt és a Kisgazdapárt együttműködési megállapodása.
szept. 2–4.	Sztrájk a csepeli Weiss Manfréd Művekben.
szeptember 8.	Olaszország kapitulál.
szeptember 9.	Diósgyőri munkások háborúellenes tüntetése.
november 28–	
december 1.	Teheráni konferencia.
1944. február 13.	A vésztői földmunkáskongresszus.
március eleje	Megjelenik a <i>Béke és Szabadság</i> , a Békepárt lapja.
március 19.	<i>A német hadsereg megszállja Magyarországot.</i>
március 22.	Megalakul a Sztójay-kormány.
május	Megalakul a Magyar Front.
június 6.	<i>Az angol–amerikai hadsereg partraszállása Franciaországban.</i>
július 27.	Csendőrnnyomozókkal vívott tűzharcban elesik Ságvári Endre.
augusztus 8.	A Rákóczi partizánegység megkezdí harci tevékenységét Kárpát-Ukrajnában.
augusztus 23.	Románia átáll a Hitler-ellenes koalíció oldalára.
augusztus 29.	Megalakul a Lakatos-kormány.
augusztus 29–	
október 28.	Antifasiszta nemzeti felkelés Szlovákiában.
szeptember 4.	Finnország szakít a hitlerista Németországgal, és fegyverszünetet köt a Szovjetunióval.
szeptember 5.	A magyar csapatok betörnek Dél-Erdélybe.
szeptember 8.	Megkezdí tevékenységét Dél-Szlovákiában a Petőfi-partizánegység.

1944. szeptember 9. Antifasiszta felkelés Bulgáriában. Bulgária átáll a Hitler-ellenes koalíció oldalára.
- szeptember 12. A párt röpiratban hírül adja, hogy ismét Kommunista Párt néven folytatja tevékenységét.
- szeptember közepe A sárisápi partizáncsoport megkezdi működését.
- szeptember 21. A Diósgyőri Vasgyár dolgozóinak tüntetése a háború ellen.
- szept. vége A Kommunista Párt kiáltványa a magyar néphez.
Ismét megjelenik a *Szabad Nép*.
- szeptember 26. A szovjet csapatok előretolt egységei felszabadítják Makót.
- október 6. *Megindul a Vörös Hadsereg nagy támadása Magyarország felszabadításáért.*

<i>A munkásmozgalom az ellenforradalom felülkerekedését követő években. A Kommunisták Magyarországi Pártjának újjászervezése. 1919–1923</i>	5
A Peidl-kormány tevékenysége és félreállítása. A nyílt ellenforradalmi diktatúra és a fehérterror	6
A Szociáldemokrata Párt újjáalakulása és együttműködési kísérlete a kormánnyal. Munkásösszefogás a szakszervezetek megvédéséért	10
A kommunista mozgalom a fehérterror idején. A nemzetközi szolidaritás. A szovjet kormány segítsége	18
A horthysta rendszer kialakulása és jellege. A Bethlen–Peyer-paktum	29
A KMP taktikája és illegális szervezeteinek kiépítése. A baloldali ellenzék erősödése a szakszervezetekben és az SZDP-ben	35
<i>A forradalmi munkásmozgalom a horthysta rendszer átmeneti stabilizációja idején. 1924–1929</i>	46
A stabilizáció és a munkásság helyzete Magyarországon. A Magyarországi Szocialista Munkáspárt	50
A Kommunisták Magyarországi Pártjának I. kongresszusa	62
A rendőri hajsza fokozódása a forradalmi mozgalom ellen. Küzdelem az MSZMP működési lehetőségéért	68
Harc a szakszervezetek védelméért és az imperialista háború ellen	75
Szervezeti és taktikai kérdések a Kommunista Pártban. A Komintern VI. kongresszusa és a KMP politikai irányvonala	80
<i>A világgazdasági válság és a magyarországi munkásmozgalom. A KMP harca a forradalmi kiűtéért. 1929–1933</i>	92
A politikai reakció növekedése a tőkés világban. A fasiszmus hatalomra jutása Németországban	94
A világgazdasági válság hatása Magyarországon. A KMP II. kongresszusa	101

A munkásság 1930. szeptember 1-i megmozdulása. A rendszer politikai válságának mélyülése	108
A KMP küzdelme a válság legsúlyosabb szakaszában. Sallai Imre és Fürst Sándor mártírhalála	119
<i>Küzdelem a totális fasizmus és a háború ellen. A második világháború kitörése. A munkásegységfront és a népfront. 1934–1941</i>	140
Nemzetközi helyzet 1934–1939-ben	141
Harc a proletár-egységfrontért és a szakszervezetek védelméért..	145
A Kommunista Internacionálé VII. kongresszusa és a KMP politikája. Harc a népfrontért	166
Küzdelem a jobboldal előretörése ellen, az antifasiszta függetlenségi frontért	182
A második világháború kitörése. Harc az ország hadba lépése ellen	195
<i>Magyarország a második világháborúban. Küzdelem a hitlerista rablőháborúból való kiválásért, a függetlenségért és a demokratikus átalakulásért. 1941–1944</i>	212
Magyarország hadba lépése	214
A függetlenségi mozgalom első sikerei. 1942. március 15.	221
A kormány újabb háborús lépései. Hajsza az antifasiszták ellen. A sztálingrádi csata és a fasiszta tömb megrendülése	235
A Kommunista Párt a kivárási politika leküzdéséért. A független, demokratikus Magyarország kommunista programja	243
Küzdelem a náci megszállók és cinkosaik ellen. A Magyar Front. A Kommunista Párt 1944 szeptemberi kiáltványa	258
<i>Időrendi táblázat</i>	275

Felelős kiadó a Kossuth Könyvkiadó igazgatója

A kiadó szerkesztője Teleki Éva

A kötéstervezés, a tipográfia és a képszerkesztés Haiman György munkája

Műszaki vezető: Szécsi Andor

Képszerkesztő: Fábri Magda

Műszaki szerkesztő: Vértés Jenő

A szedést 1967. VII. 24-én kezdték meg

Megjelent 1967. X. 31-én 20 000 példányban

Terjedelme 21,9 (A/5) ív + 1 ív képmelléklet

PL—187—K—6771

67.2728 Athenaeum Nyomda, Budapest

Felelős vezető: Soproni Béla igazgató

